

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
ДО РОЗДІЛУ II
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ
«ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ»

Львів
2022

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(*протокол від 28 вересня 2022 року № 3*)

Рецензенти:

Крет Галина Романівна, доктор юридичних наук, професор,
суддя Верховного Суду;

Тетерятник Ганна Костянтинівна, доктор юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ;

Кунтій Андрій Ігорович, кандидат юридичних наук, доцент,
слідчий Територіального управління Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Хмельницькому

Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального
Н-34 процесуального кодексу України «Заходи забезпечення
кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій,
Р. І. Благута та ін.; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський
державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с.

Подано тлумачення до кожної статті Розділу II (глав 10–18) Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» з урахуванням останніх змін і доповнень чинного кримінального процесуального законодавства та судової практики на основі досягнень кримінальної процесуальної доктрини. Законодавство і судову практику наведено станом на 23 серпня 2022 року.

Для суддів, працівників органів охорони правопорядку, адвокатів, науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти.

Scientific and practical commentary to Section II of the Criminal Procedural Code of Ukraine «Measures to ensure criminal proceedings» contains an interpretation of each article of Section 2 (Chapters 10–18) of the Criminal Procedure Code of Ukraine, prepared with the latest changes and additions to the current criminal procedural legislation and court practice, based on the achievements of criminal procedural doctrine. Legislation and case law are relevant to August 23, 2022.

The commentary will be useful to judges, law enforcement officers, barristers, scientists, teachers, students.

УДК 343.13

© Аленін Ю. П., Багрій М. В.,
Благута Р. І. та ін., 2022

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

*Присвячується
чудовій Людині, Другу, Вченому,
Науковому керівнику, Педагогу,
доктору юридичних наук, професору,
члену-кореспонденту Національної академії
правових наук України,
завідувачу кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
заслуженому діячу науки і техніки України,
яка стала фундатором теорії
заходів забезпечення кримінального провадження
у сучасній українській доктрині,
Ользі Георгіївні Шило*

*Світла пам'ять
про Ольгу Георгіївну
в наших серцях*

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АП ВАКС	– Апеляційна Палата Вищого антикорупційного суду
ВП	– Велика Палата
ВС	– Верховний Суд
ВССУ	– Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ІТТ	– ізолятор тимчасового тримання
КАС	– Касаційний адміністративний суд
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року
КК	– Кримінальний кодекс України
ККС	– Касаційний кримінальний суд
ст.	– стаття
ЦК	– Цивільний кодекс України
ч.	– частина

ВСТУПНЕ СЛОВО

---

13 квітня 2022 року виповнилося десять років із дня прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, який, поза сумнівом, став вагомою віхою у розвитку вітчизняного кримінального процесу, зважаючи на закріплені в ньому інститути та реальну практику їх застосування. Новий КПК постійно зазнавав критики: що з боку професійних учасників кримінального провадження, що з боку суспільства загалом. До його тексту повсякчас вносилися зміни і доповнення, процес цей триває досі, а деякі положення вже визнані неконституційними.

Чи не найбільш значущою новелою КПК станом на 2012 рік визнано Розділ 2 «Заходи забезпечення кримінального провадження», оскільки цією термінологією та змістом відповідного процесуального інституту було здійснено відхід від традиційного розуміння інституту кримінально-процесуального примусу. За роки, що минули з моменту прийняття КПК, заходи забезпечення кримінального провадження неодноразово піддавалися науковим дослідженням на монографічному й дисертаційному рівні як у цілому¹, так і в межах окремих заходів², а саме: запобіжних³, доказування

---

¹ Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

² Білоус О. Д. Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 283 с.; Горошко В. В. Тимчасове вилучення майна (кримінальний процесуальний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 245 с.; Грицак Х. М. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 247 с.; Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 270 с.; Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 270 с.; Лепей М. В. Арешт майна у кримінальному

процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 19 с.; Мартинців А. М. Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 235 с.; Мурзановська А. В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 237 с.; Особливості застосування заходів забезпечення провадження у кримінальному процесі та у справах про адміністративні правопорушення : монографія / В. М. Поцілуйко, В. М. Юрчишин, В. А. Савченко. Чернівці : Технодрук, 2019. 175 с.; Сівак О. В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.; Смоков С. М., Холостенко А. В., Лісниченко Д. В. Вилучення майна під час кримінального провадження : монографія. Одеса : Букаєв В. В., 2020. 286 с.; Чуб А. В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 221 с.; Капліна О. В., Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. 288 с.

³ Фоміна Т. Г. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Панов, 2020. 576 с.; Агакерімов О. Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.; Ангеленюк А.-М. Ю. Затримання підозрюваного уповноваженою особою в провадженнях про незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин (процесуальні та криміналістичні аспекти) : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 176 с.; Бабіч Л. М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.; Біленька К. К. Особиста порука як запобіжний захід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 20 с.; Дідюк І. Л. Домашній арешт в кримінальному процесуальному законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 235 с.; Доляр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 238 с.; Лазарева Д. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України : монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.; Лук'яненко Ю. В., Юхно О. О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Панов, 2016. 264 с.; Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2015. 200 с.; Січко В. О. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 276 с.; Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 255 с.

при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження⁴, судового контролю⁵, повноважень учасників кримінального провадження, пов'язаних зі заходами забезпечення кримінального провадження⁶, прав учасників кримінального провадження при застосуванні цих заходів⁷, реалізації засад кримінального провадження

---

⁴ Завтур В. А. Особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею та судом : теорія і практика : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 248 с.; Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України : теоретико-правові та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 530 с.; Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні : монографія. Львів : Вид-во ТзОВ «Колір ПРО», 2018. 292 с.

⁵ Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2021. 480 с.; Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 340 с.; Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 176 с.; Рогальська В. В., Шаповалова І. С. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю. Одеса : Гельветика, 2020. 274 с.

⁶ Зінковський І. П., Гловюк І. В. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: доктрина та практика : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 420 с.; Осадча О. С., Юхно О. О. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2016. 224 с.; Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2015. 213 с.; Соловійов В. О. Захисник як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 222 с.; Мерімеріна І. О. Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 185 с.

⁷ Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 241 с.; Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 298 с.; Винокуров О. В. Захист прав підозрюваного при затриманні та застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 257 с.; Дерев'янку М. І. Гарантії прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу

ня та застосування заходів забезпечення кримінального провадження⁸ тощо. Є і навчальна література з цих питань⁹. Зазначимо, що законодавець постійно давав поштовх до нових досліджень, вносячи зміни та доповнення до КПК, іноді декілька разів змінюючи ті самі норми.

Неоціненний внесок зробила для розвитку цього напрямку доктрини Ольга Георгіївна Шило. Саме на її працях ґрунтуються всі доктринальні дослідження з проблематики заходів забезпечення

у вигляді тримання під вартою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.; Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України : монографія. Київ : ЛПС, 2013. 195 с.; Мельник А. М. Забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 235 с.; Побережник А. О. Гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 272 с.

⁸ Бабчинська Т. В. Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 234 с.; Вегера-Іжевська І. В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2019. 232 с.; Михайленко В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні. Київ : Паливода А. В., 2019. 256 с.; Музиченко О. В. Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 267 с.; Удалова Л. Д., Білоус О. В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. Київ : КНТ, 2015. 180 с.; Куцкір Г. М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 200 с.; Волков К. Д. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 245 с.

⁹ Богатирьова О. І., Галай А. О., Гладун О. З. та ін. Заходи забезпечення кримінального провадження : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Т. Маляренка. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2015. 310 с.; Заходи забезпечення кримінального провадження : навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 192 с.; Смоков С. М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування : навч. посібник. Одеса : ОДУВС, 2015. 134 с.; Затримання у кримінальному провадженні : навч. посібник / кол. авторів : А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 224 с.

кримінального провадження, і саме їй українська доктрина завдячує розробкою наукового напрямку заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі щодо повноважень слідчого судді у цій сфері¹⁰.

Зважаючи на правообмежувальний характер заходів забезпечення кримінального провадження, правильне тлумачення та застосування норм КПК є надважливим для забезпечення таких завдань кримінального провадження, як ті щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Відтак постійно з'являється нова практика ВС у застосуванні норм КПК щодо заходів забезпечення кримінального провадження. Тлумачення відповідних норм вимагає використання та релевантної практики ЄСПЛ, зокрема за ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Тож для формування доктринальної моделі тлумачення норм КПК щодо заходів забезпечення кримінального провадження фахівцями у сфері кримінального процесу було підготовлено цей науково-практичний коментар до Розділу 2 КПК. У ньому з урахуванням усіх змін та доповнень до кримінального процесу-

---

¹⁰ Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2011. 472 с.; Грошевий Ю., Шило О. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 11. С. 216–224; Шило О. Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 269–273; Шило О. Г., Шаренко С. Л. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою : проблеми правового регулювання і правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50–57; Шило О. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні : теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91; Шило О. Проблемні питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Кримінальний процес : сучасний вимір та перспективні тенденції* : II Харків. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. акт. питанням застосування заходів забезпечення кримінал. провадження (м. Харків, 12 грудня 2019 р.) / редкол. : О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків : Право, 2020. С. 41–45.

ального законодавства, практики ЄСПЛ, практики ВС запропоновано коментар до кожної статті Розділу 2 КПК.

Зважимо, що після широкомасштабного наступу рф було внесено істотні зміни та доповнення до КПК стосовно заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану, зокрема до ст. 615, і КПК було доповнено ст. 616. Особливості цих норм враховано у нашому коментарі, але не розглянуто детально, оскільки вони окремо прокоментовані у таких джерелах: Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 25 березня 2022 року). Львів–Одеса–Дніпро : ОДУВС, 2022. 48 с.¹¹; Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 03 травня 2022). Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2022. 80 с.¹², – які знаходяться у вільному доступі.

Сподіваємося, що пропонуваній коментар набуде широкого використання у практичній та науковій діяльності.

***Редактор, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України
Ірина Гловюк***

---

¹¹ URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4779/1/%d0%b3%d0%bb%d0%be%d0%b2%d1%8e%d0%ba%20%d0%ba%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b0%d1%80.pdf/>

¹² URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4783/1/2022%20NEW%20%d0%9a%d0%9e%d0%9c%d0%95%d0%9d%d0%a2%d0%90%d0%a0%20%d0%a0%be%d0%b7%d0%b4%d1%96%d0%bb%20IX%20%281%29.--%d0%92%d0%95%d0%a0%d0%a1%d0%a2%d0%9a%d0%90.pdf/>

Розділ II

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 10. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ПІДСТАВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ¹³

Стаття 131. Види заходів забезпечення кримінального провадження

1. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження.

2. Заходами забезпечення кримінального провадження є:

1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;

{Пункт 1 частини другої статті 131 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2) накладення грошового стягнення;

3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

4) відсторонення від посади;

---

¹³ Глави 10–17 цього Коментаря (у частині та редакції статей станом на 1 січня 2013 року) є виправленим і доповненим виданням Коментаря до цих глав, розміщеного у джерелі : Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

4¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

{Частина другу статті 131 доповнено пунктом 4¹ згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016}

- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;**
- 6) тимчасове вилучення майна;**
- 7) арешт майна;**
- 8) затримання особи;**
- 9) запобіжні заходи.**

1. Коментована стаття не визначає поняття заходів забезпечення кримінального провадження. У літературі запропоновано ряд ознак заходів забезпечення кримінального провадження¹⁴, на основі яких можна виділити такі ознаки заходів забезпечення кримінального провадження: 1) цільова спрямованість; 2) процесуальний характер; 3) їх застосування гарантується державно-правовим примусом; 4) специфічні умови, підстави та порядок застосування; 5) визначене коло суб'єктів, до яких можуть бути застосовані ці заходи; 6) визначене коло суб'єктів, які застосовують ці заходи; 7) виключний характер – вони застосовуються лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального процесу досягнути неможливо¹⁵. Більшість цих заходів має правообмежувальний (примусовий) характер, у зв'язку з чим така ознака теж виділяється у літературі¹⁶, проте елемент примусу не характерний для виклику слідчим, дільнавачем, прокурором та судового виклику. Отже, заходи забезпечення кримінального провадження можна визначити

---

¹⁴ Банчук О. А., Лобойко Л. М. Кримінальний процес. Київ : Ваїте, 2014. С. 130–131; Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. С. 31–32; Миколенко О. М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення зі заходами кримінального процесуального примусу. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 83; Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. С. 200.

¹⁵ Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. Харків : Право, 2010. С. 247.

¹⁶ Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 18.

як регламентовані нормами кримінального процесуального законодавства із дотриманням вимог «якості закону» кримінально-процесуальні засоби, які мають характер примусу самостійного і зовнішнього спрямування, що полягає в обмеженні прав та свобод особи, які застосовуються на підставах, умовах та в обсязі, співмірних меті забезпечення дієвості кримінального провадження¹⁷.

2. Метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості цього провадження, тобто забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених ст. 2 КПК, та завдань окремих стадій кримінального провадження. Відповідно, сутнісною ознакою заходів забезпечення є спеціальний механізм їхньої дії – встановлення правових перепон (перешкод) для вчинення протиправних дій, створення умов, які максимально унеможливають протидію кримінальному провадженню, що власне і є засобом досягнення мети, визначеної ст. 131 КПК України. Вид та характер таких перешкод має бути визначений слідчим суддею або судом із урахуванням фактичних обставин конкретного кримінального провадження. Вони можуть мати доволі багатоаспектний та диверсифікований характер і виражатися у таких формах, як: унеможливлення вчинення певної дії (розпоряджатися майном при арешті майна, прийняти незаконне рішення через відсторонення від посади, продовжити протиправну діяльність у разі тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом); зобов'язання вчинити певну дію (надати доступ до речей і документів, з'явитися до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду за викликом); створення загрози застосування фінансової санкції (застава); психологічний вплив (особиста порука) тощо. Власне їх створення дає змогу «забезпечити» кримінальне провадження в прямому сенсі цього слова – попередити негативні дії учасників кримінального провадження, чий інтереси не збігаються з його завданнями, та уникнути їх¹⁸.

---

¹⁷ Зінковський І. П., Гловюк І. В. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: доктрина і практика : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. С. 25–26.

¹⁸ Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 22–23.

3. Систему заходів забезпечення кримінального провадження, згідно з ч. 2 коментованої статті, становлять: виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи. Однак цей перелік заходів забезпечення кримінального провадження не є вичерпним. З огляду на вище перелічені ознаки заходів забезпечення кримінального провадження, до їх системи також доречно віднести такі: тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у затриманої особи (слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи – ч. 1 ст. 148 КПК); поміщення особи, яка після досягнення 11-річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, у приймальник-розподільник для дітей (ч. 4 ст. 499 КПК); попередження про можливість видалення зі зали судового засідання (ст. 330 КПК); попередження про відповідальність за неповагу до суду (ст. 330 КПК); покладення на спеціаліста витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні, в разі його неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття (ст. 72 КПК); передання особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК).

4. Законодавець окремою групою у системі заходів забезпечення кримінального провадження виділяє запобіжні заходи. Запобіжними заходами, відповідно до ч. 1 ст. 176 КПК, є: особисте

зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою. Цей перелік не є вичерпним; спеціальними запобіжними заходами вважаються передання неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК).

Стаття 132. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження

1. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається:

1) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, якщо інше не передбачено пунктом 2 цієї частини;

2) у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

{Пункт 2 частини другої статті 132 із змінами, внесені згідно із Законом № 720-IX від 17.06.2020}

{Частина друга статті 132 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 – зміни не мають зворотньої дії в часі та застосовуються до справ, по яких відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін – див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону; в редакції Законів № 2367-VIII від 22.03.2018, № 2447-VIII від 07.06.2018}

3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням.

{Частина третя статті 132 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

4. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

5. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

6. До клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

{Частина шоста статті 132 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

1. За загальним правилом, заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду. Винятки встановлені для таких заходів, як: виклик слідчим, дізнавачем, прокурором (ч. 1 ст. 133 КПК); тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у затриманої особи (слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи – ч. 1 ст. 148 КПК); відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України (ч. 3 ст. 154 КПК); тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (ч. 1 ст. 155¹ КПК); арешт майна (у невідкладних випадках і виключно

з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах – ч. 9 ст. 170 КПК); тимчасове вилучення майна (ч. 1 ст. 168 КПК); затримання особи (у випадках, передбачених ст.ст. 207, 208, 298-2 КПК, превентивне затримання¹⁹); затримання за п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК в умовах воєнного стану; якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень – привід, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, дозвіл на затримання з метою приводу, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 Кримінального кодексу України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину, – здійснюються керівником органу прокуратури; продовження в умовах воєнного стану строку дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою (ч. 2 ст. 615 КПК) – здійснюються керівником органу прокуратури; під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 частини першої статті 162 КПК, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури (п. 20-7 Розділу XI КПК).

---

¹⁹ Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України 26.08.2014 р. № 872/88/537. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>

2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається: 1) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, якщо інше не передбачено пунктом 2 цієї частини; 2) у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду. Є складнощі у визначенні підсудності при поданні клопотань стосовно продовження строку тримання під вартою, зміни запобіжного заходу, продовження строку додаткових обов'язків, передбачених ч.ч. 5 та 6 ст. 194 КПК. В ч. 2 ст. 199 (продовження строку тримання під вартою), ч. 1 ст. 201 (зміна запобіжного заходу) КПК передбачено, що клопотання слідчого, прокурора подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. В такому ж порядку подається клопотання про продовження строку додаткових обов'язків, передбачених ч.ч. 5 та 6 ст. 194 КПК (ч. 7 ст. 194 КПК)²⁰ (крім кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду). У КПК немає тлумачення поняття «місцезнаходження органу досудового розслідування». У Листі ВССУ «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» від 16.06.2016 р. № 223-1650/0/4-16 зазначено, що клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів (ч. 2 ст. 131 КПК), подаються до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, котрий здійснює відповідне розслідування. Органом досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні є не сам правоохоронний орган, до складу якого входить відповідний підрозділ (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне

---

²⁰ Гловюк І. В., Зінковський І. П. Проблемні питання підсудності клопотань стосовно заходів забезпечення кримінального провадження. *Досудове розслідування : актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. постійного наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовтня 2018 р.) / редкол. : М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 34–38.

бюро України), а його підрозділ (управління, відділ), визначений у ч. 1 ст. 38 КПК. Тому слушним є таке тлумачення, що чинне законодавство не пов'язує встановлення місцезнаходження юридичної особи за місцем її реєстрації. За ст. 93 ЦК України, місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Таким чином, безпідставним є отождолення місця знаходження слідчого підрозділу відповідного правоохоронного органу з місцем знаходження цього правоохоронного органу як юридичної особи. З огляду на особливий правовий (процесуальний) статус слідчих підрозділів як «квазіюридичної» особи видається, що їхнє місцезнаходження має встановлюватися за правилами ст. 93 ЦК України, тобто за фактичним місцем ведення досудового розслідування та місцезнаходженням керівника органу досудового розслідування (як додаткового критерію)²¹.

3. Клопотання слідчого, дізнавача, прокурора має обов'язково містити: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність; відомості про особу, стосовно якої ставиться питання про обрання, зміну, скасування заходу забезпечення кримінального провадження; вказівку на захід забезпечення кримінального провадження, про обрання, зміну, скасування якого подається клопотання; відомості про наявність умов і підстав для обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження, посилання на фактичні дані, якими вони обґрунтовуються; строк застосування заходу забезпечення кримінального провадження; прізвище, ім'я, по батькові та посаду слідчого, дізнавача, прокурора; дату та місце складення клопотання. Особливості клопотань стосовно окремих

---

²¹ Пономаренко Д. В., Пашковський М. І. Особливості тактики захисту у випадках спору щодо територіальної підсудності клопотань слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Досудове розслідування : актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійного наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовтня 2018 р.) / редкол. : М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 128.

заходів забезпечення кримінального провадження передбачені у ст.ст. 141, 145, 150, 155, 160, 171, 184, 200, 201 КПК (*детальніше див. коментар до цих статей*). До клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження додаються: 1) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження – у всіх без винятку випадках; 2) копії матеріалів, якими сторона кримінального провадження, що подала відповідне клопотання, обґрунтовує свої доводи (ст.ст. 141, 145, абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157, абз. 2 ч. 2 ст. 171 КПК). Такі ж копії матеріалів, з огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, мають долучатися й до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; 3) документи, які підтверджують надання підозрюваному, в тому числі й обвинуваченому, копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання (абз. 2 ч. 2 ст. 150, абз. 2 ч. 2 ст. 157 КПК). При цьому у разі подання клопотань щодо декількох осіб у рамках одного кримінального провадження слідчий суддя має перевірити належність, достовірність і допустимість доказів стосовно кожної особи окремо (п. 7 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р.).

4. У межах одного кримінального провадження клопотання про застосування заходів забезпечення, у тому числі запобіжних заходів, вноситься щодо кожної особи окремо (п. 6 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р.). Слідчі судді мають враховувати, що однорідні питання, які потрібно з'ясувати в рамках одного кримінального провадження шляхом застосування одного або різних видів заходів забезпечення, пов'язаних між собою (при цьому необхідність з'ясування таких питань обґрунтовується однаковими обставинами), можуть ініціюватися слідчим (прокурором) у рамках одного клопотання та вирішуватися слідчим суддею в одній ухвалі. Такий підхід доцільно застосовувати для розгляду

клопотань про надання тимчасового доступу до документів, які знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо (ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК). Зокрема, у разі необхідності отримання інформації у рамках одного кримінального провадження з однаковим обґрунтуванням такої потреби вважаємо доцільним об'єднання в межах одного клопотань, які стосуються отримання тимчасового доступу (можливості ознайомитися та зробити копії) до документів, що знаходяться в оператора (провайдера), за умови реальної технічної можливості операторів (провайдерів) телекомунікацій надати таку інформацію, та які містять: 1) інформацію про ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентський номер SIM-картки, IMEI, MAC-адреса, IP-адреса тощо), яке перебувало у зоні дії певних базових станцій у певний час; 2) інформацію про прізвиська, імена, по батькові та інші відомості про споживача телекомунікаційних послуг та абонентів зазначеного кінцевого обладнання телекомунікацій (за наявності таких відомостей); 3) інформацію про типи з'єднань зазначеного кінцевого обладнання телекомунікацій (вхідні та вихідні з'єднання) за певний період часу включно із зазначенням дати і часу, тривалості таких з'єднань, маршрутів передавання даних (при цьому зазначений період часу може завершуватися після пред'явлення ухвали до виконання, тобто передбачати надання доступу – можливості постфактум ознайомитися та зробити копії – до інформації щодо з'єднань, які відбудуться у майбутньому); 4) зазначену в пунктах 1, 2, 3 інформацію щодо кінцевого обладнання телекомунікацій, з якими з'єднувалося кінцеве обладнання телекомунікацій, що перебувало у зоні дії певних базових станцій у певний час, та щодо їх наступних з'єднань; 5) іншу інформацію про телекомунікації. Так само можуть ініціюватися слідчим (прокурором) та вирішуватися слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності та вилучення таких документів. При цьому клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, яке посвідчується тимчасо-

во вилученими документами, розглядаються окремо у порядку, передбаченому ст. 150 КПК (п. 16 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р.).

5. До клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. Витяг з Реєстру – згенерований програмними засобами ведення Реєстру документ, який засвідчує факт реєстрації в Реєстрі відомостей про кримінальне правопорушення, отриманих за визначеними у пункті 3 цієї глави параметрами, які є актуальними на момент його формування. До витягу з Реєстру включається інформація про: номер та дату реєстрації кримінального провадження (виділення матеріалів досудового розслідування); дату надходження заяви, повідомлення та дату і час внесення відомостей про заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до Реєстру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, наслідок розслідування кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого, заявника (найменування юридичної особи та ідентифікаційний код Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові та дату народження особи, якій повідомлено про підозру, наслідки розслідування щодо особи та відомості про здійснення спеціального досудового розслідування щодо неї; найменування, код ЄДР, юридичну адресу, розрахунковий рахунок, місце та дату державної реєстрації юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, а також анкетні дані її представника; орган досудового розслідування; прізвище, ім'я, по батькові слідчого (слідчих) органів досудового розслідування, дізнавача (дізнавачів) органів дізнання, уповноваженої особи (осіб) іншого підрозділу, працівника (працівників) підрозділів детективів та внутрішнього контролю

Національного бюро, які здійснюють досудове розслідування, та прокурора (прокурорів), який (які) здійснює(ють) процесуальне керівництво. Реєстратори самостійно формують (отримують) витяг з Реєстру в межах унесеної інформації та посвідчують його своїм підписом (розділ 4 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 № 298).

6. Зважаючи на правообмежувальний характер заходів забезпечення кримінального провадження, при прийнятті рішення про їх застосування має бути забезпечено правомірність обмеження прав людини. Втручання в права людини буде виправданим, якщо воно має легітимну мету та здійснено на підставі закону, а закон, своєю чергою, має бути чітким та передбачуваним. І це втручання має бути пропорційним його меті. Оцінка пропорційності є завжди трикоровим тестом: належність, необхідність, розумність. Належність означає, що використані засоби мають бути підходящими для досягнення мети. Необхідність використаних засобів мусить мати найменш обтяжуючий ефект для тієї чи іншої цінності. І, нарешті, тест на розумність означає, що використані засоби мають бути пропорційними очікуваним результатам, тобто тягар, який несе особа, не повинен бути надмірним²². Стосовно заходів забезпечення кримінального провадження належність обмеження визначається тим, що може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням; необхідність зобов'язує врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні; розумність об'єктивується у встановленні того, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора у кореляції з обґрунтованою підозрою щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального прова-

---

²² Юдківська Г. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи судів України*. 2015. № 4 (13). С. 118.

дження²³. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження має бути співмірним меті та релевантним процесуальній ситуації, що склалася. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. «Із точного тлумачення формулювань ч. 4 ст. 132 КПК можна зробити висновок, що це положення застосовується лише до одного виду ЗЗКП – тимчасового доступу до речей і документів. Однак ... за аналогією воно має застосовуватися також до інших заходів»²⁴. Відповідно, запропоновано алгоритм встановлення обставин локального предмета доказування при розгляді клопотання про обрання заходу забезпечення кримінального провадження²⁵.

7. Обґрунтованість підозри є оцінною категорією. Тлумачення їй неодноразово надавав ЄСПЛ, скажімо, у рішенні «Нечи-

---

²³ Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання : теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 19.

²⁴ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. С. 307.

²⁵ Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання : теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 32.

порук і Йонкало проти України» (п. 175) вказується, що «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення»²⁶. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» вимагає встановлення можливо-го (ймовірного) існування певного факту чи обставини. У випадку вирішення питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження причетність особи до вчинення кримінального правопорушення не повинна мати категоричного висновку, а свідчити лише про її можливість. Слідчий суддя в жодному разі не повинен встановлювати причетність особи поза розумним сумнівом, втім, обґрунтована підозра має підтверджуватися конкретними фактами та обставинами, що можуть переконати об'єктивного спостерігача, тобто непрофесіонала у сфері права, в існуванні зв'язку між діями особи та подією. Такі фактичні обставини мусять бути чіткими та зрозумілими і знайти своє відображення у відповідному рішенні компетентного органу²⁷. Зважаючи на формулювання ч. 3 ст. 132 КПК, обґрунтованість підозри має оцінюватись стосовно факту вчинення кримінального правопорушення (до повідомлення про підозру або у випадках застосування заходів забезпечення кримінального провадження не до підозрюваного) або щодо конкретної особи (підозрюваного). Коли підозра трансформується в обвинувачення, відповідно, має оцінюватись попередня обґрунтованість обвинувачення (бо остаточну обґрунтованість визначає суд у вирокі).

8. Аналіз положень частин 3 та 4 ст. 132 КПК України вказує, що законодавець встановив спростовну презумпцію можливості досягнення мети застосування цих заходів, тобто дієвості кримінального провадження – без застосування цих заходів, а також можливості досягнення деяких цілей: отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встанов-

---

²⁶ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

²⁷ Глов'юк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 19.

лення обставин у кримінальному провадженні; явки особи (судовий виклик та привід); припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого; припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню; забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом); припинення кримінального правопорушення; припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного (відсторонення від посади); можливість встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні (тимчасовий доступ до речей і документів) тощо²⁸.

9. Специфічним при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження є розподіл тягара доказування. Тягар доказування у цьому випадку слід розуміти як необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходу забезпечення кримінального провадження потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження. Відповідно, сторона захисту не зобов'язана доводити протилежне, а недоведення слідчим, прокурором необхідності застосування заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою відмову у задоволенні клопотання; це не стосується тільки тих заходів забезпечення кримінального провадження, які слідчий суддя вправі обрати за власною ініціативою: судового виклику, приводу, грошового стягнення. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посилаються (ч. 5 ст. 132 КПК). Тобто слідчий, прокурор за допомогою належних, допустимих і достовірних доказів (а не припущень) мусять обґрунтувати наявність обставин, що передбачені ч. 3 ст. 132 КПК. Якщо сторона захисту при розгляді цього питання посилається на обставини, що виключають застосування заходів кримінального про-

---

²⁸ Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. № 10. С. 97–105.

вадження, то вона також має подати слідчому судді, суду докази обставин, на які вона посилається. Це кореспондується з положеннями ч. 2 ст. 92 КПК про те, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, яка їх подає. Однак тягар обґрунтування обставин, що виключають застосування заходів кримінального провадження, не може бути покладено на сторону захисту, інакше це суперечило би принципу презумпції невинуватості²⁹.

10. Частина 5 коментованої статті вказує, що під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду³⁰ докази обставин, на які вони посилаються. Відомості, якими обґрунтовується необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження, є доказами у розумінні ч. 1 ст. 84 КПК України, відповідно, на них поширюються загальні вимоги щодо належності та допустимості³¹. Отже, слідчий суддя, суд мають надавати оцінку і належності, і допустимості доказів при розгляді клопотань. Завдяки буквальному тлумаченню положень чинного кримінального процесуального законодавства України можна впевнено стверджувати, що докази, якими обґрунтовується необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження, мають бути допустимими: у ч. 3 ст. 17 КПК України зазначається, що не лише обвинувачення, а й підозра не можуть ґрунтуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом; відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК України, недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, до

---

²⁹ Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. № 10. С. 97–105.

³⁰ Особливості застосування заходів кримінального провадження у судовому розгляді регламентовано ч.ч. 1, 2 ст. 333 КПК.

³¹ Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 182.

яких закон відносить, зокрема, всі рішення слідчого судді (ч. 1 ст. 110 КПК України)³². Таке тлумачення співвідноситься із практикою ЄСПЛ: у справі «Подвезько проти України» (п. 21) ЄСПЛ зазначив, що пункт 3 статті 5 Конвенції вимагає надання переконливого обґрунтування органами влади будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки коротким він є. Аргументи «за» і «проти» звільнення (з-під варти), включаючи ризик того, що обвинувачений може перешкоджати належному провадженню у справі, не повинні оцінюватись абстрактно (*in abstracto*), але мають підтверджуватися фактичними даними³³.

11. За результатами розгляду клопотання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження слідчий суддя вправі постановити ухвалу про: 1) задоволення клопотання; 2) відмову у задоволенні клопотання; 3) повернення його для усунення недоліків, якщо клопотання подано слідчому судді без додержання вимог, визначених відповідною нормою КПК. Зокрема, прокурору повертається клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та про відсторонення від посади, якщо воно подано без додержання вимог статей 150 та 155 КПК відповідно (ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156 КПК), прокурору чи цивільному позивачу, якщо клопотання про арешт майна не відповідає вимогам ст. 171 КПК (ч. 3 ст. 172 КПК). З огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, беручи до уваги, що такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, є найбільш поширеним із-поміж інших, вважаємо, що в разі невідповідності клопотання про його застосування вимогам ч. 2 ст. 160 КПК слідчий суддя вправі повернути його прокурору для усунення недоліків. Доречно зазначити, що підстави повернення клопотання мають бути належним чином обґрунтовані, а недоліки, які потребують усунення, такими, що могли перешкодити постановленню

---

³² Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 112–113.

³³ Справа «Подвезько проти України» (Заява № 74297/11) : Рішення ЄСПЛ від 12 лютого 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a47#Text

слідчим суддею законного та обґрунтованого рішення (п. 10 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р.). Ухвала слідчого судді є різновидом судового рішення, тож має складатися з трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної, бути законною та обґрунтованою.

Глава 11. ВИКЛИК СЛІДЧИМ, ПРОКУРОРОМ, СУДОВИЙ ВИКЛИК І ПРИВІД

Стаття 133. Виклик слідчим, прокурором

1. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

2. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

1. Коментована стаття не вказує окремо на виклик дізнавачем, проте цей різновид виклику вказаний у ст. 131 КПК, а отже, до нього мають застосовуватися за аналогією норми коментованої статті.

2. Виклик як захід забезпечення кримінального провадження поділяється на два види: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором; 2) судовий виклик.

3. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором застосовується у стадії досудового розслідування.

4. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором застосовується до підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження (тобто цивільного позивача, цивільного відповідача, законних представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, заставодавця, перекладача,

експерта, спеціаліста). До кола цих суб'єктів не можна віднести понятого, адже ч. 3 ст. 66 КПК вказує на особу, яку «залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого»; а ч. 7 ст. 223 КПК передбачає, що слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Переконані, що судовий виклик не може бути застосований до захисника та представника.

5. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором здійснюється із метою допиту особи чи участі в іншій процесуальній дії. При цьому у стадії досудового розслідування проводиться допит підозрюваного, потерпілого, свідка.

6. Виклик потрібно відмежовувати від повідомлення, оскільки виклик здійснюється у випадках, коли участь особи у процесуальній дії є обов'язковою і вона зобов'язана з'явитися до слідчого, дізнавача, прокурора; повідомлення ж учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою (ч. 2 ст. 111 КПК).

Стаття 134. Судовий виклик

1. Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

2. Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою.

1. Судовий виклик може бути здійснений: 1) у стадії досудового розслідування – слідчим суддею; 2) у судовому провадженні – судом.

2. Підставами здійснення судового виклику є: 1) наявність достатніх даних, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження; 2) обов'язковість участі особи у процесуальній дії; 3) обов'язковість участі учасника кримінального провадження у судовому провадженні.

3. У стадії досудового розслідування виклик здійснюється слідчим суддею за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, його захисника, потерпілого, його представника.

4. Під час досудового розслідування судовий виклик здійснюється: щодо підозрюваного – при розгляді клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом та про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (оскільки ч.ч. 1, 2 ст. 151 передбачають, що це клопотання розглядається слідчим суддею за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника; клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника); щодо підозрюваного – при розгляді клопотання про відсторонення від посади та продовження строку відсторонення від посади (оскільки, згідно з ч. 1 ст. 156 КПК, клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника); щодо особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, – при розгляді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (крім випадків, коли сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза

зміни або знищення речей чи документів); щодо цивільного позивача (якщо клопотання подане ним), підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – при розгляді клопотання про арешт майна (за ч. 1 ст. 172 КПК, клопотання про арешт майна розглядається за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження); щодо підозрюваного, який перебуває на свободі, – у судове засідання для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 1 ст. 187 КПК); щодо потерпілого, свідка – для допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні (у порядку, передбаченому ст. 225 КПК).

5. У судовому провадженні виклик здійснюється судом за власною ініціативою або за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника.

6. У судовому провадженні обов'язково здійснюється судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою. Коло відповідних учасників відрізняється залежно від стадії судового провадження. *Підготовче судове засідання* відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 2 ст. 314 КПК); виняток становить підготовче судове засідання у кримінальному провадженні на підставі угод, де обов'язковою є участь лише сторін угоди (ч. 2 ст. 474 КПК)³⁴. *Судовий розгляд* здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК

---

³⁴ Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ч. 1 ст. 314 КПК).

(наприклад, участь прокурора не є обов'язковою у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення). У судові засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження. В *апеляційному провадженні* КПК не встановлено спеціальних правил щодо обов'язкової участі учасників судового провадження (крім обвинуваченого): апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених Главою 31 КПК. Неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду, якщо такі особи були належно повідомлені про дату, час і місце апеляційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття. Якщо для участі в розгляді в судові засідання не прибули учасники кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами КПК або рішенням суду апеляційної інстанції є обов'язковою, апеляційний розгляд відкладається (ч.ч. 1, 4 ст. 405 КПК). Однак ч. 4 ст. 401 КПК передбачає, що обвинувачений підлягає обов'язковому виклику в судові засідання для участі в апеляційному розгляді, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища або якщо суд визнає обов'язковою його участь, а обвинувачений, який утримується під вартою, – також у разі, якщо про це надійшло його клопотання. За ч. 1 ст. 406 КПК, суд апеляційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їхньої відсутності. Для участі у *касаційному провадженні* засуджений підлягає обов'язковому виклику, якщо суд визнає обов'язковою його участь, а засуджений, що тримається під вартою, – також у випадках, якщо про це надійшло його клопотання (ч. 4 ст. 430 КПК). Неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню касаційного розгляду, якщо такі особи були належно повідомлені про дату, час і місце касаційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття. Якщо для участі в розгляді в судові засідання не прибули учасники кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами КПК або рішенням суду касаційної інстанції є обов'язковою, касаційний розгляд відкладається (ч. 4 ст. 434 КПК). Учасники судового

провадження за нововиявленими та виключними обставинами повідомляються про дату, час і місце розгляду заяви. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належно повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення (ч. 2 ст. 466 КПК).

Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні

1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

3. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

4. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

5. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

7. Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

8. Повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаній Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи, зазначеної в абзаці першому цієї частини, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

{Статтю 135 доповнено новою частиною згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021}

9. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення цим Кодексом строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

{Частина статті 135 із змінами, внесеними згідно із Законом № 725-VII від 16.01.2014, – втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

1. Коментована стаття не вказує окремо на виклик дізнавачем, проте цей різновид виклику вказаний у ст. 131 КПК, а отже, до нього мають застосовуватися за аналогією норми коментованої статті.

2. Частина 1 коментованої статті передбачає такі способи виклику особи: 1) повісткою (шляхом її вручення, надіслання поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком); 2) здійснення виклику телефоном; 3) здійснення виклику телеграмою. Обрання одного з цих способів залежить від місця знаходження особи, виклик якої здійснюється, місцевих умов, статусу особи у кримінальному провадженні, її поведінки у кримінальному провадженні.

3. Зміст повістки про виклик регламентується ст. 137 КПК (*детальніше див. коментар до цієї статті*).

4. На поштових відправленнях, які містять судові виклики і повідомлення про дату, час та місце судового засідання чи вчинення процесуальної дії, обов'язково проставляється відповідна відмітка з позначкою або зі штампом суду «Судова повістка» (п. 14 розділу 14 Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814).

5. Повістка вручається особі, на ім'я якої вона виписана. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

6. У разі направлення повістки поштою слід врахувати, що рекомендовані листи з позначкою «Судова повістка», адресовані фізичним особам, під час доставки за зазначеною адресою вручаються особисто адресату, а за його відсутності – будь-кому з повнолітніх членів його сім'ї, який проживає разом з ним. У разі відсутності адресата (будь-кого із повнолітніх членів його сім'ї) за вказаною на рекомендованому листі адресою працівник поштового зв'язку інформує адресата за наявним номером телефону та/або вкладає до абонентської поштової скриньки повідомлення про надходження рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка». Якщо протягом трьох робочих днів після інформування адресат не з'явився за одержанням рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка», працівник поштового зв'язку робить позначку «Адресат відсутній за вказаною адресою», яка засвідчується підписом з проставленням відбитку календарного штемпеля, і не пізніше

ніж протягом наступного робочого дня повертає його до суду. Рекомендовані поштові відправлення з позначкою «Судова повістка», адресовані юридичним особам, під час доставки за зазначеною адресою вручаються представнику юридичної особи, уповноваженому на одержання пошти, під розпис. У разі відсутності адресата за вказаною на рекомендованому листі адресою працівник поштового зв'язку робить позначку «Адресат відсутній за вказаною адресою», яка засвідчується підписом з проставленням відбитку календарного штемпеля, і не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повертає його до суду. На бланку повідомлення про вручення поштового відправлення з позначкою «Вручити особисто», внутрішнього рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка» одержувач розписується та зазначає прізвище й ініціали або ім'я та прізвище. Відповідні дані на бланку повідомлення про вручення також зазначаються про особу, уповноважену на одержання внутрішнього рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка», адресованого юридичній особі або фізичній особі за місцем роботи. Бланк повідомлення про вручення рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка» не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повертається до суду. У разі якщо адресат відмовляється засвідчити своїм підписом факт відмови від одержання рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка», працівник поштового зв'язку робить позначку «Адресат відмовився» і не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повертає його до суду. У разі відмови адресата (представника юридичної особи, уповноваженого на одержання пошти) одержати рекомендований лист з позначкою «Судова повістка» працівник поштового зв'язку робить позначку «Адресат відмовився» із проставленням відбитку календарного штемпеля і не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повертає його до суду. У разі невручення рекомендованого листа з позначкою «Судова повістка» рекомендований лист разом з бланком повідомлення про вручення повертається за зворотною адресою у порядку, визначеному в пунктах 99, 99-1, 99-2, 106 та 114 Правил (Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270, зі змінами від 27.12.2019). Факт недержання процесуальних документів адресатом засвідчується поштовим повідомленням

встановленого зразка, яке (без реєстрації в АСДС, але з відміткою про дату отримання судом) разом з неотриманими документами та конвертом передається судді, у якого справа перебуває на розгляді (п. 15 розділу 14 Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814).

7. Можливість виклику електронною поштою слід тлумачити у системному зв'язку з ч. 2 ст. 136 КПК, яка передбачає таке: якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у разі підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти. Тобто за відсутності цих умов виклик електронною поштою не є належним. Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII було внесено зміни до ст. 35 КПК стосовно функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи і передбачено, що адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку. Відповідно до оголошення ВРП, з початком функціонування підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку вводяться в дію підпункт 1 пункту 3, підпункт «а» підпункту 3 пункту 17, пункт 19 § 1 розділу 4 Закону, підпункт 5 пункту 7 § 1 розділу 4 Закону в частині щодо можливості брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, функціонування офіційних електронних адрес та процедури реєстрації, автентифікації та доступу осіб до функціонуючих підсистем (модулів) ЄСІТС (електронний кабінет)³⁵. Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи затверджено Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021

---

³⁵ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001910-21#n5>

№ 1845/0/15-21³⁶. Згідно з п. 10 Розділу 3, адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС у добровільному порядку.

8. Здійснюючи виклик телефоном, слід зважити на те, що існує Порядок надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень (затверджений Наказом Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 № 73). Текст судової повістки може бути надісланий судом учаснику SMS-повідомленням лише після подання ним до суду заявки про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення. Така заявка оформляється безпосередньо в суді або шляхом роздрукування та заповнення Учасником форми, яка розміщена на офіційному веб-порталі судової влади України. У разі зміни номера мобільного телефону Учасника чи за наявності обставин, які перешкоджають (перешкоджатимуть) отриманню ним тексту судової повістки шляхом SMS-повідомлення, Учасник повинен невідкладно подати до суду заяву про зміну порядку здійснення судового виклику. Формування тексту судової повістки, облік та її відправка у вигляді SMS-повідомлення здійснюється в автоматизованій системі документообігу суду. Судова повістка додається до електронної обліково-статистичної картки справи як документ у справі, після чого автоматично доставляється у вигляді SMS-повідомлення на номер мобільного телефону Учасника. Результат доставки SMS-повідомлення на номер мобільного телефону Учасника (дата й час доставки або причина недоставки) автоматично розміщується у відповідному електронному реєстрі автоматизованої системи документообігу. У аспекті належності виклику слід врахувати, що у Постанові КЦС ВС вказано: «У матеріалах справи міститься довідка про доставку SMS (а.с. 114), згідно з якою ОСОБА_5 було доставлено SMS-повідомлення про судові засідання, призначене

---

³⁶ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

на 25 липня 2018 року на 12 год. 25 хв. Проте ця довідка не може вважатися доказом належного повідомлення про дату, час і місце судового засідання, оскільки згідно з пунктом 2 Порядку надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України від 01 червня 2013 року № 73, текст судової повістки може бути надісланий судом Учаснику SMS-повідомленням лише після подання ним до суду заявки про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення. Така заявка оформляється безпосередньо в суді або шляхом роздруковування та заповнення Учасником форми, яка розміщена на офіційному веб-порталі судової влади України. У матеріалах справи відсутня заява ОСОБА_5 про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення. За таких обставин не можна вважати, що апеляційний суд належним чином повідомив ОСОБА_5 про дату, час і місце судового засідання»³⁷. Зважаючи на те, що положення вищезазначеного порядку поширюються і на цивільне, і на кримінальне судове провадження, ця позиція є релевантною і для викликів у кримінальному провадженні.

9. Коментована стаття передбачає деякі особливості щодо виклику окремих категорій учасників кримінального провадження.

10. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

11. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або іншому законному представнику (піклувальнику особи, іншому повнолітньому близькому родичу чи члену сім'ї, представнику органів опіки і піклування, установ і організацій, під піклуванням яких перебуває неповнолітній). Інший порядок вручення повістки неповнолітній особі допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження (наприклад, за необхідності негайного допиту малолітнього підозрюваного, у випадку, якщо конкретного законного представника усунуто від участі у кримінальному прова-

---

³⁷ Постанова КЦС ВС від 27 березня 2019 року, справа № 201/6092/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80783087>.

дженні; якщо неповнолітній підозрюваний знаходиться під вартою).

12. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається їй піклувальнику.

13. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку (якщо виклик здійснюється за допомогою органів зв'язку, наприклад, пошти, кур'єрської служби); працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором (КПК не встановлює обмежень щодо способу та місця вручення повістки цими особами); секретарем судового засідання (якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду).

14. Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва. Стаття 7 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 передбачає, що Запитувана Сторона здійснює вручення письмових документів і письмових доручень суду, які їй для цього надсилаються запитуючою Стороною. Вручення може здійснюватися шляхом простої передачі відповідній особі письмових документів або наказів суду. Якщо запитуюча Сторона звертається з ясно висловленим проханням про це, запитувана Сторона здійснює вручення у спосіб, передбачений її власним законодавством для вручення аналогічних документів, або у спеціальний спосіб, сумісний з цим законодавством. Підтвердження вручення здійснюється шляхом надання розписки, датованої і підписаної відповідною особою, або заяви запитуваної Сторони про здійснення вручення, в якій зазначається спосіб і дата такого вручення. Той чи інший з цих документів негайно надсилається запитуючій Стороні. На прохання запитуючої Сторони запитувана Сторона відзначає, чи було вручення документів здійснено відповідно до законодавства запитуваної Сторони. Якщо вручення документів не може бути здійсненим, запитувана Сторона негайно повідомляє про це запитуючу Сторону.

15. Особливий порядок повідомлення особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території

держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з ч.ч. першою, другою, четвертою – сьомою коментованої статті, регламентовано ч. 8 коментованої статті: повістка публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора; у разі наявності в особи захисникові (захисників), копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

16. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього телефоном або телеграмою не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прийти за викликом.

Стаття 136. Підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом

1. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

2. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

1. Для того щоб особа вважалася повідомленою про необхідність з'явитися до слідчого, дільничного, прокурора, слідчого судді, суду, повинні бути докази її належного повідомлення. Тільки за їх наявності можливо проводити процесуальні дії без участі належним чином викликаної особи (наприклад, проводити судовий розгляд за відсутності потерпілого; розглядати клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів без участі особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, – якщо вона не прибула без поважних причин або не повідомила про причини неприбуття);

приймати рішення про накладення грошового стягнення (ст. 139 КПК); приймати рішення про здійснення приводу (ст.ст. 140, 187 КПК); подавати клопотання про заміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК) тощо.

2. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є: 1) розпис особи про отримання повістки (в тому числі на поштовому повідомленні); 2) відеозапис вручення особі повістки; 3) будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (наприклад, пояснення очевидців ознайомлення особи із повісткою або оголошення їй змісту повістки; підтвердження отримання листа електронною поштою відповідним листом електронної пошти).

3. Зважаючи на розвиток електронних засобів зв'язку та необхідність забезпечення оперативності кримінального провадження, КПК передбачив можливість застосування електронної пошти для повідомлення про необхідність з'явитися до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти, тобто особа, якій направлено повістку, повинна відповісти електронним листом на адресу, з якої надійшла повістка, про отримання повістки. Якщо такого підтвердження немає, то особа не вважається такою, що отримала повістку або ознайомила з її змістом.

Стаття 137. Зміст повістки про виклик

1. У повістці про виклик повинно бути зазначено:

- 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;**
- 2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;**

3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;

4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик;

5) процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа;

6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;

7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;

8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу та здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження;

{Пункт 8 частини першої статті 137 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014}

9) передбачені цим Кодексом поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;

10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

1. Коментована стаття чітко регламентує зміст повістки про виклик. Коментована стаття не вказує окремо на виклик дізнавачем, проте цей різновид виклику вказаний у ст. 131 КПК, а отже, до нього мають застосовуватися за аналогією норми коментованої статті.

2. У повістці про виклик має бути зазначено: прізвище та посада слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик; найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку; ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса; найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик; процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа; час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи; процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа; наслідки неприбуття особи за викликом; передбачені КПК поважні

причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та вказання про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення; підпис слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

3. Коментована стаття вимагає, щоб наслідки неприбуття особи за викликом викладалися у повістці із зазначенням тексту відповідних положень закону, тобто ст.ст. 139, 323, 325, 326, 327 КПК.

4. Крім того, у повістці мають указуватися передбачені КПК поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик; перелік цих поважних причин закріплено ст. 138 КПК.

5. КПК передбачає спеціальні вимоги щодо повістки про судовий виклик у судові засідання із розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів: у повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику (ч. 3 ст. 163 КПК).

Стаття 138. Поважні причини неприбуття особи на виклик

1. Поважними причинами неприбуття особи на виклик є:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

1. Коментована стаття визначає перелік поважних причин неприбуття особи на виклик. Зміст цього переліку не є вичерпним, адже п. 8 указує на «інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик».

2. Перелік поважних причин неприбуття особи на виклик включає в себе причини, пов'язані з обставинами, що унеможливають явку особи в силу норм закону або судового рішення (за-тримання, тримання під вартою або відбування покарання; обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення); обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини); обставини, що унеможливають явку особи через відсутність особи у місці її проживання протягом тривалого часу (внаслідок відрядження, подорожі тощо); обставини, пов'язані зі станом здоров'я особи (тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад); обставини, пов'язані з життям та здоров'ям близьких осіб (смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю); обставини, пов'язані з несвоєчасним повідомлення про необхідність явки до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду (несвоєчасне одержання повістки про виклик).

Стаття 139. Наслідки неприбуття на виклик

1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або

не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

{Абзац перший частини першої статті 139 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

{Абзац другий частини першої статті 139 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

{Абзац третій частини першої статті 139 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

2. У випадку, встановленому частиною першою цієї статті, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід.

3. За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, встановлену законом.

{Частина четверту статті 139 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

5. Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження.

{Статтю 139 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 119-VIII від 15.01.2015; в редакції Закону № 1422-IX від 27.04.2021}

1. Коментована стаття не вказує окремо на виклик дізнавачем, проте цей різновид виклику вказаний у ст. 131 КПК, а отже,

до нього мають застосовуватися за аналогією норми коментованої статті.

2. Одним із наслідків неявки на виклик без поважних причин підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або неповідомлення про причини неприбуття є накладення на них грошового стягнення. Грошове стягнення накладається у розмірі: від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду. Порядок накладення грошового стягнення регламентується Главою 12 КПК (*детальніше див. коментар до цієї глави*).

3. Крім того, наслідком неявки на виклик без поважних причин підозрюваного, обвинуваченого, свідка або неповідомлення про причини неприбуття є застосування до них приводу. Порядок застосування приводу регламентується ст.ст. 140–143 КПК (*детальніше див. коментар до цих статей*).

4. За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, встановлену законом, а саме ст. 185⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з цією статтею, злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування тягне за собою накладення штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. Частиною 5 коментованої статті регламентовано, що ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини понад два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження. Тобто коментована стаття надає визначення поняття «ухилення від явки» – це неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази. Таке ухилення підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його у міжнародний розшук, та/або його

віїзд, та/або перебування на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження. Однак при цьому має бути дотримана низка умов: належне повідомлення про виклик двічі в загальному порядку; здійснення кримінального провадження щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, частиною другою статті 121, частиною другою статті 127, частинами другою і третьою статті 146, статтями 146-1, 147, частинами другою – п'ятою статті 191 (у разі зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255–258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 408, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України; повноліття підозрюваного, обвинуваченого; постановлення відповідної ухвали слідчим суддею, судом. Як зазначено в Інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13, обов'язок доведення факту перебування підозрюваного, обвинуваченого у міжнародному розшуку покладається на слідчого, прокурора, який подав клопотання про застосування запобіжного заходу, та підтверджується відповідними відомостями (довідка, витяг із бази даних Інтерполу тощо) (п. 6). У судовій практиці немає єдності стосовно тлумачення моменту оголошення особи у міжнародний розшук. Наприклад, в ухвалі Київського апеляційного суду від 16 липня 2019 зазначено: «Отже, чинний КПК України не визначає, якими саме доказами має бути доведено, що особа перебуває у будь-якому із видів розшуку, однак регламентує, що про оголошення розшуку (державного, міждержавного, міжнародного) має бути винесена органом досудового розслідування відповідна постанова (ч. 2 ст. 281 КПК України), що в даному випадку і було здійснено 23.04.2019 року постановою слідчого Дніпровського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві досудове розслідування у криміналь-

ному провадженні № 12015100040013047 – зупинено та підозрюваного ОСОБА_1 оголошено в розшук /ОРС «Розшук» (04-542/19) від 23.04.2019 року та 05.06.2019 року постановою слідчого Дніпровського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві підозрюваного ОСОБА_1 оголошено у міжнародний розшук. Фактично ж дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук і є початком перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України, а будь-яких інших документів, всупереч доводам захисника, зазначена норма закону не вимагає³⁸. В ухвалі Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 9 грудня 2019 вказано: «Колегія суддів відхиляє доводи адвоката про те, що оголошення особи в міжнародний розшук здійснюється шляхом публікації Інтерполом червоної картки – оповіщення та вкотре наголошує: правила Інтерполу не регулюють питання оголошення осіб в міжнародний розшук; Інтерпол не є органом, який уповноважений оголосити кого-небудь в розшук; Інтерпол є одним із органів, який за певних умов може виконувати рішення (розшукувати) про оголошення особи в міжнародний розшук»³⁹. В іншій ухвалі цього ж суду зазначено: «Кримінальний процесуальний кодекс України жодним чином не обумовлює ухвалення судового рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою доведеністю факту перебування особи у міжнародному розшуку, але визначає необхідність оголошення такого розшуку (ч. 6 ст. 193, ч. 2 ст. 281 КПК України), що в даному випадку і було здійснено прокурором відділу Головної військової прокуратури Генеральної прокуратури України ... шляхом прийняття постанови про оголошення міжнародного розшуку підозрюваного ОСОБА_1. Таким чином, прийняття органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук є належною та достатньою обставиною для підтвердження факту саме оголошення особи в міжнародний

---

³⁸ Ухвала Київського апеляційного суду від 16 липня 2019 року, справа № 755/18473/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83195531>

³⁹ Ухвала АП ВАКС від 9 грудня 2019 року, справа № 991/606/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86330333>

розшук в розумінні вимог ст. 281 КПК України та ч. 6 ст. 193 КПК України⁴⁰. В ухвалі Київського апеляційного суду від 19 грудня 2018 року натомість зазначено: «Колегія суддів зважає і на доводи апелянта щодо відсутності належних доказів про знаходження ОСОБА_2 у міжнародному розшуку, а посилення слідчого та суду першої інстанції про оголошення останнього у такий розшук є недоведеними, оскільки з наданих матеріалів провадження належних доказів (повідомлення безпосередньо з Інтерполу) про знаходження ОСОБА_2 у міжнародному розшуку вони не містять»⁴¹.

Стаття 140. Привід

1. Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

2. Рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

{Частина друга статті 140 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

3. Привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також

---

⁴⁰ Ухвала АП ВАКС від 10 лютого 2020 року, справа № 757/24173/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87573704>

⁴¹ Ухвала Київського апеляційного суду від 19 грудня 2018 року, справа № 11-cc/824/1954 /2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79082797>

осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

{Частина третя статті 140 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2581-VIII від 02.10.2018}

1. Привід є заходом забезпечення кримінального провадження, пов'язаний із фізичним впливом на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, який не з'явився на виклик без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, спрямованим на забезпечення виконання ними обов'язку щодо явки на виклик до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. Примус при його проведенні проявляється в тому, що особа без її волі доставляється в потрібне місце⁴².

2. Привід може бути застосовано до підозрюваного, обвинуваченого, свідка.

3. Частина 3 коментованої статті визначає певне коло свідків, до яких не може бути застосовано привід: до неповнолітньої особи; до вагітної жінки; до осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, осіб, які згідно з КПК не можуть бути допитані як свідки. Перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки, закріплено у ч. 2 ст. 65 КПК. При цьому КПК не встановлює для особи, яка звертається із клопотанням про здійснення приводу, обов'язку доводити, що свідок, стосовно якого необхідно здійснити привід, не є вагітною жінкою, інвалідом першої або другої груп або не є особою, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів. Тому необґрунтованою є відмова у задоволенні клопотання про привід внаслідок недолучення слідчим, прокуро-

---

⁴² Плішук Л. І. Проблемні питання застосування та здійснення примусового приводу в кримінальному процесі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 22. С. 176.

ром документів, які б підтверджували, наприклад, відсутність у особи інвалідності тощо⁴³.

4. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

5. Підставами застосування приводу є неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини свого неприбуття. Таким чином, неповідомлення про причини неприбуття прирівнюється за своїми юридичними наслідками до неприбуття без поважних причин. Однак до застосування цього заходу слід встановити, що відсутні поважні причини неявки, передбачені ст. 138 КПК, враховуючи при цьому, що зміст зазначених у цій статті причин не є вичерпним, тобто слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор можуть визнати поважними причинами неприбуття та інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик (п. 8 зазначеної статті). Тобто рішення про застосування приводу повинна передувати досконала перевірка причин неявки викликаної особи. Причини неявки викликаної особи можуть бути встановлені шляхом допиту її родичів, знайомих, сусідів, матеріалами оперативно-розшукової діяльності тощо⁴⁴.

6. Для застосування приводу недостатньо наведення у клопотанні про здійснення приводу одного факту виклику особи, повинні бути викладені не менше двох фактів виклику особи і неприбуття її на виклики без поважних причин⁴⁵.

---

⁴³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk> п. 2.1

⁴⁴ Пліщук Л. І. Проблемні питання застосування та здійснення примусового приводу в кримінальному процесі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 22. С. 178–179.

⁴⁵ Захарко А. В. Доктринальне тлумачення регламентації дій слідчого в разі ігнорування його викликів деякими учасниками кримінального провадження. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 64.

7. Під час досудового розслідування рішення про здійснення приводу приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

Стаття 141. Клопотання про здійснення приводу

1. У клопотанні про здійснення приводу під час досудового розслідування зазначаються:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;

3) процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання;

4) положення цього Кодексу, яким встановлено обов'язок особи з'явитися за викликом, та обставини невиконання особою цього обов'язку;

5) відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому цим Кодексом порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;

7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи.

1. Клопотання про здійснення приводу є процесуальним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора.

2. Клопотання про здійснення приводу має обов'язково містити таку інформацію: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) процесуальний статус особи,

про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; 3) процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання; 4) посилання на положення КПК, яким встановлено обов'язок особи з'явитися за викликом, та обставини невиконання особою цього обов'язку; 5) відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (мають бути вказані фактичні дані та їхні джерела, які підтверджують ці факти); 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, дізнавача, прокурора; 7) дата та місце складення клопотання.

3. До клопотання повинні додаватися копії матеріалів, якими слідчий, дізнавач, прокурор обґрунтовує свої доводи. Маються на увазі матеріали, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (розпис особи про отримання повістки; розпис дорослого члена сім'ї особи чи іншої особи, яка проживає з викликаною особою, відповідальної особи в житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або представника адміністрації за місцем її роботи; розпис законного представника неповнолітньої особи; розпис представника адміністрації місця ув'язнення; розпис піклувальника обмежено осудної особи; відеозапис вручення особі повістки, фотографія вручення особі повістки, пояснення очевидців вручення повістки, підтвердження отримання повістки листом електронної пошти, факсимільним зв'язком; докази виклику телеграмою або телефонограмою, за допомогою смс; інші матеріали, що підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом). Крім того, мають бути додані матеріали, що підтверджують факт неявки особи без поважних причин (наприклад, рапорт слідчого, дізнавача, прокурора) та неповідомлення про причини неприбуття.

4. Крім того, за загальним правилом, яке стосується клопотань про застосування будь-якого заходу кримінального провадження, до нього додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

Стаття 142. Розгляд клопотання про здійснення приводу

1. Під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про здійснення приводу розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду. У разі не обхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання.

2. Під час судового провадження клопотання про здійснення приводу розглядається негайно після його ініціювання.

3. Слідчий суддя або суд, встановивши, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, була викликана у встановленому цим Кодексом порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, постановляє ухвалу про здійснення приводу такої особи.

4. Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання.

1. Під час досудового розслідування клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про здійснення приводу розглядається слідчим суддею. Клопотання повинно бути розглянуто у день його надходження до суду. За необхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання. Участь слідчого, дізнавача, прокурора у розгляді клопотання не є обов'язковою, питання про його повідомлення про розгляд клопотання та можливість присутності при розгляді клопотання визначається слідчим суддею за власною ініціативою.

2. Під час судового провадження клопотання про здійснення приводу розглядається судом негайно після його ініціювання. При цьому повинна бути заслухана думка учасників судового провадження.

3. Слідчий суддя або суд вправі прийняти рішення про здійснення приводу, встановивши, по-перше, що підозрюваний, обви-

нувачений, свідок був викликаний у встановленому КПК порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), по-друге, що підозрюваний, обвинувачений, свідок не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття. До прийняття рішення про застосування приводу необхідно перевірити причини неявки викликаної особи. Як зазначено в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотання про здійснення приводу особи, якщо її виклик було здійснено з порушенням триденного строку, передбаченого ч. 8 ст. 135 КПК (п. 2.1.)⁴⁶.

4. За результатами розгляду клопотання може бути винесено ухвалу про застосування приводу або відмову у його застосуванні.

5. Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання.

6. Ухвали про застосування приводу або відмову у його застосуванні окремому оскарженню не підлягають. Заперечення проти ухвали слідчого судді можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а заперечення проти ухвали суду можуть бути включені до апеляційної скарги на рішення, передбачені ч. 1 ст. 392 КПК.

Стаття 143. Виконання ухвали про здійснення приводу

1. Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань.

---

⁴⁶ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

{Частина перша статті 143 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1698-VII від 14.10.2014, № 901-VIII від 23.12.2015, № 1888-IX від 17.11.2021}

2. Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу.

3. Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

4. У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

1. Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання. Органами, яким може бути доручено виконання ухвали про застосування приводу, є підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, органів Бюро економічної безпеки, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань. На практиці доручається виконання як, наприклад, управлінню

Національної поліції, відділу Національної поліції, відділенню Національної поліції, так і слідчим, слідчому відділу.

2. До фактичного виконання ухвали про привід особа, яка виконує ухвалу, повинна оголосити її підозрюваному, обвинуваченому, свідку. При цьому закон не вимагає вручення особам, стосовно яких винесено ухвалу, її копії.

3. Підозрюваний, обвинувачений, свідок, щодо яких прийнято рішення про здійснення приводу, зобов'язаний прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

4. У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які надають змогу здійснити її супроводження до місця виклику.

5. Частина 3 коментованої статті встановлює певні обмеження та регламентує порядок застосування заходів фізичного впливу. Має бути врахована загальна заборона, передбачена ч. 2 ст. 11 КПК, а саме: забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. Застосуванню заходів фізичного впливу мусить передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Тобто коментована стаття вимагає пропорційності в застосуванні цих заходів, які співмірні із конкретною ситуацією.

6. Статтею 44 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припи-

нення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо (ст. 43 Закону).

7. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Службова особа, залежно від характеру вчинених дій, може підлягати кримінальній або дисциплінарній відповідальності.

Глава 12. НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ

Стаття 144. Загальні положення накладення грошового стягнення

1. Грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених цим Кодексом, за невиконання процесуальних обов'язків.

2. Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

1. Грошове стягнення – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин, пов'язаний із несприятливими наслідками у покладенні на особу обов'язку зазнати обмеження майнового характеру у розмірі, визначеному КПК.

2. Коментована стаття чітко не визначає кола суб'єктів, до яких може бути застосовано грошове стягнення, вказуючи у ч. 1 на «учасників кримінального провадження». Однак, незважаючи на те, що п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК до учасників кримінального провадження відносить сторони кримінального провадження, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт, іншу особу, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особу, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявника, в тому числі викривача, свідка та його адвоката, понятого, заставодавця, перекладача, експерта, спеціаліста,

представника персоналу органу пробації, секретаря судового засідання, судового розпорядника, враховуючи положення коментованої статті, слід зробити висновок, що цей захід забезпечення кримінального провадження може бути застосований не до всіх учасників кримінального провадження, перелічених у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК. Частина 1 коментованої статті вказує, що грошове стягнення може бути накладено у випадках, передбачених КПК. Тобто кримінально-процесуальна санкція у вигляді грошового стягнення може бути застосована лише за наявності кримінально-процесуального правопорушення, формалізованого у КПК, об'єктивна сторона якого становить невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин.

3. Грошове стягнення може бути застосоване тільки у випадках, прямо передбачених КПК, а саме: неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття (ч. 1 ст. 139 КПК, ст. 323 КПК, ст. 325 КПК, ч. 2 ст. 326, ч. 1 ст. 327 КПК); невиконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, покладених на нього при застосуванні особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК); невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань (ч. 5 ст. 180 КПК); порушення взятих на себе зобов'язань із нагляду за неповнолітнім підозрюваним чи обвинуваченим з боку батьків, опікунів і піклувальників (ч. 5 ст. 493 КПК). Обов'язковою передумовою накладення грошового стягнення є невиконання процесуальних обов'язків, а отже, їх існування. Тому правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотань про накладення грошового стягнення, якщо в особи процесуального обов'язку не виникло⁴⁷.

4. Суб'єктами, до яких може бути застосоване грошове стягнення, є: підозрюваний; обвинувачений; свідок; потерпілий; цивільний відповідач; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; поручитель; батьки, опікуни, піклувальники.

---

⁴⁷ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>. п. 2.2.

5. Під час досудового розслідування грошове стягнення накладається ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, дізнавача, прокурора чи за власною ініціативою.

6. Під час судового провадження грошове стягнення накладається ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

7. При вирішенні питання про накладення грошового стягнення виникає конкуренція ч. 1 ст. 139 КПК України з ч. 1 ст. 144 КПК, у якій диспозитивно викладено, що грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках, передбачених КПК. У цій колізії правових норм застосувати потрібно ч. 1 ст. 139 КПК України, бо вона є спеціальною нормою. Таким чином, для звернення до слідчого судді з клопотанням про накладення грошового стягнення достатньо довести факт одноразового неприбуття на виклик відповідного учасника кримінального провадження з урахуванням умов, викладених у ст. 139 КПК України⁴⁸.

Стаття 145. Клопотання про накладення грошового стягнення

1. У клопотанні про накладення грошового стягнення на особу під час досудового розслідування зазначаються:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;

3) обов'язок, який покладено на особу цим Кодексом чи ухвалою слідчого судді;

---

⁴⁸ Захарко А. В. Доктринальне тлумачення регламентації дій слідчого в разі ігнорування його викликів деякими учасниками кримінального провадження. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 64.

- 4) обставини, за яких особа не виконала обов'язок;
  - 5) відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку;
  - 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;
  - 7) дата та місце складення клопотання.
- До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи.

1. Клопотання про накладення грошового стягнення є процесуальним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора.

2. Клопотання про накладення грошового стягнення має обов'язково містити таку інформацію: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; 3) обов'язок, який покладено на особу КПК чи ухвалою слідчого судді; 4) обставини, за яких особа не виконала обов'язок; 5) відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку (мають бути вказані фактичні дані та їхні джерела, які підтверджують ці факти); 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, дізнавача, прокурора; 7) дата та місце складення клопотання.

3. До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, дізнавач, прокурор обґрунтовує свої доводи. Маються на увазі: матеріали, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом та неприбуття на виклик (у випадку накладення грошового стягнення на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача за неприбуття на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття); матеріали, що підтверджують невиконання поручителями зобов'язань із забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 КПК та зобов'язання доставити підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи до суду на першу про те вимогу; матеріали, що підтверджують невиконання батьками, опікунами і піклувальниками обов'язків щодо нагляду за неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим.

4. Крім того, за загальним правилом, яке стосується клопотань про застосування будь-якого заходу кримінального провадження, до нього додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

Стаття 146. Розгляд питання про накладення грошового стягнення на особу

1. Під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

2. Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається негайно після його ініціювання.

3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення. Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення.

1. У стадії досудового розслідування клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею.

2. Строк розгляду клопотання – не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

3. Про час і місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення. Однак їх явка не є обов'язковою, а їх

неприбуття не перешкоджає розгляду питання про накладення грошового стягнення.

4. Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення вирішується судом негайно після його ініціювання. При цьому повинна бути заслухана думка учасників судового провадження.

5. Слідчий суддя або суд вправі постановити рішення про накладення грошового стягнення, встановивши, що особа, щодо якої подано клопотання, по-перше, не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок; по-друге, що невиконання цього обов'язку не обумовлено поважними причинами. Тобто фактичними підставами прийняття рішення про накладення грошового стягнення є наявність достатніх даних, що вказують на невиконання особою, щодо якої подано клопотання, покладеного на неї процесуального обов'язку без поважних причин; тобто на момент вирішення цього питання немає відомостей про поважні причини невиконання обов'язку. В разі встановлення поважності причин невиконання процесуального обов'язку слід застосовувати норми ст. 138 КПК. При цьому слід враховувати, що недопустимою є відмова у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення, якщо слідчий, прокурор надають підтвердження про те, що виклик певної особи було здійснено і при цьому немає жодних відомостей щодо причин неявки за викликом. Слідчий не зобов'язаний доводити, що існують достатні підстави вважати, що особа не з'явилась на виклик слідчого без поважних причин⁴⁹.

6. За результатами розгляду клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд може винести ухвалу про накладення на особу грошового стягнення або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

7. Копія ухвали про накладення грошового стягнення не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення.

---

⁴⁹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk> п. 2.2.

8. Ухвала про накладення на особу грошового стягнення та ухвала про відмову у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягають; заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Однак особа, яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення тому слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення (*детальніше див. коментар до ст. 147 КПК*).

Стаття 147. Скасування ухвали про накладення грошового стягнення

1. Особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення.

2. Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку – призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

3. Слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення за результатами його розгляду в судовому засіданні, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно, а в іншому випадку – відмовляє у задоволенні клопотання.

4. Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає.

1. Особа, яка не була присутня під час розгляду клопотання про накладення на неї грошового стягнення слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення.

2. Клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення подається тому слідчому судді, суду, який постановив цю ухвалу.

3. Вирішення клопотання про скасування ували може бути здійснено двома способами. У випадку якщо слідчий суддя, суд визнає доводи особи, викладені у клопотанні, обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, не призначаючи судові засідання.

4. У разі якщо у нього є сумніви щодо обґрунтованості доводів особи, він призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Про дату, час і місце судового засідання для розгляду клопотання повідомляються особа, яка подала клопотання, а також слідчий, дізнавач або прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення. Однак їхня присутність для розгляду та вирішення клопотання не є обов'язковою, а їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

5. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд можуть винести ухвалу про скасування ухвали про накладення на особу грошового стягнення (в разі якщо стягнення накладено безпідставно) або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

6. Безпідставним накладення грошового стягнення слід вважати у випадках, якщо особа, щодо якої подано клопотання, виконала покладений на неї процесуальний обов'язок; якщо особа, щодо якої подано клопотання, не виконала цей обов'язок із поважних причин і про це ще не було відомо при розгляді клопотання про накладення грошового стягнення.

7. Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення окремому оскарженню не підлягає. Заперечення проти ухвали слідчого судді можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а заперечення проти ухвали суду можуть бути включені до апеляційної скарги на рішення, передбачені ч. 1 ст. 392 КПК.

Глава 13. ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ У КОРИСТУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИМ ПРАВОМ

Стаття 148. Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом

1. У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку, передбаченому статтею 208 цього Кодексу.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності;
- 4) право на володіння та носіння зброї.

{Частина першу статті 148 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

2. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців.

1. Коментована стаття фактично передбачає два заходи забезпечення кримінального провадження: 1) тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом,

у затриманої особи; 2) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (здійснюється на підставі ухвали слідчого судді).

2. Тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у затриманої особи, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом. Тобто цей захід, як правило, передує тимчасовому обмеженню у користуванні спеціальним правом і є підготовчим щодо нього. Тимчасове вилучення здійснюється слідчим, прокурором, іншою уповноваженою службовою особою. У разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, дізнавач, слідчий (за погодженням із прокурором) зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск цього строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів (ч. 1 ст. 150 КПК).

3. Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом, як: 1) право керування транспортним засобом або судном (посвідчення водія⁵⁰; свідоцтво пілота повітряного судна⁵¹; посвідчення судноводія малого/маломірного судна⁵²; посвідчення водія торговельного судна⁵³); 2) право полювання (посвідчення мисливця; щорічна контрольна картка обліку добутої дичини і порушень правил полю-

---

⁵⁰ Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затверджене Постановою КМУ від 08.05.1993 р. № 340. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/340-93-%D0%BF>.

⁵¹ Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>

⁵² Положення про порядок видачі посвідчення судноводія малого/маломірного судна, затверджене Наказом Міністерства інфраструктури України від 07.05.2013 р. № 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-13>.

⁵³ Положення про порядок видачі посвідчення судноводія торговельного судна, яке допущено до плавання судноплавними річковими внутрішніми водними шляхами, затверджене Наказом Міністерства інфраструктури України від 07.10.2014 р. № 490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1324-14>.

вання з відміткою про сплату державного мита; дозвіл на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на діагностичний та селекційний відстріл тощо); відповідний дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю у разі її використання; паспорт на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їх використання під час полювання⁵⁴); 3) право на здійснення підприємницької діяльності (виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (для фізичної особи-підприємця⁵⁵), ліцензія⁵⁶, документ дозвільного характеру⁵⁷); 4) право на володіння та носіння зброї (дозволи⁵⁸).

4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – це захід забезпечення кримінального провадження, що полягає у забороні особи користуватися наданим їй спеціальним правом (правом керування транспортним засобом або судном; правом полювання; правом на здійснення підприємницької діяльності; правом на володіння та носіння зброї) шляхом вилучення документів, які посвідчують це право, на строк, визначений ухвалою слідчого судді, з метою припинення кримінального правопорушення, запобігання вчиненню іншого, запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню або

---

⁵⁴ Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. Ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.

⁵⁵ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

⁵⁶ Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

⁵⁷ Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>.

⁵⁸ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.

її припинення, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

5. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється за ухвалою слідчого судді у стадії досудового розслідування.

6. Загальний строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час досудового розслідування – не більше двох місяців, проте він може бути продовжений у порядку ст. 153 КПК.

Стаття 149. Наслідки тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом

1. Особа, яка здійснила затримання у передбаченому статтею 208 цього Кодексу порядку, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено. Факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом, складеним в порядку, передбаченому цим Кодексом.

2. Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час законного затримання та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол у порядку, визначеному цим Кодексом.

3. Після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана передати тимчасово вилучені документи на зберігання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

1. Частина 1 коментованої статті передбачає, що «особа, яка здійснила затримання у передбаченому статтею 208 цього Кодексу порядку, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо ці документи було вилучено». Однак, застосовуючи цю статтю, необхідно зважати, по-перше, що здійснити затримання у порядку, передбаченому ст. 208 КПК, має право лише уповноважена службова особа, до якої належать і дізнавач, і слідчий, і прокурор; по-друге, що суб'єктами вилучення документів, які уповноважені складати протокол, є, згідно з ч. 2 коментованої статті, лише слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа (ч. 1 ст. 148 КПК), проте, прагнучи положення ст. 40-1 КПК, до дізнавача ці норми застосовуються за аналогією; таким чином, можна зробити висновок, що особа, яка здійснила затримання, може доставити затриману особу до слідчого, дізнавача, прокурора, іншої уповноваженої службової особи, які є особами, яким законом надано повноваження складати протокол про тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом. Факт передання тимчасово вилучених документів, що посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом, який підписується особою, котра передає ці документи, та слідчим, дізнавачем або прокурором.

2. Слідчий, дізнавач, прокурор, інша уповноважена службова особа під час законного затримання та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти протокол. У цьому протоколі, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК, має бути зазначено: прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка здійснила вилучення; прізвище, ім'я, по батькові особи, у якої вилучено документи; точну назву та реквізити кожного вилученого документа; підстави вилучення документів.

3. Після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або протоколу про передання тимчасово вилучених документів, які

посвідчують користування спеціальним правом, вони передаються на зберігання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104⁵⁹.

Стаття 150. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

2. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

---

⁵⁹ Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF>.

5) вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню;

6) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню;

7) перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання також додаються:

1) копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

2) документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

1. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є процесуальним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора. Слідчий, дізнавач має право звернутися до слідчого судді лише за умови погодження клопотання із прокурором.

2. У разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий (за погодженням із прокурором), дізнавач (за погодженням із прокурором) зобов'язані звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів. КПК чітко не регламентує повернення таких документів, проте, з урахуванням положень ст. 110 КПК, правильним є складання слідчим, дізнавачем, прокурором постанови про повернення документів та фіксація повернення у протоколі.

3. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом має обов'язково містити таку інформацію: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини (тобто обґрунтованість підозри має стосуватися особи, щодо якої ставиться питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; особа мусить бути повідомлена про

підозру); 4) причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (наявність цих причин та дієвості тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом має бути підтверджена фактичними даними (доказами), а посилання на їхні джерела мають міститися у клопотанні, копії – додаватися до клопотання); 5) вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню; 6) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню; 7) перелік свідків, яких прокурор, слідчий, дізнавач вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

4. До направлення клопотання до суду слідчий або прокурор повинні надати підозрюваному копії клопотання та документів, що його обґрунтовують. Перелік документів КПК не встановлює; ними можуть бути копії протоколів допитів свідків, протоколів огляду місцевості, приміщення, речей та документів, протоколів обшуку, протоколу затримання, заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення, рапортів, постанов, доручень та ін. Мають бути додані документи, які підтверджують повноваження слідчого, дізнавача, прокурора, котрі звертаються з клопотанням (доручення про здійснення досудового розслідування, постанови про доручення здійснення досудового розслідування, постанови про визначення групи прокурорів та ін.).

5. Обов'язковими додатками до клопотання повинні бути: 1) копії матеріалів, якими прокурор, слідчий, дізнавач обґрунтовує доводи клопотання; 2) документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують. Крім того, за загальним правилом, яке стосується клопотань про застосування будь-якого заходу кримінального провадження, до нього додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

6. У разі подання слідчим, дізнавачем клопотання, яке не погоджене із прокурором, а також якщо зміст клопотання не відповідає вимогам ч. 2 коментованої статті, а також коли відсутні необхідні додатки до клопотання, слідчий суддя виносить ухвалу про повернення клопотання прокурору (ч. 3 ст. 151 КПК). Аналогічне рішення слідчий суддя повинен прийняти в разі недотримання строку звернення з таким клопотанням до слідчого судді.

Стаття 151. Розгляд клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

1. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.

2. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника.

3. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог статті 150 цього Кодексу, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

4. Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

1. Строк розгляду клопотання слідчим суддею – не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

2. Суб'єктами, які беруть участь у розгляді клопотання, є прокурор та/або слідчий, дізнавач, підозрюваний, його захисник. Формулювання «прокурора та/або слідчого» свідчить про те, що прокурор та слідчий (за аналогією – дізнавач) можуть як разом брати участь, так і хтось із них, і це не впливає на можливість розгляду клопотання слідчим суддею. Крім того, ч. 2 коментованої статті підкреслює, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника, тобто вказується на обов'язковість їхньої участі.

3. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. З огляду на те, що такої процесуальної дії, як «заслуховування свідка», КПК не регламентує, йдеться про те, що при розгляді клопотання слідчий суддя може допитати свідка, а також дослідити надані сторонами або витребувані матеріали. При цьому слідчий суддя не обмежений волевиявленням осіб, які беруть участь у розгляді клопотання, а може здійснити ці дії за власною ініціативою.

Стаття 152. Вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

1. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

2. При вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини:

1) правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;

3) наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.

3. За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає:

1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

2) перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

3) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців;

4) порядок виконання ухвали.

4. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

1. За результатами розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя може винести ухвалу про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

2. Слідчий суддя задовольняє клопотання лише за наявності достатніх підстав вважати, що цей захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкодження кримінальному провадженню або припинення її, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також за умови обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Тягар доказування того, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом необхідне для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкодження кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, покладається на слідчого, дізнавача, прокурора, який бере участь у розгляді клопотання. Якщо вони не доведуть існування зазначених обставин, слідчий суддя виносить ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

3. Вирішуючи питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, слідчий суддя зобов'язаний врахувати

такі обставини: правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб. Доречно наголосити, що не є елементом предмета доказування правова підстава для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Сумнівним є формулювання «достатність доказів, що вказують на вчинення особою кримінального правопорушення». Вважаємо, формулювання щодо «достатності доказів» вимагає від слідчого судді попереднього висновку про винність підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. За наявності такої вимоги прийняте рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може вплинути на суд при розгляді справи по суті⁶⁰. Слідчим суддям необхідно враховувати, що сам лише факт підозри у вчиненні злочину, передбаченого ст. 286 КК, не може бути визнаний достатньою підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Зокрема, слідчі судді обґрунтовано відмовляють у задоволенні таких клопотань, якщо їх ініціатором не доведено існування обставин, які би свідчили про те, що мають місце ризики, які виправдовують застосування цього заходу⁶¹.

4. Аналіз судової практики свідчить про існування випадків відмови у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, а саме керування автомобілем, внаслідок встановлення того факту, що наявність спеціального права (керування транспортним засобом) забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. З огляду на те, що, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 152 КПК, при вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

---

⁶⁰ Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. № 10. С. 99.

⁶¹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

слідчий суддя зобов'язаний врахувати наслідки такого обмеження для інших осіб, зазначений підхід слідчих суддів є виправданим⁶².

5. Ухвала слідчого судді, крім даних, передбачених ст. 372 КПК (з урахуванням специфіки досудового розслідування та повноважень слідчих суддів), повинна містити також: 1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; 2) перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом і які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; 3) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) порядок виконання ухвали. Порядок виконання ухвали залежить від того, чи були вже документи, які посвідчують користування спеціальним правом, вилучені, чи ні; якщо не вилучалися, то потрібно вказувати, яка особа/орган уповноважується здійснити вилучення.

6. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення. Іншими заінтересованими особами у випадку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом є підрозділи Національної поліції, органи мисливського господарства, органи Державної податкової служби України, органи ліцензування, державний реєстратор та ін.

7. Ухвала про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень. Органи й особи, які безпосередньо здійснюють виконання, повинні бути чітко зазначені в ухвалі.

8. Ухвали про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом або відмову у його застосуванні окремому оскарженню не підлягають. Заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

---

⁶² Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

Стаття 153. Продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом

1. Прокурор має право звернутися із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, яке розглядається у порядку, передбаченому статтею 151 цього Кодексу.

2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо прокурор не доведе, що:

1) обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

1. Прокурор уповноважений звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, слідчий такого повноваження не має.

2. З огляду на те, що строк, на який може бути продовжено тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, коментованою статтею не передбачений, доречно зробити висновок, що в разі вирішення цього питання підлягає застосуванню норма ст. 219 КПК, тобто строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом продовжується у межах строків досудового розслідування.

3. Клопотання про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається в порядку, передбаченому ст. 151 КПК (*детальніше див. коментар до цієї статті*), з уточненням, що положення ч. 2 ст. 151 КПК вже не є застосовними.

4. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя може винести ухвалу про продовження строку тимчасового обмеження

у користуванні спеціальним правом або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

5. Слідчий суддя зобов'язаний винести ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, якщо прокурор не доведе, що: обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати; сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

6. Ухвали про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом або відмову в цьому окремому оскарженню не підлягають. Заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

7. Закінчення строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом за відсутності клопотання прокурора про його продовження або відмови слідчого судді, суду про продовження строку здійснення цього заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою його припинення та необхідність повернення тимчасово вилучених документів⁶³.

---

⁶³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

Глава 14. ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ

Стаття 154. Загальні положення відсторонення від посади

1. Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

{Частина перша статті 154 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2. Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог статті 158 цього Кодексу.

3. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом.

{Частина третя статті 154 із змінами, внесеними згідно із законами № 1698-VII від 14.10.2014, № 1798-VIII від 21.12.2016}

1. Відсторонення від посади є заходом забезпечення кримінального провадження, що полягає у забороні особі виконувати свої функціональні обов'язки протягом здійснення кримінального провадження на строк, встановлений у судовому рішенні.

2. Суб'єктами, до якого застосовується цей захід, є підозрюваний та обвинувачений. При цьому відсторонити від посади можна особу, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

3. Відсторонення від посади здійснюється за загальним правилом: у стадії досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді; у судовому провадженні – на підставі ухвали суду,

крім випадків, коли здійснюється відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України: воно вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора.

4. Фактичною підставою для відсторонення від посади є наявність достатніх даних, що підозрюваний, обвинувачений, користуючись своїм посадовим становищем, перешкоджатиме встановленню обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, або перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином (знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження тощо). Юридичною підставою є ухвала слідчого судді (під час досудового розслідування); ухвала суду (під час судового провадження); Розпорядження Президента України, Указ Президента України (при відстороненні від посади осіб, які призначаються Президентом України). Умовою відсторонення від посади підозрюваного, обвинуваченого є повідомлення про підозру/висунення обвинувачення у вчиненні злочину. Приводом для вирішення питання про відсторонення від посади є клопотання слідчого, погоджене із прокурором, або клопотання прокурора⁶⁴.

5. Строк відсторонення від посади – не більше двох місяців, але він може бути продовжений (*щодо продовження цього строку див. коментар до ст. 158*).

6. Частина 3 коментованої статті встановлює особливості відсторонення від посади окремих категорій осіб. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством; про відсторонення від посади Президент України виносить розпорядження або указ. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання лише Генерального прокурора в порядку, встановленому законом.

---

⁶⁴ Гловюк І. В. Відсторонення від посади. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 126.

Стаття 155. Клопотання про відсторонення від посади

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади. Із клопотанням про відсторонення особи від посади до органів державної влади, зазначених у частині третій статті 154 цього Кодексу, має право звернутися прокурор, а про відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

{Частина перша статті 155 із змінами, внесеними згідно із законами № 1700-VII від 14.10.2014, № 140-IX від 02.10.2019}

2. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) посада, яку обіймає особа;

5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення;

6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином;

7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання також додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

1. Клопотання про відсторонення від посади є процесуальним рішенням слідчого, прокурора. Слідчий має право звернутися до слідчого судді лише за умови погодження клопотання з прокурором.

2. Коментована стаття диференціює суб'єктів звернення із клопотанням. За загальним правилом, з клопотанням можуть звернутися слідчий, уповноважений на проведення досудового розслідування, та прокурор – процесуальний керівник у кримінальному провадженні. Проте є винятки: 1) з клопотанням про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, звертається прокурор; 2) з клопотанням про відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України звертається Генеральний прокурор; 3) з клопотанням про відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника звертається Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

3. Клопотання про відсторонення від посади має обов'язково містити таку інформацію: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення зі зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) посаду, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення (тобто має бути викладена обґрунтована підозра щодо вчинення

особою злочину); 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання. Усі наведені обставини повинні бути підтверджені фактичними даними (доказами), а посилення на їхні джерела мають міститися у клопотанні, копії – додаватися до клопотання.

4. До направлення клопотання до суду слідчий або прокурор повинні надати підозрюваному, обвинуваченому копію клопотання та документів, що його обґрунтовують. Ними можуть бути копії протоколів допитів свідків, протоколів огляду місцевості, приміщення, речей та документів, протоколів обшуку, протокол затримання, заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення, рапортів, постанов, доручень та ін. Мають бути додані документи, які підтверджують повноваження слідчого, прокурора, котрі звертаються з клопотанням (доручення про здійснення досудового розслідування, постанови про доручення здійснення досудового розслідування, постанови про визначення групи прокурорів та ін.).

5. Обов'язковими додатками до клопотання повинні бути: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання. Крім того, за загальним правилом, яке стосується клопотань про застосування будь-якого заходу кримінального провадження, до нього додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

6. У разі подання слідчим клопотання, яке не погоджене з прокурором, а також якщо зміст клопотання не відповідає вимогам ч. 2 коментованої статті, а також коли відсутні необхідні додатки до клопотання, слідчий суддя, суд виносить ухвалу про повернення клопотання прокурору (ч. 2 ст. 156 КПК).

Стаття 155-1. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строку такого тимчасового відсторонення

1. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом.

2. Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

3. Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам частини другої статті 155 цього Кодексу.

4. Генеральний прокурор або його заступник має право звернутися з клопотанням про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

5. Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

6. Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам частини другої статті 155 цього Кодексу.

{Кодекс доповнено статтею 155-1 згідно із Законом № 1798-VIII від 21.12.2016}

1. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності – це

захід забезпечення кримінального провадження, що полягає в усуненні судді від розгляду та вирішення судових справ на строк, з підстав і в порядку, передбачених законом. Оскільки притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК), то тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя як захід забезпечення кримінального провадження підлягає застосуванню до судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 155-1 КПК). Воно може застосовуватися до судді в будь-якій стадії кримінального провадження (ч. 2 ст. 155-1 КПК), у тому числі й під час досудового розслідування після повідомлення судді про підозру в порядку, встановленому ст. 481 КПК.

2. Суб'єктом ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є Вища рада правосуддя. Виконуючи надані їй повноваження щодо ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, вона керується нормами Конституції України, КПК, законів України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII, «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII та положеннями Регламенту Вищої ради правосуддя, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 № 52/0/15-17.

3. Підставою ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є вмотивоване клопотання Генерального прокурора або його заступника (ч. 1 ст. 155-1 КПК України і ч. 5 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Така сама норма міститься в ч. 1 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», яка додатково закріплює особливості ініціювання розгляду питання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності судді Вищого антикорупційного суду: з вмотивованим клопотанням про застосування стосовно нього зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження може звернутися Генеральний прокурор або виконавч обов'язків Генерального прокурора.

4. У ч.ч. 1 і 3 ст. 155-1 КПК закріплюються загальні вимоги до клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності: 1) воно повинно відповідати вимогам до його змісту, визначеним ч. 2 ст. 155 КПК; 2) воно має бути вмотивованим, тобто містити належні та достатні мотиви і підстави для ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження; 3) воно повинно містити додатки, передбачені ч. 2 ст. 155 КПК: а) копії матеріалів, якими Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник обґрунтовує доводи клопотання; б) документи, які підтверджують надання судді копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

З урахуванням норми ч. 4 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», копії клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності підлягають наданню: 1) судді (за винятком судді Вищого антикорупційного суду) – Генеральним прокурором або його заступником, а за його дорученням – іншим прокурором; 2) судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором або виконувачем обов'язків Генерального прокурора.

Недотримання визначених ч.ч. 1 і 3 ст. 155-1 КПК вимог до змісту клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є підставою для його повернення Вищою радою правосуддя Генеральному прокурору або його заступнику (ч. 3 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). Те саме стосується й випадків подання клопотання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності судді Вищого антикорупційного суду без дотримання вимог ч.ч. 1 і 3 ст. 155-1 КПК. Про повернення Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) або його заступнику зазначеного клопотання Вища рада правосуддя постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню. Повернення клопотання не перешкоджає повторному зверненню з ним до Вищої ради правосуддя в загальному порядку після усунення недоліків (п. 19.5 Регламенту Вищої ради правосуддя).

5. Відповідно до ч. 5 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності розглядається невідкладно, але не пізніше семи днів з дня надходження клопотання.

З огляду на норми ч.ч. 1, 6 і 7 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», про дату, час і місце розгляду клопотання повідомляються суддя, стосовно якого подано клопотання, Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник, і суд, у якому суддя обіймає посаду. Крім того, повідомлення про дату, час і місце розгляду клопотання невідкладно розміщується на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя. Водночас неявка на засідання Вищої ради правосуддя судді, Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) або його заступника чи уповноваженого одним із них прокурора, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. При цьому, згідно з ч. 6 ст. 34 зазначеного Закону, особа вважається належним чином повідомленою, якщо повідомлення направлено на адресу її місця проживання чи перебування або на адресу суду чи прокуратури, де така особа обіймає посаду, а за неможливості такого направлення – розміщене на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя.

6. З урахуванням ч.ч. 1, 8 і 9 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та п.п. 19.11 і 19.12 Регламенту Вищої ради правосуддя, процедура розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності включає в себе: 1) здійснення членом Вищої ради правосуддя, який призначений доповідачем, короткого викладу наведеного в клопотанні обґрунтування необхідності такого тимчасового відсторонення; 2) надання пояснень Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або його заступником чи уповноваженим ним прокурором (за винятком випадків, коли вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, але не з'явилися в засідання); 3) надання пояснень суддею, щодо якого внесене клопотання, та/або його представником (за винятком випадків, коли вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, але

не з'явилися в засідання, а також випадків, якщо суддя відмовився від надання пояснень); 4) оголошення письмових пояснень судді в разі його відсутності на засіданні Вищої ради правосуддя (за умови їх надання); 5) заслуховування будь-яких осіб і дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

7. До прийняття Вищою радою правосуддя рішення по суті клопотання Генеральний прокурор або його заступник, керуючись п. 19.16 Регламенту Вищої ради правосуддя, вправі: 1) відкликати подане клопотання, що призводить до постановлення нею ухвали про повернення цього клопотання без розгляду, яка оскарженню не підлягає; 2) доповнити чи змінити клопотання шляхом: а) уточнення допущених описок та помилок (у цих випадках такі доповнення або зміни долучаються до первинного клопотання, яке розглядається з їх урахуванням); б) внесення інших доповнень чи змін (у цьому разі вважається, що внесено нове клопотання, раніше внесене клопотання залишається без розгляду, а процедура розгляду клопотання починається спочатку). Зазначені повноваження надаються й виконувачу обов'язків Генерального прокурора в разі подання ним клопотання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності судді Вищого антикорупційного суду.

8. За результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності Вища рада правосуддя ухвалює рішення, яким: 1) задовольняє подане клопотання та застосовує вказаний захід забезпечення кримінального провадження; 2) відмовляє в задоволенні клопотання.

З огляду на норми ч.ч. 1 і 3 ст. 34 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», вказані рішення Вищої ради правосуддя ухвалюються на її засіданні більшістю членів Вищої ради правосуддя, які беруть у ньому участь. Безпосередньо після ухвалення відповідного рішення, в порядку ч. 6 ст. 34 зазначеного Закону, оголошується публічно його резолютивна частина, а повний текст рішення оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя не пізніше, ніж на сьомий день із дня його ухвалення. Повідомлення про рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення

правосуддя надсилається до суду, в якому такий суддя обіймає посаду, в день розгляду Вищою радою правосуддя питання щодо судді, а також розміщується на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя та на офіційному веб-порталі «Судова влада України» (ч. 4 ст. 62 вказаного Закону).

Копія рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або про відмову в його застосуванні, відповідно до ч.ч. 1 і 10 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», не пізніше семи днів направляється Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) або його заступнику, судді, стосовно якого ухвалено рішення, а також невідкладно направляється до суду, в якому такий суддя обіймає посаду (ч. 10 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). Зокрема, повідомлення голови суду, в якому обіймає посаду відсторонений суддя, про прийняте рішення забезпечується Вищою радою правосуддя в день прийняття рішення та здійснюється шляхом використання офіційних засобів зв'язку: електронної пошти та/або факсу (телефаксу) відповідного суду, за допомогою Єдиної бази даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень і даних офіційного веб-порталу «Судова влада» (п. 19.15 Регламенту Вищої ради правосуддя).

9. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є строковим заходом забезпечення кримінального провадження, з огляду на це строк його застосування встановлюється Вищою радою правосуддя.

Тривалість строку такого тимчасового відсторонення нормами ч. 11 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» диференціюється залежно від стадії кримінального провадження: 1) під час досудового розслідування він не може становити більше двох місяців (що відповідає загальним вимогам до його тривалості, визначеним як ч. 1 ст. 63 цього Закону, так і ч. 5 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», водночас суперечить нормі ч. 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає можливість продовження зазначеного строку не більше, ніж на дві місяці незалежно від стадії кримінального провадження);

2) у ході судового провадження цей строк встановлюється до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

Строк відсторонення судді від здійснення правосуддя обчислюється з дня ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про його тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя.

10.3 урахуванням норм ч.ч. 4–6 ст. 155-1 КПК, ч. 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ч.ч. 1–3 і 5 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та п. 19.23 Регламенту Вищої ради правосуддя, продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому самому порядку, що й тимчасове відсторонення судді від його здійснення.

Зокрема, на це вказують нормативно закріплені вказівки щодо: 1) кола суб'єктів, які вправі звернутися з клопотанням про продовження строку застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження (ч. 4 ст. 155-1 КПК і ч. 2 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); 2) кола суб'єктів, стосовно яких може бути продовжено строк тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 155-1 КПК); 3) вимог до змісту відповідного клопотання (ч. 6 ст. 155-1 КПК і ч. 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); 4) суб'єкта ухвалення рішення про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 155-1 КПК і ч. 5 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); 5) строку, на який може бути продовжено застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження (ч.ч. 1 і 5 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); 6) підстав повернення клопотання про продовження строку його застосування (ч. 3 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); 7) механізму обчислення строку відсторонення судді від здійснення правосуддя у разі його продовження (ч. 5 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»); 8) порядку інформування про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя (п. 19.19 Регламенту Вищої ради правосуддя); 9) порядку відкликання, доповнення та зміни клопотання про

продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя (п. 19.26 Регламенту Вищої ради правосуддя).

Водночас, на відміну від порядку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, порядок продовження строку застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження характеризується певною специфікою, яка полягає в нормативному визначенні: 1) моменту звернення з відповідним клопотанням: клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) не пізніше як за десять днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено (ч. 2 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та ч. 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», за винятком встановлення останнім специфіки стосовно судді Вищого антикорупційного суду); 2) підстав задоволення клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя (у п.п. 19.20 і 19.24 Регламенту Вищої ради правосуддя вони визначені одночасно і як вимоги до змісту вказаного клопотання, і як підстави його задоволення), якими є: а) обставини, які стали підставою для тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, продовжують існувати; б) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було застосовано тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, іншими способами протягом дії попереднього рішення (ч. 4 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

11.3 огляду на норми ч.ч. 1 і 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник вправі повторно звернутися із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя або з клопотанням про продовження строку такого відсторонення в межах одного кримінального провадження виключно в разі скасування судом попереднього рішення Вищої ради юстиції. В інших випадках їх повторне звернення з таким клопотанням не допускається. У разі подання клопотан-

ня з порушенням вимог ч.ч. 1 і 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» таке клопотання повертається без розгляду в порядку, визначеному п. 18.5 Регламенту Вищої ради правосуддя (п.п. 19.17 і 19.27 цього Регламенту).

До тлумачення поняття «повторне звернення» вдається Велика Палата Верховного Суду, яка в постанові від 18.10.2018 у справі № 9901/514/18 (провадження № 11-920зай18) вказує, що системне тлумачення ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» допомагає дійти висновку про наявність певної мети встановлення визначеною нормою закону заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення із клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Такий підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання правом звернення зі зазначеним клопотанням правоохоронними органами та забезпечення гарантій суддівської незалежності й недоторканності. Логіко-граматичне тлумачення поняття «повторний» можна здійснювати за двома окремими ознаками, а саме: 1) якісною ознакою, яка визначає, що звернення, що вже подавалось, подається знов. В цьому разі очевидно, що звернення, яке подається повторно, повинно мати ті ж самі змістові складові, які містились і в первинному зверненні; 2) кількісною ознакою, яка визначає, що повторне звернення подається другим після першого. За такою ознакою достатньо встановлення лише послідовності подання звернень. Однак ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» не виключає можливості звернення з новим клопотанням про відсторонення судді від посади у разі наявності відповідних потреб кримінального провадження і з метою досягнення дієвості цього провадження, яке змістово відрізняється від попереднього звернення. Цією нормою закону обмежено можливість кількісного звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності тих самих підстав. Керуючись цим, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що поняття «повторне звернення», яке застосовується в ч. 6 ст. 64 зазначеного Закону, використовується в розумінні подання звернення, що має ті ж самі змістові складові. Тобто цією нормою забороняється повторне звернення із клопотанням про відсторонення судді від посади

за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування такого заходу забезпечення в кримінальному провадженні⁶⁵.

12. Відповідно до ч. 7 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», підставами припинення тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності є: 1) закриття кримінального провадження стосовно судді; 2) набрання законної сили вирокom суду без ухвалення Вищою радою правосуддя окремого рішення про припинення тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Завдяки системному тлумаченню норм ч.ч. 1, 6 і 7 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» можна стверджувати, що скасування прокурором постанови слідчого, дiзнавача про закриття кримінального провадження у порядку, передбаченому ч. 8 ст. 284 КПК України, по-перше, не призводить до поновлення тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а по-друге, не надає Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) або його заступнику права повторно звернутися із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя або з клопотанням про продовження строку такого відсторонення в межах цього кримінального провадження.

Коло підстав припинення тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності не обмежується тими, що наведені у ч. 7 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Як свiдчать результати дослідження практики застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, воно припиняється також у разі закінчення встановленого рішенням Вищої ради правосуддя строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, що може мати місце у випадках, коли:

---

⁶⁵ Постанова ВП ВС від 18 жовтня 2018 року, справа № 9901/514/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77459323>.

1) Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник не звернувся з клопотанням про продовження встановленого Вищою радою правосуддя строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя або звернувся з ним з порушенням встановленого ч. 2 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та ч. 6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» моменту звернення – менш як за десять днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено, або після закінчення строку відсторонення судді від здійснення правосуддя; 2) Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник звернувся з відповідним клопотанням з дотриманням вказаних строків, проте Вища рада правосуддя відмовила в його задоволенні; 3) Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник звернувся з таким клопотанням із дотриманням зазначених строків, але Вища рада правосуддя повернула його (в цьому разі, на основі п. 19.5 Регламенту Вищої ради правосуддя, тимчасове відсторонення буде поновлено у випадку задоволення Вищою радою правосуддя клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) або його заступника про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя або про продовження строку такого відсторонення, поданого після усунення недоліків); 4) суд скасував рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або про продовження строків застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження (в цьому випадку, з урахуванням норм ч.ч. 1 і 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», тимчасове відсторонення буде поновлено в разі задоволення Вищою радою правосуддя повторного клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) або його заступника про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя або про продовження строку такого відсторонення).

13.3 огляду на норму ч. 1 ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку

такого відсторонення може бути оскаржене до Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня його ухвалення.

У судовій практиці звертається увага на те, що рішення Вищої ради правосуддя про відмову в задоволенні клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку такого відсторонення оскарженню не підлягає. Зокрема, Вищий адміністративний суд у складі Верховного Суду в ухвалі від 11.11.2019 у справі № 9901/511/19 (адміністративне провадження № П/9901/511/19) наголошує на тому, що ані Законом України «Про Вищу раду правосуддя», ані Законом України «Про прокуратуру» не передбачено повноваження (право) Генерального прокурора або його заступника на оскарження рішення Вищої ради правосуддя про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням останнього до кримінальної відповідальності⁶⁶. Вказаний висновок наводиться і в постановах Великої Палати Верховного Суду як у зазначеній справі (постанова від 05.03.2020 року, провадження № 11-1233зai19), так і в інших справах (постанова від 28.01.2021 року у справі № 9901/286/20, провадження № 11-312зai20)⁶⁷.

Вичерпне коло підстав для оскарження та скасування рішень Вищої ради правосуддя визначено нормами ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», які до їх числа відносять такі: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні; 3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків.

За наявності вказаних підстав суб'єкт оскарження вправі звернутися до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду як суду першої інстанції з позовною заявою про визнання

---

⁶⁶ Ухвала КАС ВС від 11 листопада 2019 року, справа № 9901/511/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85575074>.

⁶⁷ Постанова ВП ВС від 28 січня 2021 року, справа № 9901/286/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94666777>.

протиправними і скасування рішень Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку такого відсторонення.

Суб'єктом оскарження рішень Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку такого відсторонення до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду є суддя, щодо якого ухвалено одне з цих рішень. На це звертається увага Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду, який вказує, що рішення Вищої ради правосуддя про відмову в задоволенні клопотання заступника Генерального прокурора про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя не порушує прав та/чи законного інтересу Офісу Генерального прокурора, а має безпосередній вплив лише на правове становище судді (ухвала від 14.09.2020 року у справі № 9901/286/20, адміністративне провадження № П/9901/286/20)⁶⁸.

Водночас окремими судьями Великої Палати Верховного Суду звертається увага на те, що коло суб'єктів права на оскарження відповідного рішення Вищої ради правосуддя не може бути обмежено і звужено лише до особи, щодо якої розглядалося питання про застосування відсторонення від посади. Право на оскарження відмови у відстороненні від посади зберігається і за стороною обвинувачення, адже не можна виключати такої ситуації, що рішення Вищої ради правосуддя про відсторонення від посади чи відмову в такому відстороненні буде не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні. А це безумовна підстава для скасування рішення Вищої ради правосуддя відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Очевидно, що неналежно підписане рішення може бути оскаржено як суддею, щодо якого вирішувалося питання про відсторонення, так і стороною обвинувачення⁶⁹.

---

⁶⁸ Ухвала КАС ВС від 14 вересня 2020 року, справа № 9901/286/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571624>.

⁶⁹ Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Антонюк Н. О., Пророка В. В. у справі № 9901/511/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180577>.

Оскарження рішень Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку такого відсторонення, згідно з ч. 3 ст. 35 і ч. 2 ст. 65 Закону України «Про вищу раду правосуддя», не зупиняє їх виконання.

14. Відповідно до п.п. 2 і 3 ч. 1 та ч. 4 ст. 266 КАС України, адміністративні справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження Верховним Судом у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів із застосуванням правил, визначених ст.ст. 264 – 266 цього Кодексу. За наслідками їх розгляду Верховний Суд може визнати протиправним і скасувати рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку такого відсторонення.

Судове рішення Верховного Суду у таких справах набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судове рішення Верховного Суду, якщо його не скасовано, набирає законної сили після набрання законної сили рішенням Великої Палати Верховного Суду за наслідками апеляційного перегляду (ч.ч. 5 і 6 ст. 266 КАС України).

15. Апеляційна скарга на зазначені рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду подається протягом тридцяти днів, на ухвалу суду (зокрема, про закриття провадження у справі за позовом про визнання протиправним та скасування рішення) – протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення, а у разі оголошення в судовому засіданні лише вступної та резолютивної частини рішення (ухвали) суду або розгляду справи в порядку письмового провадження зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення (ч. 1 ст. 295 КАС України).

Суб'єктами апеляційного оскарження таких рішень Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду є сторони – суддя, який звертався з позовною заявою про визнання протиправним і скасування рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове

відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, про продовження строку такого відсторонення, та Вища рада правосуддя.

16. Апеляційний перегляд рішень Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за результатами розгляду та вирішення вказаних позовних заяв, з урахуванням ч. 5 ст. 266 КАС України, здійснюється Великою Палатою Верховного Суду.

Голова Верховного Суду, відповідно до ч. 1 ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», не може брати участі у перегляді Верховним Судом рішень Вищої ради правосуддя. Такий підхід законодавця ґрунтується на нормі ч. 1 ст. 5 зазначеного Закону, згідно з якою Голова Верховного Суду за посадою входить до складу Вищої ради правосуддя.

Стаття 156. Розгляд клопотання про відсторонення від посади

1. Клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

2. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог статті 155 цього Кодексу, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

3. Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

1. Строк розгляду клопотання слідчим суддею, судом – не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

2. Суб'єктами, які беруть участь у розгляді клопотання, є прокурор та/або слідчий, підозрюваний, обвинувачений, його захисник. Формулювання «прокурора та/або слідчого» свідчить

про те, що прокурор та слідчий можуть як разом брати участь, так і хтось із них, і це не впливає на можливість розгляду клопотання слідчим суддею.

3. Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади. Враховуючи те, що такої процесуальної дії, як «заслуховування свідка», КПК не регламентує, йдеться про те, що при розгляді клопотання слідчий суддя може допитати свідка, а також дослідити надані сторонами або витребувані матеріали. При цьому слідчий суддя не обмежений волевиявленням осіб, які беруть участь у розгляді клопотання, а може здійснити ці дії за власною ініціативою.

Стаття 157. Вирішення питання про відсторонення від посади

1. Слідчий суддя, суд відмовляє у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

2. При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати такі обставини:

- 1) правову підставу для відсторонення від посади;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

3. За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає:

1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади;

2) перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади;

3) строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців;

4) порядок виконання ухвали.

4. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

1. За результатами розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд може винести ухвалу про відсторонення від посади або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання *(щодо повернення клопотання див. коментар до ст. 155 КПК)*.

2. Слідчий суддя, суд задовольняє клопотання лише за наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, котрий, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, за умови наявності обгрунтованої підозри у вчиненні особою злочину.

3. Тягар доказування того, що цей захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, запобігання протиправній поведінці або її припинення підозрюваним чи обвинуваченим, котрий, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження чи протиправно перешкоджати кримі-

нальному провадженню іншим чином, покладається на слідчого, прокурора. Якщо вони не доведуть існування зазначених обставин, слідчий суддя, суд виносить ухвалу про відмову у задоволенні клопотання. Підставами відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади є здебільшого недостатність підстав для відсторонення підозрюваної особи від займаної посади, а також недоведеність існування обґрунтованої підозри у вчиненні злочину такого ступеня тяжкості, за умови вчинення якого може бути здійснено відсторонення від посади, а також недоведеність того, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого⁷⁰.

4. Вирішуючи питання про відсторонення від посади, слідчий суддя, суд зобов'язаний зважити на наслідки відсторонення від посади для інших осіб. При цьому слідчий суддя, суд має враховувати як «позитивні» наслідки застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження (зокрема, унеможливлення впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження), так і негативні (зупинка підприємства, простій, невиплата заробітної плати тощо)⁷¹.

5. Ухвала слідчого судді, суду, крім даних, передбачених ст. 372 КПК (врахування специфіки досудового розслідування та повноважень слідчих суддів) повинна містити також: мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади; перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади; строк відсторонення від посади; порядок виконання ухвали.

6. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення. Іншими заінтересованими особами є відповідний

---

⁷⁰ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

⁷¹ Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Інформаційний лист ВССУ від 05.04.2013 р. П. 15.

державний орган, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, у яких особа працює (служить).

7. Ухвала про відсторонення від посади підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень. Копія ухвали має бути направлена за місцем роботи (служби) підозрюваного, обвинуваченого.

8. Ухвала слідчого судді про відсторонення від посади або відмову у ньому може бути оскаржена в апеляційному порядку у стадії досудового розслідування (п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК).

Стаття 158. Продовження строку відсторонення від посади та його скасування

1. Прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається в порядку, передбаченому статтею 156 цього Кодексу.

{Частина перша статті 158 із змінами, внесеними згідно із законами № 1700-VII від 14.10.2014, № 140-IX від 02.10.2019}

2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади, якщо прокурор не доведе, що:

1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

3. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.

1. Прокурор уповноважений звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади; слідчий позбавлений такого повноваження.

2. З огляду на те, що строк, на який може бути продовжено відсторонення від посади, коментованою статтею не передбачений, доречно зробити висновок, що при вирішенні цього питання підлягає застосуванню норма ст. 219 КПК, тобто строк відсторонення від посади продовжується у межах строків досудового розслідування.

3. Клопотання про продовження строку відсторонення від посади розглядається у порядку, передбаченому ст. 156 КПК (*детальніше див. коментар до цієї статті*).

4. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд може винести ухвалу про продовження строку відсторонення від посади або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

5. Слідчий суддя, суд зобов'язаний винести ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, якщо прокурор не доведе, що: обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати; сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

6. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді (під час досудового розслідування), ухвалою суду (під час судового провадження). Приводом для розгляду цього питання є клопотання прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади. Підставою для скасування відсторонення від посади є достатні дані, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, тобто що підозрюваний, обвинувачений не буде протиправно перешкоджати кримінальному провадженню, використовуючи можливості, що надає його посада.

7. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу (у порядку, передбаченому ст. 156 КПК). Ухвала слідчого судді про продовження відсторонення від посади може бути оскаржена в апеляційному порядку у стадії досудового розслідування (п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК).

Глава 15. ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів

1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

{Частина першу статті 159 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 191-VIII від 12.02.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

{Частина перша статті 159 із змінами, внесеними згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015}

2. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

1. Тимчасовий доступ до речей і документів – це захід забезпечення кримінального провадження, що полягає у зобов'язанні особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, надати стороні кримінального провадження можливості ознайомитися з ними, зробити їхні копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів має гносеологічний характер і може розглядатися також як засіб збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні.

2. ККС ВС звернув увагу на те, що тимчасовий доступ до речей і документів потрібно застосовувати лише тоді, коли добровільно неможливо отримати такі речі та документи: «Доводи

захисника про відсутність ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до медичних документів потерпілої та як наслідок отримання висновку експерта, який є недопустимим доказом, не заслуговують на увагу, оскільки такий доступ можливий у разі відмови потерпілої надати наявні в розпорядженні у неї документи»⁷². Крім того, ККС ВС вказав на можливість застосування витребування речей, документів, відомостей, у разі отримання яких немає потреби звертатися із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді: «Враховуючи ... те, що кримінальний процесуальний закон не забороняє слідчому звертатися із запитом, а потерпілому у відповідь надавати органу досудового розслідування документи, що містять доказову інформацію, звернення до слідчого судді для отримання ухвали про тимчасовий доступ до відповідних документів в даному випадку не є обов'язковим»⁷³.

3. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає в: ознайомленні з речами та документами; виготовленні їхніх копій; здійсненні їх вилучення (виїмки). У редакції, яка була чинною до змін, внесених Законом України № 198-VIII від 12.02.2015, передбачалося, що вилучити (здійснити їх виїмку) речей і документів можливо лише у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, у зв'язку з чим можна було виділити різні форми тимчасового доступу до речей і документів, а вилучення речей і документів мало виключний характер. Натепер законодавець їх зрівняв у ст. 159 КПК, встановивши виняток лише для тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їхніх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, проте залишив норми, які вимагають окремого доказування необхідності застосування виїмки речей і документів: п. 7 ч. 2 ст. 160; ч. 7 ст. 163; п. 6 ст. 164⁷⁴.

---

⁷² Постанова ККС ВС від від 28 травня 2020 року, справа № 487/5703/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578453>.

⁷³ Постанова ККС ВС від 6 жовтня 2020 року, справа № 761/480/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173613>.

⁷⁴ Гловюк І. В. Деякі проблеми, що виникають при розгляді слідчими суддями клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів. *Сучасне кримінальне провадження України : доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю. П. Аленін. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 96–97.

4. У стадії досудового розслідування тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, а в судовому провадженні – на підставі ухвали суду (крім випадків, передбачених ст. 615 КПК та п. 20-7 Розділу XI КПК).

5. У судовій практиці вказується на недопустимість змішування тимчасового доступу до речей і документів з іншими процесуальними діями. У постанові ККС ВС від 20 грудня 2018 року, в справі № 556/483/17, було вказано таке: «Збирання доказів, в тому числі й речових, відбувається через інститут слідчих дій. Не можна ототожнювати такі поняття, як слідчі дії та заходи забезпечення кримінального провадження. Неправильним є намагання шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження досягти мети, яка саме таким заходам не властива. Зокрема, це стосується випадків, коли розглядається питання про тимчасовий доступ до речей і документів з метою збирання доказів. Необхідно брати до уваги, що, згідно з ч. 4 ст. 132 КПК України, для оцінки потреб досудового розслідування слід враховувати можливість без застосування заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі й документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. У цьому контексті потрібно зазначити, що речі і документи могли би бути отримані шляхом проведення слідчих дій, тобто без застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 223 цього Кодексу, саме слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Зважаючи на наведене, підміна окремих процесуальних дій одного процесуального інституту процесуальними діями іншого такого інституту суперечить завданням кримінального провадження. А тому Суд звертає увагу на те, що для вилучення під час освідування особи її одягу, на якому є очевидні та доступні для поверхневого огляду сліди кримінального правопорушення, не потрібна ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, як про це безпідставно наголошує в касаційній скарзі захисник»⁷⁵.

---

⁷⁵ Постанова ККС ВС від 20 грудня 2018 року, справа № 556/483/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78980165>.

6. Нормативного визначення «електронна інформаційна система» немає. Інформаційна (автоматизована) система у Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» трактується як організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів.

7. ККС ВС з приводу тимчасового доступу до матеріалів кримінального провадження висловив позицію: «Тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення (виїмку) в органу досудового розслідування матеріалів кримінального провадження, без обмеження обсягу такого вилучення є обставиною, що перешкоджає цьому органу здійснювати свою діяльність, оскільки за відсутності у володінні НАБУ (підрозділів детективів, підрозділів внутрішнього контролю НАБУ) матеріалів кримінального провадження, що ним розслідується, цей орган не зможе ефективно проводити необхідні слідчі та процесуальні дії, тобто буде позбавлений можливості здійснювати відповідно до визначених законом завдань свою діяльність щодо досудового розслідування зазначеного кримінального провадження. А отже, ухвалу слідчого судді, якою надано тимчасовий доступ до речей і документів та дозволено вилучення матеріалів кримінального провадження, може бути оскаржено в апеляційному порядку відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК»⁷⁶.

Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

---

⁷⁶ Постанова ККС ВС від 23 жовтня 2019 року, справа № 575/27915/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85269292>.

2. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;

4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;

6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

{Пункт 7 частини другої статті 160 із змінами, внесені згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

1. Ініціаторами забезпечення тимчасового доступу до речей і документів є сторони кримінального провадження. Потерпілий, крім випадків, коли він набув права сторони у кримінальному провадженні, не має права ініціювати тимчасовий доступ до речей і документів.

2. Слідчий, дізнавач має право звернутися з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів лише за погодженням із прокурором.

3. Предметом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів не можуть бути речі і документи, передбачені ст. 161 КПК (детальніше див. коментар до зазначеної статті).

4. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, незалежно від суб'єкта його подання, має містити таку обов'язкову інформацію: короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; правову кваліфікацію кримінального правопорушення зі зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; перелік речей і документів, тимчасовий доступ до яких планується отримати; підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної чи юридичної особи; значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у разі подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження. Проте, незважаючи на формулювання, що можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, вказується у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, зважаючи на вимоги ч. 4 ст. 132 КПК, ці відомості мають наводитись, навіть якщо клопотання не стосується речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. Крім того, зважаючи на те, що цей захід може бути застосований навіть тоді, коли нікому не повідомлено про підозру, у клопотанні має бути викладена обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Усі наведені обставини мусять бути підтверджені фактичними даними (доказами), а посилання на їхні джерела мають міститися у клопотанні, копії – додаватися до клопотання. У клопотанні слідчого, прокурора додатками мають бути документи, які підтверджують повноваження слідчого, прокурора, котрі звертаються з клопотанням (доручення про здійснення

досудового розслідування, постанови про доручення здійснення досудового розслідування, постанови про визначення групи прокурорів та ін.).

5. Детального обґрунтування потребує необхідність вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження. Це положення є колізійним зі ст. 159 КПК, проте така вимога до змісту клопотання є обов'язковою, і сторона має чітко відобразити, чи потребує вона вилучення речей і документів, і якщо потребує вилучення документів – то оригіналів або копій. Слід звернути увагу на те, що п. 18 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 передбачає, що, беручи до уваги зміст положень ч. 1 ст. 86, частин 2 та 3 ст. 93 КПК, застосування стороною кримінального провадження такого способу збирання доказів, як вилучення речей чи документів (ч. 7 ст. 163 КПК) під час отримання доступу до речей і документів, може здійснюватися у випадках, якщо: 1) особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, не бажає добровільно передати їх стороні кримінального провадження або є підстави вважати, що вона не здійснить таку передачу добровільно після отримання відповідного запиту чи намагатиметься змінити або знищити відповідні речі або документи; 2) речі та документи, згідно зі ст. 162 КПК, містять охоронювану законом таємницю і таке вилучення необхідне для досягнення мети застосування цього заходу забезпечення. В інших випадках сторона кримінального провадження може витребувати та отримати речі або документи за умови їх добровільного надання володільцем без застосування процедури, передбаченої главою 15 КПК.

6. Якщо у клопотанні ставиться питання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (перелік яких зазначений у ст. 162 КПК), то воно повинно містити обґрунтування можливості використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливості іншими способами довести обставини, які передбачається довести за їх допомогою.

7. В п. 2.5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) зазначено, що у вимогах до змісту клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160 КПК) відсутня вимога про надання інформації про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати доступ до речей і документів, оскільки на органи досудового розслідування не покладається обов'язок надавати такі відомості, а в ухвалі слідчого судді ці відомості мають бути обов'язково зазначені (ст. 164 КПК). В разі надходження клопотань, у яких відсутня інформація про прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, слід керуватись наступним. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 160 КПК, у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів повинні бути зазначені підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Згідно з п. 1 ч. 5 ст. 163 КПК, слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність підстав вважати, що ці речі або документи перебувають чи можуть перебувати у володінні відповідної фізичної чи юридичної особи. Крім того, вирішуючи це питання, потрібно враховувати, що ч. 1 ст. 163 КПК передбачено обов'язок слідчого судді здійснити судовий виклик такої особи, а тому доцільно визнати правильною практику слідчих суддів, які вимагають від слідчого або іншого учасника кримінального провадження, котрий звернувся з клопотанням, обов'язкового викладення цих відомостей у клопотанні, посилаючись на згадані норми закону, а у протилежному випадку – відмовляють у задоволенні таких клопотань, оскільки по суті без зазначення особи, яка має надати доступ до речей та документів, клопотання не може бути визнано обґрунтованим.

8. Крім того, за загальним правилом, яке стосується клопотань про застосування будь-якого заходу кримінального провадження, до нього додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

9. Слідчим суддям необхідно враховувати, що оскільки одним із механізмів витребування документів і даних, передбачених КПК, є процедура тимчасового доступу до речей і документів, передбачених главою 15 КПК, оперативні підрозділи мають право звертатися до слідчих суддів суду першої інстанції з клопотанням про тимчасовий доступ до таких документів згідно з правилами, встановленими ст.ст. 159–166 КПК, та з урахуванням специфіки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності й мети її здійснення (зокрема, змісту та обґрунтування клопотання, додатків до клопотання, підстав для його задоволення тощо). Крім цього, слідчому судді треба мати на увазі, що документи і дані, які не характеризують діяльність юридичної особи та спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, чи джерела і розмір їхніх доходів, витребуватися оперативними підрозділами не можуть. Зважаючи на те, що Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК не регламентовано процедуру ініціювання відповідного клопотання, то, на нашу думку, вирішувати це питання доцільно з урахуванням вимог ч. 6 ст. 9 КПК, при цьому вбачається правильним подання таких клопотань керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником за погодженням із прокурором⁷⁷.

Стаття 161. Речі і документи, до яких заборонено доступ

1. Речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

---

⁷⁷ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

1. Предметом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів не можуть бути речі і документи, до яких заборонено доступ. До цих речей і документів належать: листування та інші форми обміну інформацією між захисником і його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

2. Норми коментованої статті є деталізацією заборони, встановленої п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012: забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

3. ЄСПЛ неодноразово вказувалося на важливість конфіденційності спілкування адвоката і клієнта. Так, у справі «Дудченко проти Росії» (заява № 37717/05) Суд повторив, що в той час як ст. 8 захищає конфіденційність будь-якої «кореспонденції» між особами, вона передбачає посилений захист обміну інформацією між адвокатами і клієнтами. Це підтверджується фактом, що адвокати здійснюють у демократичному суспільстві основоположну місію – захист обвинувачених і підсудних. Зрозуміло, адвокат не може належно здійснювати цю основоположну місію, якщо він не здатний гарантувати тим, кого захищає, що їхнє спілкування залишиться конфіденційним. У своєму прецедентному праві Суд розробив такі мінімальні гарантії, які повинні бути встановлені в законодавстві з метою уникнення зловживання владою у випадках, коли законний привілейований матеріал було отримано за допомогою заходів таємного контролю. По-перше, в законі необхідно чітко визначити сферу юридичного професійного привілею та вказати, яким чином, за яких умов і через кого слід проводити розмежування між привілейованими та непривілейованими матеріалами. Враховуючи, що конфіденційні відносини між адвокатом та його клієнтами належать до особливо чутливої сфери, яка безпосередньо стосується прав захисту, неприпустимо, щоб це завдання було віднесено до компетенції представника виконавчої влади без нагляду з боку незалежного судді. По-друге, правові положення, що стосуються дослідження, використання та зберігання отриманого матеріалу, запобіжні заходи, яких потрібно вживати при передачі матеріалу

іншим сторонам, та обставини, в яких записи можуть бути або мусять бути стерті, або матеріали, які були знищені, повинні забезпечити достатні гарантії для захисту законного привілейованого матеріалу, отриманого при прихованому контролі. Зокрема, національне законодавство мусить містити достатню чіткість і деталі: процедуру подання звітності незалежному наглядовому органу для розгляду випадків, коли матеріал, що підпадає під поняття юридичного професійного привілею, був отриманий внаслідок таємного спостереження; приналежності набуває внаслідок таємного нагляду; процедуру безпечного знищення такого матеріалу; умови, за яких він може бути збережений і використаний у кримінальних справах та правоохоронних розслідуваннях; і в цьому випадку процедури безпечного зберігання, розповсюдження таких матеріалів та їх подальшого знищення, щойно вони більше не потрібні для будь-якої з авторизованих цілей⁷⁸.

Стаття 162. Речі і документи, які містять охоронювану законом таємницю

1. До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

---

⁷⁸ URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/dudchenko-protiv-rossii.pdf>

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

9) державна таємниця;

10) таємниця фінансового моніторингу.

{Частина першу статті 162 доповнено пунктом 10 згідно із Законом № 361-ІХ від 06.12.2019}

1. Коментована стаття передбачає перелік відомостей, які становлять охоронювану законом таємницю, що міститься в речах і документах, до клопотання про доступ до яких встановлені особливі вимоги (*детальніше див. коментар до ст. 160 КПК*).

2. До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належить **інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста** і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації. Так, у ч. 3 ст. 25 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. закріплено, що журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону. У п. 11 ч. 2 статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 закріплено, що журналіст має право на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду.

3. До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать відомості, які можуть становити **лікарську таємницю**. Лікарська таємниця передбачена ст. 40, ст. 78 п. «г» Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992. Стаття 40 цього Закону вказує, що медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їхні результати, інтимну і сімейну сторони

життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. Крім того, ст. 39¹ цього Закону передбачено право на таємницю про стан здоров'я: пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз і методи лікування пацієнта. Також норми, що стосуються лікарської таємниці, містить ст. 286 Цивільного кодексу України: фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз і методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення цієї інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел.

4. Охоронюваною законом таємницею вважаються і відомості, які становлять **таємницю вчинення нотаріальних дій**. Стаття 8 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 детально регламентує нотаріальну таємницю: нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо. Нотаріус та особи, зазначені у статті 1 Закону, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їхня діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням із документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась. Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій як свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Довідки про вчинені нотаріальні дії та копії документів, що зберігаються у нотаріуса, видаються нотаріусом виключно фізичним і юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. У разі смерті особи чи визнання її померлою такі довідки видаються спад-

коємцям померлого. У разі визнання особи безвісно відсутньою опікун, призначений для охорони майна безвісно відсутнього, має право отримувати довідки про вчинені нотаріальні дії, якщо це необхідно для збереження майна, над яким встановлена опіка. Довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надаються нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу, а також на обґрунтовану письмову вимогу державного виконавця, приватного виконавця за виконавчим провадженням з обов'язковим зазначенням номера виконавчого провадження та реквізитів виконавчого документа, на підставі якого здійснюється виконавче провадження, Національному агентству з питань запобігання корупції на його письмовий запит, здійснений з метою виконання повноважень, визначених Законом України «Про запобігання корупції».

5. Коментована стаття відносить до охоронюваної законом таємниці **конфіденційну інформацію**, в тому числі таку, що містить **комерційну таємницю**. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992). Частина 2 ст. 11 цього Закону вказує, що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. До конфіденційної належить і медична інформація, тобто свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі і про наявність ризику для життя

і здоров'я⁷⁹. Конституційний Суд України у Рішенні у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 роз'яснив, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їхньою згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ч. 3 описово-мотивувальної частини Рішення).

6. Ст. 505 Цивільного кодексу України передбачає, що **комерційною тасмницею** є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою і не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності,

---

⁷⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997. Стаття 39¹ Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 передбачає право на тасмницю про стан здоров'я : пацієнт має право на тасмницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>.

вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які за законом не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, міститься у Постанові Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 09.08.1993: установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

7. **Банківською таємницею** є: 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) фінансово-економічний стан клієнтів; 4) системи охорони банку та клієнтів; 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності; 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації; 9) інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит,

отримана під час оцінки її кредитоспроможності. Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського та валютного нагляду, становить банківську таємницю. Інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму, становить банківську таємницю⁸⁰.

8. Коментована стаття відносить до охоронюваної законом таємниці **особисте листування особи та інші записи особистого характеру**. Цивільний кодекс України закріплює право особи на особисті папери (ст. 303) та право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК). Особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать. Якщо особисті папери фізичної особи стосуються особистого життя іншої особи, для їх використання, у тому числі шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. Крім того, фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції. Листи, телеграми тощо є власністю адресата. Кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню. Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Також ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок» від 04.10.2001 передбачає, що оператори вживають організаційно-технічних заходів щодо захисту інформації згідно зі законодавством України. Виїмку та огляд

---

⁸⁰ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Ст. 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

письмової кореспонденції, вкладень в інших поштових відправленнях, одержання будь-яких довідок щодо них заборонено, крім випадків, визначених законом.

9. Коментована стаття відносить до охоронюваної законом таємниці **інформацію, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій**, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо. Стаття 9 Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 передбачає, що зняття інформації з телекомунікаційних мереж заборонено, крім випадків, передбачених законом. Оператори, провайдери телекомунікацій зобов'язані вживати відповідно до законодавства технічних та організаційних заходів зі захисту телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом про організацію телекомунікаційних мереж та інформації, що передається цими мережами. З огляду на специфіку формату зберігання інформації, що передбачена у п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК і знаходиться в операторів (провайдерів) телекомунікацій, надання доступу до відповідних документів (тобто надання можливості ознайомитися з ними і зробити з них копії) може здійснюватися як безпосередньо в оператора (провайдера), так і шляхом надання доступу до відповідних документів уповноваженому на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж підрозділу правоохоронного органу через відповідні інформаційні системи відповідно до встановленого порядку з обов'язковим наданням копії ухвали слідчого судді відповідному оператору (провайдеру)⁸¹.

10. **Персональні дані особи**, що знаходяться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних, також віднесені коментованою статтею до охоронюваної законом таємниці. Захист персональних даних регламентується Законом України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010: персональні дані – це відомості чи сукуп-

---

⁸¹ Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Інформаційний лист ВССУ від 05.04.2013 р. П. 17.2.

ність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 1 Закону). Міністерство юстиції України, роз'яснюючи положення цього Закону, вказало, що законодавством України не встановлено і не може бути встановлено чіткого переліку відомостей про фізичну особу, які є персональними даними, задля можливості застосування положень Закону до різноманітних ситуацій, в тому числі при обробці персональних даних в інформаційних (автоматизованих) базах і картотеках персональних даних, що можуть виникнути у майбутньому, у зв'язку зі зміною в технологічній, соціальній, економічній та інших сферах суспільного життя⁸². База персональних даних – це іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних. Тобто база персональних даних є упорядкованою сукупністю логічно пов'язаних даних про фізичних осіб: що зберігаються та обробляються відповідним програмним забезпеченням, є базою персональних даних в електронній формі; що зберігаються та обробляються на паперових носіях інформації, є базою персональних даних у формі картотек. Картотекою персональних даних є будь-який структурований масив персональних даних, що є доступним з визначеними критеріями, незалежно від того, чи є такий масив централізованим, децентралізованим або розділеним на функціональних або географічних засадах. Такі дані мають бути структуровані за визначеними критеріями, що стосуються фізичних осіб, щоб забезпечити легкий доступ до відповідних персональних даних⁸³. Володільцем бази персональних даних є фізична або юридична особа, якій законом або за згодою суб'єкта персональних даних надано право на обробку цих даних, яка затверджує мету обробки персональних даних у цій базі даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом. База персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису уповноваженим державним органом з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних.

---

⁸² Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних». URL: <http://old.minjust.gov.ua/38266>.

⁸³ Там само.

11. **Державна таємниця** – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України і які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» від 21.01.1994, державною таємницею і підлягають охороні державою. Стаття 8 вказаного Закону визначає інформацію, що може бути віднесена до державної таємниці: до державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відносяться інформація: 1) у сфері оборони: про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань; про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни; про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час; про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни; 2) у сфері економіки, науки і техніки: про зміст мобілізаційних планів державних органів та органів місцевого самоврядування, мобілізаційні потужності, заходи мобілізаційної підготовки і мобі-

лізації та обсяги їх фінансування, запаси та обсяги постачання стратегічних видів сировини і матеріалів, а також зведені відомості про номенклатуру та рівні накопичення, загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного матеріального резерву; про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та об'єктів інфраструктури держави в інтересах забезпечення її безпеки; про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного оборонного замовлення; про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції; про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави; про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України; 3) у сфері зовнішніх відносин: про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки; про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей про це завдаватиме шкоди національній безпеці України; про експорт та імпорт озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції; 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку: про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну; про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, що

є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність; про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; про систему урядового та спеціального зв'язку; про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії; про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання; про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання; про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці; про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації; про результати перевірок, здійснюваних згідно з законом прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів, та про зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судочинства з питань зазначених у цій статті сфер; про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджено Наказом СБУ від 12.08.2005 № 440.

12. Таємниця фінансового моніторингу – це інформація, отримана під час проведення державного фінансового моніторингу спеціально уповноваженим органом, а саме: інформація про фінансові операції та їхніх учасників, додаткова інформація, інша інформація, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або іншими незаконними фінансовими операціями (ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019).

Стаття 163. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, встановленого частиною другою цієї статті.

2. Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

3. У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику.

4. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

5. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

6. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

7. Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

1. Коментована стаття передбачає два порядки розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. За загальним правилом, після отримання клопотання слідчий суддя, суд повинні здійснити судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи (*щодо порядку судового виклику див. коментар до ст. 134 КПК*). Як вказано у п. 17.2. Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013, беручи до уваги, що в ч. 1 ст. 135 КПК серед інших способів виклику до слідчого судді передбачено надіслання повістки про виклик електронною поштою, враховуючи положення ст. 136 КПК та з огляду на строки розгляду

клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, правильним є направлення оператору (провайдеру) телекомунікацій судового виклику електронною поштою на надану (офіційно оприлюднену) оператором (провайдером) телекомунікацій електронну адресу. Якщо слідчий суддя, суд приймуть рішення про судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, у повістці повинно бути зазначено про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику.

2. Якщо ініціатор тимчасового доступу до речей і документів наведе у клопотанні доводи про наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Рішення про здійснення судового виклику або розгляд клопотання без судового виклику особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, приймається слідчим суддею, судом за результатами оцінки доводів, викладених у клопотанні. За відсутності таких доводів у клопотанні нездійснення виклику є істотним порушенням вимог КПК.

3. Строк розгляду клопотання у КПК не зазначений. Проте, як вказано у п. 8 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013, тимчасовий доступ до речей і документів, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, розглядається не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує в ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання.

4. Суб'єктами, що беруть участь у розгляді клопотання, є сторона кримінального провадження, яка подала клопотання, та особа, у володінні якої знаходяться речі і документи (крім випадків, коли слідчий суддя, суд прийняли рішення не викликати цю особу). Однак неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідом-

лення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

5. В п. 2.5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) зазначено, що аналіз судової практики свідчить про існування питання про те, яке процесуальне рішення має прийняти слідчий суддя, якщо слідчий органу досудового розслідування, який звернувся з клопотанням про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів, не з'явився для розгляду зазначеного клопотання (відмовити у розгляді, відмовити у задоволенні клопотання по суті, призначити розгляд на інший день). КПК не містить конкретної вказівки слідчому судді на те, як потрібно діяти в разі неявки на розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів сторони кримінального провадження, якою таке клопотання було подано, враховуючи, що, за ч. 4 ст. 163 КПК, клопотання цієї категорії розглядається за участю сторони кримінального провадження. В такому випадку слідчим суддям необхідно керуватись ч. 5 ст. 163 КПК, відповідно до якої слідчий суддя вправі постановити ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що мають місце обставини, передбачені п.п. 1, 2, 3 ч. 5 ст. 163 КПК. Неявка без поважної причини сторони кримінального провадження, якою подано клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, свідчить про фактичне непідтримання поданого клопотання та недоведення згаданих обставин, що має оцінюватись як підстава для відмови в задоволенні такого клопотання. Такий підхід треба застосовувати незалежно від того, яка зі сторін кримінального провадження (обвинувачення чи захисту) звернулась до слідчого судді з відповідним клопотанням.

6. За результатами розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд може винести ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання. Крім того, як зазначено у п. 10 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпе-

чення кримінального провадження» від 05.04.2013, з огляду на зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, беручи до уваги, що такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, є найбільш поширеним серед інших, вважаємо, що в разі невідповідності клопотання про його застосування вимогам ч. 2 ст. 160 КПК слідчий суддя вправі повернути його прокурору для усунення недоліків. Доречно зазначити, що підстави повернення клопотання мають бути належно обґрунтовані, а недоліки, які потребують усунення, такими, що могли перешкодити постановленню слідчим суддею законного та обґрунтованого рішення. Тимчасом протилежна рекомендація міститься в п. 2.5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг): доцільно звертати увагу на те, що при регламентації порядку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів законодавець не закріпив повноваження слідчого судді повертати таке клопотання у разі його невідповідності встановленим вимогам. Саме тому в подібних випадках необхідно постановляти ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, а не про його повернення⁸⁴.

7. Слідчий суддя, суд задовольняє клопотання лише за наявності достатніх підстав вважати, що ці речі або документи: 1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 2) самі по собі або в сукупності з іншими речами та документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; 3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; за умови обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також доведення неможливості без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження

---

⁸⁴ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv?lang=uk>.

отримати речі і документи. Тягар доказування цих обставин покладається на ініціатора клопотання. Якщо сторона кримінального провадження, яка подала клопотання, не доведе існування перелічених обставин, слідчий суддя, суд виносить ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

8. Додаткові обставини мають бути встановлені при розгляді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю. При розгляді такого клопотання сторона кримінального провадження додатково повинна довести можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів (останнє, як зазначалося вище, поширюється на всі клопотання).

9. Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному галузевими законами (Законом України «Про нотаріат» від 02.09.1993, Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000, Законом України «Про телекомунікації» від 18.11.2003, Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 та ін.). Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, котра не має до неї допуску відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 (ст. 22 зазначеного Закону).

Стаття 164. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів

1. В ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;

2) дата постановлення ухвали;

3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;

4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;

5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;

6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначеній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом;

{Пункт 6 частини першої статті 164 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

7) строк дії ухвали, який не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали, за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог частини другої статті 562 цього Кодексу;

{Пункт 7 частини першої статті 164 в редакції Закону № 361-IX від 06.12.2019}

8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду.

1. Ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів, крім даних, передбачених ст. 372 КПК (з урахуванням специфіки досудового розслідування та повноважень слідчих суддів), також повинна містити такі дані: 1) дату постановлення ухвали; 2) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів; 3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу; 4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів; 5) назву, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких має бути наданий тимчасовий доступ; 6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей

і документів зазначеній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі й оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом; 7) строк дії ухвали; 8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду. В п. 2.5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) констатовано: потрібно звернути увагу на те, що, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 164 КПК, в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів. Проте з аналізу судової практики вбачається, що існують випадки ігнорування цієї вимоги, оскільки у відповідних ухвалях вказуються лише ініціали особи. Доцільним є зазначення у відповідній ухвалі, що в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів, має право постановити ухвалу про проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів. Усупереч вимогам КПК слідчі судді за результатами розгляду окремих клопотань зобов'язують володільців документів виготовляти їх копії.

2. Строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали, за винятком ухвал, постановлених у разі, якщо при зверненні по допомогу в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду. Відповідно, у цих випадках строк дії такого дозволу не обмежується.

3. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів може бути оскаржена окремо (в апеляційному порядку) лише у випадку, якщо нею дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК).

Стаття 165. Виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володільць речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

2. Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володільць речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

3. Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

{Частина третя статті 165 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

4. На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

{Частина четверта статті 165 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

1. Ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів повинна містити прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів, а також прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надано право тимчасового доступу до речей і документів. У п. 2.5. Узагальнення судової практики щодо розгля-

ду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) вказано: потрібно звернути увагу на те, що, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 164 КПК, в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів.

2. Особа, яка вказана в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, вказаній у цій ухвалі.

3. До початку безпосереднього виконання ухвали особа, якій надано право тимчасового доступу до речей і документів, повинна пред'явити документи, що посвідчують її особу (для того щоб підтвердити, що саме її прізвище, ім'я та по батькові зазначено у ухвалі).

4. Перед виконанням ухвали особа, якій ухвалою надано право тимчасового доступу до речей і документів, зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

5. Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені. На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

6. Доречно додати, що в разі нездійснення представником правоохоронного органу протягом визначеного в ухвалі слідчого судді строку доступу до речей і документів слідчий за погодженням із прокурором або прокурор має звернутися з клопотанням ще раз, зазначивши, крім іншого, обставини, що завадили йому здійснити такий доступ у межах визначеного в ухвалі слідчого судді часу (п. 11 Інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійс-

нення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013).

Стаття 166. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів.

2. У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями цього Кодексу.

{Частина друга статті 166 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

1. У разі якщо володілець речей і документів не виконує ухвалу слідчого судді або суду про тимчасовий доступ, сторона кримінального провадження повинна направити слідчому судді або суду клопотання про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукання та вилучення зазначених в ухвалі речей і документів.

2. Коментована стаття уточнює, що навіть у випадку, якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає проведення обшуку слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій.

3. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення.

Глава 16. ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

Стаття 167. Підстави тимчасового вилучення майна

1. Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом.

{Частина перша статті 167 в редакції Закону № 222-VII від 18.04.2013; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

{Пункт 2 частини другої статті 167 в редакції Закону № 222-VII від 18.04.2013}

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

{Пункт 3 частини другої статті 167 із змінами, внесеними згідно із Законом № 222-VII від 18.04.2013}

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

{Пункт 4 частини другої статті 167 в редакції Закону № 222-VII від 18.04.2013}

1. Тимчасове вилучення майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або інших осіб, у володінні яких перебуває майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію.

2. Коментована стаття не встановлює вичерпний перелік майна, яке може бути тимчасово вилучене, вказуючи на майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, а також не конкретизує перелік осіб, у яких майно може бути тимчасово вилучено.

3. Об'єктом тимчасового вилучення може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: 1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом; 4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено. Якщо порівняти ці ознаки з визначенням речових доказів у ч. 1 ст. 98 КПК (матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення), то можна зробити висновок, що тимчасово вилучене майно повинно мати ознаки речових доказів.

4. Коментована стаття підкреслює обмеженість цього заходу забезпечення кримінального провадження у часі, оскільки майно вилучається до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або застосування спеціальної конфіскації.

Стаття 168. Порядок тимчасового вилучення майна

1. Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208, 298² цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

{Частина перша статті 168 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2. Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

{Частину другу статті 168 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 191-VIII від 12.02.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

{Частину другу статті 168 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

У разі необхідності слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-

програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

{Частина другу статті 168 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017; в редакції Закону № 2137-IX від 15.03.2022}

На вимогу володільця особа, яка здійснює тимчасове вилучення комп'ютерних систем або їх частин, залишає йому копії інформації з таких комп'ютерних систем або їх частин (за наявності технічної можливості здійснення копіювання) з використанням матеріальних носіїв володільця комп'ютерних систем або їх частин. Копії інформації з комп'ютерних систем або їх частин, які вилучаються, виготовляються з використанням технічних засобів, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів володільця із залученням спеціаліста.

{Частина другу статті 168 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

Дія абзацу п'ятого цієї частини не поширюється на випадки, якщо обіг інформації заборонено законом. Дія абзацу п'ятого цієї частини поширюється на інформацію з обмеженим доступом у частині, що не суперечить встановленому законодавством порядку обігу та захисту такої інформації.

{Частина другу статті 168 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

3. Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якій вилучено майно, або її представнику.

{Частина третя статті 168 із змінами, внесеними згідно із Законом № 394-VIII від 13.05.2015}

4. Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

5. Якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я, уповноважена службова особа зобов'язана тимчасово вилучити таку тварину та забезпечити її утримання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

{Статтю 168 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 1684-ІХ від 15.07.2021 – вводиться в дію з 08.11.2021}

1. Коментована стаття закріплює два види тимчасового вилучення майна: 1) тимчасове вилучення майна у затриманій особі; 2) тимчасове вилучення майна під час обшуку, огляду; 3) тимчасове вилучення тварини.

2. Здійснити тимчасове вилучення майна у затриманій особі може кожен суб'єкт, який законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 (*див коментар до цих статей*), 298-2 КПК. Щодо кримінальних проступків, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК, та лише за умови, що ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим. Відповідно, тимчасове вилучення майна може здійснюватися як особою, яка законно затримала особу у порядку ст. 207 КПК, так і уповноваженою службовою особою, яка здійснила затримання у порядку ст. 208 КПК та ст. 298-2 КПК.

3. Залежно від суб'єкта тимчасового вилучення майна провадяться подальші дії стосовно такого майна. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана передати слідчому, дізнавачу, прокурору, іншій уповноваженій службовій особі тимчасово вилучене майно одночасно із доставленням затриманій особи. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом, який підписується особою, котра передає ці документи, та

слідчим, дізнавачем або прокурором або іншою уповноваженою службовою особою, до якої доставлено затриману особу. Про тимчасове вилучення майна під час затримання або обшуку слідчий, дізнавач прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язані скласти протокол (у цьому разі тимчасове вилучення майна може відобразитися у протоколі затримання або у протоколі обшуку затриманої особи).

4. Тимчасове вилучення майна під час обшуку та огляду здійснюється слідчим, прокурором, про що під час обшуку/огляду або негайно після їх здійснення складається протокол, у якому відображається й те, що було тимчасово вилучено у ході цих слідчих (розшукових) дій. Крім того, це положення належить тлумачити у зв'язку з положеннями ч. 7 ст. 236 КПК, згідно з якою вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном, та ч. 7 ст. 237 КПК, згідно з якою вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Отже, тимчасово вилученим визнається те майно, яке не було зазначене у судовому рішенні, котрим було надано дозвіл на обшук або огляд житла чи іншого володіння особи. Це відображено і в Узагальненні ВССУ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» від 12.01.2017 № 9-49/0/4-17: результати аналізу судової практики свідчать про те, що володільці вилученого майна або їхні представники доволі часто у відповідних скаргах порушують питання повернення майна, яке було включено до переліку, щодо якого здійснювався обшук. Слідчі судді у таких випадках обґрунтовано відмовляють у задоволенні скарг, оскільки вилучення майна, яке відповідає передбаченим ч. 2 ст. 167 КПК ознакам, у такий спосіб не зумовлює необхідності додаткового накладення арешту на таке майно в порядку ч. 5 ст. 171 КПК (п. 1.2.). Проте таке тлумачення суперечить ч. 1 ст. 100 КПК, якою передбачено, що речовий доказ, котрий був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен

бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166, 170–174 КПК.

5. Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити його схоронність відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104.

6. Частина 2 коментованої статті містить термінологію: «електронна інформаційна система»; «комп'ютерна система», «інформаційна (автоматизована) система», «електронна комунікаційна система», «інформаційно-комунікаційна система». Щодо поняття «електронна інформаційна система» є коментар до ст. 159 КПК. Визначення категорій «інформаційна (автоматизована) система», «інформаційно-телекомунікаційна система», «електронна комунікаційна система» наведено у ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Інформаційна (автоматизована) система – це організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів; інформаційно-комунікаційна система – сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле; електронна комунікаційна система – сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання та/або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб.

7. В оновленій редакції коментованої статті змінено правила стосовно копіювання інформації. У разі потреби слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста. При цьому

ж на вимогу володільця йому залишаються копії інформації з таких комп'ютерних систем або їхніх частин (за наявності технічної можливості здійснення копіювання) з використанням матеріальних носіїв володільця комп'ютерних систем або їхніх частин. Копії інформації з комп'ютерних систем або їхніх частин, які вилучаються, виготовляються з використанням технічних засобів, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів володільця із залученням спеціаліста. КПК не вказує на форму такої вимоги, проте для того щоб довести, що вона була, потрібно її викласти письмово і довести до відома особи, яка здійснює тимчасове вилучення. Але таке право володільця обмежено нормами, що воно не поширюється на випадки, якщо обіг інформації заборонено законом, а якщо інформація з обмеженим доступом – лише у частині, що не суперечить встановленому законодавством порядку обігу та захисту такої інформації.

8. Як окремий різновид тимчасового вилучення майна слід розглядати можливість тимчасового вилучення тварини, якщо її перебування у власника становить загрозу для її життя або здоров'я. Таке вилучення є обов'язком уповноваженої службової особи. Доречно вказати й на те, що ця норма за своїм аксіологічним спрямуванням не відповідає сутності тимчасового вилучення майна⁸⁵.

Стаття 169. Припинення тимчасового вилучення майна

1. Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

---

⁸⁵ Гловюк І. В. Захист тварин від жорстокого поводження : питання кримінального процесуального законодавства. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовтня 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. ; Ташкент. держ. юрид. ун-т. Харків : ХНУВС, 2021. С. 106–107.

2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

3) у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 171, частиною шостою статті 173 цього Кодексу;

4) у разі скасування арешту;

{Частина першу статті 169 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 222-VII від 18.04.2013}

5) за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

{Частина першу статті 169 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2. Копія судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, копія судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна негайно після його оголошення вручається слідчому, прокурору. У разі відсутності слідчого, прокурора під час оголошення судового рішення його копія надсилається таким особам не пізніше наступного робочого дня.

{Статтю 169 доповнено частиною другою згідно із Законом № 187-IX від 04.10.2019}

3. Слідчий, прокурор після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна повинні негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді.

{Статтю 169 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 187-IX від 04.10.2019}

1. Тимчасове вилучення майна діє до вирішення питання або про арешт цього майна (у порядку, передбаченому Главою 17 КПК), або до його повернення чи спеціальної конфіскації.

2. Рішення про повернення майна може бути прийнято: прокурором шляхом винесення постанови (у разі визнання ним безпід-

ставності вилучення майна); слідчим суддею у стадії досудового розслідування шляхом винесення ухвали (у разі відмови у задоволенні клопотання про арешт цього майна; коментована стаття передбачає «клопотання прокурора», проте це правило, без сумніву, поширюється і на клопотання слідчого); судом у судовому провадженні шляхом винесення ухвали (в разі відмови у задоволенні клопотання про арешт цього майна); у разі якщо щодо тимчасово вилученого майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт не подано протягом 48 годин після вилучення майна (прокурором, слідчим); у разі якщо протягом сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання не постановлено ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна (прокурором, слідчим); судом у вирокі (у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку).

3. Незважаючи на те що ч. 1 ст. 167 КПК вказує, що тимчасове вилучення майна може бути застосовано щодо підозрюваного, у випадках, передбачених ст. 333 КПК, цей захід може бути застосовано і щодо обвинуваченого. Це є можливим у ситуаціях, коли суд дає доручення органу досудового розслідування провести обшук або огляд (крім огляду на місці), і при проведенні цих дій тимчасово вилучається майно, щодо якого надалі подається клопотання про арешт.

4. У разі якщо щодо тимчасово вилученого майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт не подано протягом 48 годин після вилучення майна; у разі якщо протягом сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання не постановлено ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна, рішення про повернення майна повинен приймати прокурор або слідчий. Крім того, хоча у коментованій статті це не зазначено, ще один випадок повернення майна передбачає ч. 3 ст. 172 КПК: у разі спливу встановленого слідчим суддею строку при поверненні клопотання про арешт майна, поданого без додержання вимог ст. 171 КПК.

5. Частина 3 коментованої статті встановлює обов'язок слідчого, прокурора після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт

тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна: 1) негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення; 2) направити повідомлення про його виконання слідчому судді. При цьому коментована частина статті не вказує, від кого саме слідчий, прокурор мають отримати належно засвідчену копію ухвали слідчого судді.

6. Повернення тимчасово вилученого майна потрібно оформляти протоколом.

Глава 17. АРЕШТ МАЙНА

Стаття 170. Накладення арешту на майно

1. Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку.

{Абзац перший частини першої статті 170 із змінами, внесеними згідно із Законом № 720-ІХ від 17.06.2020}

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

{Частина перша статті 170 із змінами, внесеними згідно із Законом № 772-VIII від 10.11.2015}

2. Арешт майна допускається з метою забезпечення:

- 1) збереження речових доказів;**
- 2) спеціальної конфіскації;**
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;**
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.**

3. У випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 цього Кодексу.

Арешт на комп'ютерні системи чи їх частини накладається лише у випадках, якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або у випадках, передбачених пунктами 2, 3, 4 частини другої цієї статті, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їх частин обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

{Частина третю статті 170 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

Арешт може бути накладений і на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанням підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил цього Кодексу.

{Частина третю статті 170 доповнено абзацом згідно із Законом № 772-VIII від 10.11.2015}

Забороняється накладати арешт на кошти на єдиному рахунку, відкритому у порядку, визначеному статтею 35¹ Податкового кодексу України, на кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану

вартість, на кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до статті 15¹ Закону України «Про електроенергетику», на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до статті 19¹ Закону України «Про теплопостачання», на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для кредитних коштів, відкритих відповідно до статті 26¹ Закону України «Про теплопостачання» і статті 18¹ Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», на спеціальному рахунку експлуатуючої організації (оператора) відповідно до Закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки».

{Частина третю статті 170 доповнено абзацом згідно із Законом № 559-IX від 13.04.2020 – зміни набирають чинності з дня наступного за днем опублікування, в частині накладення арешту на кошти на єдиному рахунку, відкритому у порядку, визначеному статтею 35¹ Податкового кодексу з 01.01.2021}

4. У випадку, передбаченому пунктом 2 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.

Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за ціною, вищою чи нижчою за ринкову вартість, і знала або повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій з ознак, передбачених пунктами 1–4 частини першої статті 96² Кримінального кодексу України.

{Абзац другий частини четвертої статті 170 в редакції Закону № 187-IX від 04.10.2019}

5. У випадку, передбаченому пунктом 3 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених Кримінальним кодек-

сом України, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна.

6. У випадку, передбаченому пунктом 4 частини другої цієї статті, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

7. Арешт може бути накладений на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил цього Кодексу.

8. Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

9. У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за

рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), Директора Бюро економічної безпеки України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна.

{Абзац перший частини дев'ятої статті 170 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1888-IX від 17.11.2021}

Якщо у визначений цією частиною строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

10. Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

{Абзац перший частини десятої статті 170 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022}

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

11. Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна.

12. Заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається.

{Стаття 170 із змінами, внесеними згідно із Законами № 222-VII від 18.04.2013, № 314-VII від 23.05.2013, № 1698-VII від 14.10.2014, № 198-VIII від 12.02.2015; в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015; текст статті 170 в редакції Закону № 1019-VIII від 18.02.2016}

1. Арешт майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає в обмеженні права власності осіб шляхом заборони відчуження майна, розпорядження та/або користування майном з метою: збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

2. У визначенні арешту майна введено новий стандарт доказування – розумні підозри. КПК не дає дефініції цьому стандарту, хоча у Проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення правового регулювання питань кримінального провадження» було запропоновано тлумачення розумної підозри як добросовісного припущення про вчинення особою певного діяння, що ґрунтується на відомостях, які можна перевірити в судовому розгляді і які спонукали б неупереджену та розважливу людину вдатися до практичних дій для з'ясування того, чи є така підозра обґрунтованою⁸⁶.

3. Завданням арешту майна, незалежно від його специфічної мети, є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Метою арешту майна є забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу

---

⁸⁶ Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження : аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 156.

кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди. Залежно від мети диференціюються умови та підстави арешту майна, майно, на яке може бути накладено арешт, коло осіб, на майно яких може бути накладено арешт, вимоги до клопотання про арешт майна, ініціатори арешту майна.

4. Фактичною підставою арешту майна є наявність достатніх даних, що указують на можливість приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження, або даних про здійснення таких дій. Юридичною підставою є ухвала слідчого судді (під час досудового розслідування), ухвала суду (під час судового провадження), рішення Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженого прокурором (попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах строком до 48 годин у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину)⁸⁷.

5. Арешт майна, що застосовується з метою збереження речових доказів, накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 КПК України. Умовами такого арешту майна треба вважати внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; відповідність майна критеріям речового доказу, визначеним у ст. 98 КПК України, а саме: майно є знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегло на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, зокрема є предметом, що був об'єктом кримінально протиправних

---

⁸⁷ Гловюк І. В. Арешт майна. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 38–39.

дій, являє собою гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення; належність майна будь-якій фізичній або юридичній особі; можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні; розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження⁸⁸.

6. Арешт майна, що застосовується з метою забезпечення спеціальної конфіскації, накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК. Умовами арешту є: внесення до ЄРДР відомостей про вчинення діяння, за яке КК України передбачає спеціальну конфіскацію як захід кримінально-правового характеру; володіння майном підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третьою особою, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу ринкової вартості і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 частини першої статті 96² КК; розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження; майно не перебуває у власності добросовісного набувача⁸⁹.

7. Арешт майна, що застосовується з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді

---

⁸⁸ Гловюк І., Зіньковський І. Арешт майна з метою збереження речових доказів : проблеми застосування у сучасному кримінальному провадженні. *Право України*. 2019. № 9. С. 88.

⁸⁹ Гловюк І. В. Арешт майна. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 38.

конфіскації майна. Умовами є внесення до ЄРДР відомостей про вчинення діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачає конфіскацію; розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження; належність майна підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження; майно не перебуває у власності добросовісного набувача⁹⁰.

8. Арешт майна, що застосовується з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Умовами арешту майна, що застосовується з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), є: дані про наявність фізичної, матеріальної, моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; пред'явлення цивільного позову про відшкодування фізичної, матеріальної, моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; співмірність вартості майна і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові; належність майна підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній чи юридичній особі, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; майно не перебуває у власності добросовісного набувача. Умовами арешту майна, що застосовується з метою забезпечення стягнення з юридичної особи

---

⁹⁰ Гловюк І. В. Арешт майна. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 38.

отриманої неправомірної вигоди, є: здійснення кримінального провадження щодо юридичної особи; наявність даних про розмір неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження; належність майна юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження; майно не перебуває у власності добросовісного набувача; вартість майна є співмірною розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою⁹¹.

9. Арешт з метою забезпечення збереження речових доказів накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК. Арешт може бути накладений і на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК. При цьому арешт на комп'ютерні системи чи їхні частини накладається лише у випадках, якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або у випадках, передбачених пунктами 2, 3, 4 ч. 2 ст. 170 КПК, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їхні частин обмежується їхнім власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

10. Арешт з метою забезпечення спеціальної конфіскації накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК. Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула

---

⁹¹ Гловюк І. В. Арешт майна. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 38–39.

його безоплатно або за ціною, вищою чи нижчою за ринкову вартість, і знала або повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, передбачених пунктами 1–4 частини першої статті 96² КК.

11. Арешт з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна.

12. Арешт з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження. Крім того, у разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше. При цьому вартість майна, яке належить арештувати з цією метою, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

13. Арешт може бути накладений на рухоме⁹² чи нерухоме⁹³ майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції⁹⁴, цінні папери⁹⁵, майнові, корпоративні права⁹⁶, віртуальні активи⁹⁷. При цьому винятком є правило, що не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

---

⁹² Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ч. 2 ст. 181 Цивільного кодексу України).

⁹³ До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації (ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України).

⁹⁴ Видаткова фінансова операція – фінансова операція, яка призводить до зменшення активів на рахунку клієнта – власника активів (ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019).

⁹⁵ Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006).

⁹⁶ Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами (ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України).

⁹⁷ Віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022).

14. Частиною 9 коментованої статті передбачено попередній арешт. Його особливостями є: предмет (майно або кошти на рахунках фізичних чи юридичних осіб у фінансових установах); мета (збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна); характер кримінального правопорушення (провадження щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину); порядок (за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), Директора Бюро економічної безпеки України (або його заступника), погодженим прокурором); строк (до 48 годин); наслідки (невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна; якщо прокурор у цей строк не звернувся до слідчого судді з клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі).

15. Арешт майна може полягати у: позбавленні можливості відчужувати майно; забороні розпоряджатися майном та використовувати його, отримувати з нього доходи. При цьому заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, якщо існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна. Заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи, не допускається.

16. На слідчого, прокурора покладено обов'язок зі встановлення переліку майна, на яке може бути накладено арешт, у тому числі, але не виключно, шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Таке витребування може здійснюватися у порядку ст. 93 КПК.

Стаття 171. Клопотання про арешт майна

1. З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

2. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:

1) підстави і мету відповідно до положень статті 170 цього Кодексу та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна;

2) перелік і види майна, що належить арештувати;

3) документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном;

4) розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до частини шостої статті 170 цього Кодексу.

{Пункт 4 частини другої статті 171 із змінами, внесені згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

{Частина друга статті 171 в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

3. У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено:

1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог;

2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

{Частина третя статті 171 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013; в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

{Частина четверту статті 171 виключено на підставі Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

5. Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої статтею 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено.

{Частина п'яту статті 171 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 769-VIII від 10.11.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

1. Ініціаторами накладення арешту на майно можуть бути: прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, дізнавач за погодженням з прокурором (зважаючи на п. 4 ч. 2 ст. 40-1 КПК) – з метою забезпечення збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди; цивільний позивач – з метою забезпечення цивільного позову.

2. Вимоги до змісту клопотання диференціюються залежно від ініціатора арешту майна та його мети.

3. У клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено: підстави і мету та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна (мають бути підтверджені фактичними даними (доказами), а посилання на їхні джерела мають міститися у клопотанні, копії – додаватися до клопотання); перелік

і види майна, що належить арештувати; документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном; розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди. Як вказано в Інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013, під час розгляду відповідних клопотань слідчим суддям необхідно враховувати, що такі документи не можуть бути зазначені у клопотанні та надані щодо майна, право власності на яке неможливо підтвердити документально (наприклад, на майно, вилучене з обігу; рухоме майно, яке не підлягає державній реєстрації і документи щодо якого відсутні, тощо), а також щодо майна, яке підлягає державній реєстрації, проте всупереч вимогам закону не було зареєстровано. До речі, відповідну неможливість має бути обґрунтовано у клопотанні, про неї має бути зазначено і в ухвалі. Документи, що підтверджують право власності на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації і яке було фактично зареєстровано, або копії цих документів, мають зазначатися в клопотанні та обов'язково додаватися до клопотання (наприклад, інформаційна довідка з Державного реєстру прав на нерухоме майно тощо) (п. 19). Крім того, зважаючи на те, що цей захід може бути застосований не до підозрюваного/обвинуваченого, у клопотанні має бути викладена обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виходячи зі загальних положень ст. 132 КПК, а у разі, якщо арешт накладається на майно підозрюваного, – то повинна бути викладена обґрунтована підозра щодо вчинення особою кримінального правопорушення.

4. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, дізнавач, прокурор обґрунтовує доводи клопотання. Крім того, до клопотання слідчого, дізнавача, прокурора повинні бути додані витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, а також документи, які підтверджують повноваження слідчого, прокурора, котрі звертаються з клопотанням (доручення про здійснення досудового розслідування, постанови про доручення здійснення досудового розслідування, постанови про визначення групи прокурорів та ін.)

5. Частина 3 коментованої статті передбачає, що у клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, має бути зазначено: 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди. Варто звернути увагу на неточність цих формулювань, адже, по-перше, з метою відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження (ч. 6 ст. 170 КПК). Тобто якщо йдеться про забезпечення цивільного позову, то арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що, до речі, повністю відповідає визначенню поняття цивільного відповідача у ст. 62 КПК; по-друге, ч. 2 ст. 64-2 КПК передбачає таке:

«Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна». Виникнення цього кримінально-процесуального статусу третьої особи пов'язано з клопотанням лише прокурора, а не цивільного позивача, що знову ж підтверджує тезу про помилковість положень ч. 3 ст. 171 КПК щодо арешту майна третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; по-третє, що стосується арешту майна юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, то, відповідно до ч. 5 ст. 170 КПК, він накладається за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК, може застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна, а для мети стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди – за наявності обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження (ч. 6 ст. 170 КПК)⁹⁸.

6. Частина 5 коментованої статті диференціює строки звернення з клопотанням про арешт майна: 1) клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено; 2) у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено.

7. Як вказано у п. 2.6. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг), неоднакова судова практика існує у питанні про правові наслідки пропуску зазначеного строку звернення із клопотанням про арешт майна в разі його попереднього вилучення. Мають місце як випадки відмови у задоволенні таких клопотань, так і їх повернення. Вирішуючи це

---

⁹⁸ Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 157–158.

питання, доцільно керуватись певними нормами. Ст. 171 КПК визначено вимоги, які стосуються як змісту клопотання про арешт майна, так і строків його подання до слідчого судді, суду. Згідно з ч. 3 ст. 172 КПК, слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог ст. 171 КПК, повертає його прокурору, цивільному позивачу для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. Тому в разі подання клопотання слідчого чи прокурора з порушенням строків, встановлених ч. 5 ст. 171 КПК, слідчий суддя постановляє ухвалу про повернення цього клопотання прокурору, а не ухвалу про відмову у його задоволенні. При цьому треба враховувати положення, закріплені у ст. 117 КПК, де визначено, що пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду. Отже, якщо разом із клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна стороною кримінального провадження подається клопотання про поновлення процесуального строку, слідчий суддя, оцінивши причини пропуску строку як поважні, поновлює їх своєю ухвалою та розглядає клопотання про арешт майна по суті.

Стаття 172. Розгляд клопотання про арешт майна

1. Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

{Частина перша статті 172 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

2. Клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи закон-

ного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

{Частина друга статті 172 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог статті 171 цього Кодексу, повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого суддею строку, а у разі звернення в межах встановленого суддею строку з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні.

{Частина третя статті 172 із змінами, внесеними згідно із Законами № 222-VII від 18.04.2013, № 769-VIII від 10.11.2015}

4. Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна.

1. Строк розгляду клопотання слідчим суддею, судом – не пізніше двох днів з дня його надходження до суду.

2. Суб'єктами, які беруть участь у розгляді клопотання, є слідчий, дізнавач та/або прокурор, цивільний позивач, якщо клопотання подано ним, підозрюваний, обвинувачений, інший власник майна, і за наявності – також захисник, законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Формулювання «прокурора та/або слідчого» свідчить про те, що прокурор та слідчий можуть як разом брати участь, так і хтось із них, і це не впливає на можливість розгляду клопотання слідчим суддею. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання. Однак виняток становить ситуація, коли майно тимчасово не вилучалося: клопотання може розглядатися

без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їхнього захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна. Цю необхідність слідчий, прокурор, дізнавач, цивільний позивач мають обґрунтувати у клопотанні. За відсутності такого обґрунтування такий розгляд є істотним порушенням вимог КПК.

3. Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна. Хоч це прямо не передбачено у ч. 4 коментованої статті, вважаємо, що аналогічні права має і суд, адже мета застосування цього заходу, процедура ініціації та підстави вирішення питання про арешт майна є однаковими. Враховуючи те, що такої процесуальної дії, як «заслуховування свідка», КПК не регламентує, йдеться про те, що при розгляді клопотання слідчий суддя, суд може допитати свідка, а також дослідити надані сторонами або вистребувані матеріали (у тому числі й ті, що стосуються визначення вартості майна, про яку йдеться у клопотанні, тобто акти, довідки, висновки тощо). При цьому слідчий суддя, суд не обмежені волевиявленням сторін, а можуть здійснити ці дії за власною ініціативою.

Стаття 173. Вирішення питання про арешт майна

1. Слідчий суддя, суд відмовляють у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, що його подала, не доведе необхідність такого арешту, а також наявність ризиків, передбачених абзацом другим частини першої статті 170 цього Кодексу.

{Абзац перший частини першої статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 769-VIII від 10.11.2015}

Не допускається арешт майна/коштів банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію

банку з підстав, визначених статтею 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (крім ліквідації банку за рішенням його власників), майна/коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також заборона вчинення дій іншим особам під час реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб майна банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, та банку, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

{Частина першу статті 173 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015; в редакції Закону № 590-IX від 13.05.2020}

2. При вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати:

1) правову підставу для арешту майна;

2) можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої статті 170 цього Кодексу);

{Пункт 2 частини другої статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

3) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (якщо арешт майна накладається у випадках, передбачених пунктами 3, 4 частини другої статті 170 цього Кодексу);

{Пункт 3 частини другої статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

3⁻¹) можливість спеціальної конфіскації майна (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому пунктом 2 частини другої статті 170 цього Кодексу);

{Частина другу статті 173 доповнено пунктом 3⁻¹ згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

4) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому пунктом 4 частини другої статті 170 цього Кодексу);

{Пункт 4 частини другої статті 173 із змінами, внесені згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016}

5) розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження;

6) наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб.

{Частина друга статті 173 в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

3. Відмова у задоволенні або часткове задоволення клопотання про арешт майна тягне за собою негайне повернення особі відповідно всього або частини тимчасово вилученого майна.

4. У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя, суд зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

5. У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає:

1) перелік майна, на яке накладено арешт;

{Пункт 1 частини п'ятої статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 769-VIII від 10.11.2015}

2) підстави застосування арешту майна;

3) перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі, у разі прийняття такого рішення;

{Пункт 3 частини п'ятої статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 769-VIII від 10.11.2015}

4) заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно;

{Пункт 4 частини п'ятої статті 173 в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

5) порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

{Пункт 5 частини п'ятої статті 173 в редакції Закону № 769-VIII від 10.11.2015}

6. Ухвали про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якій його було вилучено.

7. Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали:

фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів;

підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації;

підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній чи юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

{Частина сьома статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013; в редакції Закону № 769-VIII

від 10.11.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 772-VIII від 10.11.2015; в редакції Закону № 1021-VIII від 18.02.2016}

8. Майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту.

{Статтю 173 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015}

1. За результатами розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя, суд може винести ухвалу про арешт майна, задовольнивши клопотання повністю або частково, або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання.

2. Слідчий суддя, суд задовольняє клопотання лише за наявності достатніх підстав вважати, що є ризики його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження, існує потреба у забезпеченні збереження речових доказів, спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, а без його застосування неможливо досягти цієї мети.

3. Тягар доказування обставин локального предмету доказування покладається на особу, яка звернулася з клопотанням⁹⁹.

---

⁹⁹ Гловюк І. В. Сторона обвинувачення як суб'єкт доказування при вирішенні питання про арешт майна. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 18–25.

4. Ухвала слідчого судді, суду про задоволення клопотання, крім даних, передбачених ст. 372 КПК (з урахуванням специфіки досудового розслідування та повноважень слідчих суддів), повинна містити також: перелік майна, на яке накладено арешт; підстави застосування арешту майна (диференційовані залежно від мети арешту майна і такі, що відповідають меті); перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі, у разі прийняття такого рішення; заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно (із обґрунтуванням, чому цей спосіб є найменш обтяжливим); порядок виконання ухвали зі зазначенням способу інформування заінтересованих осіб. У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя, суд зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

5. Як вказано у п. 2.6. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг), ч. 5 ст. 173 КПК не містить вимоги про те, що в ухвалі про арешт майна має бути зазначено строк дії цієї ухвали. Потрібно зважити на те, що, згідно з ч. 1 ст. 170 КПК, арешт майна передбачає тимчасове позбавлення можливості відчужувати певне майно до скасування арешту майна у встановленому КПК порядку. З огляду на наведене, зазначення в ухвалі про арешт майна строку її дії за аналогією з ухвалою про тимчасовий доступ до речей і документів є необґрунтованим. На користь цього свідчить і мета, з якою застосовується арешт майна, зокрема забезпечення можливості конфіскації майна або цивільного позову. Слідчий суддя на момент розгляду клопотання про арешт майна не має жодних підстав для того, щоб визначити часові межі, коли відпаде необхідність забезпечувати можливу конфіскацію майна або цивільний позов (фактично ухвалення обвинувального вироку щодо особи), а тому зазначення в ухвалах про арешт майна строку їхньої дії не сприятиме досягненню завдань кримінального провадження, які забезпечуються таким заходом, як арешт майна.

6. Формулювання ч. 7 коментованої статті: «підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна», є неповним, оскільки, по-перше, у коментованій главі, крім формулювання «треті особи», вживаються формулювання «інший власник майна» (ст. 172); «фізична або юридична особа, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт» (ст. 173); «інший власник або володілець майна» (ст. 174); по-друге, ці особи мають право на професійну правничу допомогу у формах, яких вони потребують; по-третє, всі ці особи мають право оскаржити арешт майна, який стосується їхніх інтересів.

7. Ухвала слідчого судді про арешт майна або відмову у цьому може бути оскаржена в апеляційному порядку під час досудового розслідування (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК).

Стаття 174. Скасування арешту майна

1. Підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом.

{Абзац перший частини першої статті 174 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільца майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні

цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

{Абзац другий частини першої статті 174 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

2. Клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.

3. Прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації.

{Частина третя статті 174 із змінами, внесеними згідно із Законом № 222-VII від 18.04.2013}

4. Суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна. Суд скасовує арешт майна, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові.

{Частина четверта статті 174 із змінами, внесеними згідно із Законом № 222-VII від 18.04.2013}

1. Коментована стаття закріплює два порядки ініціації перед слідчим суддею, судом питання про скасування арешту майна (повного або часткового) залежно від того, чи була присутня особа, на майно якої накладено арешт, під час розгляду цього питання.

2. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений, їхній захисник, законний представник, інший власник або володілець майна не були присутні при розгляді питання про арешт майна, вони мають право заявити клопотання (у досудовому розслідуванні – слідчому судді, у судовому провадженні – суду) про скасування арешту майна. При цьому КПК чітко не регламентує, які це мають бути підстави. В інших випадках підозрюваний, обвинувачений, їхній захис-

ник, законний представник, інший власник або володілець майна мають право заявити клопотання (у досудовому розслідуванні – слідчому судді, у судовому провадженні – суду) про скасування арешту майна, обґрунтувавши його тим, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, або тим, що арешт накладено необґрунтовано. Отже: 1) з клопотанням про скасування арешту майна з мотивів необґрунтованості (а також незаконності) мають право звернутися зазначені в ст. 174 КПК особи за умови, що вони не були присутні під час розгляду клопотання; в подальшому з цього ж мотиву вони звертатися до слідчого судді не мають права; вони можуть звернутися з клопотанням про скасування арешту вдруге тільки з іншого мотиву, а саме відсутності підстав для подальшого арешту в зв'язку з новими обставинами (відшкодування шкоди). Якщо слідчий суддя не вбачатиме підстав для скасування арешту, тобто буде вважати, що нові обставини, на які посилається особа, не свідчать про необхідність скасування арешту (і, відповідно, не задовольнить клопотання про скасування арешту), то не варто виключати можливість нового звернення з клопотанням тих же осіб у разі, якщо з'являться нові підстави для скасування; 2) особи, які були присутні під час розгляду клопотання про арешт майна, оскаржити рішення про арешт з мотивів необґрунтованості (та незаконності) можуть лише в апеляційному порядку. В подальшому (якщо апеляційний суд не скасує арешт) зазначені особи повинні мати право звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту за новими підставами – якщо в подальшому застосуванні арешту відпала потреба¹⁰⁰.

3. Строк розгляду клопотання про скасування арешту – не пізніше трьох днів після його надходження до суду.

4. Особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно, мають бути повідомлені про час та місце розгляду, проте їхня участь у розгляді клопотання не є обов'язковою.

---

¹⁰⁰ Лукашкіна Т. В. Скасування арешту майна на досудовому слідстві. *Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 листопада 2014 р.). Одеса : ОДУВС, 2014. С. 56–57.

5. Арешт майна скасовується обов'язково: 1) при закритті кримінального провадження (постановою прокурора, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації); 2) судом – при ухваленні судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, – вироку, ухвали (у разі виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові).

6. Як вказано у п. 2.6. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг), за результатами аналізу судової практики застосування слідчими суддями такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, встановлено, що найчастіше ухвали слідчого судді скасовуються з таких причин: слідчий суддя не перевірів і не встановив наявності належних підстав для арешту майна; відсутність достатніх доказів, що вказують на вчинення особою чи особами, на майно яких слідчий просить накладати арешт, кримінального правопорушення; невстановлення розміру шкоди і питання щодо наявності цивільного позову, та співрозмірність обмеження права власності; невідповідність клопотання слідчого вимогам ст. 171 КПК; порушення слідчим строків на звернення до слідчого судді з клопотанням про арешт майна; розгляд клопотання слідчого про арешт майна за відсутності власника майна; накладення арешту на майно особи, яка не є підозрюваним у кримінальному провадженні.

7. ВС висловлював такі позиції стосовно юрисдикції скасування арешту майна:

1) оскільки кримінальне провадження у справі, в якій ухвалена постанова про заборону на проведення реєстраційних операцій (реєстрація, перереєстрація) щодо автомобіля, триває, справа не передана до суду на час набрання чинності КПК України від 2012 року, то вирішення питання щодо зняття арешту або оскарження дій чи бездіяльності слідчого у кримінальному провадженні здійснюються за правилами КПК України від 2012 року¹⁰¹;

---

¹⁰¹ Постанова ВП ВС від 17 жовтня 2018 року, справа № 461/233/17-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361936>.

2) судом кримінальної юрисдикції повинні розглядатися скарги на законність і обґрунтованість арешту майна, розв'язання яких потребує перевірки наявності підстав і дотримання процедури, встановлених кримінальним процесуальним законом, тобто вирішення по суті питань, які безпосередньо стосуються порядку здійснення кримінального провадження. Водночас скасування арешту майна, накладеного слідчим у кримінальній справі, після закриття справи не пов'язане з оцінкою правомірності застосування органом досудового слідства такого заходу, а необхідність прийняття відповідного рішення є безспірною й безальтернативною з огляду на припинення кримінальних процесуальних правовідносин. Зважаючи на викладене, вирішення зазначеного питання судом у порядку цивільного судочинства не призведе до заміщення ним функцій суду кримінальної юрисдикції і не може завдати шкоди інтересам кримінального провадження¹⁰²;

3) спори про звільнення майна з-під арешту, накладеного за правилами КПК України 1960 року та не знятого за цим Кодексом після закриття кримінальної справи, потрібно розглядати за правилами цивільного судочинства. Питання про скасування арешту майна, накладеного за правилами КПК України 2012 року та не скасованого після закриття слідчим кримінального провадження, за клопотанням власника або іншого володільця відповідного майна вирішує слідчий суддя в порядку, передбаченому статтею 174 цього Кодексу¹⁰³;

4) мета передання Національному агентству арештованого майна для здійснення заходів з управління ним – це, зокрема, забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їхньої економічної вартості (абзац сьомий частини шостої статті 100 КПК України, пункт 4 частини першої статті 1, частина перша, речення перше частини четвертої статті 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

---

¹⁰² Постанова ВП ВС від 15 травня 2019 року, справа № 372/2904/17-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82096363>.

¹⁰³ Постанова ВП ВС від 30 червня 2020 року, справа № 727/2878/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90458966>.

корупційних та інших злочинів»). Передання арештованого майна в управління повинно забезпечувати досягнення мети арешту, визначеної у статті 170 КПК України. Ініціювання задля впливу на порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні іншої судової процедури за правилами ЦПК України суперечитиме завданням як цивільного, так і кримінального судочинства. Особи, вказані в абзаці другого частини першої статті 174 КПК України, можуть клопотати про скасування арешту, доводячи, що у подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба, зокрема через те, що належні заходи з управління арештованим майном не вживаються, а вжиті – не забезпечують збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їхньої економічної вартості. Судове рішення про скасування арешту майна є однією з визначених законом підстав для припинення заходів з управління арештованим майном (частина восьма статті 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»)¹⁰⁴.

Стаття 175. Виконання ухвали про арешт майна

1. Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

1. В ухвалі про арешт майна слідчий суддя, суд зобов'язані вказати порядок виконання ухвали.

2. Виконання ухвали про арешт майна покладається на слідчого, дізнавача, прокурора. Виконувати ухвалу може лише той слідчий, дізнавач, прокурор, який зазначений в ухвалі. Недопустими є передоручення виконання ухвали.

3. Ухвала про арешт майна виконується негайно, незалежно від того, чи оскаржена вона в апеляційному порядку.

---

¹⁰⁴ Постанова ВП ВС від 15 вересня 2020 року, справа № 352/1802/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270697>.

Глава 18. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ, ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

§ 1. Запобіжні заходи, затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду

Стаття 176. Загальні положення про запобіжні заходи

1. Запобіжними заходами є:

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою.

2. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом.

3. Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою.

4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

5. *{Положення частини п'ятої статті 176 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 7-р/2019 від 25.06.2019}* Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути

застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України.

{Статтю 176 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014}

6. Під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті.

{Статтю 176 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 2198-IX від 14.04.2022}

7. За клопотанням прокурора запобіжний захід може бути скасовано слідчим суддею, судом у випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом.

{Статтю 176 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 2472-IX від 28.07.2022}

1. КПК не наводить визначення запобіжним заходам, проте аналіз його положень дає можливість виділити такі ознаки запобіжних заходів: є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження; мета – забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується; превентивний характер; примусовий характер (характер правообмежень); доведеність підстав застосування; вичерпний перелік учасників, до яких застосовуються; пропорційність застосування; процесуальний порядок застосування; переважно судовий порядок обрання, зміни, судовий порядок скасування.

2. Коментована стаття визначає такий перелік запобіжних заходів: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою. Крім того, спеціальними запобіжними заходами є передання неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК). Стаття 508 КПК іменує запобіжними такі заходи, як: передання особи на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку. Зважаючи на те, що вони застосовуються до особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, яка не є ні підозрюваним, ні обвинуваченим, ці заходи виступають елементом системи заходів забезпечення кримінального провадження, однак не є запобіжними заходами. Статтею 541 КПК визначено екстрадиційний арешт – як застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції); тимчасовий арешт – взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений цим Кодексом або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію). Тому ці заходи є різновидом запобіжного заходу – тримання під вартою.

3. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора. Тимчасом КПК передбачає винятки з цього загального правила: затримання особи (у випадках, передбачених ст. 207, 208, 298-2, 615 КПК); тримання під вартою та продовження строку тримання під вартою (ст. 615 КПК)¹⁰⁵. Крім того, задля відвернення терористичних загроз

---

¹⁰⁵ Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 3 травня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 80 с. URL:

у районі проведення антитерористичної операції, відповідно до кримінального процесуального законодавства України, з урахуванням особливостей, установлених цим Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години. Превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника територіального органу Національної поліції за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду (ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003).

4. ККС ВС вказав, що, «виходячи зі змісту диспозицій статей 177, 178, 194, 196 КПК України, терміни «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу» використовуються як синонімічні (тотожні за своїм правовим значенням)¹⁰⁶; виходячи зі системного аналізу положень ст. 309 КПК України та враховуючи вимоги ст. 181 КПК України, суд касаційної інстанції вважає, що поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, а й випадки зміни запобіжного заходу, коли суд обирає інший захід¹⁰⁷.

5. Частина 4 коментованої статті не вказує на дізнавача як ініціатора застосування запобіжних заходів. Проте він має таке повноваження виходячи з положень п. 4 ч. 2 ст. 40-1 КПК та ч. 3 ст. 132 КПК.

6. Специфіка локального предмета доказування полягає в тому, що він складається, відповідно до ст.ст. 177, 178 КПК України, з таких елементів, як: 1) підстави застосування запобіжного

<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4783/1/2022%20NEW%20%20a%20%9e%20%9c%20%95%20%9d%20%a2%20%90%20%a0%20%a0%20%e%20%b7%20%b4%20%96%20%bb%20IX%20%281%29---%20%92%20%95%20%a0%20%a1%20%a2%20%9a%20%90.pdf>; Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022) : historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 1289–1297. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-162>.

¹⁰⁶ Постанова ККС ВС від 13 грудня 2018 року, справа № 483/1186/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78627978>.

¹⁰⁷ Постанова ККС ВС від 28 березня 2019 року, справа № 286/1695/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762>.

заходу; 2) умови застосування запобіжного заходу; 3) мотиви застосування запобіжного заходу¹⁰⁸. *Щодо підстав застосування запобіжного заходу див. коментар до ст. 177.* До загальних умов застосування слідчим суддею запобіжних заходів у досудовому розслідуванні належить віднести: наявність початого і незакінченого досудового розслідування; наявність в особи, до якої передбачається застосування запобіжних заходів, процесуального статусу підозрюваного; кримінально-процесуальну компетенцію суб'єкта, що звертається з клопотанням до слідчого судді. Крім того, до локального предмета доказування доцільно віднести обставини, які враховуються при застосуванні запобіжних заходів (або мотиви їх застосування); перелік цих обставин передбачено ст. 178 КПК України, однак він не є вичерпним¹⁰⁹. Також, вирішуючи питання про ініціювання та обрання запобіжних заходів, потрібно враховувати й обставини, передбачені ч. 3 ст. 132 КПК: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; 3) може бути виконано завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається з клопотанням.

7. Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам, а отже, наявність відомостей про те, що іншими запобіжними заходами виконання завдання кримінального провадження є неможливим, є ще однією складовою підстав застосування конкретного запобіжного заходу¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. № 10. С. 99.

¹⁰⁹ Там само. С. 100.

¹¹⁰ Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 222.

8. Законодавець, формулюючи норми КПК, керувався спротною презумпцією можливості забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого без застосування запобіжного заходу. Це корелюється з презумпцією свободи особи¹¹¹, про яку вказується у практиці ЄСПЛ: Суд наголошує, що стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке вважається найважливішим у «демократичному суспільстві» в розумінні Конвенції¹¹². Тримання особи під вартою є таким серйозним заходом, що воно може бути виправдане лише тоді, коли були розглянуті інші, менш суворі, заходи і вони були визнані недостатніми для гарантування інтересів особи або суспільства, які можуть вимагати тримання відповідної особи під вартою. Це означає, що відповідності позбавлення свободи вимогам національного законодавства недостатньо; воно також має бути необхідним за конкретних обставин («Войкін та інші проти України» (заява № 47889/08))¹¹³. Існує презумпція на користь звільнення. Суд постійно зазначав у своїй практиці, що другий аспект пункту 3 статті 5 Конвенції не надає судам вибір між притягненням обвинуваченого до відповідальності в розумний строк і тимчасовим його звільненням під час провадження. До засудження обвинувачений має вважатися невинним, і мета цього положення, по суті, вимагає його тимчасового звільнення з-під варти, щойно його подальше тримання під вартою перестав бути обґрунтованим. Національні органи влади зобов'язані встановити наявність конкретних фактів, відповідних підставам для подальшого тримання під вартою. Перекладення тягаря доведення щодо цього на особу, яка перебуває під

---

¹¹¹ Завтур В. А. Презумпція свободи особи при застосуванні пункту «с» статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : практика Європейського суду з прав людини і національний контекст. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду : виклики та перспективи* : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (13 червня 2018 р.). Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. С. 81–85.

¹¹² Справа «Хайредінов проти України» (Заява № 38717/04). Рішення ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_665#Text.

¹¹³ Справа «Войкін та інші проти України» (Заява № 47889/08). Рішення ЄСПЛ від 27 березня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d20#Text.

вартою, рівноцінно порушенню принципу статті 5 Конвенції – положення, яке робить тримання під вартою винятковим відступом від права на свободу і таким, що дозволяється лише у вичерпно перерахованих та чітко визначених випадках¹¹⁴.

9. Застосування запобіжних заходів мусить бути пропорційним. ЄСПЛ у рішенні «Таран проти України» (Заява № 31898/06) вказав, що оцінка пропорційності позбавлення особи свободи полягає в тому, що вона обумовлює існування обґрунтованого рішення, яким здійснюється оцінювання відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що аргументи «за» і «проти» звільнення, у тому числі ризик перешкоджання обвинуваченим належному здійсненню провадження, не можуть оцінюватися абстрактно, а обґрунтованим рішенням є таке, що підтверджується фактичними доказами. Органи влади повинні оцінити, чи є взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді та чи можуть інші, менш суворі, заходи бути достатніми для досягнення цієї цілі (справа «Будан проти України» (Заява № 38800/12))¹¹⁵.

10.3 урахуванням практики ЄСПЛ, алгоритм встановлення обставин локального предмета доказування при розгляді слідчим суддею клопотання про обрання запобіжного заходу має бути таким: 1) встановлення змоги забезпечити належну поведінку підозрюваного шляхом застосування запобіжного заходу (належність); 2) встановлення необхідності застосування запобіжного заходу – за умови наявності обґрунтованої підозри та ризиків, неможливості забезпечити належну поведінку підозрюваного іншими способами (необхідність); 3) оцінка співмірності застосування запобіжного заходу у кореляції з наявністю обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення відповідного ступеня тяжкості з урахуванням об'єктивного критерію – характеру обмежень, передбачених для конкретного запобіжного заходу,

---

¹¹⁴ Справа «Хайредінов проти України» (Заява № 38717/04) : Рішення ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_665#Text.

¹¹⁵ Справа «Таран проти України» (Заява № 31898/06) : Рішення ЄСПЛ від 17 жовтня 2013 року. URL: https://protocol.ua/ru/stattya_5_pravo_na_svododu_ta_osobistu_nedotorkan_st_taran_protiv_ukrayini/.

тяжкості покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, розміру майнової шкоди, у завданні якої підозрюється особа, або розміру доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється особа, та суб'єктивного критерію – характеристики особи підозрюваного, його поведінки у комплексі обставин, передбачених п.п. 3–10 ст. 178 КПК (розумність)¹¹⁶.

11. За клопотанням прокурора запобіжний захід може бути скасовано слідчим суддею, судом у випадках і в порядку, передбачених КПК; натепер це випадки, передбачені ст.ст. 201-1, 616 КПК.

Стаття 177. Мета і підстави застосування запобіжних заходів

1. Метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

---

¹¹⁶ Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Алєніна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 32–33.

2. Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом.

1. Під підставами застосування запобіжного заходу треба розуміти сукупність фактичних обставин, наявність яких надає право слідчому, дізнавачу, прокурору звернутись із відповідним клопотанням до слідчого судді або суду. Загальними підставами застосування запобіжних заходів є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК. Їх відсутність позбавляє слідчого, прокурора права ініціювати питання про застосування будь-якого запобіжного заходу.

Підставою застосування запобіжного заходу певного виду є також наявність фактичних обставин, які вказують на те, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам¹¹⁷.

2. У кримінальній процесуальній доктрині, сформованій на підставі положень чинного КПК¹¹⁸, доволі уніфікованою є позиція,

---

¹¹⁷ Грошевий Ю., Шило О. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 11. С. 222.

¹¹⁸ Гловюк І. В., Степаненко А.С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 13–20. С. 19; Зінковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... д-ра філософії : 081. Одеса, 2019. С. 79.; Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України : теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К. Т., 2020. С. 349–412; Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін. ; за ред. Н. О. Марчук. Київ : Арт-Дизайн, 2015. С. 9; Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. С. 103–131.

що поняття «обґрунтована підозра» у вчиненні кримінального правопорушення та «наявність достатніх підстав» вважати, що підозрюваний вчинить дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК, виступають певними стандартами доказування – рівнями переконання про наявність або відсутність певних фактичних обставин, яких необхідно досягти за результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу та прийняття слідчим суддею, судом відповідного процесуального рішення¹¹⁹.

Поняття обґрунтованої підозри не розкривається на рівні норм КПК, втім, послідовні та усталені позиції щодо його змісту були вироблені прецедентною практикою ЄСПЛ. У рішеннях «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (заяви № 12244/86, 12245/86, 12383/86), «Нечипорук та Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) Суд зазначив, що наявність обґрунтованої підозри означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Це свідчить, що, реалізуючи тягар доказування необхідності застосування до особи одного зі запобіжних заходів, передбачених КПК, слідчий і прокурор повинні надати належні та допустимі докази, сукупність яких дає можливість слідчому судді, суду дійти висновку про можливість вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення. Водночас ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що докази, якими обґрунтовується необхідність тримання особи під вартою, не повинні бути настільки переконливими, як ті, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи висунення обвинувачення (рішення у справах «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Заяви № 11209/84, 11234/84, 11266/84 та 11386/85), «Чеботарі проти Молдови» (Заява № 35615/06), «Гусинський проти Росії» (Заява № 70276/01)). Відповідно, досягнення стандарту доказування «обґрунтована підозра» вимагає встановлення лише припущення про можливість вчинення підозрюваним,

---

¹¹⁹ Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 90.

обвинуваченим кримінального правопорушення, про яке йдеться у клопотанні слідчого, прокурора.

Стандарт доказування «достатня підстава» відображає рівень переконання щодо ймовірності настання встановленого нормами кримінального процесуального законодавства ризику, необхідний для ухвалення рішення про затримання, взяття під варту та продовження строків тримання під вартою¹²⁰. Досягнення відповідного рівня переконання вимагає від слідчого, прокурора подання доказів наявності фактичних обставин, які свідчать про те, що підозрюваний, обвинувачений може вчинити одну з дій, передбачених ч. 1 коментованої статті. Отже, рішення слідчого судді про застосування запобіжного заходу мусить ґрунтуватися на знанні, яке відповідає якості «обґрунтованої імовірності»¹²¹. Законодавець не вимагає в цьому випадку доказів того, що підозрюваний обов'язково здійснюватиме такі дії, однак вимагає доказів того, що він має реальну можливість їх здійснити у конкретному кримінальному провадженні.

3. До фактичних обставин, які свідчать про наявність *ризик*у *переховування підозрюваного, обвинуваченого від органів досудового розслідування та/або суду*, традиційно відносять відсутність усталених соціальних зв'язків у місці постійного проживання (відсутність родини, утриманців, постійного місця роботи або навчання), відомості про наявність у підозрюваного, обвинуваченого наміру покинути територію України (розпродаж майна, придбання іноземної валюти, придбання майна за кордоном тощо), наявність у підозрюваного ділових та особистих контактів за кордоном тощо. У рішенні «Вессієв проти Республіки Молдови» (Заява № 9190/03) ЄСПЛ вказав, що ризик втечі має оцінюватися у світлі факторів, пов'язаних із характером особи, її моральністю, місцем проживання, родом занять, майновим станом, сімейними зв'язками

---

¹²⁰ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К. Т., 2020. С. 392.

¹²¹ Шило О. Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 271.

та всіма видами зв'язку з країною, в якій така особа піддається кримінальному переслідуванню¹²².

Саме тому слідчий і прокурор у своєму клопотанні про обрання запобіжного заходу повинні обґрунтувати, як саме цей ризик може бути реалізований у відповідному кримінальному провадженні, навести фактичні обставини, що свідчать про його існування, та надати конкретні докази, що їх підтверджують. Такої позиції дотримується ЄСПЛ. Так, наприклад, у рішенні «Олександр Макаров проти Росії» (Заява № 15217/07), констатуючи порушення статті 5 Конвенції, Суд вказав, що «органи національної влади не надали жодного доказу на підтвердження інформації про те, що заявник планує переховуватися від правосуддя, наполягаючи, щоб його родичі продали майно та придбали валюту (копії угод купівлі-продажу, державні акти, що свідчили про зміну власності, банківські виписки, що підтверджують факт купівлі валюти, тощо)»¹²³.

Крім того, доречно зауважити, що ризик переховування від органів досудового розслідування та суду повинен мати персоналізований характер. У справі «Мамедова проти Росії» (Заява № 7064/05) ЄСПЛ зазначив, що поведінка співобвинуваченого не може бути вирішальним фактором для оцінки ризику переховування від правосуддя арештованої. Така оцінка має базуватись на особистих обставинах ув'язненої особи¹²⁴.

Доказування наявності відповідного ризику потребує комплексного та системного обґрунтування. Такі обставини, як відсутність постійного місця проживання (Рішення ЄСПЛ у справі «Сулаоя проти Естонії» (Заява № 55939/00)), наявність кількох місць проживання (Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Макаров проти Росії») або наявність у особи судимості (Рішення ЄСПЛ у справі

---

¹²² Довідник із застосування статті 5. Право на свободу та особисту недоторканність. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf (Дата звернення: 15.03.2021).

¹²³ Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. *Практика Європейського суду з прав людини*. Вид. 2-ге. Київ : К.І.С., 2018. С. 79.

¹²⁴ Case of Mamedova v. Russia (Application no. 7064/05) : Judgement European Court of Human Rights, 23 October 2006 // HUDOC : database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%5C%22001-75646%5C%22%5D%7D> (Дата звернення: 15.03.2021).

«Слоот проти Бельгії» (Заява № 12718/87)), не можуть самі по собі свідчити про наявність ризику втечі. ЄСПЛ є послідовним у своїй позиції, що тяжкість можливого покарання у разі засудження є релевантною обставиною при оцінці ризику втечі, втім, вона не може виправдовувати тривале тримання особи під вартою (Рішення ЄСПЛ у справах «Панченко проти Росії» (Заява № 45100/98), «Далов проти Росії» (Заява № 5826/03), «Лійков проти Болгарії» (Заява № 33977/96), «Гарицький проти Польщі» (Заява № 14348/02)).

4. Здійснюючи оцінку наявності **ризиків знищення, приховання або спотворення будь-якої із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення**, слідчий суддя і суд мають взяти до уваги процесуальний інтерес підозрюваного, обвинуваченого, фактичні обставини, що свідчать про наявність у нього вільного доступу до речей та документів, реальної можливості здійснити їх підробку або знищити (враховуючи посаду, яку він обіймає, інші важелі впливу, а також інші правообмеження, які до нього застосовані у кримінальному провадженні), актуальність такого ризику на певному етапі розслідування тощо.

Обґрунтування цього ризику не може бути абстрактним. У клопотанні слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу мають бути зазначені конкретні речі або документи, щодо яких існує ризик знищення або спотворення, із посиланням на докази, які ці фактичні обставини підтверджують. Належними доказами в цьому контексті є відповідні показання свідків, потерпілих, висновки експертів, відомості, що здобуті внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, тощо.

Мотивуючи необхідність застосування запобіжного заходу наявністю ризику знищення, спотворення речей або документів, слід враховувати, чи не були застосовані у кримінальному провадженні інші заходи, що нівелюють даний ризик. Наприклад, застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади, здебільшого здатне перешкодити вільному доступу підозрюваного, обвинуваченого до речей або документів і, як наслідок, звести нанівець ризик їх спотворення.

Важливе значення в цьому аспекті має актуальність такого ризику на момент звернення слідчого, прокурора з відповідним

клопотанням до слідчого судді, суду, адже речі або документи, про ризик знищення яких ідеться, могли бути вже зібрані у кримінальному провадженні, зокрема вилучені під час проведення обшуку або отримані за ухвалою про тимчасовий доступ до речей і документів. На цей аспект звертає увагу і ЄСПЛ у справі «І.А. проти Франції» (Заява № 28213/95).

5. Оцінка *ризиків незаконного впливу на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні* неодмінно пов'язана з пошуком балансу між забезпеченням безпеки учасників кримінального провадження, необхідністю збереження доказів і забезпеченням права підозрюваного, обвинуваченого на свободу та особисту недоторканість. До обставин, що вказують на його актуальність, передусім треба віднести наявність у підозрюваного, обвинуваченого відповідних важелів впливу на учасників кримінального провадження (підлеглисть, матеріальна залежність тощо), висловлення погроз у їхній бік, залякування, здійснення спроб підкупу тощо. Належними доказами для їх підтвердження є відомості, що містяться у протоколах допиту свідків, потерпілих, скаргах, поданих ними під час досудового розслідування, заявах про вчинення щодо них дій, які містять ознаки кримінального правопорушення. У доктрині висловлюється думка, що про існування такого ризику може свідчити наявність у підозрюваного права володіти зброєю¹²⁵.

На слідчого, прокурора в цьому контексті покладається тягар доказування необхідності забезпечення безпеки учасників кримінального провадження шляхом застосування до підозрюваного запобіжного заходу і неможливості її забезпечення іншим чином. Відповідне клопотання сторони обвинувачення повинно містити пояснення того, яким чином підозрюваний, обвинувачений може здійснювати незаконний вплив на свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста враховуючи обставини конкретного кримінального провадження. Наприклад, ЄСПЛ у рішенні у справі «Луценко проти України» (Заява № 6492/11), констатує порушення ст. 5 Конвенції, констатував, що «ані державні органи, ані сам уряд не поясни-

---

¹²⁵ Єні О. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів. *Вісник прокуратури*. 2016. № 5. С. 55.

ли, у який спосіб публічні висловлювання заявника насправді залякували свідків і чому тримання під вартою могло вважатися адекватною реакцією на такі висловлювання»¹²⁶.

Водночас ЄСПЛ неодноразово зазначав, що ризик незаконного впливу на свідків може мати місце на початкових стадіях кримінального провадження і в міру просування розслідування та судового процесу втрачає свою актуальність (Рішення ЄСПЛ у справах «Олександр Макаров проти Росії» (Заява № 15217/07), «Яржинський проти Польщі» (Заява № 15479/02)). Це пов'язано, по-перше, із динамікою фактичних обставин кримінального провадження (відсторонення підозрюваного від посади, переїзд свідків, потерпілих в іншу місцевість), а по-друге, із нівелюванням такого ризику через те, що показання цих осіб на певному етапі провадження можуть бути вже отримані та зафіксовані. Що стосується другого аспекту, слід окремо зауважити, що, враховуючи нормативний зміст засади безпосередності дослідження судом показань, речей і документів (ст. 23 КПК України), ризик незаконного впливу на свідка та потерпілого існуватиме доти, доки їх показання не будуть отримані в ході судового розгляду кримінального провадження. Таким чином, ані допит свідка, потерпілого слідчим прокурором під час досудового розслідування, ані депонування їхніх показань слідчим суддею в порядку ст. 225 КПК України не можуть свідчити про деактуалізацію ризику незаконного впливу на них.

5. Нормативний зміст передбаченого п. 4 ч. 1 ст. 177 КПК **ризиком перешкодження кримінальному провадженню іншим чином** не розкривається на рівні кримінального процесуального законодавства та правоперекладаційних актів. У доктрині до фактичних обставин, які охоплюються цим ризиком, запропоновано відносити можливість незаконного впливу підозрюваного, обвинуваченого на слідчого суддю та суд¹²⁷.

---

¹²⁶ МакБрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. *Практика Європейського суду з прав людини*. Вид. 2-ге. Київ : КІС., 2018. С. 82.

¹²⁷ Фірман О. В. Поняття та підстави для застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 2. Т. 3. С. 125.

ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці визнав такими, що виправдовують застосування до особи запобіжних заходів, ризик порушення громадського порядку (Рішення ЄСПЛ у справах «Летельє проти Франції» (Заява № 12369/86), «Олександр Макаров проти Росії» (Заява №15217/07), «Тирон проти Румунії» (Заява № 17689/03)) та необхідність захисту затриманого (Рішення ЄСПЛ у справах «Аругтюян проти Вірменії» (Заява № 629/11), «Макаренко проти України» (Заява № 43482/02)).

У судовій практиці є приклади обґрунтування рішень про продовження строку тримання особи під вартою наявністю ризику протидії виконанню вироку або незаконного впливу обвинуваченого на своєчасність виконання процесуальних рішень суду¹²⁸. Такий ризик набуває актуальності на стадії апеляційного та касаційного проваджень.

6. Фактичні обставини, на які посилаються слідчий, прокурор у клопотанні про застосування запобіжного заходу для обґрунтування *ризиків вчинення підозрюваним, обвинуваченим іншого кримінального правопорушення чи продовження кримінального правопорушення, у якому він підозрюється, обвинувачується*, мають бути релевантними ситуативній характеристиці конкретного кримінального провадження.

ЄСПЛ у рішенні «Мюллер проти Франції» (Заява № 21802/93) констатував, що посилання на минуле особи не може бути достатнім для відмови у її звільненні. У справі «Сулаоя проти Естонії» (Заява № 55939/00) ЄСПЛ додав, що факт відсутності роботи або сім'ї сам по собі не дає підстав вважати, що особа схильна до повторного вчинення злочинів¹²⁹.

Обґрунтування такого ризику має корелюватися з іншими обмеженнями, які були покладені на особу під час досудового

---

¹²⁸ Див. наприкл. : Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 25 жовтня 2016 р., судова справа №640/3197/16-к, URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62401429> (Дата звернення: 15.03.2021).

¹²⁹ Довідник із застосування статті 5. Право на свободу та особисту недоторканість. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf (Дата звернення: 15.03.2021).

розслідування. На це звернув увагу ЄСПЛ у Рішенні «Олександр Макаров проти Росії» (Заява № 15217/07), у якому було зазначено, що «Суд не поділяє думки внутрішньодержавних органів про те, що в ситуації, коли всі обвинувачення проти заявника, за винятком одного, стосувалися його дій як мера Томська, а він був від цієї посади відсторонений, була реальна загроза того, що заявник вчинить нові правопорушення»¹³⁰.

Крім того, викладені у клопотанні твердження про ризик вчинення іншого кримінального правопорушення повинні бути сформульовані таким чином, аби не порушувати презумпцію невинуватості (див. Рішення ЄСПЛ у справах «Нераттіні проти Греції» (Заява № 43529/07) та «Періса Ореб проти Хорватії» (Заява № 20824/09)).

7. Запобіжні заходи за своєю правовою природою є заходами виняткового характеру. Враховуючи це, неприпустимою вважається практика обґрунтування відповідних клопотань слідчого, прокурора лише необхідністю проведення певних процесуальних дій. У рішенні «Пірузян проти Вірменії» (Заява № 33376/07) ЄСПЛ зауважив, «що відповідно до пункту 3 статті 5 Конвенції такі підстави, як необхідність проведення додаткових слідчих заходів, або той факт, що провадження ще не завершено, не відповідають жодним із прийнятних підстав для тримання під вартою особи, яка очікує розгляду своєї справи в суді»¹³¹.

Несумісною з принципами презумпції невинуватості та свободи від самовикриття є також практика обґрунтування наявності ризиків перешкодження кримінальному провадженню тією обставиною, що підозрюваний, обвинувачений не визнає своєї вини (див. Рішення ЄСПЛ у справах «Каучор проти Польщі» (Заява № 45219/06), «Воляник проти України» (Заява № 7554/10)).

---

¹³⁰ Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. *Практика Європейського суду з прав людини*. Вид. 2-ге. Київ : К.І.С., 2018. С. 84.

¹³¹ Там само. С. 77.

Стаття 178. Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

1. При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини;

12) ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний;

зрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

{Частина першу статті 178 доповнено пунктом 12 згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

1. Положення коментованої статті покладають на слідчого суддю, суд обов'язок здійснити повну та всебічну оцінку всіх фактичних обставин, що мають значення при вирішенні клопотання про обрання до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу. Керуючись загальною нормою ч. 5 ст. 132 КПК, сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді, суду докази, що підтверджують їх наявність або відсутність. Такі обставини можуть свідчити про недостатність (або можливість) застосування до підозрюваного, обвинуваченого більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, а отже, мають значення для прийняття рішення про обрання найбільш оптимального та пропорційного запобіжного заходу.

Нормативне формулювання «при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу», яке вживається у ч. 1 ст. 178 КПК, підлягає поширювальному тлумаченню, адже відповідні фактичні обставини, зважаючи на їхню динамічність, мають бути враховані не тільки при вирішенні питань про обрання запобіжних заходів, але й при розгляді слідчим суддею та судом клопотань про їх продовження, зміну або скасування.

2. Обов'язок слідчого судді, суду здійснити оцінку вагомості наявних доказів, що свідчать про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення, логічно пов'язаний із встановленням такої підстави застосування запобіжного заходу, як наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (*щодо змісту поняття «обґрунтована підозра» див. коментар ст. 177 КПК*).

3. Тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, є матеріально-правовою умовою застосування низки запобіжних заходів, зокрема домашнього арешту (ч. 2 ст. 181 КПК) і тримання під вартою (ч. 2 ст. 183 КПК). Водночас тяжкість

покарання, передбачена санкцією статті або частини статті закону України про кримінальну відповідальність, може виступити нормативним обмеженням для застосування до особи певних запобіжних заходів. Наприклад, до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених Главою 18 КПК (ч. 8 ст. 194 КПК); під час досудового розслідування кримінальних проступків допускається застосування лише затримання особи на підставах та в порядку, визначених КПК України, а також запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки (ст. 299 КПК України) тощо.

Встановлення зазначеної обставини вимагає від слідчого судді, передусім, здійснення оцінки правильності кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, за результатами розгляду клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу. ВССУ в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження підкреслив, що випадки неправильної кваліфікації кримінального правопорушення є фактично недоведенням вчинення особою кримінального правопорушення, при якому у задоволенні клопотання повинно бути відмовлено¹³².

Окрім усього, для прийняття рішення про застосування запобіжного заходу правове значення мають також і конкретні фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, зокрема спосіб його вчинення. Так, приміром, слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування, а також щодо злочину, який спричинив загибель людини (п.п. 1, 2 ч. 4 ст. 183 КПК); у кримінальних

---

¹³² Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14> (Дата звернення: 15.03.2021).

провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, до підозрюваного, обвинуваченого можуть бути застосовані обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК тощо.

4. Врахування віку та стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого має принципове значення при вирішенні питання про застосування до особи запобіжних заходів, пов'язаних із обмеженням свободи, зокрема в контексті забезпечення права на повагу до людської гідності. Так, наприклад, у рішенні «Бонншо проти Швейцарії» (Заява № 8224/78) ЄСПЛ зауважив, що «тримання під вартою протягом 35 місяців особи віком 74 роки, яка страждала на цукровий діабет та серцево-судинні розлади, могло б за певних обставин спричинити виникнення проблем у зв'язку зі статтю 3...»¹³³.

Правозастосовна практика демонструє, що під час розгляду слідчими суддями клопотань про застосування запобіжних заходів доволі часто постає питання про те, чи може підозрюваний, обвинувачений перебувати під вартою, зважаючи на стан свого здоров'я. Належними доказами для підтвердження відповідних фактичних обставин є, як правило, медичні довідки, складені відповідно до амбулаторної картки хворого, виписки з історії хвороби, висновки судово-медичної експертизи тощо. У Листі ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України» від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 до обставин, які характеризують стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого віднесено наявність тяжких хвороб, інвалідності, а також нездатність самостійно пересуватися¹³⁴. Водночас слід зауважити, що нормативно встановлений перелік захворювань, які унеможливають перебування особи під вартою, наразі відсутній.

---

¹³³ Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. С. 105.

¹³⁴ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13> (дата звернення: 15.03.2021).

У Постанові Пленуму ВССУ «Про узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» № 14 від 19.12.2014 наголошується на тому, що врахування стану здоров'я обвинуваченого в разі необхідності стаціонарного лікування у зв'язку з тяжкими хронічними захворюваннями в багатьох випадках зумовлює необхідність зміни запобіжного заходу. Однією з вагомих підстав для зміни запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є належає врахування стану здоров'я обвинуваченого та визначення можливості отримувати медичну допомогу в умовах СІЗО¹³⁵.

Як демонструє аналіз судової практики, при розгляді клопотань про зміну підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на інший, більш м'який, у зв'язку з погіршенням його стану здоров'я, слідчі судді звертають увагу на те, чи надається особі медична допомога і відмовляють у його задоволенні, встановивши, що особа перебуває не в СІЗО, а на лікуванні у медичному закладі і отримує кваліфіковану медичну допомогу¹³⁶.

В цьому руслі доцільно звернутись до правової позиції ЄСПЛ, викладеної у рішеннях у справах «Кудла проти Польщі» (Заява № 30210/96), «Сергій Антонов проти України» (Заява № 40512/13), «Хумматов проти Азербайджану» (Заяви №№ 9852/03 і 13413/04), відповідно до якої держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу

---

¹³⁵ Про узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 14. URL: https://zib.com.ua/ua/print/114155-uzagalneniya_sudovoi_praktiki_schodo_trimannya_pid_vartoyu.html (Дата звернення: 15.03.2021).

¹³⁶ Ухвала слідчого судді Баранівського районного суду Житомирської області від 13 липня 2015 року, справа № 273/1099/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50992380> (Дата звернення: 15.03.2021); Ухвала слідчого судді Северодонецького міського суду Луганської області від 30 липня 2015 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53553031> (Дата звернення: 15.03.2021).

поваги до її людської гідності, а спосіб і метод позбавлення свободи не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які би перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належно забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя.

Окремо слід наголосити на необхідності врахування вікових та психологічних особливостей неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при вирішенні клопотань про застосування до нього запобіжних заходів, адже до такої особи затримання і тримання під вартою може бути застосовано виключно у разі, якщо вона підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК (ч. 2 ст. 492 КПК, ст. 33 Закону України «Про охорону дитинства»).

5. Норма п. 6 ч. 1 коментованої статті зобов'язує слідчого суддю, суд врахувати при вирішенні питання про обрання до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу його репутацію. Репутація у загальноприйнятому розумінні – це загальна думка, яка склалась про когось або про щось¹³⁷. У Листі ВССУ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 зазначається, що при врахуванні відповідної обставини слідчий суддя, суд зобов'язаний проаналізувати матеріали сторін кримінального провадження, об'єктивно оцінити надані підозрюваному, обвинуваченому характеристики з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про перебування підозрюваного, обвинуваченого на обліку у наркологічному, психоневрологічному диспансері тощо¹³⁸. У доктрині пропонується також відносити до обставин, які характеризують репутацію підозрюваного,

---

¹³⁷ Короткий тлумачний словник української мови / за ред. Д. Г. Гринчишина. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ : Рад. шк., 1988. С. 247.

¹³⁸ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13> (Дата звернення: 15.03.2021).

обвинуваченого, окремі факти з його біографії, зокрема участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, участь у бойових діях при виконанні інтернаціонального обов'язку або в складі миротворчих сил ООН, наявність поранень при виконанні службового або громадського обов'язку, державних нагород і почесних звань¹³⁹.

Надаючи оцінку репутації особи, слідчі судді беруть до уваги, як правило, також існування в особи незнятої або непогашеної судимості, наявність постійного місця проживання, родини, місця роботи тощо.

При вирішенні питання про обрання, зміну, продовження, скасування запобіжного заходу в судовому провадженні джерелом інформації про репутацію обвинуваченого може виступити також досудова доповідь.

6. Зміст поняття «майновий стан» особи не розкривається ані в кримінальному процесуальному, ані в цивільному законодавстві. У Наказі Міністерства юстиції від 23.03.2009 №525/5 «Про затвердження Методичних рекомендацій стосовно суб'єктів, які мають право на отримання інформації з Реєстру прав власності на нерухоме майно» зазначається, що, здійснивши аналіз юридичної природи цього поняття, можна зробити висновок, що під «майновим станом» розуміється сукупність належних особі майнових прав та обов'язків¹⁴⁰.

Повне та всебічне встановлення обставин, що характеризують майновий стан підозрюваного, обвинуваченого, має значення при визначенні слідчим суддею розміру застави, достатньої для виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, у тому числі при вирішенні питання про визначення розміру застави вище меж, визначених ч. 5 ст. 182 КПК (див. коментар до ст. 182 КПК).

---

¹³⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. У 2 т. Т. 1. Харків : Право, 2012. С. 457.

¹⁴⁰ Про затвердження Методичних рекомендацій стосовно суб'єктів, які мають право на отримання інформації з Реєстру прав власності на нерухоме майно : Наказ Міністерства юстиції від 23.09.2009 р. № 525/5. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v525_323-09 (Дата звернення: 15.08.2020).

7. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII, ч. 1 ст. 178 КПК було доповнено п. 12, норми якого зобов'язують слідчого суддю та суд здійснювати оцінку ризику продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризику летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, зокрема через його доступ до зброї.

Зауважимо, що ст. 51 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами покладає на державу позитивне зобов'язання вживати усіх необхідних законодавчих або інших заходів для: 1) забезпечення того, щоб оцінка летального ризику, серйозності ситуації та ризику повторення насильства здійснювалася всіма відповідними органами для управління ризиком та, якщо необхідно, для забезпечення скоординованої безпеки та підтримки; 2) забезпечення того, щоб відповідна оцінка належним чином урахувала на всіх стадіях розслідування та застосування захисних заходів те, що особи, котрі вчинили акти насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції, мають вогнепальну зброю або доступ до неї.

Положення КПК України і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не розкривають точного змісту поняття «ризик летальності». Буквальне тлумачення положень п. 12 коментованої статті допомагає дійти висновку про те, що у ньому йдеться про ризик заподіяння смерті потерпілому, який зумовлений, серед іншого, тим фактом, що підозрюваний, обвинувачений має доступ до зброї. Порядок обліку власників зброї в Україні регламентовано Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до

зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ від 21.08.1998 № 622¹⁴¹.

Враховання цієї обставини має принципове значення у кримінальному провадженні щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, зокрема при вирішенні питання про застосування до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України.

8. Перелік обставин, які зобов'язаний врахувати слідчий суддя, суд при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, наведений у п.п. 1–12 ч. 1 ст. 178, не є вичерпним. На цьому наголошується у п. 10 Листа ВССУ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13. У разі якщо під час розгляду відповідного клопотання слідчим суддею, судом будуть встановлені інші обставини, які, на його думку, мають значення для вирішення питання про обрання, продовження, зміну або скасування запобіжного заходу, він має право врахувати їх, зазначивши про це у мотивувальній частині ухвали, постановленої за результатами такого розгляду. До таких обставин доречно відносити, зокрема: сприяння підозрюваному, обвинуваченому розкриттю злочину; співпраця між підозрюваним, обвинуваченим та прокурором у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою; відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому тощо¹⁴².

---

¹⁴¹ Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ від 21.08.1998 р. № 622. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98?find=1&text=песстр#w1_9 (Дата звернення: 15.08.2020 р.).

¹⁴² Фоміна Т. Г. Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 95–104. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2018_1_15.pdf (Дата звернення: 15.03.2021).

Стаття 179. Особисте зобов'язання

1. Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 цього Кодексу.

2. Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

{Частина друга статті 179 в редакції Закону № 1791-VIII від 20.12.2016}

3. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

1. З-поміж усіх запобіжних заходів перше місце законодавець відводить особистому зобов'язанню. Це означає, що цей запобіжний захід повинен застосовуватися, якщо відсутня потреба в обранні до особи більш суворого запобіжного заходу (особистої поруки, застави, домашнього арешту чи тримання під вартою).

Суть цього запобіжного заходу полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати певні процесуальні обов'язки. Ці процесуальні обов'язки пов'язані з частковим обмеженням конституційного права на свободу пересування й вільного вибору місця проживання чи перебування і права вільно залишати територію України (ст. 33 Конституції України).

КПК 1960 року передбачав схожий за змістом запобіжний захід – підписку про невиїзд, суть якої полягала у відібранні від підозрюваного або обвинуваченого письмового зобов'язання не відлучатися із зареєстрованого місця проживання чи перебування або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого (ч. 1 ст. 151 КПК України 1960 року).

Однак порівняно з особистим зобов'язанням, передбаченим у КПК 1960 року, чинний КПК передбачає значну кількість обмежень, які можуть застосовуватися до підозрюваного та обвинуваченого (*про обмеження див. коментар до ст. 194 КПК*).

Зважаючи на те, що особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом, слідчий суддя, суд, застосовуючи цей запобіжний захід, мають оцінювати всі обставини справи в сукупності. Особисте зобов'язання зазвичай застосовується до осіб, які не становлять великої суспільної небезпеки, тобто у випадках, коли існує мала ймовірність ухилення від органів досудового розслідування і суду. Також особисте зобов'язання застосовується у випадках, коли немає підстав вважати, що підозрюваний чи обвинувачений, перебуваючи на свободі, переховуватиметься від органів досудового розслідування і суду, але є дані про те, що він може на певний строк відлучатися з місця проживання. Подібні відлучення підозрюваного чи обвинуваченого з місця проживання можуть утруднювати здійснення кримінального провадження.

Обираючи цей запобіжний захід, варто чітко визначити обов'язки, які покладаються на особу, та строк покладення цих обов'язків. Натомість слідчі судді не завжди зазначають конкретні обов'язки, які передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, та строк, на який покладено їх виконання¹⁴³.

Особисте зобов'язання застосовується на підставі ухвали слідчого судді, суду за вмотивованим клопотанням прокурора, слідчого, погодженим із прокурором. Передбачені в законі обов'язки (ст. 194 КПК) можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. За потреби строк може бути продовжений за клопотанням прокурора, а після закінчення строку, в тому числі продовженого, – ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію й обов'язки скасовуються.

Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання оскарженню не підлягає.

---

¹⁴³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>.

2. Повідомлення підозрюваного, обвинуваченого про покладені на нього обов'язки, згідно з вимогами ч. 2 ст. 179 КПК, мусить бути письмовим. Згідно з КПК, про роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків повинен складатися протокол роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому обов'язків, передбачених у ч. 2 ст. 179 та ч. 5 ст. 194 КПК.

Тимчасом хто з посадових осіб – слідчий, прокурор, або слідчий суддя чи суд – повинен повідомити підозрюваного, обвинуваченого про його обов'язки, у законі не визначено. На практиці протокол роз'яснення підозрюваному обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 194 КПК, складається слідчим. Відповідно й сутність обов'язків, передбачених ухвалою слідчого судді, строки їх застосування та вимоги ч. 2 ст. 179 КПК щодо відповідальності за невиконання підозрюваному роз'яснює слідчий. Зважаючи на те, що рішення про застосування запобіжного заходу приймає слідчий суддя або суд, роз'яснювати підозрюваному обов'язки повинен саме слідчий суддя, суд, а не слідчий чи прокурор.

З приводу негативних наслідків невиконання особистого зобов'язання слід зазначити, що законодавець передбачив два такі наслідки: застосування більш жорсткого запобіжного заходу та накладення грошового стягнення в розмірі від 0,25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 3 КПК, розмір мінімальної заробітної плати визначається як грошова сума, що дорівнює місячному розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому приймається процесуальне рішення або здійснюється процесуальна дія.

3. Стосовно контролю за виконанням особистого зобов'язання зазначимо, що законодавцем чітко розподілено повноваження службових осіб із цього питання. Так, за підозрюваним контроль здійснює слідчий, за обвинуваченим – прокурор.

Стаття 180. Особиста порука

1. Особиста порука полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за

виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 цього Кодексу і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

2. Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру.

3. Поручителю роз'яснюється, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

4. Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

5. У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі:

1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

{Пункт 1 частини п'ятої статті 180 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

{Пункт 2 частини п'ятої статті 180 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до

десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

{Пункт 3 частини п'ятої статті 180 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

{Пункт 4 частини п'ятої статті 180 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1791-VIII від 20.12.2016}

6. Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

1. З аналізу змісту ч. 1 ст. 180 КПК можна зробити висновок, що для застосування особистої поруки, крім загальних підстав та умов, передбачених ст.ст. 177, 178 КПК, необхідною є наявність декількох критеріїв:

а) поручителі повинні заслуговувати на довіру. Законодавець не вказує вимог до особи поручителя, а також критеріїв визначення необхідного рівня довіри до особи. Довіру слід тлумачити як усвідомлення слідчим суддею, судом того факту, що поручитель зможе сприяти досягненню мети запобіжного заходу та виконанню підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Довіра слідчого судді, суду до особи поручителя повинна визначатися з урахуванням позитивних і негативних соціальних, фізичних, психічних і правових елементів характеристики цієї особи¹⁴⁴. Тобто при обранні поручителя потрібно зважати на його фах, професію, почесне звання, відзнаки, науковий ступінь тощо. У КПК немає вказівки на те, з якого віку особа може бути поручителем. Однак слід підтримати підхід, що ним може бути лише повнолітня дієздатна особа. Поручителем не може бути особа, яка має психічні розлади здоров'я та судимості. При обранні такого запобіжного заходу слідчий суддя, суд має враховувати, що наявність одного поручителя може

---

¹⁴⁴ Шевчук М.І. Правовий статус поручителя як учасника кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2020. №1. Ч. 2. С. 171.

бути визнана достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (народний депутат України, депутат місцевої ради, особа, яка відзначена державними нагородами, тощо)¹⁴⁵;

б) слідчий суддя, суд повинен бути впевнений у позитивному впливі поручителя на підозрюваного, обвинуваченого та забезпечення доставлення його до органу досудового розслідування чи в суд на першу вимогу. Для того щоб бути впевненим у позитивному впливі на підозрюваного, обвинуваченого, суд мусить враховувати такі фактори: наявність міцних соціальних зв'язків між поручителем і підозрюваним, обвинуваченим; авторитетність поручителя для підозрюваного, обвинуваченого; наявність важелів впливу на підозрюваного, обвинуваченого;

в) добровільна згода поручителя на його участь у кримінальному провадженні. Ця письмова згода обов'язково додається до клопотання сторони обвинувачення про обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки або до клопотання про зміну іншого запобіжного заходу на особисту поруку;

г) згода підозрюваного, обвинуваченого щодо особи поручителя.

Враховуючи вищезазначене, у мотивувальних частинах судових рішень про обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки повинні міститися відомості про те, що в судовому засіданні досліджувалися дані, які характеризують особу поручителя та свідчать про довіру (особливу довіру) до них.

2. Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути допустимою у тому випадку, коли ним є особа, що заслуговує на особливу довіру. У коментованій статті КПК немає критеріїв визначення особливої довіри до особи. Ця особлива довіра може бути обумовлена високим авторитетом у суспільстві, соціальним статусом, родом занять (особи, які відзначені державними нагородами, мають значні спортивні досягнення, народні депутати, державні

---

¹⁴⁵ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист ВССУ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>.

діячі, керівники органів центральної або місцевої влади, священнослужителі). На практиці такими поручителями визнавалися, зокрема: настоятель церкви¹⁴⁶, директор школи¹⁴⁷, адвокат¹⁴⁸, народний депутат¹⁴⁹.

3. Про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки слідчим суддею або судом виноситься ухвала. Поручителю обов'язково мають бути роз'яснені такі відомості: ступінь тяжкості кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється чи обвинувачується особа; права, якими наділений поручитель, в тому числі і право на відмову від взятих на себе зобов'язань і порядок реалізації такого права; обов'язки, що покладаються на нього ухвалою слідчого судді, суду та наслідки їх невиконання (зокрема, розмір грошового стягнення відповідно до п.п. 1–4 ч. 5 ст. 180 КПК).

У письмовому зобов'язанні поручителя зазначаються: права та обов'язки поручителя; підтвердження факту роз'яснення йому слідчим, прокурором, захисником, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, права та обов'язки поручителя, а також порядок та особливості їх реалізації; письмове добровільне зобов'язання про те, що він поручається за виконання підозрюваним (обвинуваченим) покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язується за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу; наслідки невиконання взятих поручителем на себе зобов'язань.

---

¹⁴⁶ Ухвала Бродівського районного суду Львівської області від 31.03.2016 року, справа № 439/1817/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56864650>.

¹⁴⁷ Ухвала Шаргородського районного суду Вінницької області від 21 лютого 2013 року, справа № 152/379/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29585913>.

¹⁴⁸ Ухвала Ватутінського міського суду Черкаської області від 19.09.2018 року, справа № 690/147/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76894715>.

¹⁴⁹ Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 15.02.2018 року, справа № 760/4358/18-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72314230>.

4. Добровільність взятих на себе зобов'язань поручителя обумовлює можливість відмови від поручительства. Законодавець не наводить перелік причин такої відмови. Очевидно, що відмова від поручительства може виникнути через суб'єктивні або об'єктивні причини¹⁵⁰. До перших можуть належати неможливість виконувати обов'язки поручителя з особистих мотивів поручителя (невідкладні справи, переїзд поручителя в іншу місцевість, перебування поручителя у тривалому відрядженні тощо), до об'єктивних причин відносять неналежну поведінку підозрюваного, яка зумовлює неможливість виконувати покладені на поручителя обов'язки. У такому випадку поручитель повинен забезпечити явку підозрюваного або обвинуваченого до органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді або суду, для вирішення питання про зміну йому запобіжного заходу на інший. Однак треба зауважити, що правовими наслідками відмови від поручительства є не лише зміна запобіжного заходу на інший, а також і заміна поручителя (у разі якщо суд або слідчий суддя визнають нового потенційного поручителя таким, що заслуговує на довіру).

У разі виникнення у поручителя причин для відмови від поручительства, він повинен негайно повідомити про це слідчого, прокурора та подати письмову заяву про відмову від взятих на себе зобов'язань із зазначенням причин такої відмови. Ця заява додається до клопотання сторони обвинувачення про зміну запобіжного заходу або до клопотання про заміну поручителя, яке подається до слідчого судді, суду.

5. У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення, розмір якого диференціюється залежно від строку покарання у виді позбавлення волі. Відповідно, обираючи цей запобіжний захід, слідчий суддя, суд повинен також враховувати майновий стан поручителя. Адже у разі невиконання зобов'язань поручителем із незадовільним фінансовим станом можуть виникнути труднощі щодо виконання рішення слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення.

---

¹⁵⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. Харків : Одісей, 2013. С. 386.

6. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки оскарженню не підлягає. Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Стаття 181. Домашній арешт

1. Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

2. Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

3. Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

{Частина третя статті 181 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

4. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

{Частина четверта статті 181 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

5. Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

{Частина п'ята статті 181 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

6. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

1. Домашній арешт належить до ізоляційних запобіжних заходів, суть якого полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло. При цьому, може бути визначений різний ступінь суворості, зі заборною залишати житло цілодобово або у певний період доби (наприклад, з 21.00 до 9.00). Слідчі судді, суди повинні обґрунтовувати в ухвалі часові межі заборони залишати житло у певний період доби.

Домашній арешт є найсуворішим запобіжним заходом, після тримання під вартою. За ступенем суворості цей запобіжний захід межує з позбавленням волі в розумінні ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця думка підтверджується і практикою ЄСПЛ, зокрема, у справі «Вітторіо і Луїджи Манчині проти Італії» (заява № 44955/98)¹⁵¹ суд зазначив, що і тримання під вартою, і домашній арешт були для заявників позбавленням свободи, виходячи із розуміння ч. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Слідчому судді, суду при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту потрібно звертати увагу, що словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації тощо. При цьому, обираючи

---

¹⁵¹ Vittorio and Luigi Mancini v. Italy : Court (Second Section) Judgment. App. 44955/98. 02.08.2001. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59626>.

такий запобіжний захід, доцільно враховувати думку власника житла (якщо він відомий) та оцінювати усі обставини в сукупності, у тому числі: міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання; наявність у нього родини й утриманців¹⁵² (місце їх фактичного проживання); достатність застосування такого запобіжного заходу для запобігання ризикам, визначеним у ст. 177 КПК, зокрема спробам підозрюваного, обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду тощо.

Якщо обвинувачений орендував кімнату або квартиру, власники якої заперечують проти того, щоб така особа перебувала в приміщенні під домашнім арештом, то застосування цього запобіжного заходу видається неприпустимим, оскільки в цьому разі будуть порушені конституційні права власників. Не можна застосовувати домашній арешт до особи, яка проживає в готелі, адже таке проживання особи безпосередньо залежить від її здатності оплачувати номер готелю.

Якщо ж житло, де мешкає підозрюваний, обвинувачений, не придатне для проживання, то рішення про заборону залишати це житло цілодобово або у певний період доби може мати згубний вплив на підозрюваного, обвинуваченого («Коваль проти України» (Заява 65550/01)¹⁵³, «Калашников проти Росії» (Заява 47095/99)¹⁵⁴).

Домашній арешт застосовується під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

Найбільш проблемними практичними аспектами застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту є випадки, коли слідчі судді в ухвалах

---

¹⁵² Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>.

¹⁵³ Коваль проти України : Рішення ЄСПЛ від 19.10.2006 р. (Заява № 65550/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_143#Text.

¹⁵⁴ Калашников проти Росії : Рішення ЄСПЛ від 15.07.2002 р. (Заява № 47095/99). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text.

не зазначають період, у який підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати житло; не завжди зазначається дата закінчення дії цього запобіжного заходу; не завжди зазначається адреса житла, яке підозрюваний, обвинувачений зобов'язується не залишати.

Під час застосування домашнього арешту до особи можуть застосовуватися такі обмеження:

а) заборона залишати житло цілодобово або у певний період доби;

б) прибути за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади;

в) виконувати обов'язки, передбачені пп. 1–9 ч. 5 ст. 194 КПК.

2. Цей запобіжний захід може застосовуватися лише до особи, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Це логічно, адже таке обмеження свободи людини мусить бути пропорційним тяжкості вчиненого кримінального правопорушення.

3. Контроль за поведінкою особи, щодо якої застосовано домашній арешт, здійснюють органи Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Начальник органу Національної поліції при отриманні ухвали слідчого судді, суду щодо підозрюваного, обвинуваченого, який проживає на території його обслуговування, з урахуванням особливостей кримінального провадження визначає підпорядкований структурний підрозділ, яким буде здійснюватися контроль за виконанням підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, покладених на нього ухвалою судді, суду, та невідкладно доручає його керівникові поставити на облік підозрюваного, обвинуваченого і забезпечити контроль за його поведінкою¹⁵⁵.

---

¹⁵⁵ Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.07.2016 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16#Text>.

4. Поліцейський, якому доручено здійснювати безпосередній контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, зобов'язаний невідкладно з'явитися за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого з метою фіксації факту початку виконання ним покладених ухвалою слідчого судді, суду обов'язків, постановлення особи на облік і встановлення контролю. Облік підозрюваних, обвинувачених, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, ведеться в базі даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС України (далі – база даних МВС), яка створена відповідно до вимог чинного законодавства. Поліцейський, який безпосередньо виконує цей запобіжний захід, зобов'язаний протягом доби з моменту внесення відомостей до комп'ютерного обліку інформувати про це слідчого або суд.

5. Законодавством чітко регламентовано дії під час здійснення такого контролю, а саме: право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, а також використовувати електронні засоби контролю. Періодичність відвідування визначається начальником органу Національної поліції. До того ж, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання має здійснюватися не рідше одного разу на сім днів.

Використання електронних засобів контролю регламентовано Положенням про порядок застосування електронних засобів контролю¹⁵⁶.

Під електронними засобами контролю слід розуміти сертифіковані електронні пристрої, які використовуються поліцейськими для здійснення електронного моніторингу місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених. Застосування цих засобів полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного браслета, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження. Не допускається застосування електронних засобів, які

---

¹⁵⁶ Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.07.2017 р. № 860/30728. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text>.

суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності в їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Поліцейський органу поліції, що виконує ухвалу слідчого судді, якою на підозрюваного, обвинуваченого покладено обов'язок носити засіб електронного контролю, закріплюючи на тілі підозрюваного, обвинуваченого засіб електронного контролю, зобов'язаний роз'яснити йому правила користування електронним пристроєм і техніку безпеки при поводженні з ним, наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю. Окрім цього, поліцейський повинен скласти протокол про роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому правил користування електронними засобами контролю. Копія цього протоколу разом із пам'яткою з експлуатації засобу електронного контролю вручається підозрюваному, обвинуваченому.

Також поліцейський складає протокол про застосування електронного засобу контролю із зазначенням часу його активації, який долучається до матеріалів кримінального провадження. Якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від закріплення на тілі електронного браслета, про це необхідно зазначити у протоколі про застосування електронного засобу контролю та запропонувати йому надати письмове пояснення із зазначенням причин такої відмови. Про це поліцейський телефоном інформує слідчого, прокурора, а протокол про застосування електронного засобу контролю, у якому зафіксовано факт відмови та пояснення (за наявності), невідкладно супровідним листом надсилає слідчому, прокурору для розгляду питання щодо звернення до суду з клопотанням про зміну підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу або способу виконання покладеного слідчим суддею, судом обов'язку носити електронного засобу контролю, або відкриття кримінального провадження за фактом невиконання судового рішення.

Далі ці протоколи разом з копією ухвали слідчого судді про покладення на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку носити електронний засіб контролю долучаються до наглядової справи з контролю за підозрюваним, обвинуваченим, щодо якого застосовано електронний засіб контролю. Окрім цього, про таких підозрюваних, обвинувачених вносяться відомості до журналу обліку осіб, до яких застосовуються електронні засоби контролю.

Уповноважена службова особа повідомляє підозрюваного, обвинуваченого про необхідність інформування органу Національної поліції про наміри вчинити дії, які можуть призвести до порушення покладених ухвалою обов'язків, а саме: залишити житло, яке забороняється залишати, на виклик або за дозволом слідчого, прокурора, суду; за дозволом слідчого, прокурора, суду тимчасово залишити визначену адресу та/або порушити встановлені межі перебування внаслідок хвороби, виникнення сімейних чи інших обставин.

Стаття 182. Застава

1. Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою статті 183 цього Кодексу.

2. Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем). Заставадавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

3. При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставадавцю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення,

обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

У разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, передбачені цією частиною роз'яснення здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

4. Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

5. Розмір застави визначається у таких межах:

1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

{Пункт 1 частини п'ятої статті 182 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

{Частина п'ята статті 182 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1774-VIII від 06.12.2016}

6. Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

7. У випадках, передбачених частинами третьою або четвертою статті 183 цього Кодексу, підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

8. У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

9. Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного

заходу. Неприбуття в судові засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

10. У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень частини сьомої статті 194 цього Кодексу.

11. Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

1. Застава – це запобіжний захід, що полягає у внесенні підозрюваним, обвинуваченим або іншою фізичною чи юридичною особою (заставодавцем) коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов’язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов’язків (ч.ч. 1 і 2 ст. 182 КПК).

Предмет застави становлять кошти у грошовій одиниці України у розмірі, визначеному слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави з урахуванням обставин, передбачених ч. 4 ст. 182 КПК України, і граничних меж, встановлених ч. 5 цієї статті.

Застава вноситься на спеціальний рахунок територіального управління Державної судової адміністрації, яке здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності суду, котрий обрав запобіжний захід у вигляді застави, або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, що обрав такий запобіжний захід, відкритий у Казначействі в установленому законодавством порядку (п. 2

Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 15).

Застава підлягає внесенню: 1) підозрюваним, обвинуваченим, до якого застосовується зазначений запобіжний захід, або іншою особою, яка діє від його імені; 2) заставодавцем – іншою фізичною чи юридичною особою, яка вносить кошти від свого імені, за винятком юридичної особи державної або комунальної власності або такою, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності (ч. 2 ст. 182 КПК).

Кошти, які становлять предмет застави, вносяться з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим конкретних обов'язків з числа передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, які покладено на нього ухвалою слідчого судді, суду про застосування застави.

За ч. 1 ст. 182 КПК, умовою звернення внесених коштів у дохід держави є невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Водночас застосування цієї процесуальної санкції, як передбачає ч. 8 зазначеної статті, може бути також наслідком невиконання заставодавцем обов'язків, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

2. Застава підлягає застосуванню під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а в ході судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч. 4 ст. 176 КПК) з дотриманням ст.ст. 176 – 178, 182, 184 – 198 КПК.

Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді застави має відповідати вимогам ст. 184 КПК, а також містити вказівку на розмір застави та його обґрунтування.

Розгляд вказаного клопотання, з урахуванням ч. 1 ст. 193 КПК, здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника. Відповідно до ч. 3 ст. 187 КПК, у разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу

у вигляді застави і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого або про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана.

3. У разі задоволення зазначеного клопотання слідчим суддею, судом постановляється ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді застави. Щодо особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, з огляду на ч. 1 ст. 182 КПК, можливість застосування застави може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду про застосування такого запобіжного заходу у випадках, передбачених ч.ч. 3 або 4 ст. 183 КПК. За загальним правилом, встановленим ч. 3 ст. 183 КПК, визначення розміру застави під час постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є обов'язком слідчого судді, суду. Виняток з цього правила становлять випадки, закріплені ч. 4 ст. 183 КПК: 1) у кримінальних провадженнях, передбачених п.п. 1–5 ч. 4 цієї статті слідчий суддя, суд, з урахуванням підстав та обставин, передбачених ст.ст. 177 та 178 КПК України, має право не визначати розмір застави; 2) у разі обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у випадках, вказаних в абз. 7 ч. 4 цієї статті, розмір застави не визначається.

4. Нормативне закріплення можливості застосування застави щодо особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, відповідає практиці ЄСПЛ. Так, у п. 76 рішення від 23.09.2008 у справі «Vrenčev v. Serbia» Суд вказує, що в кожному випадку, коли ризику втечі можна уникнути за допомогою застави або інших гарантій, обвинувачений повинен бути звільнений, а національні органи завжди мають належно розглядати можливість застосування таких альтернатив¹⁵⁷.

Визнаючи таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення ч. 5 ст. 176 КПК України, згідно з якою запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особи-

---

¹⁵⁷ Case of Vrenčev v. Serbia, application no. 2361/05. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-88554>.

стої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 КК України, Конституційний Суд України зазначив, що він неодноразово вказував, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи. Проте, на думку Конституційного Суду України, законодавець, встановивши виключно такий запобіжний захід, як тримання під вартою, щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 КК України, не дотримав зазначених вимог¹⁵⁸.

5. У ході обрання запобіжного заходу у вигляді застави, з урахуванням ч. 3 ст. 182 КПК, підозрюваному, обвинуваченому підлягають роз'ясненню обов'язки, що покладаються на нього у зв'язку із застосуванням цього запобіжного заходу, та наслідки їх невиконання. Заставаодавцю має бути роз'яснено: 1) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа; 2) передбачене законом покарання за вчинення цього кримінального правопорушення; 3) обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом; 4) наслідки невиконання покладених на нього обов'язків.

Суб'єкт здійснення вказаних роз'яснень диференціюється залежно від того, чи було обрано раніше до особи запобіжний захід

---

¹⁵⁸ Рішення КСУ від 25 червня 2019 року № 7-п/2019 у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, справа № 3-68/2018(3846/17, 2452/18, 3657/18, 347/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19>.

у вигляді тримання під вартою: 1) у разі застосування застави до особи, щодо якої раніше було обрано тримання під вартою, такі роз'яснення здійснюються слідчим суддею, судом; 2) у разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, щодо якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, вони здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

Підозрюваний, обвинувачений, засталодавець, згідно з вимогами ч. 6 ст. 182 КПК, зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави, з моменту: 1) обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок; 2) звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варті внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

6. Відповідно до ч. 4 ст. 182 КПК, розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням: 1) обставин кримінального правопорушення; 2) майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу; 3) ризиків, передбачених ст. 177 КПК; 4) можливості достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків (на останню з наведених обставин вказується й у ч. 3 ст. 183 КПК); 5) його помірності для підозрюваного, обвинуваченого.

У судовій практиці АП ВАКС вказується, що, з одного боку, розмір застави повинен бути таким, щоб загроза її втрати утримувала б підозрюваного від намірів та спроб порушити покладені на нього обов'язки, а з іншого, не має бути таким, щоб через очевидну неможливість виконання умов цього запобіжного заходу це фактично призвело б до подальшого його ув'язнення, яке в останньому випадку перетворилося б на безальтернативне. Суд звертає увагу, що положення КПК та практика ЄСПЛ орієнтують на такі критерії, які слід врахувати при визначенні розміру застави: 1) обставини кримінального правопорушення; 2) особливий характер справи; 3) майновий стан підозрюваного; 4) його сімейний стан, у тому числі матеріальне становище близьких осіб; 5) масштаб його

фінансових операцій; 6) дані про особу підозрюваного; 7) встановлені ризики, передбачені статтею 177 КПК; 8) «професійне середовище» підозрюваного; 9) помірність обраного розміру застави та можливість її виконання, а також за певних обставин 10) шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, тощо¹⁵⁹.

Граничні межі розміру застави закріплені у ч. 5 ст. 182 КПК, в якій вони диференціюються залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого підозрюваним, обвинуваченим. Так, розмір застави визначається у таких межах: 1) щодо підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні нетяжкого злочину – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) щодо підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) щодо підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

При цьому законодавець надає слідчому судді, суду можливість у виключних випадках вийти за межі максимального розміру застави, що може застосовуватися до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Підставою для цього є встановлення слідчим суддею, судом обставин, які свідчать про те, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину покладених на нього обов'язків. У таких випадках максимальний розмір застави визначається на розсуд слідчого судді, суду з урахуванням обставин, визначених ч. 4 ст. 182 КПК.

Тимчасом у будь-якому разі визначений слідчим суддею, судом розмір застави підлягає обґрунтуванню в ухвалі та не може бути завідомо непомірним для підозрюваного, обвинуваченого. На це звертає увагу ЄСПЛ, який у Рішенні від 28.09.2010 у справі «Mangouras v. Spain» зазначає, що розмір застави повинен бути належним чином обґрунтованим у рішенні суду і враховувати наявність грошових коштів у обвинуваченого (п. 80), хоча одночасно

---

¹⁵⁹ Ухвала АП ВАКС від 28 травня 2020 року, справа № 991/3661/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89531717>.

констатував, що національні суди, встановлюючи розмір застави (вона складала три мільйони євро), достатньо врахували особисте становище заявника, і зокрема його статус працівника власника судна, його професійні стосунки з особами, які повинні були забезпечити безпеку, його національність, місце постійного проживання, відсутність зв'язків в Іспанії та його вік, а також, з огляду на особливості справи і згубні екологічні та економічні наслідки розливу нафти, виправдано взяли до уваги тяжкість відповідних правопорушень та розмір збитків, приписаних заявнику (п. 92)¹⁶⁰.

Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді застави повинна відповідати вимогам, закріпленим у ч.ч. 1 і 2 ст. 196 КПК. *Про особливості змісту такої ухвали див. коментар до ст. 196 КПК.*

7. Строки внесення застави і надання підтверджуючого документа в ч. 6 ст. 182 КПК України встановлюються лише стосовно випадків, за яких підозрюваний, обвинувачений не тримається під вартою. У таких випадках підозрюваний, обвинувачений не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний: 1) внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем; 2) надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Після закінчення вказаного строку зазначені дії можуть бути здійснені, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу.

У випадках, коли можливість внесення застави встановлена ухвалою про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, підозрюваний, обвинувачений або заставодавець, відповідно до ч. 7 ст. 182 КПК, мають право внести заставу у розмірі, визначеному в цій ухвалі, у будь-який момент.

Документом, що підтверджує внесення застави, з огляду на положення п.п. 5 і 6 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 15, є платіжний документ про внесення коштів на депозитний рахунок з відміткою банку про виконання.

---

¹⁶⁰ Case of Mangouras v. Spain, application no. 12050/04. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-100686>.

З огляду на ч. 4 ст. 202 КПК України, у разі якщо підозрюваний, обвинувачений тримається під вартою, він звільняється з-під варти уповноваженою службовою особою місця ув'язнення, під вартою в якому він знаходиться, після отримання та перевірки такою особою документа, що підтверджує внесення застави, за умови, що в неї відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня. З моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави підозрюваний, обвинувачений вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави (ч. 4 ст. 202 КПК).

У разі якщо особа не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК України, вона на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку ч. 2 ст. 206 КПК, підлягає негайному доставленню будь-яким органом державної влади чи службовою особою, під вартою яких тримається така особа, до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

8. У разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання підтверджуючого документа запобіжний захід у вигляді застави може бути змінений на більш суворий. З урахуванням закріпленої ч. 1 ст. 176 КПК системи запобіжних заходів, більш суворими запобіжними заходами є домашній арешт і тримання під вартою.

При цьому невиконання в установленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання підтверджуючого документа підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з урахуванням ч. 2 ст. 183 КПК, призводить до зміни застави на тримання під вартою за умови доведення прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, також вказаних обставин. Наведена норма кореспондується з ч. 8 ст. 194 КПК, яка передбачає можливість застосування до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні зазначеного злочину запобіжного заходу лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених главою 18 КПК.

Поряд із цим, у разі невиконання в установленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання підтверджуючого документа підозрюваним у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, він на підставі ч. 2 ст. 208 КПК може бути затриманий уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду.

9. Відповідно до ч. 8 ст. 182 КПК, застава звертається в дохід держави у разі: 1) невиконання обов'язків заставодавцем; 2) якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки; 3) якщо підозрюваний, обвинувачений порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки.

Питання про звернення застави в дохід держави, згідно з ч. 9 ст. 182 КПК, вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду. Його розгляд відбувається в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця в порядку, передбаченому ст. 193 КПК для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. У разі належного повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця про місце та час розгляду питання про звернення застави в дохід держави їх неприбуття в судові засідання не перешкоджає його проведенню.

Звернення застави в дохід держави здійснюється на підставі платіжного доручення територіального управління Державної судової адміністрації або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, наданого до органу Казначейства, в якому відкрито депозитний рахунок, на який було внесено заставу. Копія ухвали слідчого судді, суду, вироку місцевого суду надсилається протягом п'яти днів з дня набрання ними законної сили слідчим суддею (судом), який їх постановив чи ухвалив, до територіального управління Державної судової адміністрації, на депозитний рахунок якого було внесено заставу, для підготовки платіжного доручення. Платіжне доручення видається територіальним управлінням Державної судової адміністрації протягом п'яти робочих днів з дня

надходження ухвали слідчого судді, суду, вироку суду (апеляційним судом, Вищим антикорупційним судом – протягом п'яти робочих днів з дня постановлення ухвали чи вироку суду), що набрали законної сили, в яких міститься рішення про звернення застави в дохід держави, прийняте у випадках, передбачених КПК України (п. 9 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 15).

У разі звернення в дохід держави застава, відповідно до ч. 8 ст. 182 КПК, зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Наслідком звернення застави у дохід держави, згідно з ч. 10 ст. 182 КПК, є вирішення слідчим суддею, судом питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого: 1) запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі; 2) іншого запобіжного заходу з урахуванням положень ч. 7 ст. 194 КПК.

10. Стосовно застави, яка не була звернена в дохід держави, слідчим суддею, судом після припинення дії цього запобіжного заходу, відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК, можуть бути ухвалені рішення: 1) про повернення підозрюваному, обвинуваченому, засталодавцю; 2) про повне або часткове звернення судом на виконання вироку в частині майнових стягнень (щодо застави, внесеної засталодавцем, таке рішення може бути прийняте тільки за його згодою).

За нормами кримінального процесуального закону, дія застави припиняється: 1) з моменту набрання законної сили кінцевим судовим рішенням, яким вирішено питання про заставу; 2) з моменту ухвалення постанови, ухвали про закриття кримінального провадження; 3) з моменту проголошення ухвали про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на інший, більш м'який, запобіжний захід; 4) з моменту проголошення під час виконання судового рішення ухвали про повернення застави – у разі, якщо судовим рішенням не було вирішено питання про заставу.

Застава повертається особі або засталодавцю у безготівковій формі на зазначений ними банківський рахунок, а за відсутності такого рахунку – готівкою через банки або підприємства поштового зв'язку.

Для повернення коштів, внесених як застава, особа чи заставаодавець подає до територіального управління Державної судової адміністрації або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, якому відкрито депозитний рахунок, на який було внесено застава, такі документи: 1) заяву особи чи заставаодавця, в якій обов'язково зазначаються реквізити банківського рахунку, на який зараховуватимуться кошти, що підлягають поверненню, а в разі відсутності банківського рахунку – відомості про банк чи підприємство поштового зв'язку; 2) засвідчену судом копію ухвали слідчого судді, суду, вироку суду, в якому міститься рішення про повернення застави; 3) копію платіжного або іншого документа, що підтверджує факт внесення коштів як застави. Територіальне управління Державної судової адміністрації або апеляційний суд, Вищий антикорупційний суд, який обрав запобіжний захід у вигляді застави, розглядає зазначені документи та протягом п'яти робочих днів з дня їх надходження за умови зарахування коштів на депозитний рахунок готує та подає до органу Казначейства платіжне доручення про повернення коштів. Повернення коштів, внесених як застава, здійснюється протягом п'яти робочих днів з дня надходження платіжних доручень територіального управління Державної судової адміністрації або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, який обрав запобіжний захід у вигляді застави, до органу Казначейства (п. 8 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 15).

Стаття 183. Тримання під вартою

1. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 цього Кодексу.

{Частина перша статті 183 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014}

2. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

б) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX цього Кодексу або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

7) до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX² цього Кодексу.

{Частина другу статті 183 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 2236-ІХ від 03.05.2022}

3. Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених цим Кодексом, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

В ухвалі слідчого судді, суду зазначаються, які обов'язки з передбачених статтею 194 цього Кодексу будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

4. Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні:

1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

2) щодо злочину, який спричинив загибель людини;

3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;

4) щодо злочину, передбаченого статтями 255–255-3 Кримінального кодексу України;

{Частина четверту статті 183 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 671-IX від 04.06.2020}

5) щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

{Частина четверту статті 183 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 1094-IX від 16.12.2020}

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається.

{Частина четверту статті 183 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021}

Розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до статей 629-631 цього Кодексу.

{Частина четверту статті 183 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022}

Під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України.

{Частина четверту статті 183 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом № 2198-IX від 14.04.2022}

1. У доктрині тримання під вартою розглядається як винятковий запобіжний захід, який полягає в обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, вирок щодо якого

не набрав законної сили, шляхом поміщення його на певний строк до спеціальної установи для попереднього ув'язнення¹⁶¹.

2. Одним із фундаментальних конституційних прав людини є право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частини перша, друга статті 29 Основного Закону України). За юридичною позицією Конституційного Суду України, право на свободу передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися територією держави, обирати місце проживання тощо; право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України (абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016). Право кожного на свободу та особисту недоторканність закріплено також у Загальній декларації прав людини 1948 року (стаття 3), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) (пункт 1 статті 5), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (перше речення пункту 1 статті 9). Конституційний Суд України неодноразово вказував на те, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежено, але тільки на підставах та в порядку, які визначені в законі; обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011; абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рі-

---

¹⁶¹ Шило О. Тримання під вартою. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 854.

шення від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017)¹⁶². Конституційний Суд України зазначав, що обмеження прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009). Згідно з пунктом 1 статті 52 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 року, будь-яке обмеження прав і свобод, що визначаються цією хартією, повинно здійснюватися на підставі закону з повагою до сутності цих прав і свобод; застосовані за принципом пропорційності обмеження можуть бути встановлені тільки тоді, коли вони потрібні та відповідають цілям і загальним інтересам, визнаним Європейським Союзом, або потребі захистити права і свободи інших осіб.

3. Відповідно до ст. 5 ч. 1, ч. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення. Частиною 3 ст. 5 вказаної Конвенції передбачено, що кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлено гарантіями з'явитися на судове засідання. Ст. 6 ч. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод декларовано, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його

---

¹⁶² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text>.

вину не буде доведено в законному порядку. ЄСПЛ в рішенні у справі «Гарькавий проти України»¹⁶³ від 18 лютого 2010 року констатував, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи, крім випадків, встановлених у пункті 1 статті 5 Конвенції; цей перелік винятків є вичерпним, і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме: гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (§ 63). Проголошуючи «право на свободу», стаття 5 Конвенції стосується фізичної свободи людини; її мета полягає в забезпеченні того, щоб жодна особа не могла бути свавільно позбавлена волі. Її положення не стосуються звичайних обмежень свободи пересування, які регулюються статтею 2 Протоколу № 4 («Де Томмазо проти Італії [ВП]» (De Tommaso v. Italy [GC]), § 80; «Крянге проти Румунії [ВП]» (Creangă v. Romania [GC]), § 92; «Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands), § 58)¹⁶⁴. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність є також однією зі засад кримінального провадження відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 7 КПК і полягає в тому, що під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених Кодексом. Конституційний Суд України виходить із того, що право на свободу та особисту недоторканність може бути обмежено, однак таке обмеження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, принципів справедливості, рівності й домірності (пропорційності), із забезпеченням справедливого балансу інтересів особи та суспільства, на підставі та в порядку, визначених законами України, з урахуванням актів міжнародного права, позицій Європейського суду з прав людини, за вмотивованим рішенням суду, прийнятим у порядку

---

¹⁶³ Справа «Гарькавий проти України» : Рішення ЄСПЛ від 18 лютого 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text

¹⁶⁴ Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини, 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf С. 9

справедливої судової процедури (підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 червня 2019 року № 4-рп/2019).

4. Підставою застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави суду вважати, що обвинувачений може здійснити дії, передбачені статтею 177 КПК. Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 194 КПК України, під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні. Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність усіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті.

4. Відповідно до ч. 3 ст. 176 КПК, слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. Отже, саме прокурор під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має доводити, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти відповідним ризикам. Прокурор – особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 15 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень (п. 15 ст. 3 КПК).

5. Відповідно до статті 177 КПК, метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити

будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Вище наведені положення КПК кореспондують відповідним положенням статті 5 Конвенції та релевантній практиці ЄСПЛ. Так прецедентне право Конвенції сформулювало чотири базові причини для відмови у звільненні під заставу: а) ризик того, що підсудний не з'явиться в судове засідання; б) ризик того, що підсудний вживатиме заходів для запобігання відправленню правосуддя; в) вчинить інші правопорушення; г) стане причиною порушення громадського порядку («Бузаджи проти Республіки Молдова [ВП]» (Buzadji v. the Republic of Moldova [GC]), § 88; «Тирон проти Румунії» (Tiron v. Romania), § 37; «Смирнова проти Росії» (Smirnova v. Russia), § 59; «Пірузян проти Вірменії» (Piruzyan v. Armenia), § 94). Існування таких ризиків має бути належно обґрунтовано органами влади, і обґрунтування з цих питань не можуть бути абстрактними, узагальненими або стереотипними («Мерабішвілі проти Грузії [ВП]» (Merabishvili v. Georgia [GC]), § 222). Однак ніщо не перешкоджає національним судовим органам підтримати підстави або включити посилання на конкретні факти, наведені органами, які подали клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (там само, § 227)¹⁶⁵. Для запобігання вищевказаним ризикам враховується суспільний інтерес, який полягає у виконанні завдань, що передбачені ст. 2 КПК, зокрема у захисті інтересів суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та інтересів інших учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до кримі-

---

¹⁶⁵ Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський Суд з прав людини. 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf. С. 47.

нальної відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, і який, незважаючи на презумпцію невинуватості обвинувачених, превалює над принципом поваги до свободи особистості, про що зазначено у п. 79 Рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10.02.2011 року¹⁶⁶.

6. Слід звернути увагу на те, що рішенням Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини п'ятої статті 176 КПК, котрим передбачено, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 КК України. Положення частини п'ятої статті 176 КПК, визнане неконституційним, втратило чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

7. Щодо учасників кримінального провадження, до яких може бути застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою і коло яких визначено частиною другою статті 183 КПК, зазначимо наступне. Слід врахувати те, що в разі обрання запобіжного заходу – тримання під вартою обмежуються конституційні права і свободи особи ще до визнання її винуватою у вчиненні злочину, а запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, відповідно до ст. 183 КПК, є винятковим та найбільш суворим запобіжним заходом і застосовується лише тоді, коли є всі підстави вважати, що інші, менш суворі запобіжні заходи можуть не забезпечити виконання підозрюваним процесуальних обов'язків і його належної поведінки. Застосування запобіжного заходу з іншою метою не допускається. По-перше, ст. 183 КПК встановлено, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може бути застосований лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Тобто такі особи повинні мати процесуальний статус підозрювано-

---

¹⁶⁶ Справа «Харченко проти України». Рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text.

го або обвинуваченого. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй унаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Своєю чергою, обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК (ст. 42 КПК). У справі «Феррарі-Браво проти Італії» від 14 березня 1984 року ЄСПЛ вказав, що комісія наголошує, що питання про те, що арешт або тримання під вартою до суду є виправданими тільки тоді, коли доведено факт вчинення та характер інкримінованих правопорушень, ставити не можна, оскільки це є завданням попереднього розслідування, сприяти якому має й тримання під вартою. До того ж, треба врахувати, що поняття «обґрунтована підозра» не визначено в національному законодавстві, та, виходячи з положень ч. 5 ст. 9 КПК України, необхідно взяти до уваги позицію ЄСПЛ, відображену у пункті 175 Рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», відповідно до якої термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, те, що вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення (Рішення у справі «Мюррей проти Об'єднаного Королівства» від 28 жовтня 1994 року, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року)¹⁶⁷.

8. Згідно з Основним Законом України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55). Конституційний Суд України зазначає, що утвердження правової

---

¹⁶⁷ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

держави відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, частини першої статті 55 Основного Закону України полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні ефективного механізму такого захисту. Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина (Рішення від 13 червня 2019 року № 4-рп/2019). Конституційний Суд України у своїх рішеннях, зокрема від 25 листопада 1997 року № 6-зп, від 25 грудня 1997 року № 9-зп, послідовно підкреслював значущість положень статті 55 Конституції України щодо захисту кожним у судовому порядку своїх прав і свобод від будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб, а також стосовно неможливості відмови у правосудді. Конституційний Суд України у Рішенні від 25 листопада 1997 року № 6-зп сформулював юридичну позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має здійснюватися поступово, а саме спрямовуватися на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень (пункт 2 мотивувальної частини). Тому цілком закономірним є те, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ст. 176 КПК).

9. При розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, виконуючи вимоги ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», слідчий суддя, суд мають застосовувати Конвенцію та ЄСПЛ як джерело права.

10. Слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою дату закінчення її дії у межах строку, передбаченого КПК. Втім, розумність строку тримання під вартою не піддається абстрактній оцінці. Чи є обґрунтованим залишати обвинуваченого під вартою, доречно оцінювати за фактами кожної окремої справи та відповідно до її

особливостей. Тому безперервне тримання під вартою у конкретному випадку може бути виправдане тільки за наявності дійсної необхідності захисту суспільних інтересів, яка, незважаючи на презумпцію невинуватості, має переважне значення порівняно з вимогою поваги до свободи особистості відповідно до статті 5 Конвенції¹⁶⁸.

11. Також законом, за п. 1. ч. 2 ст. 183 КПК, має бути передбачено покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, через що, відповідно до ст. 12 КК, можна віднести такі злочини до нетяжких. Крім того, за п. 1. ч. 2 ст. 183 КПК, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, якщо буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу. Такими заходами можуть бути: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; згідно з п. 1. ч. 2 ст. 183 КПК, як запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, якщо буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує. Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варті внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді

---

¹⁶⁸ Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський Суд з прав людини. 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf. С. 46.

тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави (ч. 6 ст. 182 КПК). Внесення коштів на депозитний рахунок здійснюється на підставі платіжного документа особи чи заставодавця не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави. Платіжний документ з відміткою банку про виконання надається слідчому, прокурору, суду, який здійснює кримінальне провадження (п. 5–6 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 р. № 27).

12. Щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до раніше судимої особи слід мати на увазі, що особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Отож у разі якщо судимість було знято або погашено, то особа визнається такою, що не має судимості.

13. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може бути застосований до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX (Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження) КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Під видачею особи (екстрадицією) слід розуміти видачу особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Натомість у правовій доктрині наголошується на тому, що екстрадиція є міжгалузевим інститутом, який має міждержавний характер і включає в себе як норми міжнародного права, так і норми національного права, які взаємодіють і взаємно доповнюють одна одну. Система джерел права, що регулюють питання екстрадиції, складається зі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, Конституції,

міжнародних договорів України (Європейська конвенція про видачу правопорушників та Додатковий протокол і Другий додатковий протокол до цієї Конвенції; Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (ст. 6), Конвенція про кіберзлочинність (ст.ст. 22, 24), Конвенція РЄ про запобігання тероризму (ст.ст. 18–19), Рамкове рішення № 2002/584/ПВД РЄ про європейський ордер та процедури передачі осіб між державами – членами), КПК (Глава 44), КК, норм інших законів, відомчих нормативних актів ГПУ та інших органів державної влади. Важливе значення мають правові позиції та висновки, сформульовані в рішеннях КС, ЄСПЛ («Новік проти України», «Солдатенко проти України», «Світлорусов проти України» та ін.), Верховного Суду¹⁶⁹. При цьому джерельна база постійно оновлюється. Скажімо, 28 березня 2021 року для України набула чинності Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, підписана 23 травня 1992 року, та Факультативний протокол до Міжамериканської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, підписаний 11 червня 1993 року, що майже одразу стало предметом наукового осмислення¹⁷⁰. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави. Компетентним органом є орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається зі запитом згідно з цим розділом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (ст. 541 КПК).

---

¹⁶⁹ Дроздов О. Екстрадиція. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави. і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 234–235.

¹⁷⁰ Гловюк. І., Дроздов О., Дроздова О. Набула чинності Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах. URL: https://zib.com.ua/ua/147222-nabula_chinnosti_mizhamerikanska_konvenciya_pro_vzaemnu_dopo.html.

14. Пунктом 7 частини 2 коментованої статті встановлено, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як до особи, щодо якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених Розділом IX-2 КПК. Розділом IX-2 КПК вергульовано особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом¹⁷¹. Важливо, що дія Розділу IX-2 КПК стосується виключно співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, з метою поширення його юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, були підпорядковані та/або діяли з метою здійснення збройної агресії проти України, та/або на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади Російської Федерації або іншої країни, що здійснювала агресію, або сприяла її здійсненню проти України. Тому співробітництво з Міжнародним кримінальним судом з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, здійснюється шляхом вжиття необхідних заходів на прохання Міжнародного кримінального суду про співробітництво, в тому числі прохання про надання допомоги, про тимчасовий арешт, про арешт і передачу особи, а також інші прохання, які можуть направлятися відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (ч. 1 ст. 617 КПК).

У ч. 2 ст. 617 зазначається, що співробітництво між Україною та Міжнародним кримінальним судом здійснюється у порядку, визначеному КПК та Римським статутом Міжнародного кримінального суду, з урахуванням особливостей, передбачених Розділом IX-2 КПК.

У статті 628 КПК вказується, що затримання на території України осіб, стосовно яких надійшло прохання Міжнародного

---

¹⁷¹ Дроздов О., Дроздова О., Карпенко М., Зуєв В. Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом : організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-meriv>.

кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, здійснюються з урахуванням особливостей, визначених ст. 582 КПК (Особливості затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України) та Розділом IX-2 КПК.

Отже, враховуючи положення ч. 1 ст. 617 КПК, особою, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених Розділом IX-2 КПК, є особа, яка вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та стосовно якої здійснюється співробітництво з Міжнародним кримінальним судом з метою сприяння у притягненні її до кримінальної відповідальності та покарання, і ця особа перебуває на території України.

Статтю 629 КПК врегульовано порядок та підстави застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт (тимчасового арешту). Так, відповідно до ч. 1 ст. 629 КПК, на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт до особи застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до шістдесяти діб (тимчасовий арешт).

Порядок виконання прохання Міжнародного кримінального суду про арешт і передачу внаормовано у ст. 631 КПК, а саме: після надходження прохання Міжнародного кримінального суду про арешт і передачу особи за дорученням центрального органу України прокурор звертається до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою або за місцем перебування особи з клопотанням про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу до Міжнародного кримінального суду на виконання виданого Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт або вироку про призначення покарання у виді позбавлення волі (ч. 1 ст. 631 КПК).

15. Як зазначено в ч. 3 ст. 183 КПК, слідчий суддя при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків. Таким чином, суддя, слідчий суддя, відповідно до вимог ч. 3 ст. 183 КПК, зобов'язаний розглянути

можливість застосування альтернативного запобіжного заходу, а саме застави. Гарантії, передбачені частиною 3 статті 5 Конвенції, покликані забезпечити насамперед не відшкодування шкоди, а явку обвинуваченого на слухання. Тому розмір застави має оцінюватися щонайперше «з огляду на особу підсудного, належну йому власність, його стосунки з поручителями, іншими словами, з огляду на ступінь вірогідності того, що перспектива втрати застави або вжиття заходів проти його поручителів у випадку його неявки до суду буде достатньою для того, щоб стримати його від втечі» («Гафа проти Мальти» (*Gafa v. Malta*), § 70; «Мангурас проти Іспанії [ВП]» (*Mangouras v. Spain [GC]*), § 78; «Ноймайстер проти Австрії» (*Neumeister v. Austria*), § 14). Застава необхідна лише доти, доки існують підстави для тримання під вартою («Мусук проти Молдови» (*Musuc v. Moldova*), § 42; «Олександр Макаров проти Росії» (*Aleksandr Makarov v. Russia*), § 139). Якщо ризику втечі можна уникнути за допомогою застави або інших гарантій, обвинуваченого слід звільнити, враховуючи, що у нього менше причин для втечі, коли очікується більш м'яке покарання («Вренчев проти Сербії» (*Vrenčev v. Serbia*), § 76). Органи влади мають підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, що і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання особи під вартою («Пьотр Осух проти Польщі» (*Piotr Osuch v. Poland*), § 39; «Божилів проти Болгарії» (*Bojilov v. Bulgaria*), § 60; «Скробол проти Польщі» (*Skrobol v. Poland*), § 57). Крім того, розмір застави має бути належним обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу («Георгієва проти Болгарії» (*Georgieva v. Bulgaria*), §§ 15, 30 та 31), також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого («Гафа проти Мальти» (*Gafa v. Malta*), § 70; «Христова проти Болгарії» (*Hristova v. Bulgaria*), § 111) та його платоспроможність («Тошев проти Болгарії» (*Toshev v. Bulgaria*), §§ 69–73). За певних обставин важливо також брати до уваги розмір збитків, що ставиться йому в провину («Мангурас проти Іспанії [ВП]» (*Mangouras v. Spain [GC]*), §§ 81 та 92)¹⁷². У ч. 5 ст. 182 КПК

---

¹⁷² Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський Суд з прав людини. 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf. С. 50.

закріплено межі розміру застави залежно від ступеня тяжкості вчиненого особою злочину. Зокрема, розмір застави визначається у таких межах: 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно. Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем). Заставадавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності (ст. 182 КПК).

16. Слідчий суддя, суд в ході постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: 1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини; 3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею; 4) щодо злочину, передбаченого статтями 255–255-3 КК; 5) щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Проте слід мати на увазі, що автоматична відмова у звільненні під заставу на підставі положення законодавства без будь-якого

судового контролю несумісна з гарантіями частини 3 статті 5 («Пірузян проти Вірменії» (Piruzyan v. Armenia), §105; «S.B.C. проти Сполученого Королівства» (S.B.C. v. the United Kingdom), §§ 23–24)¹⁷³. Статтями 255–255-3, якими КК доповнено згідно зі Законом України № 671-IX від 04.06.2020 р., передбачено кримінальну відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній; встановлення або поширення злочинного впливу; організацію, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці); звернення за застосуванням злочинного впливу. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів розміщено в Розділі XIII КК. Особливо тяжким злочином є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого встановлено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі. При цьому слід знати, що ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачено одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин (ст. 12 КК).

17. Розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у таких випадках: 1) застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт (тимчасового арешту) (ст. 629 КПК); 2) передачі особи до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку (ст. 630 КПК); 3) виконання прохання Міжнародного кримінального суду про арешт і передачу (ст. 631 КПК).

18. Під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи мету і підстави застосування запобіжних заходів (ст. 177 КПК) та обставини, передбачені ст. 178

---

¹⁷³ Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський Суд з прав людини. 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf. С. 50.

КПК, наділений правом (не зобов'язаний) не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо таких злочинів (не кримінальних проступків): 1) злочинів проти основ національної безпеки України: дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК), фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК), державної зради (ст. 111 КК), колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК), пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК), диверсії (ст. 113 КК), шпигунства (ст. 114 КК), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК); 2) низки злочинів проти громадської безпеки: терористичного акту (ст. 258 КПК), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК), публічних закликів до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК), фінансування тероризму (ст. 258-5 КК), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК), нападу на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК); 3) окремих злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК), розроблення, виробництва, придбання, зберігання, збуту, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК), екоциду (ст. 441 КК), геноциду (ст. 442 КК).

Важливо зазначити, що таке право слідчий суддя або суд може реалізувати лише під час дії воєнного стану. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної

влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України (ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Стаття 184. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів

1. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду, і повинно містити:

{Абзац перший частини першої статті 184 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 – зміни не мають зворотньої дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін – див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону; в редакції Закону № 2367-VIII від 22.03.2018; із змінами, внесеними згідно із Законами № 2447-VIII від 07.06.2018, № 720-IX від 17.06.2020}

1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа;

2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

4) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу;

5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;

7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу.

2. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

3. До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

4. Застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого клопотання.

1. Коментована стаття встановлює вимоги до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів. Враховуючи положення ст. 299 КПК України, положення цієї статті

поширюються і на клопотання дівнавача. При цьому «виходячи з системного аналізу ст. 309 КПК та враховуючи положення ч. 10 ст. 182 КПК, ... термін «застосування запобіжного заходу» у цьому випадку охоплює не тільки його обрання, але й зміну на інший запобіжний захід»¹⁷⁴.

2. Ознакою визначення підсудності вказано місцезнаходження органу досудового розслідування (крім кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду). Проте ст. 192 КПК передбачає, що прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана, якщо неможливо не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання звернутися до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Проте, якщо йдеться про затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

3. Тлумачення цього термінопоняття у законодавстві немає, однак у судовій практиці мали місце його роз'яснення та рекомендації стосовно правильного визначення підсудності клопотань.

4. В інформаційному листі ВССУ від 16.06.2016 № 223-1650/0/4-16 вказано, що, відповідно до ч. 2 ст. 132 КПК, всі клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів (ч. 2 ст. 131 КПК), подаються до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування. При цьому органом досудового розслідування, враховуючи системний аналіз положень п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК та ч. 1 ст. 38 КПК, є: 1) слідчі підрозділи (Головне слідче управління, слідче управління, відділ, відділення) органів

---

¹⁷⁴ Постанова ККС ВС від 18 грудня 2018 року, справа № 628/969/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78750772>).

Національної поліції України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства¹⁷⁵, органів державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Іншими словами, органом досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні є не сам правоохоронний орган, до складу якого входить відповідний підрозділ (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України), а його підрозділ (управління, відділ), визначений у ч. 1 ст. 38 КПК. У разі проведення досудового розслідування слідчою групою клопотання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження також розглядаються слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування. Підставою для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце проведення досудового розслідування.

5. ККС ВС вказав, що «чинний кримінальний процесуальний закон визначає органами досудового розслідування не службових осіб – слідчих цих органів досудового розслідування, а відповідні державні установи – слідчі підрозділи та підрозділи детективів ... територіальна підсудність визначається за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слідчий підрозділ»¹⁷⁶. У контексті ДБР, ККС ВС зазначив у постанові таке: «... територіальна підсудність визначається за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слідчий підрозділ ... Отже, слідчий та прокурор в даному кримінальному провадженні, де досудове розслідування

---

¹⁷⁵ Натепер цих органів досудового розслідування не існує, натомість п. 3 ч. 2 ст. 38 КПК передбачено підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

¹⁷⁶ Ухвала ККС ВС від 22 квітня 2020 року, провадження № 51 – 1901 впр 20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88880636>.

здійснюється ТУ ДБР в м. Полтаві, за правилами кримінального процесуального законодавства, мають право звертатись із клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження до Октябрського районного суду м. Полтави за місцезнаходженням юридичної особи. Оскільки вказане кримінальне провадження за клопотанням про продовження запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваному ОСОБА_2 надійшло до Московського районного суду м. Харкова з порушенням правил підсудності, його розгляд ще не проводився, то є підстави для задоволення клопотання та направлення матеріалів клопотання на розгляд до Октябрського районного суду м. Полтави»¹⁷⁷.

6. У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

7. Клопотання має складатися з трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної. У вступній вказуються посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка звертається із клопотанням, номер кримінального провадження, дата внесення відомостей про нього до ЄРДР, кваліфікація кримінального правопорушення.

8. Коментована стаття встановлює деталізовані вимоги лише до мотивувальної частини клопотання. Як правило, на практиці вона починається зі зазначення того, що матеріали кримінального провадження перебувають у провадженні органу досудового розслідування.

9. Короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа, має бути здійснений таким чином, щоб була чітко зрозуміла фабула кримінального правопорушення (дата, місце, обставини вчинення тощо).

10. Правова кваліфікація кримінального правопорушення зі зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність мусить містити вказівку на статтю та частину статті КК.

---

¹⁷⁷ Ухвала ККС ВС від 13 травня 2020 року, справа № 643/7208/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89316328>.

11. Виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, має бути здійсненим таким чином, щоб досягнути стандарту доказування «обґрунтована підозра». Як зазначено у рішенні ЄСПЛ «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04)», термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення¹⁷⁸. Водночас важливим є те, що обґрунтованість підозри містить два аспекти: перший зачіпає питання права (підозра має стосуватися правопорушення, передбаченого законом), другий – питання факту (мають бути доведені обставини, які за розумного та неупередженого тлумачення викликають підозру щодо причетності певної особи до певного кримінального правопорушення)¹⁷⁹. При цьому необхідно зважати на те, що виклад обставин, які дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, не має носити характер припущень слідчого, дізнавача, прокурора, а повинен містити посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини. Копії цих матеріалів мають додаватися до клопотання.

12. Посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 КПК, та виклад обставин, на підставі яких слідчий, дізнавач, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, мають носити конкретизований характер. Недопустиме механічне перелічування ризиків без «прив'язки» їх до особи та процесуальної ситуації. При цьому має бути надане окреме обґрунтування наявності кожного ризику. Таке обґрунтування не може мати характеру припущень, а мусить базуватися на матеріалах, що підтверджують ці обставини. Це відповідає практиці ЄСПЛ. Зокрема, у Рішенні «Макаренко проти України» (Заява № 622/11) ЄСПЛ нагадав, що обґрунтування будь-якого

---

¹⁷⁸ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

¹⁷⁹ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк. Харків : Фактор, 2013. С. 360.

періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами влади. Обов'язок посадової особи, яка відправляє правосуддя, надавати відповідні та достатні підстави затримання – на додаток до наявності обґрунтованої підозри – покладається на неї з моменту ухвалення першого рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, тобто «негайно» після затримання. До обґрунтувань, які згідно з практикою Суду вважаються «відповідними» та «достатніми» доводами, належать такі підстави, як небезпека переховування від слідства, ризик чинення тиску на свідків або фальсифікації доказів, ризик змови, ризик повторного вчинення злочину, ризик спричинення порушення громадського порядку, а також необхідність захисту затриманого¹⁸⁰. У Рішенні «Подвезько проти України» (Заява № 74297/11) зазначено, що пункт 3 статті 5 Конвенції вимагає надання переконливого обґрунтування органами влади будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки коротким він є. Аргументи «за» і «проти» звільнення (з-під варту), включаючи ризик того, що обвинувачений може перешкоджати належному провадженню у справі, не повинні оцінюватись абстрактно (in abstracto), але мають підтверджуватися фактичними даними¹⁸¹.

13. Обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів, мусить логічно впливати з попередніх елементів мотивувальної частини клопотання, адже такий висновок можна зробити, якщо є підтвержені ризики. Це є елементом пропорційності застосування запобіжного заходу, на необхідність врахування чого вказує ЄСПЛ. ЄСПЛ розглядає питання пропорційності щодо обмеження свободи особи, проте ці правові позиції є релевантними при оцінці доречності застосування і запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням свободи. Тобто, як зазначає

---

¹⁸⁰ Справа «Макаренко проти України» (Заява № 622/11) : Рішення ЄСПЛ від 30 січня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c45#Text.

¹⁸¹ Справа «Подвезько проти України» (Заява № 74297/11) : Рішення ЄСПЛ від 12 лютого 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a47#Text.

ЄСПЛ, пункт 1 статті 5 Конвенції вимагає, що для того щоб позбавлення свободи не вважалося свавільним, не достатньо того, щоб цей захід здійснювався відповідно до національного законодавства; він також має бути необхідним за конкретних обставин. На думку Суду, тримання під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції повинно втілювати вимогу пропорційності, котра обумовлює існування обґрунтованого рішення, яким здійснюється оцінка відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення¹⁸².

14. Коментована стаття вказує на потребу обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК. Мають бути зазначені конкретні обов'язки та обґрунтування необхідності покладення кожного з них.

15. Виходячи з того, що натепер можуть бути покладені обмежувальні заходи, вказані у ч. 6 ст. 194 КПК (в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством), то необхідність покладення обмежувальних заходів та їхній перелік також має бути вказаний та обґрунтований у мотивувальній частині клопотання.

16. Поза тим, у клопотанні про застосування запобіжного заходу слідчий, прокурор, окрім підстав, зазначених у ст. 177 КПК, зобов'язаний надати інформацію про застосування до підозрюваного, обвинуваченого інших запобіжних заходів як у цьому кримінальному провадженні, так і в інших кримінальних провадженнях (за наявності відомостей про їх застосування)¹⁸³.

17. У резолютивній частині вказується прохання слідчого, дізнавача, прокурора застосувати конкретний запобіжний захід, додаткові обов'язки (якщо це вказано у мотивувальній частині), обмежувальні заходи (якщо це вказано у мотивувальній частині) стосовно підозрюваного, обвинуваченого.

---

¹⁸² Справа «Таран проти України» (Заява № 31898/06) : Рішення ЄСПЛ від 17 жовтня 2013 р. URL: https://protocol.ua/ru/stattya_5_pravo_na_svbodu_ta_osobistu_nedotorkan_st_taran_prot_i_ukrayini/.

¹⁸³ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>.

18. Клопотання підписується слідчим, дізнавачем, прокурором (у разі якщо прокурор його склав), погоджується з прокурором, відомості про що також вказуються у клопотанні, зазвичай після підпису особи, яка склала клопотання.

19. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Це підтверджується власноручним підписом підозрюваного, обвинуваченого, а також його захисника, із зазначенням години та хвилини отримання копії клопотання. Копії матеріалів мають бути засвідчені, складено їх опис, також посвідчений підписом особи, яка склала клопотання.

20. Частина 3 коментованої статті вказує на необхідний перелік додатків до клопотання: 1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 2) перелік свідків, яких ініціатор клопотання вважає за потрібне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; 3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу. Копії матеріалів мають бути засвідчені, складено їх опис, також посвідчений підписом особи, яка склала клопотання. Копії матеріалів, наданих стороні захисту та скеровані до суду, мають бути однаковими.

21. Недопустиме вказання в одному клопотанні прохання про застосування запобіжного заходу до декількох підозрюваних, обвинувачених.

Стаття 185. Відкликання, зміна або доповнення клопотання про застосування запобіжного заходу

1. Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу прокурору стали відомі обставини, що включають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, він зобов'язаний відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу та відкликати дозвіл на затримання, якщо такий дозвіл був отриманий.

2. Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.

1. Після подання клопотання про застосування запобіжного заходу за наявності належних підстав, передбачених коментованою статтею, його може бути змінено, доповнено, відкликано. Відкликання, зміна або доповнення клопотання про застосування запобіжного заходу має здійснюватися у тій же письмовій процесуальній формі, що й складання та подання клопотання про застосування запобіжного заходу. У доктрині слушно зауважується, що «початковим моментом, з якого слідчий або прокурор набувають права доповнити чи замінити первісне клопотання, є його подання слідчому судді. До якого моменту вони можуть його реалізувати, закон не встановлює. Виходячи з логіки кримінально-процесуальної діяльності, можна припустити, що цим кінцевим моментом є вихід слідчого судді до нарадчої кімнати»¹⁸⁴.

2. Прокурор зобов'язаний відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу, якщо після його подання прокурору стали відомі обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення. Вважаємо, що так само має вчинити прокурор у разі, якщо стали відомі обставини, що виключають наявність ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК.

3. Коментована стаття чітко не розмежовує, залежно від встановлення яких обставин слідчий, дізнавач, прокурор мають

---

¹⁸⁴ Завтур В. А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : сучасні проблеми формування судово-контрольного провадження. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 587.

доповнити клопотання, або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням. Доповнення клопотання може мати місце, наприклад, у разі потреби додати посилання на матеріали, якими обґрунтовується наявність обґрунтованої підозри або ризиків, указати додаткові ризики. Зміна клопотання є доречною тоді, коли слід уточнити певні фактичні дані стосовно наявності обґрунтованої підозри, ризиків, обставин, які враховуються при обранні запобіжного заходу.

4. Заміна клопотання новим буде доречною тоді, коли змінюється резолютивна частина клопотання, змінюється кваліфікація кримінального правопорушення або є необхідність покладення на підозрюваного, обвинуваченого додаткових обов'язків чи обмежувальних заходів.

5. Як зазначає В. А. Завтур, під час розгляду питання про зміну чи доповнення клопотання прокурор мусить довести, що обставини, які зумовили вчинення цих процесуальних дій, стали відомі після подання первісного клопотання. Виходячи зі загальних засад змагального кримінального судочинства, слідчий суддя повинен відмовити в задоволенні таких клопотань, якщо прокурором не буде доведено ці обставини, проте практичної потреби в цьому немає, адже в цьому разі прокурор може відкликати первісне клопотання про застосування запобіжного заходу, а потім подати повторно з урахуванням висунутих змін і доповнень¹⁸⁵.

6. У разі відкликання, зміни або доповнення клопотання про застосування запобіжного заходу мають бути дотримані вимоги ч. 2 ст. 184 КПК щодо вручення копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

---

¹⁸⁵ Завтур В. А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : сучасні проблеми формування судово-контрольного провадження. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 588.

Стаття 186. Строки розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу

1. Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання.

1. У тлумаченні цієї статті варто виходити з розуміння поняття «невідкладно», часу початку обліку, а також часу закінчення строку, передбаченого для розгляду.

2. У визначенні обов'язку розглянути клопотання невідкладно доцільно вдаватися до філологічного розуміння цього поняття. «Невідкладно» (присл. до «невідкладний») – якого не можна відкладати; якого треба здійснювати, розв'язувати негайно¹⁸⁶. Відповідно, таке клопотання підлягає негайному розгляду, тобто у щонайкоротший строк.

3. Початок обліку строку можливий у трьох різних, передбачених цією статтею, ситуаціях: 1) з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого. Згідно зі ст. 209 КПК, «особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою». Відповідно, слідчий суддя, суд орієнтуються у визначенні початку строку саме на цей момент; 2) якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, то з моменту надходження до суду клопотання прокурора або слідчого, яке погоджено з прокурором. Підтвердженням цього факту є реєстрація в канцелярії суду;

---

¹⁸⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. С. 750.

3) з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання. Підтвердженням цього факту є реєстрація клопотання в канцелярії суду.

4. Визначаючи момент закінчення спливу строку, потрібно керуватися загальним положенням ч. 2 ст. 115 КПК: «при обчисленні строків годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години». Відповідно, якщо особу затримали 1 березня о 14-00, то рішення про застосування запобіжного заходу повинно бути прийнято не пізніше 4 березня 13-59. Наслідки недотримання строків передбачено ст. 206 КПК.

Стаття 187. Забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу

1. Слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, призначає дату судового засідання і здійснює судовий виклик.

2. Якщо слідчий, прокурор подав разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, слідчий суддя, суд приймає рішення згідно зі статтею 189 цього Кодексу.

3. У разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана.

1. Слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого для забезпечення судового розгляду здійснює: 1) заходи щодо забезпечення прибуття підозрюваного, обвинуваченого для судового розгляду, зокрема судовий виклик підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, або судовий виклик підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; 2) заходи для забезпечення підозрюваного, обвинуваченого захисником у випадках, якщо: підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника; участь захисника є обов'язковою; слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника; 3) повідомлення/судовий виклик свідків, яких слідчий, прокурор або підозрюваний, обвинувачений вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо застосування запобіжного заходу¹⁸⁷. Судовий виклик здійснюється слідчим суддею, судом за правилами, передбаченими статтями 134–139 КПК. У разі неприбуття за судовим викликом без поважної причини може бути накладено грошове стягнення від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб або застосовано привід. У випадку, коли судовий розгляд щодо затриманого підозрюваного, обвинуваченого у визначений КПК строк (сімдесят дві години з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого, що зафіксовано у протоколі затримання) не проведено, слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу на підставі ч. 3 ст. 206 КПК із одночасним здійсненням судового виклику на судовий розгляд щодо застосування запобіжного заходу.

2. Разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою прокурор, слідчий може також заявляти і клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, що перебачає примусове супроводження особи до місця її виклику у встановлений час. Рішення про здійснення приводу відповідно до ч. 2 ст. 140 прий-

---

¹⁸⁷ Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>.

мається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

3. З метою забезпечення розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою за судовим викликом. Якщо ж ухвалу про привід не було виконано, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу.

4. Ухвала про здійснення приводу та ухвала про надання дозволу на затримання з метою приводу є процесуальними інструментами забезпечення виконання обов'язку щодо явки особи, які відрізняються за характером правообмежень і підставами застосування. Межі застосування примусу при здійсненні приводу обумовлені необхідністю забезпечення можливості досягнення його мети. Затримання ж на підставі дозволу слідчого судді, суду є більш суворим примусовим заходом, адже завжди пов'язане з обмеженням конституційного права людини на свободу та особисту недоторканність. Привід підозрюваного, обвинуваченого застосовується у разі неприбуття без поважної причини за судовим викликом для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою. При вирішенні питання про застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки у разі неявки особи можливість приводу КПК не передбачена. Ухвалу про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу слідчий суддя має право постановити, по-перше, якщо не було виконано ухвалу про привід (зокрема, у разі відсутності особи за місцем проживання за умови неможливості встановлення місця її перебування), по-друге, якщо прокурор, слідчий за погодженням із прокурором подав разом із клопотанням про застосування

запобіжного заходу у виді тримання під вартою клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу¹⁸⁸.

5. Ухвалу про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржено до суду апеляційної інстанції (ч. 5 ст. 190, п. 1 ч. 1 ст. 309 КПК). Натомість ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу оскарженню не підлягає. Зазначене положення підтверджується Рішенням Конституційного Суду України від 17 березня 2020 року № 5-р/2020. Зокрема, в абз. 10 п. 3.2 вказаного Рішення зазначено: «...неможливість апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу є розумним обмеженням принципу рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом, яке відповідає завданням кримінального провадження та не порушує конституційних прав людини»¹⁸⁹. Повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише в разі виникнення нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою та обґрунтовані у клопотанні.

Стаття 188. Клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

---

¹⁸⁸ Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. С. 304–305.

¹⁸⁹ Рішення Конституційного Суду України від 17 березня 2020 року № 5-р/2020, справа № 3-358/2018(4975/18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-20#n65>.

2. Це клопотання може бути подане:

1) одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;

2) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

3) після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю.

3. Прокурор додає до клопотання документи, які підтверджують зазначені у пунктах 1, 2 частини четвертої статті 189 цього Кодексу обставини.

1. Ініціаторами клопотання про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, відповідно до положень коментованої статті, можуть бути прокурор або слідчий за погодженням із прокурором. Тимчасом саме на прокурора покладається тягар доказування обставин, які свідчать про необхідність задоволення відповідного клопотання, та обов'язок додати до клопотання документи, які ці обставини підтверджують (ч. 3 ст. 188 КПК).

2. Кримінальний процесуальний закон встановлює чіткі вимоги до порядку подання клопотання про надання дозволу на затримання з метою приводу. Так, відповідне клопотання може бути подано виключно: 1) одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою; 2) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику; 3) після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсут-

ності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю. КПК України не передбачає за жодних обставин можливості подання клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу до подання клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Стаття 189. Розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу

1. Слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду про затримання з метою приводу.

2. Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання.

3. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора.

4. Слідчий суддя, суд відмовляє у наданні дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, якщо прокурор не доведе, що зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого, а також є достатні підстави вважати, що:

1) підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування чи суду;

2) одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у статті 177 цього Кодексу.

{Частина четверта статті 189 в редакції Закону № 5076-VI від 05.07.2012}

1. Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання у закритому судовому засіданні за участю прокурора. У разі неявки прокурора у судові засідання слідчий суддя, суд має прийняти рішення про відмову у задоволенні відповідного клопотання.

2. Загальними умовами постановлення слідчим суддею, судом ухвали про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є: 1) набуття особою статусу підозрюваного, обвинуваченого у порядку, передбаченому КПК; 2) неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі у розгляді клопотання у вигляді тримання під вартою або зміну запобіжного заходу на тримання під вартою і відсутність у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (крім випадків, коли слідчий, прокурор обґрунтовують клопотання наявністю фактичних обставин, передбачених п. 2 ч. 4 ст. 189 КПК).

3. Обов'язковими елементами локального предмета доказування при розгляді слідчим суддею, судом клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу є:

1) фактичні обставини, які вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого. Слідчий суддя, суд під час розгляду клопотання про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу зобов'язані здійснити змістовну оцінку викладених у ньому доводів на предмет наявності матеріально- та процесуально-правових умов застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, зокрема перевірити, чи передбачає тяжкість кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа, можливість обрання до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

2) фактичні обставини, які вказують на наявність достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування чи суду (п. 1 ч. 4 ст. 189

КПК), або, одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК (п. 2 ч. 4 ст. 189 КПК). Аналіз судової практики показує, що на підтвердження факту переховування підозрюваного, обвинуваченого прокурором, як правило, подається постанова про оголошення підозрюваного, обвинуваченого у розшук, втім, саме по собі винесення такого процесуального акта в порядку ст. 281 КПК не може виступати доказом існування цієї фактичної обставини. Тому доцільно визнати правильною практику слідчих суддів, які при розгляді клопотань про надання дозволу на затримання підозрюваного з метою приводу з'ясовують, які заходи, спрямовані на виконання постанови про розшук, були здійснені, а також чи здійснювалася перевірка перебування підозрюваного, обвинуваченого за місцем проживання¹⁹⁰.

Якщо під час розгляду клопотання буде встановлено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук, винесення ухвали про надання дозволу на затримання з метою приводу не є доцільним. У такому разі розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою повинен відбуватися за процедурою, передбаченою ч. 6 ст. 193 КПК України: слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обирає такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, а після його затримання і не пізніше як через 48 годин з часу його доставки до місця кримінального провадження розглядає вже за участю підозрюваного, обвинуваченого питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід (*див. коментар до ст. 193 КПК*).

---

¹⁹⁰ Ухвала слідчого судді Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 13 листопада 2020 року, справа № 235/8013/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92862720> (Дата звернення: 15.03.2021).

Стаття 190. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу

1. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу повинна містити:

1) найменування суду, прізвище та ініціали слідчого судді, судді (суддів);

2) прізвище, ім'я, по батькові підозрюваного, обвинуваченого, для затримання якого постановляється ухвала, відомі на момент постановлення ухвали, а якщо прізвище, ім'я, по батькові не відомі, – докладний опис такої особи;

3) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, і його правову кваліфікацію за законом України про кримінальну відповідальність;

4) посилання на обставини, які дають підстави для обґрунтованої підозри про вчинення особою кримінального правопорушення;

висновку про існування ризику, зазначеного у клопотанні про застосування запобіжного заходу;

висновку щодо існування обставин, зазначених у пунктах 1 або 2 частини четвертої статті 189 цього Кодексу, для прийняття рішення про надання дозволу на затримання;

5) дату постановлення ухвали;

6) дату втрати законної сили ухвалою;

7) підпис слідчого судді, судді (суддів), який постановив ухвалу.

2. В ухвалі про дозвіл на затримання з метою приводу вказуються прізвище, ім'я, по батькові, адреса і телефон прокурора або слідчого, за клопотанням якого постановлена ухвала.

3. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;

2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;

2⁻¹) добровільного з'явлення підозрюваного до слідчого судді, а обвинуваченого до суду, про що слідчий суддя, суд повідомляє прокурора;

{Частина третю статті 190 доповнено пунктом 2⁻¹ згідно із Законом № 1950-VIII від 16.03.2017}

3) відкликання ухвали прокурором.

4. Слідчий суддя, суд за клопотанням прокурора має право вирішити питання про повторне затримання з метою приводу в порядку, передбаченому цим Кодексом. Повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою.

5. Ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржена в порядку, передбаченому цим Кодексом. Ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає.

{Положення частини п'ятої статті 190 визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 5-р/2020 від 17.03.2020}

1. За результатами розгляду клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу слідчим суддею, судом може бути прийнято рішення про задоволення такого клопотання або відмову у його задоволенні. У судовій практиці є поодинокі приклади повернення слідчому, прокурору клопотання для усунення недоліків та приведення у відповідність до вимог КПК¹⁹¹. Такі рішення супере-

---

¹⁹¹ Ухвала слідчого судді Зборівського районного суду Тернопільської області від 23 січня 2020 року, справа № 599/1860/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87105980> (Дата звернення: 15.03.2021);

чать нормативним приписам КПК. У разі якщо клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу не відповідає вимогам КПК, слідчим суддею, судом повинно бути прийнято рішення про відмову у його задоволенні. Цей аспект має принципове правове значення, адже у випадку винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу повторне звернення з таким клопотанням щодо тієї самої особи в тому самому кримінальному провадженні можливе лише за умови виникнення нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою (ч. 4 ст. 190 КПК). Таким чином, рішення про повернення клопотання слідчому, прокурору нівелюватиме цю процесуальну гарантію.

2. Дійшовши висновку про наявність підстав для задоволення клопотання, слідчий суддя, суд виносить ухвалу про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу. Відповідно до п. 2 ч. 1 коментованої статті, відповідна ухвала повинна містити прізвище, ім'я, по батькові підозрюваного, обвинуваченого, для затримання якого постановляється ухвала, відомі на момент постановлення ухвали, а якщо прізвище, ім'я, по батькові не відомі, – докладний опис такої особи. Йдеться, зокрема, про такі відомості, як стать, вік, національність, статура, особливі прикмети тощо.

3. Мотивувальна частина ухвали про надання дозволу на затримання з метою приводу повинна містити посилання на обставини, які: дають підстави для обґрунтованої підозри про вчинення особою кримінального правопорушення, висновку про існування ризику, зазначеного у клопотанні про застосування запобіжного заходу; вказують на наявність підстав для тримання під вартою, висновку щодо існування обставин, зазначених у п. 1 або 2 ч. 4 ст. 189 КПК. Слідчий суддя, суд зобов'язані зазначити, на підставі яких доказів вони дійшли висновку про наявність або відсутність таких фактичних обставин.

4. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту: 1) приводу підозрюваного, обвинувачено-

---

Ухвала слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави від 12 грудня 2014 року, справа № 554/18615/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61843218> (Дата звернення: 15.03.2021).

го до суду; 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії; 3) добровільного з'явлення підозрюваного до слідчого судді, а обвинуваченого до суду, про що слідчий суддя, суд повідомляє прокурора; 3) відкликання ухвали прокурором. Слідчий суддя, суд повинен визначити строк дії ухвали в межах шести місяців. Побуває практика, за якою слідчі судді зазначали у резолютивній частині, що ухвала втрачає чинність з моменту приводу підозрюваного, обвинуваченого¹⁹². Втім, такі ухвали також втрачають чинність із закінченням шести місяців із дати постановлення в силу імперативного припису п. 2 ч. 3 коментованої статті.

5. Як показує аналіз судової практики, слідчі судді визначають у резолютивній частині ухвали про надання дозволу на затримання з метою приводу суб'єктів, на яких покладається організація виконання ухвали (конкретний слідчий або орган досудового розслідування), а також контроль за її виконанням (як правило, прокурор)¹⁹³.

6. Ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу підлягає оскарженню в апеляційному порядку. Ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає. У Рішенні Конституційного суду України від 17 березня 2020 року у справі за конституційною скаргою Татькова В.І. щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ч. 5 ст. 190, п. 1 ч. 1, ч. 3 ст. 309 КПК зазначається, що неможливість апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу є розумним обмеженням принципу рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом, яке відповідає завданням кримінального провадження та не порушує конституційних прав людини.

---

¹⁹² Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 4 липня 2014 року, справа № 520/3826/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44305270> (Дата звернення: 15.03.2021).

¹⁹³ Ухвала Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 27 лютого 2020 року, справа № 279/1369/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87865263> (Дата звернення: 15.03.2021); Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 27 березня 2019 року, справа № 459/2288/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80779230> (Дата звернення: 15.03.2021).

Стаття 191. Дії уповноважених службових осіб після затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання

1. Затримана на підставі ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше тридцяти шести годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу.

2. У разі затримання на транспорті місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана.

3. У разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів, місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту.

4. У разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс.

5. Службова особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання затримала особу, зобов'язана негайно вручити їй копію зазначеної ухвали.

6. Уповноважена службова особа (особа, якій законом надане право здійснювати затримання), яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або у якої під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, негайно повідомляє про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі.

7. Якщо після затримання підозрюваного, обвинуваченого з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання.

8. Службова особа здійснює затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу.

1. Частина перша коментованої статті встановлює 36-годинний строк для виконання ухвали слідчого судді, суду про затримання з метою приводу. Цей строк є достатнім для доставлення до слідчого судді, суду, оскільки можливість втручання в права і свободи особи присутня, а витрати часу для клопотання про застосування запобіжного заходу до особи не є настільки значними.

Початок обліку строку розпочинається з моменту фактично затримання особи. Згідно зі ст. 209 КПК, «особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою». Оскільки строк встановлено в годинах, то щодо моменту закінчення спливу строку потрібно виходити з загального положення ч. 2 ст. 115 КПК: «при обчисленні строків годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години».

Відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК, уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені процесуальним законодавством. Ч. 5 цієї ж статті передбачає обов'язок складення протоколу, у якому має бути зазначено: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим.

Оскільки в протоколі має бути вказано місце затримання, то ч.ч. 2–4 цієї статті вказують загальні правила визначення місця затримання. Крім того, ці положення мають практичне значення тому, що відповідно до положень ст. 192 КПК з урахуванням положень ст. 211 КПК передбачено можливість прокурора, слідчого за погодженням із прокурором звернутися з клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана.

2. Відповідно:

– у разі затримання на транспорті (в цьому випадку мається на увазі приватний чи службовий транспорт) місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана;

– у разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів (якщо ситуація затримання унеможливує негайну зупинку транспорту), місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту, тобто та зупинка, де затримана особа у супроводі службової особи залишила громадський транспортний засіб;

– у разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України, місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс. У цьому випадку потрібно враховувати специфіку авіаційного та морського транспорту, оскільки при очікуванні зупинки можливий вихід за межі юрисдикції слідчих органів України. Крім того, у всіх спірних моментах потрібно зважати на положення міжнародних нормативних актів, головно це Конвенція ООН з морського права¹⁹⁴ та Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963)¹⁹⁵. Зокрема, саме з положень ст. 3 «Держава реєстрації повітряного судна є правомочною здійснювати юрисдикцію стосовно правопорушень і дій, скоєних на борту»

---

¹⁹⁴ Конвенція ООН з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text.

¹⁹⁵ Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244#Text.

Конвенції про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963) і впливають положення ч. 4 ст. 191 КПК України.

3. Для забезпечення дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні ч. 5 коментованої статті передбачає, що службова особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання затримала особу, зобов'язана негайно («негайно») прислівник до «негайний»¹⁹⁶ – який здійснюється, відбувається відразу, без затримки; терміновий) вручити їй копію зазначеної ухвали.

4. Вимога негайності також вказується і в ч. 6 цієї статті, що передбачає обов'язок уповноваженої службової особи (особи, якій законом надане право здійснювати затримання), яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання, або у якій під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, негайно повідомити про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі. Зміст повідомлення повинен відповідати ст. 112 КПК та, згідно з главою 11 КПК, задля забезпечення оперативності може здійснюватися електронною поштою чи факсимільним зв'язком, телефоном або телеграмою. Кожен етап виконання ухвали повинен фіксуватися протоколом чи рапортом.

5. Необхідність дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні передбачає в ч. 7 коментованої статті обов'язок уповноваженої службової особи перевіряти, чи не відкликана ухвала про дозвіл на затримання прокурором. У разі встановлення такого факту підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання.

6. Особливий порядок ч. 8 ст. 191 встановлює для затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків, а саме: затримання і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього

---

¹⁹⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. С. 752.

розвідувального органу. Таке положення кореспондує обов'язок негайного повідомлення про затримання відповідного розвідувального органу України. Обумовлено це специфікою діяльності зазначених співробітників та необхідністю збереження державної таємниці.

Наприклад, «відомості про номенклатуру, фактичну наявність спеціальних технічних засобів чи спеціальної техніки: устаткування, апаратури, приладів, пристроїв, програмного забезпечення, препаратів та інших виробів, призначених (спеціально розроблених, виготовлених, запрограмованих або пристосованих) для негласного отримання інформації, що розкривають найменування, принцип дії чи експлуатаційні характеристики технічних засобів розвідки, спеціальних технічних засобів чи спеціальної техніки, призначених для здійснення та забезпечення оперативно-розшукової, контррозвідувальної чи розвідувальної діяльності, відповідно до пунктів 4.5.1, 4.5.6 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом голови Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440, є державною таємницею. Володіння зазначеними відомостями без належних на то підстав дає змогу зацікавленій стороні впливати на результати такої діяльності, що створює загрозу національним інтересам і безпеці»¹⁹⁷.

Стаття 192. Подання клопотання про застосування запобіжного заходу після затримання особи без ухвали про дозвіл на затримання

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого

---

¹⁹⁷ Постанова ККС ВС від 7 жовтня 2020 року, справа № 725/1199/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173671>.

знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо у строк, передбачений частиною другою статті 211 цього Кодексу, – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

{Частина перша статті 192 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2447-VIII від 07.06.2018}

2. Клопотання про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, має відповідати вимогам, зазначеним у статті 184 цього Кодексу. До клопотання має бути доданий протокол затримання підозрюваного.

1. Подання клопотання про застосування запобіжного заходу після затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення чи його готування є можливою, а в більшості випадків необхідною умовою забезпечення виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК. Саме метою системи заходів забезпечення кримінального провадження, передбачено досягнення дієвості кримінального провадження. Взаємозв'язок «дієвості» і «завдань» кримінального провадження є беззаперечним. Можемо упевнено констатувати, що завдання кримінального провадження будуть досягнуті з більшою ймовірністю, якщо будуть застосовані дієві процесуальні засоби (в тому числі і запобіжні заходи).

Доречно наголосити, що подання клопотання про застосування запобіжного заходу після затримання особи без ухвали про дозвіл на затримання є правом прокурора, слідчого за погодженням із прокурором, а не обов'язком. Подання цього клопотання здійснюється уповноваженим суб'єктом з дотриманням загальних правил, які передбачені у ст. 132 КПК, а також із врахуванням обставин, що склались у конкретному кримінальному провадженні під час розслідування. Тобто якщо у застосуванні запобіжного за-

ходу немає потреби, то уповноважений суб'єкт не зобов'язаний вносити таке клопотання у кожному випадку.

Згідно з ч. 2 ст. 29 Конституції України, у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід. Таке формулювання цієї норми Конституції є доволі жорстким та відрізняється від положень, які містяться в КПК. Власне тимчасовим запобіжним заходом, за ч. 2 ст. 176 КПК, є затримання особи, а не тримання під вартою.

Затримання без ухвали слідчого судді, суду за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене у випадках, які передбачені у ст.ст. 207–208 КПК.

Обґрунтованість затримання мусить бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин (ч. 2 ст. 29 Конституції України). Детальніше про це йдеться у ч. 2 ст. 12 КПК, згідно з якою кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу повинен подати до суду протягом шістдесяти годин з моменту затримання¹⁹⁸. Якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання затриманій особі не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою, то така особа негайно звільняється з місця тимчасового тримання для затриманих. У разі неподання клопотання уповноваженою особою у шістдесятигодинний строк або затримана особа не доставлена до суду, вона втрачає статус підозрюваного зі сплином загального строку затримання (72 години). У такому разі порядок подання клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюватиметься за загальними правилами ст.ст. 184–186 КПК.

---

¹⁹⁸ Момент затримання : див. коментар до ст. 209 КПК.

Клопотання про застосування запобіжного заходу після затримання особи без ухвали про дозвіл на затримання подається до місцевого суду за правилами територіальної юрисдикції (підслідності/підсудності). Це означає, що прокурор, слідчий за погодженням із прокурором таке клопотання подає до суду, юрисдикція якого поширюється на орган досудового розслідування, слідчий якого визначений як особа, котра буде здійснювати досудове розслідування у конкретному кримінальному провадженні.

У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до Вищого антикорупційного суду. Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження щодо таких корупційних кримінальних правопорушень, уміщених:

- у примітці до ст. 45 КК:

а) передбачені статтям: 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); 262 (Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем); 308 (Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); 312 (Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); 313 (Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням); 320 (Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів); 357 (Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження); 410 (Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та

спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем;

б) також кримінальні правопорушення, передбачені статтями: 210 (Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення витратів бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням); 354 (Підкуп працівника підприємства, установи чи організації); 364 (Зловживання владою або службовим становищем); 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); 365-2 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою); 368-2 (Незаконне збагачення); 368-3 (Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги); 368-5 (Незаконне збагачення); 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі); 369-2 (Зловживання впливом);

- якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених п.п. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК¹⁹⁹: статтями 206-2 (Протиправне заволодіння майном

---

¹⁹⁹ П.п. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК передбачають :

п. 1) кримінальне правопорушення вчинено :

– Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Головою Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступником, Директором Бюро економічної безпеки України, його заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим

заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;

– державним службовцем, посада якого належить до категорії «А»;

- депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад;

- суддею (крім суддів Вищого антикорупційного суду), суддею Конституційного Суду України, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), Головою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої ради правосуддя, Головою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- прокурорами органів прокуратури, зазначеними у п.п. 1-4, 5-11 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру»;

– особою вищого начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу Національної поліції, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника митної служби III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової служби III рангу і вище;

– військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

– керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

п. 2) розмір предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтями 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 368, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, а також предмет кримінального правопорушення або розмір завданої шкоди у кримінальних правопорушеннях, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 364, 410 Кримінального кодексу України, у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);

3) кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 КК або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК.

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України,

підприємства, установи, організації); 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом); 211 (Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону); 366-2 (Декларування недостовірної інформації), 366-3 (Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК.

2. Клопотання про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, має відповідати вимогам, зазначеним у ст. 184 КПК²⁰⁰. До клопотання в обов'язковому порядку додається копія протоколу затримання. Виходячи з положень КПК та слідчої практики, яка на сьогодні склалась, до клопотання також додаються: копії витягу з ЄРДР; повідомлення про підозру, матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного

своєю постановою може віднести кримінальне провадження у кримінальних правопорушеннях, передбачених абзацом першим цієї частини, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним кримінальним правопорушенням було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб.

Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені цією ст. 216 КПК до його підслідності, за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.

У разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 354, 364-370 КК, які були вчинені службовою особою Національного антикорупційного бюро України (крім Директора Національного антикорупційного бюро України, його першого заступника та заступника), такі кримінальні правопорушення розслідуються детективами зазначеного підрозділу.

²⁰⁰ Див. коментар до ст. 148 КПК.

заходу; підтвердження того, що підозрюваному надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу; інші матеріали кримінального провадження за потреби.

Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу

1. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою цієї статті.

2. Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права:

- 1) мати захисника;
- 2) знати суть та підстави підозри або обвинувачення;
- 3) знати підстави його затримання;
- 4) відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення;
- 5) давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою;
- 6) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;
- 7) заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду.

3. Слідчий суддя, суд зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення захисником підозрюваного, обвинуваченого, якщо останній заявив клопотання про залучення захисника, якщо участь захисника є обов'язковою або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника.

4. За клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

5. Будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

6. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.

{Частина шоста статті 193 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021}

1. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу під час досудового розслідування здійснюється слідчим суддею місцевого суду, юрисдикція якого поширюється на орган досудового розслідування, який здійснює кримінальне провадження за підслідністю, визначеною прокурором (окрім випадків, якщо таке клопотання подається до Вищого антикорупційного суду). Під час судового розгляду кримінального провадження клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за правилами ст. 331 КПК.

Обов'язковими учасниками судового розгляду клопотання є прокурор, підозрюваний, обвинувачений, його захисник. Підозрюваний та обвинувачений можуть бути відсутні, якщо виникли обставини, що передбачені в ч. 6 коментованої статті.

2. Відповідно до ч. 3 ст. 5 Конвенції, кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» п. 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку²⁰¹. Забезпечення права постати перед компетентним органом є міжнародним стандартом відправлення правосуддя в Україні.

Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, проводить у залі судового засідання такий розгляд відповідно до загальних положень судового розгляду (§1 Глави 28 КПК).

Після відкриття судового розгляду та оголошення його учасників, а також виконання інших підготовчих дій слідчий суддя, суд має роз'яснити права та обов'язки підозрюваного (обвинуваченого), що передбачені у ст. 42 КПК. У коментованій частині статті окремо наголошується на роз'ясненні прав, які можна розділити на окремі групи, що реалізуються через гарантовані засади кримінального провадження:

– *забезпечення права на захист* (мати захисника (слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ч. 2 ст. 20 КПК)); знати суть і підстави підозри або обвинувачення (ч. 1 ст. 20 КПК); давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою (ч. 1 ст. 20 КПК));

– *забезпечення права на свободу та особисту недоторканість* (знати підстави затримання (ч. 1 ст. 12 КПК));

– *свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї* (відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення (ч. 2 ст. 18 КПК));

---

²⁰¹ Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

– змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора (ч. 2 ст. 22 КПК));

– безпосередність дослідження показань, речей і документів (заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду (ч. 1 ст. 23 КПК)). Звісно, що ці перелічені права підозрюваного тісно пов'язані і з іншими засадами кримінального провадження тією чи іншою мірою.

Про роз'яснення процесуальних прав та обов'язків підозрюваному (обвинуваченому) вручається відповідна пам'ятка.

3. Вжиття слідчим суддею заходів із забезпечення підозрюваному, обвинуваченому захисника є вужчим поняттям, ніж реалізація права на захист. Власне для забезпечення реалізації у повному обсязі права на захист слідчий суддя має окремо роз'яснити, що підозрюваний (обвинувачений) має право мати захисника під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, якщо до цього моменту захисник ще не був залучений у цьому кримінальному провадженні. Загальні правила участі захисника визначені у ст. 46 КПК. Залучення захисника підозрюваним (обвинуваченим) або іншими особами за їх проханням чи згодою здійснюється відповідно до ст. 48 КПК. Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням відбувається у порядку ст. 49 КПК. Випадки обов'язкової участі захисника визначені у ст. 52 КПК. Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії регламентується ст. 53 КПК.

Відповідно до підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції, обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення може захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя²⁰².

---

²⁰² Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Правову позицію ЄСПЛ на предмет часових рамок початку забезпечення реалізації права на захист у кримінальному провадженні, в тому числі і під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу, викладено у п. 63 рішення ЄСПЛ від 9 червня 2011 року у справі «Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02)²⁰³: «Для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому звичайно повинно бути забезпечено можливість отримати ефективну допомогу захисника зі самого початку провадження» (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Заява № 36391/02) та пункти 90–91 Рішення ЄСПЛ від 12 червня 2008 року у справі «Яременко проти України»²⁰⁴ (Заява № 32092/02)). За необхідності захисника мають призначати офіційно. Проте призначення національними органами захисника не гарантує ефективну правову допомогу (п. 65 Рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 року у справі «Камазінські проти Австрії»).

4. Після учинення підготовчих дій та отримання показань чи пояснень від підозрюваного (обвинуваченого) з приводу застосування запобіжного заходу, якщо він не відмовився їх надавати, слідчий суддя за власною ініціативою або за клопотаннями сторони захисту чи обвинувачення можуть допитати свідків, які викликані в судове засідання. Список осіб, котрі підлягають виклику у судове засідання, як правило, міститься у клопотанні сторони обвинувачення про обрання запобіжного заходу, у сторони захисту – в окремому клопотанні про виклик осіб у судове засідання. Після закінчення заслуховування свідків слідчий суддя, суд може дослідити будь-які матеріали, що подані в судове засідання, котрі мають значення для правильного вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

---

²⁰³ Справа «Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02) : Рішення ЄСПЛ від 9 червня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text.

²⁰⁴ Справа «Яременко проти України» (Заява № 32092/02) : Рішення ЄСПЛ від 12 вересня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text.

5. Особливе місце займає ч. 5 коментованої статті, оскільки присвячена питанню презумпції невинуватості особи, а саме підозрюваного (обвинуваченого). Відповідно до її нормативного змісту, твердження та заяви, що були зроблені підозрюваним (обвинуваченим) у судовому розгляді під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу, не можуть використовуватись з метою доведення його винуватості у цьому кримінальному правопорушенні, з приводу якого ведеться судовий розгляд, або будь-якому іншому правопорушенні. Можемо констатувати, що ч. 5 ст. 193 КПК виходить за межі ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК і доповнює основні положення засади презумпції невинуватості.

6. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або підозрюваний (обвинувачений) оголошений у міжнародний розшук, клопотання про обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, може бути розглянуто без його участі, але з обов'язковим залученням і присутністю його захисника в порядку спеціального досудового розслідування (*in absentia*). Окрім встановлення факту перебування на тимчасово окупованій території України, території, визнаній Верховною Радою України державою-агресором, оголошення міжнародного розшуку та проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*), прокурор мусить довести обставини, що передбачені ст. 177 КПК.

Якщо заходи міжнародного розшуку дали свій результат, тобто підозрюваний (обвинувачений) затриманий і доставлений до органу, що здійснює досудове розслідування або судовий розгляд, то слідчий суддя, суд розглядають клопотання про обрання запобіжного заходу тримання під вартою протягом 48 годин з моменту доставлення підозрюваного (обвинуваченого). Під час такого розгляду може бути прийнято рішення: про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про обрання іншого запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою. Прийняте рішення постановляється у формі ухвали.

Стаття 194. Застосування запобіжного заходу

1. Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор;

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

2. Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті.

3. Слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе обставини, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктами 2 та 3 частини першої цієї статті.

4. Якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктом 3 частини першої цієї статті, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою цієї статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.

{Частина четверта статті 194 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

5. Якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою,

прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

6. В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

{Статтю 194 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

7. Обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою цієї статті, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. Після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

{Частина сьома статті 194 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

8. До підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою у випадках та в порядку, передбачених цією главою.

1. Під час судового розгляду слідчий суддя, суд, вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу, має встановити три факти: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним (обвинуваченим) кримінального правопорушення; наявність

достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні. Доведення перед слідчим суддею, судом цих фактів покладається на сторону захисту й обвинувачення.

Наявність обґрунтованої підозри під час прийняття рішення про застосування запобіжного заходу є ключовим моментом. Підозра у кримінальному провадженні має бути складена та вручена протягом 24 годин з моменту затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення у порядку, передбаченому Главою 22 КПК.

Розуміння обґрунтованості підозри під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу подається в рішеннях ЄСПЛ. Зокрема, у справі «Кавала проти Туреччини» від 10 грудня 2019 року (28749/18)²⁰⁵ Суд повторює, що особа може бути затримана відповідно до пункту 1 (с) статті 5 Конвенції лише в рамках кримінального провадження з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення (див. рішення у справі «Єціус проти Литви» (34578/97) та «Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (13237/17) від 20 березня 2018 р.). Для того щоб арешт за обґрунтованою підозрою був виправданий відповідно до пункту 1 (с) статті 5, не потрібно щоб поліція отримала достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення або для арешту, або під час перебування заявника під вартою (див. «Броган та інші проти Сполученого Королівства», 29 листопада 1988 р., § 53, серія А № 145-В). Також не потрібно, щоб особі, яку затримали, в кінцевому рахунку було пред'явлено обвинувачення або представлено перед судом. Об'єктом затримання для допиту є подальше розслідування кримінальної справи шляхом підтвердження або зняття підозр, які є підставою для затримання. Таким чином, факти, які викликають підозру, не повинні бути такого рівня, як ті, що необхідні для

---

²⁰⁵ Справа «Кавала проти Туреччини» : Рішення ЄСПЛ від 10 грудня 2019 р. (28749/18). URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2020/01/kavala-proti-turechchini-rishennia-espl.pdf>.

обґрунтування обвинувального вироку або навіть притягнення до відповідальності, що настає на наступному етапі процесу кримінального розслідування (див. «Мюррей проти Сполученого Королівства», 28 жовтня 1994 р., § 55, серія А № 300-А). Тимчасом «обґрунтованість» підозри, на якій повинен ґрунтуватися арешт, є важливою частиною гарантії, встановленої у пункті 1 (с) статті 5. Того факту, що підозра є добросовісною, недостатньо. Слова «обґрунтована підозра» означають наявність фактів чи відомостей, які б задовольняли об'єктивного спостерігача, що ця особа, можливо, вчинила правопорушення. Однак те, що може бути визнано «розумним», залежатиме від усіх обставин (див. «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства», 30 серпня 1990 р., § 32, серія А № 182; також «Ільгар Мамедов проти Азербайджану», № 15172/13, § 88, 22 травня 2014 р. та «Расул Джафаров проти Азербайджану», № 69981/14, п. 117-118, 17 березня 2016 р.). Тож, оцінюючи «обґрунтованість» підозри, Суду необхідно дати можливість встановити, чи забезпечена сутність гарантії, передбаченої пунктом 1 (с) статті 5. Отже, уряд-відповідач повинен надати хоча б деякі факти чи відомості, здатні задовольнити Суд, що заарештовану особу обґрунтовано підозрюють у вчиненні передбачуваного злочину (там само, п. 34).

Термін «обґрунтованість» також означає поріг, який підозра повинна подолати, щоб задовольнити об'єктивного спостерігача щодо ймовірності звинувачень. Як правило, проблеми в цій галузі виникають на рівні фактів. Тоді питання полягає в тому, чи арешт та затримання ґрунтувалися на достатньо об'єктивних елементах, щоб повідомити про «обґрунтовану підозру», засновану на фактах справи, які справді відбулися (див. «Влох проти Польщі», № 27785/95, §§ 108–109, ЄСПЛ 2000-XI). Окрім фактичної сторони, існування «обґрунтованої підозри» у контексті пункту 1 (с) статті 5 вимагає, щоб факти, на які посилаються, можна було вважати такими, що підпадають під один із розділів, які описують злочинну поведінку у Кримінальному кодексі. Таким чином, явно не могло бути «обґрунтованої підозри», якби діяння чи факти, які висунуто проти затриманої особи, не були злочином на момент їх вчинення (див. «Канджов проти Болгарії», № 68294/01, § 57, 6 ли-

стопада 2008 р.; «Маммадлі проти Азербайджану», № 47145/14, § 52, 19 квітня 2018 р., та «Алієв», цит. вище, § 152)²⁰⁶.

Наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК, розглядається в коментарі до ст. 177 КПК.

Недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, доводиться стороною обвинувачення, коли вона клопоче про застосування найсуворішого запобіжного заходу, особливо якщо він є безальтернативним.

Усі ці факти мають бути встановлені у кримінальному провадженні за допомогою доказів та вказані в мотивувальній частині клопотання виходячи з обставин учиненого кримінального правопорушення та характеристики особи підозрюваного (обвинуваченого).

2. За результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя, суд може прийняти одне з таких рішень: задовольнити клопотання прокурора та обрати запобіжний захід, про який він клопоче; задовольнити клопотання прокурора частково та обрати запобіжний захід, який пропонувався прокурором як альтернативний; задовольнити клопотання прокурора частково та обрати запобіжний захід м'якший, ніж клопотав прокурор; відмовити у клопотанні прокурора та відмовити у застосуванні будь-якого запобіжного заходу. Якщо сторона обвинувачення не доведе обставин, які передбачені в ч. 1 коментованої статті, то слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, тобто відмовити у задоволенні клопотання прокурора.

3. Якщо сторона обвинувачення доведе тільки обставину, яка передбачена в п. 1 ч. 1 коментованої статті, то слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, водночас може покласти на підозрюваного (обвинуваченого) обов'язок прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого

---

²⁰⁶ Справа «Кавала проти Туреччини» : Рішення ЄСПЛ від 10 грудня 2019 р. (28749/18). URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2020/01/kavala-proti-turechchini-rishennia-espl.pdf>.

органу державної влади. Під вимогою в цьому випадку розуміється прибуття за викликом до прокурора, органу розслідування, суду для участі в проведенні процесуальних дій або прибуття до іншої компетентної особи, яка здійснює контроль за виконанням умов дотримання підозрюваним (обвинуваченим) застосованого запобіжного заходу.

4. Якщо сторона обвинувачення доведе тільки обставини, які передбачені в п.п. 1, 2 ч. 1 коментованої статті, то слідчий суддя має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, та покласти на підозрюваного (обвинуваченого) певні обов'язки:

– *передбачені ч. 5 коментованої статті*: прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; носити електронний засіб контролю;

– *передбачені ч. 6 коментованої статті*: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Звичайно, що всі ці обов'язки не покладаються одночасно на кожного підозрюваного (обвинуваченого). Доцільність і потреба їх покладання визначається обставинами вчиненого кримінального правопорушення та особи підозрюваного (обвинуваченого) з обов'язковим обґрунтуванням виду та підстав у мотивувальній частині клопотання.

5. Якщо сторона обвинувачення вносить клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, та доведе всі обставини, які передбачені в ч. 1 коментованої статті, то слідчий суддя, суд:

– *вносить ухвалу про застосування відповідного запобіжного заходу;*

– *покладає на підозрюваного (обвинуваченого) обов'язок перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади.*

Окрім цього, на підозрюваного (обвинуваченого) за клопотанням прокурора може бути покладено один або декілька обов'язків, що перелічені в ч. 5 коментованої статті (*див. п. 4 коментаря до цієї статті*). Знову ж таки покладення цих обов'язків має бути обґрунтовано в мотивувальній частині клопотання прокурором.

6. У випадках, коли застосування запобіжного заходу вирішується у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням домашнього насильства, в інтересах потерпілого слідчий суддя, суд може покласти на підозрюваного (обвинуваченого) один або декілька таких обмежувальних заходів, що передбачені:

– ч. 5 коментованої статті (*див. п. 4 коментаря до цієї статті*);

– ч. 6 коментованої статті (*див. п. 4 коментаря до цієї статті*).

Під поняттям «домашнє насильство» розуміють діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного

або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь²⁰⁷.

Як зазначає колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у своєму рішенні, поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у нормі ст. 126¹ КК і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства, а тому при встановленні змісту згаданого поняття слід виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не тільки з кваліфікації дій винуватця²⁰⁸.

Злочин, пов'язаний з домашнім насильством, в себе охоплює:

- злочин, передбачений ст. 126-1 КК;
- злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»;
- злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК: «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» – та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину... у присутності дитини».

Докази тому, що інкримінований злочин пов'язаний з домашнім насильством, мають бути надані стороною обвинувачення,

---

²⁰⁷ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року. № 2229-VIII. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

²⁰⁸ Постанова ККС ВС від 7 квітня 2020 року, справа № 647/1931/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89035028>.

аби сторона захисту отримала можливість їх спростувати. Така вимога висловлюється Судом, коли він зазначив, що необхідною умовою визнання судом злочину таким, що пов'язаний із домашнім насильством, є відображення цієї обставини у формулюванні обвинувачення (у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті) з встановленням органами досудового розслідування відповідних фактичних обставин (ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо)»²⁰⁹.

7. Період часу, на який може бути покладено на підозрюваного (обвинуваченого) обов'язки, визначені в ч.ч. 5, 6 коментованої статті, встановлюється строком до двох місяців. У разі потреби, виходячи із обставин кримінального провадження, цей строк може бути продовжений слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК. Якщо строк застосування вказаних обмежень закінчився і прокурором не подано нового клопотання про продовження строків застосування покладення обов'язків на підозрюваного (обвинуваченого), то дія ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу в цій частині втрачає свою силу, а з нею і підстави для виконання цих обмежень.

8. Такі запобіжні заходи, як застава або тримання під вартою, можуть бути застосовані до підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян²¹⁰. Вказані запобіжні заходи застосовуються у порядку, передбаченому Главою 18 КПК.

---

²⁰⁹ Постанова ККС ВС від 7 квітня 2020 року, справа № 647/1931/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89035028>.

²¹⁰ Якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV Податкового Кодексу для відповідного року. Див.: Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №№ 13–14, 15–16, 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Стаття 195. Застосування електронних засобів контролю

1. Застосування електронних засобів контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії.

2. Електронні засоби контролю можуть застосовуватися:

1) слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок;

2) працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

{Пункт 2 частини другої статті 195 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

3. Електронні засоби контролю застосовуються в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України.

4. Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

5. Слідчий, працівник органу Національної поліції перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

{Частина п'ята статті 195 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

6. Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту.

1. Застосування електронних засобів контролю є не самостійним запобіжним заходом, а додатковим обов'язком, який покладається на підозрюваного, обвинуваченого у разі застосування до нього будь-яких запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК, крім затримання та тримання під вартою. Електронні засоби контролю – це сертифіковані електронні пристрої, які використовуються поліцейськими для здійснення електронного моніторингу місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених, а електронний браслет – електронний засіб контролю, що закріплюється та носить на тілі підозрюваного, обвинуваченого з метою його дистанційної ідентифікації та відстеження місцезнаходження і сигналізує про спроби особи здійснити самостійне знімання, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю (п. 2 Р. І Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480). Застосування ЕЗК полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного браслета, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження (п. 3 Р. І Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480).

2. Пристрій, який закріплюється на тілі підозрюваного, обвинуваченого, дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Він має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії. При цьому не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Забороняється застосовувати ЕЗК, які не отримали висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи (п. 3 Р. І Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480).

3. Коментована стаття диференціює підстави застосування електронних засобів контролю: 1) слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі; 2) працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

4. Незалежно від підстави застосування електронних засобів контролю, підозрюваному, обвинуваченому під розпис роз'яснюються правила користування пристроєм, техніка безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

5. Порядок застосування електронних засобів контролю, затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480, передбачає такі етапи організації застосування електронних засобів контролю:

- отримання органом (підрозділом) поліції ухвали слідчого судді, суду про обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, або запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту з покладанням на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку носити електронний браслет;

- прийняття рішення начальником органу (підрозділу) поліції про невідкладне виконання ухвали;

- направлення поліцейським, якому доручено виконання ухвали, до ГУНП для взяття підозрюваного, обвинуваченого на облік та забезпечення електронного контролю за його місцезнаходженням, а також зазначення у листі клопотання про надання дозволу на отримання комплекту ЕЗК;

- організацію перевірки технічної можливості застосування ЕЗК керівництвом ГУНП, за результатами якої складається висновок;

- фотографування підозрюваного, обвинуваченого поліцейським, який виконує ухвалу, направлення фотокартки в цифровому форматі відомчою електронною поштою на електронну адресу уповноваженого підрозділу;

- роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому правил користування електронним пристроєм і техніки безпеки при поводженні з ним, наслідків його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, складання протоколу про роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому правил користування електронними засобами контролю – поліцейським, який виконує ухвалу;

- попередження підозрюваного, обвинуваченого про необхідність не пізніше ніж за 24 години поінформувати уповноважений підрозділ про наміри вчинити дії, які можуть призвести до порушення покладених ухвалою обов'язків, а саме: залишити житло, яке забороняється залишати, на виклик або за дозволом слідчого, прокурора, суду; за дозволом слідчого, прокурора, суду тимчасово залишити визначену адресу та/або порушити встановлені межі перебування внаслідок хвороби, виникнення сімейних чи інших обставин – поліцейським, який виконує ухвалу;

- вручення підозрюваному, обвинуваченому копії протоколу про роз'яснення правил користування електронними засобами контролю разом із пам'яткою з експлуатації ЕЗК – поліцейським, який виконує ухвалу;

- закріплення на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного браслета;

- перевірку функціональної справності пристрою та здійснення його активації, отримання інформації про відображення сигналу ЕЗК на стаціонарному пульті моніторингу;

- складання протоколу про застосування електронного засобу контролю;

- надсилання копії протоколу до уповноваженого підрозділу для приєднання до наглядової справи з контролю за підозрюваним, обвинуваченим, щодо якого застосовано електронний засіб контролю. Якщо досудове розслідування здійснюється слідчими іншого за територіальністю органу (підрозділу) поліції або слідчими інших органів досудового розслідування (слідчих підрозділів,

підрозділів детективів), протокол про застосування електронного засобу контролю надсилається супровідним листом слідчому того органу чи підрозділу, яким здійснюється досудове розслідування, а якщо запобіжний захід застосовано під час судового розгляду, – до суду. У разі відмови підозрюваного, обвинуваченого від закріплення на тілі електронного браслета поліцейський зазначає про це в присутності двох понятих у протоколі про застосування електронного засобу контролю та пропонує підозрюваному, обвинуваченому надати письмове пояснення зі зазначенням причин такої відмови. Про зафіксований факт відмови поліцейський телефоном інформує слідчого, прокурора, а протокол про застосування електронного засобу контролю, у якому зафіксовано факт відмови та пояснення (за наявності) невідкладно супровідним листом надсилає слідчому, прокурору для розгляду питання щодо звернення до суду з клопотанням про зміну підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу або способу виконання покладеного слідчим суддею, судом обов'язку носити ЕЗК, або відкриття кримінального провадження за фактом невиконання судового рішення (п. 5 Р. II Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480);

– після припинення дії ухвали слідчого судді, суду (закінчення строку, на який на підозрюваного, обвинуваченого поклалися відповідні обов'язки, або постановлення слідчим суддею, судом ухвали про зміну запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження) поліцейський, якому доручено виконання ухвали слідчого судді, суду, забезпечує зняття електронного браслета та його повернення до органу (підрозділу) поліції, який видав ЕЗК.

6. У разі виклику підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, для проведення процесуальних дій чи надання дозволу на тимчасовий виїзд за межі населеного пункту слідчий (детектив) про виїзд обвинуваченого на судові засідання не пізніше ніж за 24 години телефоном з обов'язковим письмовим підтвердженням сповіщає уповноважений підрозділ (п. 8 Р. II Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480).

7. Забезпечення електронного моніторингу (системи заходів з відстеження та фіксації) місцезнаходження підозрюваних, обвинувачених, яким на підставі ухвали слідчого судді, суду визначено обов'язок носити електронні засоби контролю, регламентовано Розділом III Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480.

8. У разі відмови від носіння засобу електронного контролю, умисного зняття, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а також спроби вчинити зазначені дії – такі діяння розглядаються коментованою статтею як невиконання обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту.

9. У разі доповіді чергового щодо отримання від службової особи уповноваженого підрозділу повідомлення про надходження сигналу тривоги, враховуючи обставини порушення (вихід за межі дозволеної зони перебування, вхід до забороненої зони, відвідування заборонених місць, зняття або пошкодження електронного браслета, відсутність зв'язку тощо), начальник підрозділу поліції (відповідальний по підрозділу поліції, начальник сектору реагування патрульної поліції) приймає рішення про: 1) негайне направлення до місця проживання підозрюваного, обвинуваченого групи реагування патрульної поліції чи інших поліцейських, а якщо в отриманій інформації є відомості про вчинення злочину підозрюваним, обвинуваченим, щодо якого застосовано ЕЗК, або стосовно нього, – слідчо-оперативної групи; 2) надання доручення щодо здійснення перевірки обставин порушення підозрюваним, обвинуваченим установлених слідчим суддею, судом обмежень (якщо порушення припинилося, а підозрюваний, обвинувачений уже знаходиться за визначеною в ухвалі адресою житла, яке йому заборонялося залишати). Перевірка триває до трьох діб, а в разі відсутності підозрюваного, обвинуваченого за невідомих обставин – протягом доби з моменту реєстрації повідомлення в журналі обліку порушень, виявлених за допомогою електронних засобів контролю. Висновок перевірки затверджується начальником підрозділу поліції і разом з матеріалами перевірки передається або надсилається

слідчому, детективу НАБУ, який здійснює досудове розслідування в кримінальному провадженні, а якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження, – прокуророві (Р. IV Порядку застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.06.2017 № 480).

Стаття 196. Ухвала про застосування запобіжних заходів

1. В ухвалі про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зазначає відомості про:

1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється, обвинувачується особа;

2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу;

3) обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу;

4) посилання на докази, які обґрунтовують ці обставини;

5) запобіжний захід, який застосовується.

2. В ухвалі про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, зазначаються конкретні обов'язки, передбачені частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, та у випадках, встановлених цим Кодексом, строк, на який їх покладено.

3. В ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати.

4. Слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту дату закінчення її дії у межах строку,

передбаченого цим Кодексом, крім випадків, передбачених частиною четвертою статті 197 цього Кодексу.

{Частина четверта статті 196 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021}

5. Копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення, а також надсилається щодо осіб, які є державними виконавцями, Міністерству юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України.

{Частина п'ята статті 196 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1403-VIII від 02.06.2016}

1. Загальні вимоги до змісту ухвал про застосування запобіжного заходу наведені в ч. 1 ст. 196 КПК, відповідно до якої в них слідчий суддя, суд зазначає відомості про: 1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється, обвинувачується особа; 2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу; 3) обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу; 4) посилання на докази, які обґрунтовують ці обставини; 5) запобіжний захід, який застосовується.

Зміст ухвал слідчого судді, суду про застосування конкретного виду запобіжного заходу (особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту, тримання під вартою) повинен відповідати вказаним вимогам, а також містити інші відомості, зумовлені специфікою застосовуваного виду запобіжного заходу.

2. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання повинна містити відомості про: 1) конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, а в разі покладення обов'язків не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом, та/або пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, – строк, на який їх покладено; 2) роз'яснення

підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків і наслідків їх невиконання.

3. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки має містити відомості про: 1) конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, а в разі покладення обов'язків не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом, та/або пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, – строк, на який їх покладено; 2) роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків і наслідків їх невиконання; 3) роз'яснення поручителю: а) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа; б) передбачене законом покарання за його вчинення; в) обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання; г) право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

4. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді застави повинна містити відомості про: 1) розмір застави та його обґрунтування; 2) депозитний рахунок територіального управління Державної судової адміністрації, яке здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності суду, який обрав запобіжний захід у вигляді застави, або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, який обрав такий запобіжний захід; 3) конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, а в разі покладення обов'язків не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом, та/або пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, – строк, на який їх покладено; 4) роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків і наслідків їх невиконання; 5) у разі внесення застави заставодавцем – роз'яснення йому: а) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа; б) передбачене законом покарання за вчинення цього кримінального правопорушення; в) обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом; г) наслідки невиконання покладених на нього обов'язків.

5. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту має містити відомості про: 1) точну адресу житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати; 2) конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, а в разі покладення обов'язків не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом, та/або пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, – строк, на який їх покладено; 3) роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків і наслідків їх невиконання; 4) дату закінчення дії ухвали (строк її дії не може перевищувати двох місяців, у разі необхідності може бути продовжений у межах строку досудового розслідування, але сукупний строк тримання під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців).

6. Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою повинна містити відомості про: 1) про точне найменування установи, в якій підозруваний, обвинувачений підлягає триманню під вартою; 2) дату закінчення дії ухвали (строк її дії не може перевищувати шістдесяті днів, може бути продовжений в межах строку досудового розслідування, але сукупний строк тримання під вартою під час досудового розслідування не повинен перевищувати шести місяців у кримінальному провадженні щодо нетяжких злочинів і дванадцяти місяців у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів). За наявності достатніх підстав вважати, що підозруваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук, в ухвалі слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з огляду на норми до ч. 4 ст. 196 і ч. 4 ст. 197 КПК, строк її дії не зазначається.

Ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави, окрім зазначених відомостей, з урахуванням норми ч. 3 ст. 183 КПК, повинна містити також зазначені вище відомості, які

підлягають наведенню в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді застави.

І навпаки, у випадку застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави як альтернативного запобіжного заходу (ч. 4 ст. 183 КПК) слідчий суддя, суд зобов'язаний обґрунтувати в ухвалі причини незастосування застави, на що свого часу зверталася увага Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ²¹¹.

7. Ухвала про відмову в застосуванні запобіжного заходу, з урахуванням норм ч.ч. 1 і 2 ст. 194 КПК, підлягає постановленню слідчим суддею, судом у разі, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявності обставин, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризику, зазначеним у клопотанні.

8. Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу, відповідно до ст. 205 КПК, підлягає негайному виконанню після її оголошення.

9. Копія ухвали про застосування запобіжного заходу, відповідно до ч. 5 ст. 196 КПК, вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення, а також надсилається щодо осіб, які є державними виконавцями, Міністерству юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук, копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається йому негайно після затримання.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, згідно з ч. 3 ст. 181 КПК, передається для виконання

---

²¹¹ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист ВССУ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

10. З урахуванням норм п.п. 2 – 5 і 5-1 ч. 1 ст. 309 КПК, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: 1) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 2) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 3) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 4) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 5) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу.

Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді здійснюється в порядку ст. 331 КПК, відповідно до ч. 4 якої ухвала суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, може бути оскаржена в апеляційному порядку. Водночас подання апеляційної скарги на таку ухвалу суду не зупиняє судовий розгляд у суді першої інстанції.

11. Ухвала про застосування запобіжного заходу, згідно зі ст. 203 КПК, припиняє свою дію після закінчення строку її дії, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом.

У зв'язку зі закінченням строку дії підлягають припиненню ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та у вигляді тримання під вартою, а також ухвала про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, – у частині застосування покладених на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який вони були покладені (ч. 7 ст. 194 КПК).

У разі ухвалення виправдувального вироку ухвала про тримання під вартою припиняється з моменту його проголошення на підставі ч. 3 ст. 534 КПК, яка передбачає, що виправдувальний

вирок або судове рішення, що звільняє обвинуваченого з-під варти, виконуються в цій частині негайно після їх проголошення в залі судового засідання. Ухвала про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, у разі ухваленні виправдального вироку припиняється з моменту набрання ним законної сили.

У разі закриття кримінального провадження слідчим, прокурором, судом у межах їх компетенції ухвала про застосування запобіжного заходу припиняється з моменту ухвалення слідчим, прокурором постанови про закриття кримінального провадження, а судом – відповідної ухвали.

Поряд із наведеними у ст. 203 КПК підставами, ухвала про застосування запобіжного заходу також підлягає припиненню в разі: 1) вирішення питання про запобіжний захід у кінцевому судовому рішенні – з моменту набрання таким рішенням законної сили; 2) зміни запобіжного заходу на інший – з моменту проголошення ухвали про його зміну; 3) вирішення питання про запобіжний захід під час виконання судового рішення, якщо ним не було вирішено питання про запобіжний захід – з моменту проголошення відповідної ухвали.

Стаття 197. Строк дії ухвали про тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою

1. Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів.

2. Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого, – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

3. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

{Пункт 1 частини третьої статті 197 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2617-VIII від 22.11.2018}

2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

4. У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого на підставі частини шостої статті 193 цього Кодексу строк дії такої ухвали не зазначається.

{Статтю 197 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021}

1. Стаття 197 КПК передбачає строк дії ухвали про тримання під вартою, а також продовження строку тримання під вартою. За ч. 3 ст. 115 КПК, «при обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку». Оскільки тут ідеться про тримання під вартою, то відповідно до ч.ч. 5, 7 цієї ж статті, до уваги береться і той день, від якого починається строк; крім того, при обчисленні процесуального строку в нього включаються вихідні і святкові дні; також у цьому випадку не діє положення, відповідно до якого – якщо закінчення строку, який обчислюється днями або місяцями, припадає на неробочий день, останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день.

Згідно з Листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», «строки застосування такого запобіжного заходу передбачено у ст. 197 КПК. Слідчому судді, суду необхідно враховувати

вимоги дотримання розумного строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою. Загальні положення щодо розумних строків у кримінальному провадженні встановлено у ст. 28 КПК та конкретизовано у ст. 197 КПК. Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку цього запобіжного заходу не може перевищувати шістдесяті днів. Слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою дату закінчення її дії (ч. 4 ст. 196 КПК)»²¹².

У тому ж листі здійснено і додаткову відсилку до практики ЄСПЛ щодо визначення розумних строків у цьому випадку, а саме: «Загальне положення щодо розумних строків у таких випадках викладено у правовій позиції ЄСПЛ в рішенні у справі «Харченко проти України», згідно з якою «розумність строку тримання під вартою не може оцінюватися абстрактно. Вона має оцінюватися в кожному окремому випадку залежно від особливостей конкретної справи, причин, про які йдеться у рішеннях національних судів, переконливості аргументів заявника, викладених у його клопотанні про звільнення. Продовження тримання під вартою може бути виправдано тільки за наявності конкретного суспільного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості» (п. 79 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року)»²¹³.

Положення про те, що строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів, знайшло своє відображення і в судовій практиці. Приміром, у багатьох рішеннях Верховного Суду можна зустріти певне положення, як-от у Постанові ККС ВС від 2 березня 2021 року, справа № 676/5392/18: «Беручи до уваги усталену практику Європейського суду з прав

---

²¹² Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>.

²¹³ Там само.

людини у справі (зокрема рішення «Едуард Шабалін проти Росії» від 16 жовтня 2014 року) про неприпустимість тримання особи під вартою без судового рішення та у контексті даного кримінального провадження, не вирішуючи наперед питання про винуватість чи невинуватість ОСОБА_1 та ОСОБА_2, з метою попередження ризику їх переховування від суду, оскільки вони не можуть не усвідомлювати імовірність повторного визнання їх вини за висунутим їм обвинуваченням у вчиненні інкримінованих їм злочинів, ураховуючи особливості касаційного розгляду, передбаченого главою 32 КПК України, та обмежені можливості щодо повноцінного розгляду і вирішення цього питання в межах процедури касаційного перегляду, Верховний Суд вважає за необхідне залишити ОСОБА_1 та ОСОБА_2 під вартою на строк, мінімально необхідний для вирішення вказаного питання судом апеляційної інстанції, який у будь-якому разі не може перевищувати 60 діб»²¹⁴.

2. Відповідно до ч. 2 коментованої статті – строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого – з моменту затримання, згідно зі ст. 209 КПК, «особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою». Особливої уваги заслуговує положення про те, що час перебування особи у медичному закладі через проведення стаціонарної психіатричної експертизи також зараховується у строк тримання під вартою. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше, тобто в заданому випадку маємо фактичне переривання строків тримання під вартою.

3. Частина 3 коментованої статті передбачає можливість продовження слідчим суддею строку тримання під вартою в межах строку досудового розслідування. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, «слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК,

---

²¹⁴ Постанова ККС ВС від 2 березня 2021 року, справа № 676/5392/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315836>.

судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні». Отже, право продовження строків тримання під вартою надається лише слідчому судді суду першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Слідчий суддя повинен враховувати при продовженні строків тримання під вартою такі положення: строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 219 КПК; сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Відповідно, з урахуванням положень ст. 12 КК, сукупний строк у шість місяців встановлено для кримінального провадження щодо нетяжкого злочину, тобто для діяння (дії чи бездіяльності), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років; сукупний же строк у дванадцять місяців встановлено для кримінального провадження щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, а саме: тяжким злочином є визначене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років, а особливо тяжким злочином є визначене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

4. Відповідно до ч. 4 коментованої статті, у разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, за наявності достатніх підстав вважати, що такий підозрюваний чи обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук, строк дії такої ухвали не зазначається.

Стаття 198. Значення висновків, що містяться в ухвалі про застосування запобіжних заходів

1. Висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального проваджень.

1. Здійснення правосуддя у кримінальному провадженні незалежним та безстороннім судом є складовою передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод права на справедливий суд. ЄСПЛ у рішенні «Білуха проти України» зазначив, що безсторонність суду, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, повинна визначатися за суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Відповідно до суб'єктивного критерію беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у певній справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий і його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності²¹⁵.

Чинний КПК України містить системні та ефективні гарантії забезпечення дотримання суб'єктивного критерію безсторонності суду, які спрямовані на недопущення формування у судді наперед сформованого переконання про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. До таких гарантій належать, зокрема: правила про недопустимість повторної участі судді у кримінальному провадженні (ст. 76 КПК); правило про те, що будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні

---

²¹⁵ Рішення ЄСПЛ «Білуха проти України» (Заява № 33949/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272?find=1&text=упередж#w1_1.

(ч. 5 ст. 193 КПК); чітко визначене законом коло документів, що можуть бути подані до суду до початку судового розгляду (ч. 4 ст. 291 КПК).

Наведену систему органічно доповнює і нормативне правило, передбачене коментованою статтею, відповідно до якого висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального проваджень.

Це означає, що слідчий, прокурор, суд не можуть посилатися у своїх процесуальних рішеннях на фактичні обставини, які викладені в ухвалі слідчого судді про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, як на докази його винуватості у вчиненні кримінального правопорушення²¹⁶.

2. Норми коментованої статті не містять деталізованого переліку обставин, які складають суть підозри або обвинувачення. Як видається, до них доречно віднести ті висновки слідчого судді, суду, що стосуються правильності кваліфікації кримінального правопорушення, формулювання підозри, обвинувачення, а також оцінки доказів.

3. Висловлені в ухвалі слідчого судді, суду висновки за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу не повинні мати преюдиціального значення також і для слідчого судді при вирішенні інших процесуальних питань у порядку судового контролю під час досудового розслідування. Таке питання неодноразово виникало у судовій практиці, зокрема в контексті розгляду слідчим суддею скарг на повідомлення про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК). Доволі поширеними є випадки, коли слідчі судді відмовляли у задоволенні відповідних скарг, посилаючись у мотивувальних частинах своїх рішень на те, що підозра вже була досліджена під час розгляду питань про застосування запобіжних захо-

---

²¹⁶ Див. також : Постанова ККС ВС від 24 травня 2018 року, справа № 401/206/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74376393> (Дата звернення: 15.03.2021).

дів та була визнана обґрунтованою²¹⁷. Вирішуючи клопотання учасників кримінального провадження в порядку судового контролю, слідчий суддя кожного разу мусить встановити всі обставини, що складають локальний предмет доказування, при цьому висновок слідчого судді, викладений у судовому рішенні за результатами одного судово-контрольного провадження, не має преюдиціального значення в іншому судово-контрольному провадженні в межах одного кримінального провадження.

4. Попри те що коментована стаття структурно розташована у Главі 18 КПК України і встановлює правило про неможливість надання преюдиціального значення лише тим фактичним обставинам, що містяться в ухвалі про застосування запобіжного заходу, доцільно зазначити, що наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення є обов'язковим елементом локального предмета доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею клопотань про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та відсторонення від посади. Виходячи зі загальних засад кримінального провадження, висновки щодо суті підозри або обвинувачення, які містяться в ухвалях про застосування відповідних заходів забезпечення кримінального провадження, також не повинні мати преюдиціального значення для слідчого, прокурора, слідчого судді та суду під час цього або іншого кримінального провадження.

Стаття 199. Порядок продовження строку тримання під вартою

1. Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням

---

²¹⁷ Див., наприкл. : Ухвала слідчого судді Московського районного суду м. Харкова від 4 лютого 2020 р., справа № 643/1099/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87381846> (Дата звернення: 15.03.2021); Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 5 липня 2019 року, справа № 757/31562/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83562195> (Дата звернення: 15.03.2021).

з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

2. Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

3. Клопотання про продовження строку тримання під вартою, крім відомостей, зазначених у статті 184 цього Кодексу, повинно містити:

1) виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;

2) виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

4. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

5. Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що обставини, зазначені у частині третій цієї статті, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

1. Коментована стаття передбачає порядок продовження строку тримання під вартою на досудовому розслідуванні і під час судового провадження. Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою мають право подати клопотання про продовження строку тримання під вартою. Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів. Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття

під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого, – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Копія клопотання та копії матеріалів, якими обґрунтовується необхідність продовження строку тримання під вартою, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. У кримінальному провадженні щодо декількох осіб внесення клопотання про продовження тримання під вартою здійснюється стосовно кожного з підозрюваних, обвинувачених окремо.

2. Під час здійснення досудового розслідування клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Про місце проведення досудового розслідування див. коментар до ст. 218 КПК. У разі здійснення досудового розслідування кримінального провадження слідчою групою підставою для визначення територіальної юрисдикції місцевого суду є рішення керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, у якій визначено місце проведення досудового розслідування.

У кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду, клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до Вищого антикорупційного суду.

3. Відповідно до ст. 184 КПК, клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу повинно містити: короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа; правову кваліфіка-

цію кримінального правопорушення зі зазначенням статті (частини статті) КК; виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК; виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК.

Крім зазначених відомостей, клопотання сторони обвинувачення про продовження строку тримання під вартою мусить містити обставини, які є одночасно підставами для продовження строку тримання під вартою, а саме: обставини, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою (ст. 177 КПК); обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Доведення перед слідчим суддею, судом зазначених обставин покладається на слідчого, прокурора, які беруть участь у розгляді клопотання про продовження строку тримання під вартою.

4. Слідчий суддя, суд зобов'язані розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до моменту закінчення строку дії попередньої ухвали. Порядок розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою регламентується ст. 193 КПК. За результатами розгляду такого клопотання слідчий суддя, суд вправі постановити ухвалу про: 1) задоволення клопотання про продовження строку тримання під вартою; 2) відмову у задоволенні клопотання про продовження строку тримання під вартою; 3) повернення клопотання для усунення недоліків, якщо клопотання подано без додержання вимог, визначених коментованою статтею.

5. Якщо прокурор, слідчий не доведуть перед слідчим суддею, судом існування обставини, які є одночасно підставами

для продовження строку тримання під вартою (обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою (ст. 177 КПК), та обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою), то зазначене буде мати наслідком постановлення ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою. Також слідчий суддя, суд мають враховувати, що після спливу певного часу (строку дії попередньої ухвали) саме лише існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, а тому в судовому рішенні судові органи зобов'язані, розглянувши можливість обрання альтернативних запобіжних заходів, навести інші підстави для подальшого тримання особи під вартою (*див. Рішення ЄСПЛ у справах «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року, «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року*).

Після спливу певного проміжку часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину не може бути єдиним виправданням тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого, а тому слідчий суддя, суд у разі задоволення клопотання про продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має чітко зазначити у судовому рішенні про наявність іншої підстави або ризику, що передбачені частиною першою ст. 177 КПК (*Рішення ЄСПЛ у справі «Слоєв проти України» від 6 листопада 2008 року*).

Стаття 200. Клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому статтею 184 цього Кодексу, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання.

2. У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:

1) виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

3. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

4. До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;

3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

5. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором також має право подати клопотання про дозвіл на затримання особи, яке розглядається слідчим суддею, судом згідно з правилами, передбаченими статтею 189 цього Кодексу.

1. Коментована стаття передбачає вимоги до клопотання про зміну запобіжного заходу, а також клопотання про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків чи про зміну способу їх виконання. Зазначені клопотання подаються прокурором чи слідчим за погодженням із прокурором до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду. Процесуальний порядок звернення зі зазначеними клопотаннями передбачений ст. 184 КПК. Доречно додати, що законодавець не передбачає

можливості звернення з окремим клопотанням про продовження строків виконання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, а тому за потреби продовження цього строку звернення до слідчого судді оформляються клопотанням про продовження строків дії запобіжного заходу (див. Узагальнення судової практики розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року № 4²¹⁸).

2. Підставами для звернення з клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків чи про зміну способу їх виконання, є існування нових чи нововиявлених обставин, які будуть мати значення для прийняття рішення слідчим суддею про зміну запобіжного заходу. Новими обставинами слід вважати ті обставини, які виникли після прийняття слідчим суддею рішення про застосування запобіжного заходу. Під нововиявленими обставинами розуміють ті обставини, які існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати. Саме тому, крім загальних вимог до змісту клопотань (найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; правова кваліфікація кримінального правопорушення за КК України; процесуальний статус особи, щодо якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора; дата й місце складення клопотання), в клопотанні про зміну запобіжного заходу вносяться вказані нові, нововиявлені обставини та додаються відповідні матеріали кримінального провадження, що підтверджують ці обставини. Необхідність зазначення вказаних обставин зумовлюється потребою врахування мети та підстав зміни запобіжного заходу (ст. 177 КПК) та існування обставин, що враховуються при зміні запобіжного заходу (ст. 178 КПК).

3. З метою забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, надається вказаним

---

²¹⁸ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>.

особам не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Факт надання копії клопотання та відповідних матеріалів досудового розслідування посвідчується у відповідному протоколі, в якому зазначається про дату та час вручення таких копій.

4. Обставини, які є підставою для зміни запобіжного заходу, повинні бути підтверджені належними та допустимими доказами. Тому до клопотання про зміну запобіжного заходу додаються: копії матеріалів, якими слідчий чи прокурор обґрунтовують свої доводи; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання; докази на підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання. Також, згідно з ч. 6 ст. 132 КПК, до клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

5. З метою забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого в розгляді клопотання про зміну запобіжного заходу на тримання під вартою прокурор, слідчий за погодженням із прокурором мають право подати клопотання про дозвіл на затримання особи (*див. коментар до ст. 188 КПК*), яке розглядається слідчим суддею, судом згідно з правилами, передбаченими ст. 189 КПК (*див. коментар до ст. 189 КПК*).

Стаття 201. Клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу

1. Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного

суду клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання.

{Частина перша статті 201 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2447-VIII від 07.06.2018, № 720-IX від 17.06.2020}

2. Копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

3. До клопотання мають бути додані:

1) копії матеріалів, якими підозрюваний, обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких підозрюваний, обвинувачений вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;

3) підтвердження того, що прокурору надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

4. Слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

5. Слідчий суддя, суд має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом.

1. Кодекс передбачає дві самостійні процесуальні форми зміни запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому залежно від сторони кримінального провадження, яка подає клопотання про зміну запобіжного заходу: слідчий, прокурор (ст. 200 Кодексу) чи підозрюваний, обвинувачений, його захисник (коментована стаття).

2. Підозрюваний/обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник має право подати клопотання щодо:

- зміни запобіжного заходу;
- скасування чи зміни додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК та покладених на нього слідчим суддею/судом;
- зміни способу виконання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, в рамках одного запобіжного заходу.

3. Подати клопотання про зміну запобіжного заходу можуть підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник.

4. Клопотання про зміну запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

5. Частина друга коментованої статті передбачає, що копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Порядок вручення повідомлень та інших документів у кримінальному провадженні регламентовано ст. 136 КПК.

6. Хоча вимоги до змісту та форми клопотання про зміну запобіжного заходу коментована стаття не вказує, відповідне клопотання має містити такі відомості:

- найменування суду, на розгляд слідчого судді якого подається клопотання;
- номер кримінального провадження, в якому було застосовано запобіжний захід;
- відомості про підозрюваного, обвинуваченого (прізвище, ім'я та по батькові), до якого було застосовано запобіжний захід та в інтересах якого подається клопотання;
- відомості про захисника (захисників) підозрюваного, обвинуваченого, до якого було застосовано запобіжний захід, якщо захисник подає клопотання;
- запобіжний захід, який раніше було застосовано до підозрюваного, обвинуваченого;
- дату прийняття рішення про його застосування;

– обставини, якими обґрунтовується необхідність зміни за-
побіжного заходу.

Обґрунтовуючи клопотання, потрібно зважати на право
слідчого судді залишити без розгляду клопотання про зміну за-
побіжного заходу, подане раніше тридцяти днів з дня постановлен-
ня попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні
запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які
не розглядалися слідчим суддею, судом (ч. 5 коментованої статті).

7. До клопотання мають бути додані:

1) копії матеріалів, якими підозрюваний, обвинувачений
обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких підозрюваний, обвинувачений вважає
за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням
відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення
цих відомостей для вирішення питання (у переліку свідків мають
зазначатися: (а) відомості, які вони можуть надати; (б) обґрунту-
вання значення цих відомостей для вирішення питання про зміну
запобіжного заходу²¹⁹);

3) підтвердження того, що прокурору надіслані копія клопо-
тання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

8. Клопотання про продовження строку застосування за-
побіжного заходу у вигляді тримання під вартою та клопотання
підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу не
можуть розглядатися слідчим суддею суду першої інстанції в од-
ному провадженні, оскільки такий порядок не передбачено КПК (п.
19 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивіль-
них і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 «Про
деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час
досудового розслідування та судового провадження відповідно
до Кримінального процесуального кодексу України»). У разі апе-
ляційного оскарження ухвали слідчого судді, якою в одному про-
вадженні розглянуто клопотання про продовження строку застосу-
вання запобіжного заходу та клопотання про зміну запобіжного

---

²¹⁹ Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) /
Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін.; за ред.
Н. О. Марчук. Київ : Арт-Дизайн, 2015. С. 75–76.

заходу, суд апеляційної інстанції повинен скасувати таку ухвалу слідчого судді, розглянути скаргу на клопотання слідчого про продовження строку запобіжного заходу, а клопотання підозрюваного, захисника про зміну підозрюваному запобіжного заходу направити до суду першої інстанції для визначення слідчого судді відповідно до положень ч. 3 ст. 35 КПК України.

9. Право підозрюваного, обвинуваченого на розгляд клопотання про зміну, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не може бути обмежено (п. 19 Листа ВССУ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»).

10. Положення ч. 4 ст. 201 та ст. 194 КПК, які визначають порядок вирішення та розгляду клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу, прямо не передбачають можливість ухвалення слідчим суддею рішення про повернення такого клопотання, оскільки таке рішення є ухвалою, не передбаченою кримінальними процесуальними нормами, та підлягає скасуванню в апеляційному порядку; суд апеляційної інстанції не вправі відмовити у перевірці її законності, посилаючись на приписи ч. 4 ст. 399 КПК²²⁰.

11. Відмова у розгляді з підстав неодноразового звернення з таким клопотанням у кримінальному провадженні та вирішення судом у попередні рази законності застосування запобіжного заходу не допускається, не є адекватним судовим реагуванням на звернення особи, до якої застосовується запобіжний захід, та є порушенням п. 4 ст. 5 Конвенції (п. 65 Рішення у справі «Слоєв проти України» (Заява № 17283/02) від 6 листопада 2008 року).

12. Слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ст.ст. 184, 193, 196 КПК) з урахуванням положень ухвали, якою було застосовано

---

²²⁰ Постанова ККС ВС від 11 листопада 2020 року, справа № 757/22075/20-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92902761>).

запобіжний захід чи покладено зобов'язання, що необхідно змінити.

13. Під час підготовки до судового засідання слідчий суддя повинен переконатися у наявності:

а) ухвали про застосування попереднього запобіжного заходу та перевірити строк її дії (у тому числі з'ясувати, чи продовжувалися строки);

б) копії матеріалів, якими підозрюваний/обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання;

в) переліку свідків, яких підозрюваний/обвинувачений вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання;

г) документа(-ів), що підтверджують факт надіслання прокурору копії клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання, час, коли це було зроблено, дотримання вимоги надання прокурору клопотання і вказаних матеріалів не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

14. В ході розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу слідчий суддя повинен з'ясувати:

а) якими обставинами підозрюваний/обвинувачений обґрунтовує необхідність зміни запобіжного заходу, чи є ці обставини новими або нововиявленими (*про нові і нововиявлені обставини див. коментар до статті 200 Кодексу*);

б) які матеріали надані стороною захисту, що підтверджують ці обставини;

в) як підозрюваному/обвинуваченому стало відомо про такі обставини;

г) яким чином були одержані документи, речі або предмети, що свідчать про обставини, які впливають на прийняття рішення щодо застосування запобіжного заходу;

г) як ці обставини впливають на рішення про зміну запобіжного заходу;

д) чи дійсно ці обставини зумовлюють заміну обраного до особи запобіжного заходу на більш м'який;

е) чи ці обставини є новими для слідчого судді/суду, чи розглядалися вони раніше²²¹.

---

²²¹ Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін.; за ред. Н. О. Марчук. Київ : Арт-Дизайн, 2015. С. 75–76.

15. Слідчий суддя під час розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу уповноважений прийняти такі рішення: (1) задовольнити клопотання та змінити запобіжний захід на більш м'який; (2) задовольнити клопотання та скасувати запобіжний захід; (3) відмовити в задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу; (4) залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом.

16. Мотивування рішення про відмову у задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу не може обмежуватися повторенням стандартного переліку підстав, наприклад, для тримання заявника під вартою та не містити розгляду відповідності таких підстав у світлі конкретних обставин справи²²². Якщо таке рішення ґрунтується на більш-менш одних і тих же підставах, щоб виправдати відмову у зміні запобіжного заходу, їх наведення в судовому рішенні повинно вказувати на індивідуальне вивчення ситуації в кожному судовому засіданні і на увагу, приділену кожному доведеному під час провадження факту, з яким стороною обвинувачення пов'язуються відповідні ризики²²³.

17. Зважаючи на позицію Верховного Суду, що поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, а й випадки зміни запобіжного заходу, коли суд обирає інший захід²²⁴, до ухвал слідчого судді, які оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, також відносяться: (1) ухвала про зміну запобіжного заходу на більш м'який, постановлена слідчим суддею в порядку ст. 201 КПК України; (2) ухвала про відмову у задоволенні

---

²²² Див. п. 74 Рішення у справі «Буряга проти України» (Заява № 27672/03) від 15 липня 2010 року, остаточне 15/10/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_869.

²²³ Див. п. 123 Рішення у справі «Трипедуш проти Республіки Молдова» (CASE OF TRIPADUS v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA) (Заява № 34382/07) від 22 квітня 2014 року, остаточне 22.07.2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-142718>.

²²⁴ Постанова ККС ВС від 28 березня 2019 року, справа № 286/1695/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762>.

клопотання про зміну підозрюваному запобіжного заходу, оскільки нею не застосовується будь-який запобіжний захід²²⁵.

18. До частини першої цієї статті вносилися зміни пп. 12 п. 5 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 року № 720-ІХ²²⁶ у зв'язку з заміною слова «злочинів» на слова «кримінальних правопорушень», а також п.п. «к» п. 3 Розділу VI Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII²²⁷ у зв'язку з доповненням частини першої статті 201 словами «а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду».

Стаття 201-1. Скасування запобіжного заходу

1. Прокурор має право звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 цього Кодексу, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого.

2. До клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу обов'язково додаються матеріали, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, та письмова згода підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як військовополоненого.

3. Копія клопотання та доданих до нього матеріалів надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

---

²²⁵ Ухвала ККС ВС від 7 грудня 2020 року, справа № 487/392/20. URL: провадження № 51–5716 ск 20, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/93336670>.

²²⁶ *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 47. Ст. 408.

²²⁷ *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212.

4. Клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом в день його надходження до суду за обов'язкової участі прокурора.

5. Слідчий суддя, суд, перевіrivши обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на такий обмін, виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого.

Назва коментованої статті є більш широкою, ніж її зміст, та не відображає реальний предмет регулювання, оскільки положення цієї норми регламентують процедуру скасування запобіжних заходів не в загальному порядку, а лише у випадку прийняття рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, що свідчить про певне порушення юридичної техніки. Крім того, є певна неузгодженість коментованої статті з положеннями ст. 203 КПК, в якій передбачено, що винесення ухвали про скасування запобіжного заходу є підставою для негайного припинення дії запобіжного заходу, чим спричинено термінологічну неузгодженість двох понять: скасування та припинення дії запобіжного заходу.

1. Правом ініціювати питання про скасування запобіжного заходу наділений прокурор, яким, відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК, є особа, що обіймає посаду, передбачену ст. 15 Закону України «Про прокуратуру»²²⁸, та діє у межах своїх повноважень. Нормативні приписи ч. 1 ст. 201-1 КПК України щодо порядку звернення прокурора до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу є відсильними до положень ст.ст. 132, 184 КПК. Зміст клопотання про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополо-

---

²²⁸ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

неного повинен відповідати загальним положенням, визначеним у ч. 1 ст. 184 КПК. Зокрема, таке клопотання має містити:

1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа. У клопотанні повинно бути вказано ті обставини кримінального правопорушення, щодо яких особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого і яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений, притягається до кримінальної відповідальності. Викладенню підлягають, зокрема, такі обставини, як подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. У клопотанні про скасування запобіжного заходу мусить бути кваліфіковано діяння особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого відповідно до положень КК України і, зокрема, його Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»²²⁹. Зауважимо, що Римський статут Міжнародного кримінального суду²³⁰, який наразі хоча і не ратифіковано Україною, але його положення є орієнтиром для національного законодавця, більш широко відображає норми про відповідні склади злочинів та визначає такі їх категорії, як: 1) злочин геноциду (ст. 6); 2) злочини проти людяності (ст. 7); 3) воєнні злочини (ст. 8); 4) злочин агресії (ст. 5);

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу, яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений, у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини. Вказані нормативні положення зобов'язують

---

²²⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2011 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²³⁰ Римський Статут міжнародного кримінального суду, прийнятий 17.07.1998 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU98119>.

прокурора викласти у клопотанні про скасування запобіжного заходу докази про вчинення підозрюваним або обвинуваченим злочину із посиланням на відповідні матеріали кримінального провадження. Під час викладення у клопотанні про скасування запобіжного заходу обставин, що дають підстави підозрювати або обвинувачувати особу, прокурор не зобов'язаний доводити всі елементи складу злочину з тим, щоб остаточно вирішити питання про винуватість особи, яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений.

Підставою для звернення прокурора до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу є *рішення уповноваженого органу про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого*. У КПК України не вказано, який саме орган уповноважений вносити осіб до списку на обмін як військовополонених, крім того, не визначено, у якій формі приймається відповідне рішення. Водночас, здійснення повноважень щодо забезпечення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебували у полоні держави-агресора, покладається на Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими (підпункт 4 пункту 4 Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, затвердженого Постановою КМУ від 11.03.2022 № 257²³¹). Порядок здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затверджено Постановою КМУ від 12.04.2022 № 441 (для службового користування)²³².

---

²³¹ Про затвердження Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text>.

²³² Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора (для службового користування) : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#n5>.

Статус «військовополонений» передбачено ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.²³³ та ст. 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р.²³⁴, які ратифіковані Україною і відповідно є частиною національного законодавства. Особі, яка набула статусу військовополоненого, гарантовані певні права та має бути забезпечено належне поводження з нею, у тому числі належні умови тримання під вартою (п. 28 Порядку тримання військовополонених, затвердженого Постановою КМУ від 05.04.2022 № 413²³⁵).

2. Додатками до клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу є: 1) матеріали, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого; 2) письмова згода підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як військовополоненого. До клопотання слід також додати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження (ч. 6 ст. 132 КПК) та ухвалу слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу.

Надавати слідчому судді, суду рішення уповноваженого органу про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого закон не вимагає; це питання вирішується з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження. Прокурор повинен надати матеріали, що підтверджують прийняття такого рішення, наприклад, довідку про те, що підозрюваний, обвинувачений включений відповідним

---

²³³ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнародний документ від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

²³⁴ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : міжнародний документ від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

²³⁵ Про затвердження порядку тримання військовополонених : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#top>.

уповноваженим органом до списку для обміну як військово-полонений.

Щодо згоди підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як військовополоненого законом вимог не встановлено, окрім як її письмової форми.

У випадку наявності в матеріалах, що підтверджують прийняття рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, відомостей, що становлять державну таємницю, до участі у розгляді клопотання допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв.

3. Строк надання копій клопотання та доданих до нього матеріалів – не пізніше трьох годин до початку розгляду клопотання. Це нормативне положення узгоджується зі загальними правилами щодо порядку застосування запобіжних заходів, закріпленими у ч. 2 ст. 184 КПК.

У законі не передбачено, хто саме повинен вручити копію цього клопотання та доданих до нього матеріалів. Водночас враховуючи, що клопотання про скасування запобіжного заходу складає прокурор, саме на нього покладається обов'язок вручити копію клопотання та доданих до нього матеріалів особі, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого.

4. У частині 4 коментованої статті встановлено правило розгляду клопотання про скасування запобіжного заходу слідчим суддею, судом у день його надходження до суду. Серед обов'язкових учасників судового засідання законодавець визначив лише прокурора. Участь особи, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, при розгляді клопотання про скасування запобіжного заходу у положеннях ч. 4 ст. 201-1 КПК не передбачена.

5. Частина 5 коментованої статті зобов'язує слідчого суддю, суд перевірити обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на такий обмін.

Перевірці підлягають матеріали, в яких відображено: а) обставини щодо набуття особою статусу підозрюваного, обвинуваченого; б) обставини про набуття особою статусу військовополоненого; в) рішення уповноваженого органу про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого; г) письмову згоду підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як військовополоненого. Такі обставини відображені у клопотанні прокурора та в доданих до нього матеріалах.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого. Ці нормативні положення по суті не встановлюють можливості прийняти альтернативне судове рішення. Водночас, керуючись нормативним приписом (ч. 5 ст. 201-1 КПК), що встановлює повноваження слідчого судді, суду прийняти судове рішення за результатами перевірки сукупності обставин, виправданим буде винесення ухвали про відмову у задоволенні клопотання про скасування запобіжного заходу у разі відсутності підтвердження обставин про прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та/або відсутності підтвердження надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на такий обмін.

Зміст ухвали слідчого судді, суду про скасування запобіжного заходу законом не конкретизовано. Втім, системний аналіз положень КПК, і зокрема ст.ст. 196, 201-1, 372, дає змогу висновувати, що в ухвалі про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого має бути зазначено: 1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію зі зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється, обвинувачується особа; 2) рішення уповноваженого органу про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого; 3) відомості про надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на обмін як військовополоненого; 4) запобіжний захід, що скасовується відносно особи, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого та яка включена відповідним уповноваженим органом до

списку для обміну як військовополонений; 5) рішення про передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну.

До речі, зі системного аналізу положень КПК (ст.ст. 201-1, 309, ч. 2 ст. 392) випливає, що ухвала слідчого судді, суду про скасування запобіжного заходу оскарженню не підлягає.

Наслідком постановлення слідчим суддею, судом ухвали про скасування запобіжного заходу є: 1) негайне звільнення підозрюваного, обвинуваченого та 2) передання його під нагляд уповноваженому органу. Винятком із цих положень є ситуація, коли в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому перебуває така особа, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою (ч. 6 ст. 202 КПК). Згідно з вимогами ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення», така особа звільняється начальником установи попереднього ув'язнення у день отримання ухвали слідчого судді, суду про скасування запобіжного заходу та передається під нагляд представникам уповноваженого органу, що відповідають за поведження з військовополоненими, для організації та проведення її обміну як військовополоненого²³⁶.

Поза межами правового регулювання залишилися питання законодавчого вноормування наслідків скасування запобіжного заходу у тому разі, якщо обмін військовополоненого не здійснено.

Стаття 202. Порядок звільнення особи з-під варти

1. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно.

2. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

---

²³⁶ Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

3. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий:

1) негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово;

2) негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

4. Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня.

3 моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави підозрюваний, обвинувачений вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави.

5. У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому частиною третьою статті 206 цього Кодексу, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний,

обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

6. У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про скасування запобіжного заходу в порядку, передбаченому статтею 201-1 цього Кодексу, підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений та переданий під нагляд уповноваженого органу, якщо в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Подальше тримання та заходи щодо поведінки із звільненим з-під варти підозрюваним, обвинуваченим здійснюються відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України для військовополонених.

{Статтю 202 доповнено частиною шостою згідно із Законом № 2472-IX від 28.07.2022}

1. У ч. 1 коментованої статті законодавець встановлює процедуру звільнення з-під варти підозрюваного, обвинуваченого в межах здійснення законного затримання за ухвалою слідчого судді, суду (чи без неї) під час обрання запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання.

2. Стосовно особистої поруки, з обов'язками про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи до суду на першу про те вимогу, ознайомлюються під розпис поручитель (поручителі), про що складається протокол, після чого підозрюваний, обвинувачений звільняється.

3. У разі обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту особа може бути звільнена з-під варти як у суді, так і за місцем проживання. За умови покладання на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку не залишати своє житло цілодобово, у залі

суду на тілі підозрюваного, обвинуваченого закріплюється електронний засіб контролю (якщо це передбачено в ухвалі) і працівники органів Національної поліції доставляють його до житла, визначеного в ухвалі. Якщо ж на підозрюваного, обвинуваченого покладено обов'язок доктримуватися заборони залишення житла лише у певний період доби, звільнення з-під варти здійснюється після закріплення на тілі електронного засобу контролю (якщо це передбачено в ухвалі), і особа має сама невідкладно прибути до місця проживання.

4. Якщо стосовно особи обраний та виконується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, то підозрюваний, обвинувачений може бути звільнений за умови внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі. Для цього сторона захисту повинна надати адміністрації місця ув'язнення документи, які підтверджують факт внесення застави. Протягом одного робочого дня подані документи перевіряються, після чого уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, – прокурора та суд.

5. Відповідно до ч. 5 коментованої статті, у разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому частиною третьою статті 206 цього Кодексу, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою. У частині 5 цієї статті також зазначаються випадки, коли підозрюваний, обвинувачений підлягає негайному звільненню з-під варти. В одних із них звільнення відбувається після прийняття рішення слідчого судді, суду, наприклад, про зміну запобіжного заходу у вигляді тримання під

вартою на інший або про відмову у продовженні строків його застосування. Інші випадки пов'язуються із закінченням дії строку тримання під вартою і відсутністю будь-яких інших судових рішень, які дають підстави для законного залишення підозрюваного, обвинуваченого у місцях попереднього ув'язнення.

6. У ч. 6 коментованої статті законодавцем передбачено норму, згідно з якою у разі скасування слідчим суддею або судом запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого – такі учасники кримінального провадження негайно звільнюються та передаються під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення їх обміну як військовополоненого. Винятком зі зазначеного положення є ситуація, коли в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, де знаходиться під вартою підозрюваний, обвинувачений відсутнє інше судове рішення, яке набрало законної сили та містить обов'язок тримання під вартою такого підозрюваного, обвинуваченого. Крім цього, слід мати на увазі, що, згідно з п. 28 ч. 1 ст. 3 КПК України, *особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого*, – це будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений. За Постановою КМУ від 12.04.2022 № 441, Кабінетом Міністрів України затверджено порядок здійснення передання військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення захисників України, які перебувають у полоні держави-агресора. Функціями такого уповноваженого органу можуть бути наділені Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, відповідні підрозділи Служби безпеки України. Подальше тримання та заходи щодо поведження зі звільненим з-під варті підозрюваним, обвинуваченим здійснюються відповідно до Порядку тримання військовополонених, затвердженого Постановою КМУ від 05.04.2022 № 413, а також Порядку здійснення заходів щодо поведження з військовополоненими в особливий період, затвердженого Постановою КМУ від 17.06.2022 № 721.

Стаття 203. Негайне припинення дії запобіжних заходів

1. Ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження або винесення ухвали про скасування запобіжного заходу в порядку, передбаченому цим Кодексом.

{Частина перша статті 203 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2472-ІХ від 28.07.2022}

1. Законодавцем встановлено певний процесуальний запобіжник, що унеможливило обмеження прав особи поза межами кримінального провадження. У статті 196 КПК наведено вимоги, які ставляться до ухвал про застосування запобіжного заходу.

2. Стаття 203 передбачає певні підстави, за наявності яких ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію: 1) закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу; 2) ухвалення виправдувального вироку; 3) закриття кримінального провадження; 4) винесення ухвали про скасування запобіжного заходу.

3. До прикладу, строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

4. За наявності підстав, передбачених положенням ст. 203 КПК, дія застосованого до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу підлягає негайному припиненню, а внесена застава, що не була звернена в дохід держави, поверненню підозрю-

ваному, обвинуваченому, заставодавцю відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК.

5. Згідно зі ст. 373 КПК, виправдувальний вирок ухвалюється в разі, якщо не доведено, що: 1) вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; 2) кримінальне правопорушення вчинено обвинуваченим; 3) в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Виправдувальний вирок також ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 284 цього Кодексу.

6. Підстави та порядок закриття кримінального провадження визначено ст. 284 КПК. Приміром, кримінальне провадження закривається в разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК. Слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК). При цьому невключення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, у зазначені в ст. 219 КПК строки не свідчить про обмеження строку застосування запобіжного заходу строками досудового розслідування. Строк, на який до підозрюваного може бути застосовано запобіжний захід, КПК не обмежено строками досудового розслідування, у рамках якого особі обирається відповідний захід, а тому ухвала про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою може лишатися чинною і після закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні до настання однієї з обставин, наведених у ст. 203 КПК²³⁷.

7. Принагідно зауважимо, що суд може прийняти рішення про закриття кримінального провадження у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за умови,

---

²³⁷ Ухвала ВАКС від 26 січня 2021 року, справа № 991/165/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94514020>.

якщо не встановлено особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3-1 ст. 284 КПК)²³⁸.

8. Крім того, якщо суд дійде висновку про необхідність звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав, визначених у КК, то він повинен прийняти рішення про закриття кримінального провадження згідно з п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК, а не лише звільнити особу від кримінальної відповідальності²³⁹. Втім, якщо ж провадження, розпочате за заявою особи, якій було завдано шкоду, не належить до кримінальних проваджень приватного обвинувачення (ст. 477 КПК), а прокурор не відмовився підтримувати державне обвинувачення в суді, то у разі відмови заявника від процесуального статусу потерпілого у судів першої та апеляційної інстанцій відсутні підстави для закриття такого провадження²⁴⁰.

9. Відповідно до ч. 7 ст. 176 КПК, за клопотанням прокурора запобіжний захід може бути скасовано слідчим суддею, судом у випадках і в порядку, передбаченими КПК. Зазначені випадки та порядок унормовано у статті 201-1 КПК. Так, прокурор має право звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 КПК, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого. Слідчий суддя, суд, перевіrivши обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та надання підозрюваному, обвинуваченому згоди на такий обмін, виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ч.ч. 1, 5 ст. 201-1 КПК).

---

²³⁸ Постанова ККС ВС від 23 лютого 2021 року, справа № 397/42/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213476>.

²³⁹ Постанова ККС ВС від 14 січня 2021, справа № 165/445/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94237633>.

²⁴⁰ Постанова ККС ВС від 28 січня 2021, справа № 643/6761/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553265>.

Стаття 204. Заборона затримання без дозволу слідчого судді, суду

1. Якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні.

1. Статтею 204 КПК визначено коло осіб, до яких застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою: підозрюваний або обвинувачений. Тобто такі особи повинні мати процесуальний статус підозрюваного або обвинуваченого. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Своєю чергою, обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК (ст. 42 КПК).

2. Заходами, не пов'язаними із триманням під вартою, є: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт (ст. 176 КПК).

3. У правовій доктрині під затриманням у кримінальному провадженні розуміють тимчасовий запобіжний захід, що полягає в обмеженні свободи затриманої особи шляхом поміщення її до спеціальної установи для тримання затриманих на строк не більше 72 годин з моменту фактичного затримання²⁴¹. Наведене визначення повною мірою ґрунтується на відповідних положеннях

---

²⁴¹ Шило О. Затримання. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави. і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 310–311.

міжнародних та національних джерел кримінального процесуального законодавства. Відповідно до ст. 209 КПК, особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишитися поряд з уповноваженою особою.

4. Також у науці кримінального процесу виділяють такі види затримання: 1) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК); 2) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 190–191 КПК); 3) законне затримання (ст. 207 КПК); 4) затримання з метою видачі (екстрадиції) (ст. 582 КПК); 5) превентивне затримання у районі проведення АТО осіб, причетних до терористичної діяльності (ст. 615 КПК, ст.ст. 14, 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»²⁴²). Утім, враховуючи поточні зміни до КПК та в розвиток наведеного підходу, наразі слід виділяти такі види затримання: 1) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК); 2) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 190–191 КПК); 3) законне затримання (ст. 207 КПК); 4) затримання з метою видачі (екстрадиції) (ст. 582 КПК); 5) затримання особи під час дії воєнного стану (ст. 615 КПК); 6) затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу (ст. 628 КПК); 7) превентивне затримання у районі проведення АТО осіб, причетних до терористичної діяльності (ст. 14, 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»). У статті 204 КПК йдеться саме про такий вид затримання, як затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 190–191 КПК). Тому інші види затримання не можуть бути застосовані до особи за умови наявності у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні, в якому така особа підозрюється

---

²⁴² Шило О. Затримання. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави. і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. С. 311.

або обвинувачується. Наведене правило не застосовується у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, підозрюється або обвинувачується в іншому кримінальному правопорушенні.

5. Кримінальним правопорушенням є передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ст. 11 КК). Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ст. 12 КК). Таким чином, норми коментованої статті можуть бути застосовними до підозрюваного, обвинуваченого як у вчиненні злочину, так і у вчиненні кримінального проступку. Стосовно кримінальних проступків, то правила статті 204 КПК виступають *lex specialis* відносно положень ст. 298-2 КПК.

6. У разі якщо слідчий, прокурор будуть володіти відомостями, які містять підстави для затримання підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні, то такий прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК). Розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу здійснюється у порядку, встановленому ст. 189 КПК. Таке клопотання може бути розглянуто лише в присутності підозрюваного, обвинуваченого. КПК передбачає тільки один виняток із цього правила, а саме: таке клопотання може бути розглянуто без присутності цієї особи лиш у разі, якщо прокурором буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук. Затримана на підставі ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше тридцяти шести годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 191 КПК).

Стаття 205. Виконання ухвали щодо обрання запобіжного заходу

1. Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення.

1. Невідкладно після оголошення ухвали про обрання запобіжного заходу підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний виконувати обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, невиконання яких тягне за собою негативні для нього юридичні наслідки. Негайне виконання такої ухвали означає, що правові наслідки, які визначені у ній, повинні наставати для підозрюваного, обвинуваченого максимально швидко. Слід зазначити, що негайне виконання ухвали щодо обрання запобіжного заходу залежить від виду запобіжного заходу, його процесуальних особливостей та порядку застосування.

2. За виконанням ухвали щодо застосування запобіжного заходу здійснюється судовий контроль, прокурорський нагляд та відомчий контроль. Слідчий суддя за відповідним клопотанням слідчого, прокурора може прийняти рішення про: 1) зміну запобіжного заходу; 2) накладення грошового стягнення. У ч. 3 ст. 179 та ч. 6 ст. 180 КПК передбачено, що контроль за виконанням особистого зобов'язання та особистої поруки здійснює слідчий, проте керівник органу досудового розслідування, враховуючи визначені ст. 39 КПК повноваження, наділений повноваженнями надавати слідчому письмові вказівки, і вони можуть стосуватися й звернення з клопотанням про зміну запобіжного заходу, а також про накладення грошового стягнення. Під час виконання ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу прокурор здійснює нагляд за додержанням положень КПК та підзаконних актів щодо виконання відповідного запобіжного заходу і має повноваження самостійно звертатися з клопотаннями до слідчого судді або дати письмову вказівку слідчого про це.

3. Виконання ухвали слідчого судді, суду у вигляді особистого зобов'язання здійснюється відразу після її оголошення.

Згідно з ч. 2 ст. 179 КПК, повідомлення підозрюваного, обвинуваченого про покладені на нього обов'язки має бути письмовим. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно (ч. 1 ст. 202 КПК).

4. Порядок виконання ухвали слідчого судді, суду про застосування особистої поруки полягає в тому, що після постановлення ухвали мають бути виконані вимоги, передбачені ч. 3 ст. 180 КПК стосовно того, що поручителю роз'яснюється, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

5. Виконання ухвали слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу у вигляді застави частково регламентується ч. 6 ст. 182 КПК, за якою підозрюваний, обвинувачений не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Ці дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. Платіжний документ з відміткою банку про виконання надається слідчому, прокурору, суду. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня (ч. 4 ст. 202 КПК). З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави (ч. 6 ст. 182 КПК України). У разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави або застосування запобіжного заходу

у вигляді тримання під вартою та визначення застави підозрюваний/обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, якщо в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного/обвинуваченого під вартою. Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження – прокурора та суд.

6. Виконання ухвали слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передбачено Інструкцією про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, затвердженою Наказом МВС України від 13.07.2016 № 654. Ухвала слідчого судді, суду підлягає негайному виконанню органом Національної поліції після її оголошення підозрюваному, обвинуваченому. Орган поліції, слідчим підрозділом якого здійснюється досудове розслідування стосовно підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано домашній арешт, невідкладно з використанням засобів факсимільного зв'язку або електронної пошти повідомляє про постановлення ухвали слідчого судді, суду орган Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. При застосуванні домашнього арешту, за умовами якого забороняється залишати житло цілодобово, до підозрюваного, обвинуваченого, якого було затримано, на виконання вимог частини третьої статті 202 КПК України, орган поліції, уповноваженою службовою особою якого затримано підозрюваного, обвинуваченого, забезпечує його негайне звільнення з-під варти та доставляння до місця проживання. Факт прибуття підозрюваного, обвинуваченого до житла, зазначеного в ухвалі слідчого судді, суду, та початку виконання ним покладених ухвалою слідчого судді, суду

обов'язків працівник органу Національної поліції фіксує в рапорті за результатами першого відвідування його місця проживання. З моменту фіксації факту початку виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених обов'язків орган Національної поліції починає здійснення контролю за його поведінкою (п. 4. Розділу 1)²⁴³.

7. Після постановлення ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою вживаються заходи щодо фізичного затримання підозрюваного, обвинуваченого, проводиться його особистий обшук та здійснюється доставлення до місця попереднього ув'язнення. Вилучені під час особистого обшуку речі підозрюваного, обвинуваченого, які не мають стосунку до кримінального провадження, передаються разом з ним у місце попереднього ув'язнення, а речі, які є речовими доказами або які можуть бути предметом забезпечення відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням, долучаються до матеріалів провадження. Копія ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою надсилається адміністрації місця попереднього ув'язнення²⁴⁴.

Стаття 206. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини

1. Кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи.

---

²⁴³ Інструкція про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу, затверджена Наказом МВС України від 13 липня 2016 року № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16#Text>.

²⁴⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. У 2 т. Т. 1. Харків : Право, 2012. С. 509.

2. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

3. Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

4. Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання.

5. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;

2) неперевищення граничного строку тримання під вартою;

3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

6. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та:

1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;

2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;

3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

7. Слідчий суддя зобов'язаний діяти в порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі.

8. Слідчий суддя має право не вживати дій, зазначених у частині шостій цієї статті, якщо прокурор доведе, що ці дії вже здійснені або здійснюються.

9. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.

1. Положення статті 206 КПК спрямовані на імплементацію у кримінальне процесуальне законодавство України та практику його застосування гарантій права на свободу та особисту недоторканність, передбаченого ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та права не бути підданим катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, передбаченого ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Визначаючи конкретну правову ситуацію в контексті, чи має місце позбавлення свободи особи, слідчий суддя повинен застосовувати критерії, сформульовані ЄСПЛ: для того щоб визначити, чи було особу «позбавлено волі» у значенні статті 5, відправною точкою повинна бути її конкретна ситуація, і необхідно враховувати ряд критеріїв, таких як тип, тривалість, наслідки і спосіб реалізації відповідного заходу («Де Томмазо проти Італії [ВП]»

(De Tommaso v. Italy [GC]), § 80; «Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy), § 92; «Медведев та інші проти Франції» (Medvedyev and Others v. France) [ВП], § 73; «Крянге проти Румунії [ВП]» (Creangă v. Romania [GC]), § 91). Поняття позбавлення волі за змістом частини 1 статті 5 включає як об'єктивний елемент поміщення людини у певний обмежений простір на значний період часу, так і додатковий суб'єктивний елемент, який полягає в тому, що людина не дала законної згоди на таке поміщення («Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany), § 74; «Станев проти Болгарії [ВП]» (Stanev v. Bulgaria [GC]), § 117). До відповідних об'єктивних факторів, які мають братись до уваги, належать: можливість покинути зону обмеження, рівень нагляду та контролю за переміщенням особи, ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів («Гуццарді проти Італії» Guzzardi v. Italy), § 95; «Х.М. проти Швейцарії» (H.M. v. Switzerland), § 45; «Х.Л. проти Сполученого Королівства» (H.L. v. the United Kingdom), § 91; «Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany), § 73). Коли факти вказують на те, що мало місце позбавлення волі за змістом частини 1 статті 5, відносно короткий строк тримання під вартою не впливає на цей висновок («Ранцев проти Кіпру та Росії» (Rantsev v. Cyprus and Russia), § 317; «Іскандаров проти Росії» (Iskandarov v. Russia), § 140)²⁴⁵.

3. Формулювання «будь-який орган державної влади чи службу особу, під вартою яких тримається особа» свідчить про те, що для розгляду у порядку ст. 206 КПК немає значення, який орган державної влади чи служба особа позбавив особу свободи, тобто характер викладення положень ст. 206 КПК, а саме відсутність посилення на інститут кримінального провадження, будь-які інші інститути кримінального процесуального законодавства, на ситуацію виникнення та існування кримінальних процесуальних відносин тощо дає змогу зробити висновок про універсальний характер загальних обов'язків судді щодо захисту прав людини, які не обмежуються кримінальним провадженням²⁴⁶.

---

²⁴⁵ Довідник із застосування статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський Суд з прав людини. 2019. 74 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf. С. 10–11.

²⁴⁶ Гловюк І., Пашковський М. Питання застосування статті 206 КПК України : затримання у транзитній зоні аеропорту. *Кримінальний процес* :

4. Коментована стаття зазначені обов'язки покладає лише на слідчого суддю, хоча обов'язки, передбачені, зокрема, ч.ч. 6–8, реалізуються і в судовому провадженні, про що свідчить і практика ККС ВС. Наприклад, у Постанові ККС ВС було зазначено: «Як убачається з матеріалів кримінального провадження, залишаючи без задоволення апеляційну скаргу ОСОБА_1, суд в ухвалі не зазначив суті доводів у частині застосування щодо нього недозволених методів ведення досудового розслідування та не перевіряв їх. Слід звернути увагу суду на те, що одним із доказів, яким підтверджується винуватість ОСОБА_1, є дані протоколу проведення слідчого експерименту від 15 березня 2016 року з відеозаписом до нього за участю засудженого. Однак поза увагою суду залишилося те, що на підставі ст. 94 КПК оцінка зазначеного вище доказу з точки зору належності, допустимості, достовірності була неможливою без перевірки доводів ОСОБА_1 про застосування щодо нього недозволених методів ведення досудового розслідування. Натомість апеляційний суд зазначив, що висновки суду про винуватість ОСОБА_1 у вчиненні інкримінованого йому злочину підтверджуються, зокрема, даними, що містяться у протоколі проведення слідчого експерименту за участю засудженого. Таким чином, суд апеляційної інстанції залишив поза увагою доводи засудженого про застосування щодо нього незаконних методів ведення досудового розслідування та за відсутності проведення належної перевірки таких доводів шляхом офіційного розслідування формально зазначив про те, що не вбачає жодних порушень кримінального та кримінального процесуального закону. Такий підхід у контексті положень статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також усталеної практики Європейського суду з прав людини є неприпустимим»²⁴⁷.

5. Джерелом інформації про незаконне позбавлення волі може бути і звернення підозрюваного, його захисника, законного

сучасний вимір та перспективні тенденції : II Харків. кримінал. процесуал. полілог : присвяч. актуал. питанням застосування заходів забезпечення кримінал. провадження (м. Харків, 12 грудня 2019 р.) / редкол. : О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків : Право, 2020. С. 72.

²⁴⁷ Постанова ККС ВС від 13 лютого 2020 року, справа № 493/626/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760537>.

представника, будь-якої іншої особи, повідомлення ЗМІ, повідомлення у соціальних мережах. Форма цього звернення КПК не визначена. Аналіз ухвал слідчих суддів показує, що подаються скарги, заяви, клопотання. Є випадки, коли слідчими суддями розглядалися скарги на затримання в порядку ст. 206 КПК. У зв'язку з відсутністю вказівки на форму звернення до слідчого судді в порядку ст. 206 КПК у судовій практиці є випадки відмови у відкритті провадження, оскільки в порядку ст. 206 КПК подавалася скарга, а у ст. 303 КПК вона не зазначена²⁴⁸. Такий підхід є недопустимим, адже КПК ніяк не обмежує форму звернення, і незалежно від назви документа, звернення відповідного змісту має бути розглянуто в порядку ст. 206 КПК.

6. Відсутність судового рішення, про яке вказується у ч.ч. 2 та 3, може полягати у фактичній відсутності як рішення про позбавлення особи свободи, так і закінчення строку, вказаного у цьому рішенні, або внесення застави, визначеної як альтернативи триманню під вартою. При цьому слід враховувати, що ч. 3 коментованої статті дещо уточнює підстави реалізації повноважень слідчого судді у порядку ст. 206 КПК, адже йдеться не тільки про судове рішення, а дещо ширше – про інші правові підстави для позбавлення особи свободи (до них може відноситися, зокрема, але не виключно, затримання особи у порядку ст.ст. 207, 208, 298², 615 КПК). Отже, перевірка обґрунтованості затримання особи, гарантована ст. 42 КПК, має здійснюватися у межах процедури, передбаченої коментованою статтею.

7. Якщо у заяві (клопотанні, скарзі) підозрюваний, його захисник посилається на інші обставини (наприклад, сплив строку затримання) і не оспорує законність або обґрунтованість затримання, враховуючи положення частини 3 коментованої статті та те, що незаконне та необґрунтоване затримання не може розглядатися як правова підстава для позбавлення особи свободи, – слідчий суддя зобов'язаний перевіряти законність та обґрунтованість

---

²⁴⁸ Гловюк І. В. Використання положень статті 206 Кримінального процесуального кодексу при здійсненні захисту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 25.

затримання особи, виходячи тим самим за межі заяви (клопотання, скарги)²⁴⁹.

8. До локального предмета доказування при розгляді за ст. 206 КПК входять такі обставини, як: 1) факт позбавлення особи свободи; 2) правова підстава позбавлення особи свободи. Тягар доказування наявності правової підстави позбавлення особи свободи покладається саме на слідчого, прокурора. Саме тому слідчий, прокурор зобов'язані довести наявність правової підстави для позбавлення особи свободи. У протилежному випадку слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу. Відповідно, якщо слідчий суддя відмовляє у негайному звільненні особи, в його ухвалі повинні бути детально викладені доводи та докази, якими, на думку слідчого судді, спростовуються доводи сторони захисту щодо незаконного позбавлення підозрюваного волі²⁵⁰. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

9. Ініціативними повноваженнями слідчого судді є: 1) забезпечення невідкладного проведення судово-медичного обстеження особи; 2) доручення відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи; 3) вжиття необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно зі законодавством. Ці повноваження мають імперативний характер та реалізуються у разі, якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), або незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої

---

²⁴⁹ Гловюк І. В. Використання положень статті 206 Кримінального процесуального кодексу при здійсненні захисту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 26.

²⁵⁰ Там само. С. 26–27.

підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі. На практиці є випадки, коли судді доручають виконання таких обов'язків прокурорам, слідчим, проте це не відповідає вимогам КПК. Натомість якщо прокурор зможе довести, що ці дії вже здійснені або здійснюються, то слідчий суддя має право (але не обов'язок) не вживати цих дій, якщо в нього немає сумнівів, що ці дії вже здійснені або здійснюються.

10. Проведення судово-медичного обстеження особи у КПК як процесуальна дія не вказано, на практиці обстеження доручаються відділенням СМЕ, а також шляхом призначення судово-медичної експертизи. Разом з тим закон теж не вимагає проведення судово-медичної експертизи. Тому таке обстеження має бути забезпечено будь-якими найбільш прийнятними в обставинах справи засобами, у тому числі через виклик швидкої допомоги або лікаря у судові засідання²⁵¹.

11. Обов'язок слідчого судді доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених у заяві особи про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), є неконкретизованим, хоча при його реалізації орган досудового розслідування має досліджувати факти, ґрунтуючись на європейських стандартах розслідування поганого поведіння: коли особа висуває небезпідставну скаргу на таке, що порушує статтю 3 Конвенції, поведіння з нею з боку представників держави, обов'язком органів влади є проведення «ефективного офіційного розслідування», здатного призвести до встановлення фактів справи та, якщо скарги виявляться правдивими, до встановлення та покарання винних осіб (див., поміж інших джерел, рішення у справі «Дедовський та інші проти Росії» (Dedovskiy and Others v. Russia), заява № 7178/03, п. 87, ЕCHR 2008 (витяги). Мінімальні стандарти ефективності, визначені практикою Суду, включають у вимоги, що

---

²⁵¹ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. С. 405.

розслідування має бути ретельним, незалежним, безстороннім та підконтрольним громадськості, а також що компетентні органи влади повинні діяти зі зразковою ретельністю і оперативністю (Рішення ЄСПЛ у справі «Белоусов проти України» (Заява № 4494/07), п. 55)²⁵².

12. Частина 9 коментованої статті виходить із презумпції вразливості особи, яка позбавлена свободи. Відповідно, якщо особа бажає залучити захисника, то слідчий суддя має надати час для запрошення захисника, якщо особа виявляє такий намір, або прийняти рішення про залучення захисника в порядку ст. 49 КПК. Ці ж дії здійснюються та рішення приймаються у ситуації, коли особа не виявляє наміру залучити захисника, однак слідчий суддя вважає, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.

13. ОП ККС ВС вказала, що ст. 206 КПК України надає слідчому судді специфічні повноваження щодо перевірки наявності підстав позбавлення особи свободи (зокрема наявності судового рішення та ін.) і звільнення такої особи, якщо за результатами такої перевірки відповідних підстав не буде встановлено, або забезпечення проведення у найкоротший строк розгляду клопотання прокурора, слідчого про застосування запобіжного заходу. Таким чином, наведені вище положення ст. 206 КПК мають на меті забезпечення процесуального механізму звільнення слідчим суддею будь-якої особи, яка позбавлена свободи за відсутності судового рішення, та застосовуються саме в таких випадках. При цьому вказаний механізм не включає процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України, *post factum*, оскільки відповідні заперечення особа може висловити під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу та/або під час підготовчого судового засідання й судового розгляду кримінального провадження по суті. Оскільки ухвала слідчого судді щодо скарги, поданої в порядку ст. 206 КПК України,

---

²⁵² Справа «Белоусов проти України» (Заява № 4494/07) : Рішення ЄСПЛ від 7 листопада 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text.

у переліку, передбаченому ст. 309 КПК України, відсутня, звернення до суду з апеляційною скаргою на таке рішення є підставою для відмови у відкритті апеляційного провадження²⁵³.

Стаття 206¹. Ухвала слідчого судді, суду про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою

1. До підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою і який заявив про відмову від прийняття їжі, може бути застосовано примусове годування на підставі ухвали слідчого судді, суду. Застосування примусового годування без ухвали слідчого судді, суду забороняється.

2. Клопотання про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та матеріали, якими таке клопотання обґрунтовується, подаються прокурором на підставі відомостей, отриманих від установи попереднього ув'язнення, закладу охорони здоров'я, до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого утримується підозрюваний, обвинувачений. Зазначене клопотання повинно містити стислий виклад обставин, що передували відмові від прийняття їжі та голодуванню.

До клопотання обов'язково додається висновок лікаря про те, що підозрюваному, обвинуваченому, який заявив про відмову від прийняття їжі, загрожує значне погіршення стану здоров'я та існує очевидна загроза його життю, що підтверджується відповідними медичними документами, які містять результати лабораторних, інструментальних та інших необхідних досліджень.

---

²⁵³ Постанова ОП ККС ВС від 27 травня 2019 року, справа № 766/22242/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82218010>.

3. Клопотання про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту надходження такого клопотання до суду.

Про час і місце розгляду клопотання повідомляються прокурор, особа, стосовно якої вирішується питання про примусове годування, її захисник, керівництво відповідної установи попереднього ув'язнення, закладу охорони здоров'я, а в разі вирішення питання про примусове годування неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого – також батько або матір, усиновлювач або законний представник та відповідні служби у справах дітей.

Неприбуття в судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання, не перешкоджає проведенню розгляду, крім випадків, якщо участь таких осіб визнана слідчим суддею, судом обов'язковою або якщо особа повідомила про поважні причини неприбуття.

Розгляд клопотання про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого може бути проведений у режимі відеоконференції.

За клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, стосовно якого вирішується питання про примусове годування, або його захисника слідчий суддя, суд уповноважений викликати іншого лікаря для встановлення стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого та існування очевидної загрози його життю, спричиненої відмовою від прийняття їжі, та забезпечити лікарю можливість ознайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується необхідність примусового годування. У такому разі слідчий суддя, суд відкладає розгляд клопотання на строк, необхідний для явки лікаря, але не більше ніж на 24 години.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, або про відмову від примусового годування, якщо прокурор не доведе наявності обставин, передбачених частиною другою цієї статті. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку прокурором, підозрюваним,

обвинуваченим чи його захисником. Подання апеляційної скарги зупиняє набрання ухвалою законної сили, але не зупиняє її виконання.

Строк дії ухвали про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не може перевищувати 30 днів. У разі необхідності строк примусового годування може бути продовжений слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора та за наявності обставин, передбачених частиною другою цієї статті.

{Параграф 1 глави 18 доповнено статтею 206¹ згідно із Законом № 2429-ІХ від 19.07.2022}

1. Коментована стаття введена до КПК Законом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» від 19.07.2022 № 2429-ІХ.

2. Примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, хоча і розміщено у Розділі 2 КПК, не є заходом забезпечення кримінального провадження, оскільки не має мети забезпечення дієвості кримінального провадження.

3. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» від 19.07.2022 № 2428-ІХ визначено, що видами примусового годування є: 1) годування через назогастральний зонд за допомогою лійки; 2) годування через назогастральний зонд краплинно; 3) годування через назогастральний зонд за допомогою шприца Жане; 4) годування з ложки; 5) годування за допомогою напувальниці; 6) годування через гастростому. Примусове годування є крайнім заходом для збереження життя особи, взятої під варту.

4. Клопотання може бути подане виключно прокурором, ні слідчий, ні дізнавач не мають такого повноваження. Таке клопотання подається на підставі відомостей, отриманих від установи попереднього ув'язнення, закладу охорони здоров'я. Йому передують процедура, визначена Законом України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування» від 19.07.2022 № 2428-IX: начальник установи попереднього ув'язнення при встановленні факту відмови особи, взятої під варту, від прийняття їжі повинен скласти акт про відмову від прийняття їжі, у якому зазначити причини такої відмови, та протягом однієї доби: письмово поінформувати про це орган досудового розслідування або суд, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження (справа), а також прокурора, захисника; повідомити членів сім'ї (за наявності) особи, взятої під варту, крім випадків, якщо це спеціально заборонено особою, взятою під варту, про що така особа у письмовій формі повідомляє начальника установи попереднього ув'язнення; у разі відмови неповнолітнього від прийняття їжі – додатково повідомити законного представника та відповідні служби у справах дітей незалежно від бажання неповнолітнього і в разі обґрунтованості зазначених причин негайно вжити заходів щодо задоволення законних вимог такої особи. Особа, взята під варту, яка відмовилася від прийняття їжі, з моменту встановлення такого факту має перебувати під постійним наглядом лікаря.

5. Обов'язковим додатком до клопотання є висновок лікаря про те, що підозрюваному, обвинуваченому, який заявив про відмову від прийняття їжі, загрожує значне погіршення стану здоров'я та існує очевидна загроза його життю, що підтверджується відповідними медичними документами, які містять результати лабораторних, інструментальних та інших необхідних досліджень. Під час підготовки висновку лікар визначає вид примусового годування.

6. Строк розгляду клопотанням слідчим суддею, судом КПК визначений як «невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту надходження такого клопотання до суду».

7. Про час і місце розгляду клопотання повідомляються прокурор, особа, стосовно якої вирішується питання про примусове годування, її захисник, керівництво відповідної установи попереднього ув'язнення, закладу охорони здоров'я, а в разі вирішення питання про примусове годування неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого – також батько або матір, усиновлювач або законний представник та відповідні служби у справах дітей. Неприбуття їх у судові засідання не перешкоджає проведенню розгляду, крім

випадків, якщо участь таких осіб визнана слідчим суддею, судом обов'язковою або якщо особа повідомила про поважні причини неприбуття. Водночас, зважаючи на чутливість питання, вважаємо, що участь підозрюваного, обвинуваченого, хоча б дистанційна, має визнаватися обов'язковою.

8. Тягар доказування підстав примусового годування покладається на прокурора.

9. Специфіка відстоювання позиції сторони захисту полягає в тому, що за клопотанням сторони захисту слідчий суддя, суд уповноважений викликати іншого лікаря для встановлення стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого та існування очевидної загрози його життю, спричиненої відмовою від прийняття їжі. Цей лікар може ознайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується необхідність примусового годування.

10. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого, або про відмову від примусового годування.

11. Строк дії ухвали не може перевищувати 30 днів, у разі необхідності строк примусового годування може бути продовжений. Таке формулювання КПК не дає однозначної відповіді на питання, чи продовження можливо у межах 30 днів, чи поза межами, і якщо поза межами, то який граничний строк.

Стаття 207. Законне затримання

1. Ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.

2. Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статтях 482 і 482-2 цього Кодексу:

{Абзац перший частини другої статті 207 із змінами, внесеними згідно із Законом № 388-ІХ від 18.12.2019}

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

3. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

1. Затримання особи є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, а саме – тимчасовим запобіжним заходом, порядок застосування якого регламентовано як у міжнародних документах (ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо), так і в національному законодавстві (ст. 29 Конституції України, ст.ст. 131, 188–191, 207–213, 298-2, 582, глава 41 КПК, та низкою інших законів).

Метою застосування затримання, за національним законодавством, є: запобігання злочину чи його припинення (ст. 29 Конституції України) та досягнення дієвості кримінального провадження (ст. 131 КПК).

Відповідно до кримінального процесуального законодавства, виділяються такі види затримання: 1) затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду з метою приводу (ст.ст. 188–191 КПК); 2) затримання особи без ухвали слідчого судді або суду: законне затримання, тобто затримання будь-якою особою (ст. 207 КПК); затримання уповноваженою службовою особою (ст.ст. 208, 298-2, 582 КПК); превентивне затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності відповідно до норм Закону України «Про боротьбу з тероризмом»; затримання особи на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами

України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41 КПК України); затримання в умовах воєнного стану (п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України).

2. Законне затримання мають право здійснити громадяни України, іноземці та особи без громадянства, тобто будь-хто, але лише за наявності підстав, передбачених ст. 207 КПК.

Згідно зі ст. 207 КПК, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою на затримання (особою, якій законом надано право здійснювати затримання), має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, окрім судді та народного депутата України, за наявності підстав для затримання, а саме: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Але для того, щоб таке затримання було законним, особа, котра здійснила затримання, зобов'язана:

1) згідно зі ст. 207 КПК – негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

2) відповідно до ст. 168 КПК – одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої службової особи передати їм тимчасове вилучене майно у разі такого вилучення.

Жодних інших обов'язків до осіб, які здійснили законне затримання (складення протоколу затримання, роз'яснення підстав і прав затриманій особі, сповіщення про затримання інших осіб, окрім уповноважених службових осіб, вручення пам'ятки про права затриманій особі), законом не встановлено. Такий висновок підтверджується і правовими позиціями ВС, зокрема Постановою ККС ВС від 31.03.2020 у справі № 753/20985/17. Після передання затриманої особи уповноваженим службовим особам останні повинні здійснити дії, що передбачені в ст. 208 КПК України.

Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

{Частина першу статті 208 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015}

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України.

{Частина першу статті 208 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 671-IX від 04.06.2020}

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.

2. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 і статтею 236 цього Кодексу.

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.

Особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

{Частина четверту статті 208 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2577-VIII від 02.10.2018}

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, також роз'яснює особі її право надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку.

{Частина четверту статті 208 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022}

5. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 цього Кодексу, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 цього Кодексу; підстави за-

тримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

{Частина п'ята статті 208 в редакції Закону № 187-IX від 04.10.2019}

6. Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

1. Коментована стаття регламентує підстави та процесуальний порядок застосування до осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, запобіжного заходу у вигляді затримання без ухвали слідчого судді, суду, уповноваженими на те службовими особами.

Уповноваженою службовою особою на затримання, відповідно до ч. 6 ст. 207 КПК України, є особа, якій законом надано право здійснювати затримання. Власне цим законодавець і обмежився, не вдаючись до закріплення переліку категорій службових осіб, уповноважених здійснювати вищезазначений запобіжний захід, та відсилаючи в цьому питанні до інших законодавчих актів, що регламентують порядок функціонування органів правопорядку в Україні. Офіс Генерального прокурора в своєму листі «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи» від 17.08.2020 р. № 13/4-565вих-328окв-20 конкретизував, що «уповноважена службова особа» є родовим поняттям, яке включає в себе як слідчого, так і інших працівників правоохоронних органів, яким відповідними законами надано право на здійснення затримання. До таких працівників, зокрема, належать і працівники патрульної поліції та оперативних підрозділів, які

мають повноваження здійснювати затримання в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України». З таким висновком погодилася і колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду в своїй ухвалі від 16.02.2021 р. в справі № 204/6541/16-к (провадження № 51-2172км19).

Завдяки системному аналізу зазначеного законодавства можна зробити висновок, що на сьогоднішній день цими повноваженнями наділені такі службові особи:

- поліцейські (п. 9 ч. 1 ст. 23, ч. 1 ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII);

- військовослужбовці Національної гвардії України (п.п. 2–4 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII);

- співробітники Служби безпеки України (п.п. 1, 6–7 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII);

- військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, залучені до оперативно-службової діяльності (п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 2229-XII, п. 5 ст. 28 Закону України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. № 1777-XII);

- працівники Бюро економічної безпеки (п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 № 1150-IX);

- працівники Національного антикорупційного бюро України (п. 10 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII);

- посадові особи митних органів (п. 1 ч. 1 ст. 582 Митного кодексу України від 13.03.2012 № 4495-VI.);

- посадові особи, залучені до антитерористичної операції, в районі її проведення (п. 2 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV);

- уповноважені посадові особи Державного бюро розслідувань (п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII);

– посадові і службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів (п. 4 ч. 2 ст. 18 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 № 2713-IV);

– військовослужбовці Служби правопорядку (пункти 4, 5, 22 ст. 7; пункт 6 ст. 8 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних силах України» від 07.03.2002 № 3099-III);

– капітани суден України (ч. 2 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України від 23.05.1995 № 176/95-ВР);

– військовослужбовці Управління державної охорони України (п. 2 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 № 160/98-ВР).

Зазначений перелік не є вичерпним, оскільки його доповнення або скорочення залежить від внесення змін і доповнень до законодавства України, пов'язаних із реформуванням системи органів правопорядку.

2. Уповноважені службові особи на затримання, за загальним правилом, можуть застосувати вищезазначений тимчасовий запобіжний захід тільки до осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі лише у випадках, регламентованих у ч. 1 ст. 208 КПК, перелік яких є вичерпним, а саме: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 КК.

Виятками зі загального правила є: затримання у разі вчинення особою, підозрюваною у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, які перелічені в ст. 194 КПК та покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимоги щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує, відповідно до ст. 182 КПК України та Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, що затверджений Постановою КМУ від 11.01.2012 № 15; затримання окремої категорії осіб. До окремої категорії осіб, відповідно до ст. 480 КПК України, належать: 1) народні депутати України; 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжні на час виконання ними обов'язків у суді, Голова, заступник Голови, член Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 3) кандидат у Президенти України; 4) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; 5) Голова, інший член Рахункової палати; 6) депутат місцевої ради; 7) адвокат; 8) Генеральний прокурор, його заступник, прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 9) Директор та працівники Національного антикорупційного бюро України; 10) Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступники.

Особливості затримання цієї категорії осіб встановлюються главою 37 КПК України та полягають у такому:

– *затримання судді здійснюється лише за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано, за винятком затримання під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попере-*

дження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута (ст. 482 КПК);

– *затримання народного депутата України* здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, винесеної на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), за винятком затримання, коли народного депутата України застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного зі застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини (ст. 482-2 КПК).

Також певні обмеження застосування затримання встановлені законодавцем щодо:

– *осіб, які наділені дипломатичним імунітетом* (глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу та члени їхніх сімей, представники іноземних держав, члени парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прибувають в Україну для участі в міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями, а також члени їхніх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України), до яких, згідно зі ст.ст. 12, 17, 27 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, що затверджене Указом Президента України від 10.06.1993 № 198/93, не можна застосовувати затримання;

– *Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*, який, відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР, користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень та не може бути затриманий без згоди Верховної Ради України;

– *Президента України*, обов'язковою передумовою для затримання якого, відповідно до рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 № 19-рп/2003, є його усунення з поста в порядку імпичменту, що регламентується ст. 111 Конституції України;

– *консульських посадових осіб* (особи, включаючи главу консульської установи, яким доручено виконання консульських функцій), котрі, відповідно до ст. 25 Положення про дипломатичні

представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, що затверджено Указом Президента України від 10. 06. 1993 № 198/93, можуть бути затримані лише за вчинення тяжкого злочину;

– *неповнолітніх*, яких, відповідно до ч. 2 ст. 492 КПК, можна затримати лише у разі, якщо вони підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

– *співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків*, який може бути затриманий за підозрою у вчиненні злочину лише в присутності офіційних представників розвідувального органу України (ч. 6 ст. 208 КПК).

Окрім випадків, визначених у ст. 208 КПК України, законодавець у п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України встановив нову підставу для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах воєнного стану, а саме «можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину», тим самим надавши можливість уповноваженій службовій особі здійснювати затримання особи, підозрюваної у вчиненні фактично будь-якого злочину.

З огляду на наведені законодавчі положення, процесуальний порядок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину уповноваженою службовою особою на затримання, має бути таким:

1) після надходження інформації про вчинення правопорушення або його самостійного виявлення уповноважені службові особи на затримання на підставі аналізу об'єктивної сторони правопорушення повинні здійснити його попередню правову кваліфікацію. Умисні дії поліцейських щодо надання завідомо невірної правової оцінки вчиненого правопорушення та здійснення в подальшому адміністративного затримання особи замість кримінального процесуального, визнаються ЄСПЛ як такі, що суперечать принципу юридичної визначеності, є свавільними і несумісними з принципом верховенства права та порушують національні юридичні гарантії, отже, є незаконними у значенні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (Рішення ЄСПЛ у справах: «Нечипорук та Йонкало проти України» (Заява

№ 42310/04 від 21.04.2011; «Доронін проти України» (Заява № 16505/02 від 19.02.2009));

2) кваліфікувавши дії особи як злочин, уповноважена службова особа повинна з'ясувати також, чи передбачає санкція статті КК, за якою попередньо кваліфіковані дії особи, покарання у виді позбавлення волі, як того вимагає припис ч. 1 ст. 208 КПК України, а також чи існують підстави для здійснення кримінального процесуального затримання особи, що передбачені в ст. 208 КПК;

3) переконавшись у наявності підстав затримання та відсутності обмежень щодо застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження, уповноважена службова особа на затримання здійснює затримання особи з додержанням вимог положень КПК.

3. Проведення обшуку затриманої особи – це право уповноважених службових осіб на затримання, а не їхній обов'язок. У разі якщо уповноважена службова особа дійде висновку про необхідність проведення обшуку особи під час кримінального процесуального затримання, вона повинна запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих), якими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження (ч. 3 ст. 208, ч. 7 ст. 223 КПК України). Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, якщо при проведенні обшуку особи залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, обшук особи може бути проведений без залучення понятих. У такому разі хід і результати його проведення в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Проведення обшуку затриманої особи здійснюється з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 та ст. 236 КПК України, а саме: обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Про те, що відсутність захисника під час затримання особи у випадку, передбаченому ст. 208 КПК України, не може вважатися порушенням

вимог кримінального процесуального законодавства, йдеться й у Постанові ВС від 14 червня 2022 року, у справі № 463/5551/15.

Законодавцем передбачено певні особливості щодо проведення обшуку співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків. Так, відповідно до ч. 6 ст. 208 КПК, такий обшук може бути проведений лише в присутності офіційних представників розвідувального органу України, про що зазначається в протоколі. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі; під час обшуку особи уповноважена службова особа має право проводити фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності дотримання вимог кримінального процесуального законодавства під час обшуку затриманої особи та вилученні речей і документів у межах його проведення. Так, у Постанові ККС ВС від 8 лютого 2018 р., у справі №754/5978/16-к, ВС констатовано порушення ч. 2 ст. 208 КПК, через те що працівники Національної поліції при затриманні особи за підозрою у зберіганні при собі наркотичного засобу, що був вилучений ними з лівої внутрішньої кишені куртки обвинуваченого, у протоколі огляду місця події, замість протоколу затримання, зазначили, що він вилучений не під час обшуку особи, а під час поверхневого огляду. У своєму рішенні ВС зробив висновок про те, що при проведенні вказаної слідчої дії працівниками Національної поліції не були враховані вимоги ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачено, що поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу, отже, у конкретному випадку фактично було проведено особистий обшук особи,

а не поверхневу перевірку, та порушено вимоги ст. 208 КПК України²⁵⁴.

Подібна правова позиція була викладена і у Постанові ККС ВС від 12 квітня 2018 р. у справі № 758/13581/15-к, в якій ВС зазначив, що «встановлені судом фактичні обставини справи свідчать про те, що психотропна речовина була вилучена в ОСОБА_2 не під час огляду, а саме під час його затримання та обшуку, які проведено з порушенням вимог ст.ст. 207, 208, 223, 236 КПК України. За таких обставин, пославшись на вимоги ст.ст. 86, 87 КПК України, суд обґрунтовано визнав протокол огляду місця події недопустимим доказом, а використання фактичних даних, отриманих під час цієї слідчої дії, неприпустимим»²⁵⁵.

4. У разі здійснення затримання уповноважена службова особа на затримання, відповідно до вимог ст. 42, ч.ч. 2 та 3 ст. 276, ч. 4 ст. 208 КПК України, зобов'язана повідомити затриманій особі підстави затримання та у вчиненні якого злочину вона підозрюється, а також роз'яснити: право мати захисника і побачення з ним до першого допиту; право отримувати медичну допомогу; право давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього; право на негайне повідомлення інших осіб про її затримання і місце перебування; право вимагати перевірку обґрунтованості затримання; інші процесуальні права, передбачені КПК, зокрема в ст. 42. У випадку затримання особи, яка була затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється додатково ще і її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

Повідомлення особам, які не володіють мовою здійснення кримінального судочинства, підстав затримання та у вчиненні якого злочину вони підозрюються, а також роз'яснення їхніх прав має

---

²⁵⁴ Постанова ККС ВС від 8 лютого 2018 року, справа №754/5978/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72243400>.

²⁵⁵ Постанова ККС ВС від 12 квітня 2018 р. справа № 758/13581/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73469622>.

здійснюватися за участю перекладача. Задля забезпечення права на переклад для осіб, які є суб'єктами права на безоплатну вторинну правову допомогу та не володіють державною мовою, передбачено механізм залучення перекладачів через центри з надання безоплатної правової вторинної допомоги відповідно до Порядку залучення перекладача, який визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 401 «Деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги» зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1048. Центри з надання безоплатної правової вторинної допомоги після отримання повідомлення про необхідність залучення перекладача особам, які мають право на безоплатну правову допомогу, повинні залучати необхідних перекладачів на підставі укладених договорів щодо надання послуг перекладу, у тому числі з фізичними особами-підприємцями/юридичними особами згідно з вимогами цивільного законодавства. Для інших осіб залучення перекладача відбувається в загальному порядку, передбаченому ст. 68 КПК України. Однак під час дії воєнного стану законодавець у ч. 12 ст. 615 КПК України передбачив для дізнавача, слідчого, прокурора можливість за наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний.

Згідно з вимогами ч. 8 ст. 42 та ст. 276 КПК, уповноважена службова особа одночасно з повідомленням затриманій особі (підозрюваному) про його процесуальні права та обов'язки повинна вручити пам'ятку про його процесуальні права та обов'язки. Окрім того, згідно з Наказом МВС України від 23.05.2017 р. № 440 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України», кожному затриманому після доставлення його до органу Національної поліції вручається ще окрема пам'ятка для затриманих осіб, яка містить, окрім переліку прав, передбачених в ст. 42 КПК, також витяги з Конституції України, КПК України, ЄКПЛ, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про попереднє ув'язнення» та роз'яснення порядку звернення до ЄСПЛ. Така

пам'ятка видається на руки затриманій особі, а факт отримання пам'ятки засвідчується її власноручним підписом у Книзі обліку затриманих осіб.

Для затриманих осіб, які не володіють мовою кримінального судочинства, ще в 2016 році в Україні, за ініціативи Національної поліції України спільно з Українською фундацією правової допомоги та Офісом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Посольства США в Україні, в рамках проведення масштабного експерименту з раннього інформування поліцейськими затриманих, свідків і потерпілих були розроблені пам'ятки для затриманих осіб, які перекладені на 12 мов, знаходяться у вільному доступі на сайті Української фундації правової допомоги (URL: <https://ulaf.org.ua/pam-yatka-zatrimanomu>) та активно використовуються під час затримання вищезазначених осіб²⁵⁶.

5. Затримання уповноваженою службовою особою має бути процесуально зафіксовано у відповідному протоколі затримання. В протоколі затримання, крім відомостей, передбачених у ст. 104 КПК, зазначаються також додаткові відомості, передбачені ч. 5 ст. 208 КПК: місце, дата і точний час (година і хвилина) затримання відповідно до ст. 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманій особі та надсилається прокурору, відповідно до вимог ч. 5 ст. 208 КПК.

Протокол затримання повинен складатися за правилами ст. 106 КПК України, а саме – під час його проведення або безпосередньо після його закінчення. Про відсутність порушень КПК

---

²⁵⁶ Затримання у кримінальному провадженні : навч. посібник / кол. авторів : А. В. Захарко, В. В. Рогальська, Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 224 с.

України у випадку складення протоколу затримання не безпосередньо під час затримання а після йдеться і в рішенні ВС у справі за № 127/8962/20 від 17 лютого 2022 року. Окрім того, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, в умовах воєнного стану законодавець дозволив за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій здійснювати фіксацію доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

На сьогодні в переважній більшості випадків затримання уповноважені службові особи на затримання використовують зразок протоколу затримання, який затверджений Наказом МВС від 10.05.2018 р. № 386 «Про затвердження Порядку дій уповноважених службових осіб органів Державної прикордонної служби України під час затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину», хоча він є обов'язковим лише для уповноважених службових осіб органів Державної прикордонної служби України.

Недотримання процесуальних вимог щодо складання протоколу затримання, здійснення затримання за відсутністю складеного протоколу затримання, а також складення протоколу огляду місця події замість протоколу затримання є порушенням прямого припису ст. 208 КПК та призводить до визнання вищезазначених протоколів недопустимим доказом, а використання фактичних даних, отриманих під час проведення зазначених процесуальних дій, неприпустимим, про що неодноразово зазначав ВС у своїх рішеннях, зокрема в Постанові ККС ВС від 12.04.2018 р. у справі № 758/13581/15-к ВС: «Отже, встановлені судом фактичні обставини справи свідчать про те, що психотропна речовина була вилучена в ОСОБА_2 не під час огляду, а саме під час його затримання та обшуку, які проведено з порушенням вимог ст.ст. 207, 208, 223, 236 КПК України. За таких обставин, пославшись на вимоги ст.ст. 86, 87 КПК України, суд обґрунтовано визнав протокол огляду місця події недопустимим доказом, а використання фактичних даних, отриманих під час цієї слідчої дії, неприпустимим. При цьому не залишилось поза увагою суду і те, що зазначений протокол оформлений без дотримання вимог ст. 104 КПК України. Зокрема,

слідчим не внесено відомості щодо всіх осіб, які були присутні при проведенні слідчої дії, а також щодо характеристики пристрою, за допомогою якого здійснювався відеозапис. Крім того, у протоколі зазначено, що огляд ОСОБА_2 проведено на відкритій місцевості, тоді як судом встановлено, що слідча дія фактично була проведена в салоні автомобіля»²⁵⁷. Схожі правові позиції ВС викладено і в інших рішеннях, а саме: в Постанові ККС ВС від 8 лютого 2018 р. у справі № 754/5978/16-к, Постанові ККС ВС від 1 березня 2018 р. у справі № 760/13866/15-к, Постанові ККС ВС від 30 липня 2019 р. у справі № 127/20981/17, Постанові ККС ВС від 30 липня 2019 р. у справі № 127/20981/17, тощо²⁵⁸.

б. Законодавець також визначає, що в разі затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, уповноважена службова особа зобов'язана роз'яснити особі її право надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку. Міжнародний кримінальний суд може зіткнутися з обмеженнями своїх можливостей примусово забезпечувати явку деяких можливих злочинців, оскільки не має своєї власної поліції або інших уповноважених органів, які можуть здійснювати арешти чи затримання. За таких умов МКС розраховує на співпрацю держав і місцевих правоохоронних органів.

Щодо порядку видачі ордера на арешт (затримання) особи в МКС діє певний порядок, передбачений ст. 58 Статуту МКС. Прокурор МКС уповноважений клопотати перед Палатою попереднього провадження видати ордер на арешт або наказ про явку стосовно особи, котра, як обґрунтовано вважає Прокурор у результаті свого розслідування, вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду. Статутом МКС передбачено також, що Палата попереднього

---

²⁵⁷ Постанова ККС ВС від 12 квітня 2018 року, справа № 758/13581/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73469622>.

²⁵⁸ Рогальська В. В., Фоміна Т. Г. Затримання уповноваженою службовою особою : законодавчі «лабіринти» та реалії правозастосовної практики. Science, technology, and innovation : the experience of European countries and prospects for Ukraine : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 196–224. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-190-9-8>.

провадження повинна видати ордер на арешт, якщо прокурор навів достатньо доказів того, що необхідно здійснити арешт, щоб: (i) забезпечити явку цієї особи під час подальшого судового розгляду; (ii) забезпечити, щоб особа не створювала перешкод або загрози для розслідування або судового розгляду; або (iii) припинити вчинення злочину або пов'язаного з ним злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду. Клопотання про ордер на арешт, яке прокурор подає до Палати, має бути детальним, містити ідентифікуючі персональні дані розшукуваної особи, інформацію про злочини, в яких вона (в межах юрисдикції суду) підозрюється, виклад фактів, які ймовірно становлять склад злочинів, стислий виклад доказів проти підозрюваного та причини, чому прокурор вважає арешт необхідним. Ордер на арешт повинен містити, окрім інших питань, конкретне посилення на злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, у вчиненні яких підозрюється особа, та стислий виклад фактів, які можливо становлять склад злочинів. Ордер на арешт буде виданий лише в тому випадку, якщо сторона обвинувачення надасть «розумні підстави вважати, що підозрюваний може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого Статутом МКС»²⁵⁹. Якщо запит не буде містити достатньо конкретної інформації, його буде відхилено²⁶⁰. Для того щоб ордер на арешт мав юридичну силу, він повинен містити ту саму інформацію, що міститься в клопотанні прокурора до Палати, за винятком короткого викладу доказів та причин, чому Прокурор вважає арешт необхідним.

---

²⁵⁹ Прокурор проти аль-Башира (Рішення про видачу ордера на арешт) ICC-02/05-01/09-3 (4 березня 2009 р.), п. 31. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF.

²⁶⁰ У справі Прокурор проти Мудакумура (Рішення щодо запиту Прокурора відповідно до ст. 58) ICC- 01/04- 613 (31 травня 2012 р.), коли вперше за практику МКС Палата попереднього провадження II відхилила запит Прокурора на видачу ордера на арешт на підставі відсутності конкретних даних. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07502.PDF. Пізніше було подано другий запит, і ордер на арешт було видано; Прокурор проти Мудакумура (Рішення щодо запиту Прокурора відповідно до ст. 58) ICC-01/04-01/12-1-Red (13 липня 2012 р.). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07502.PDF.

Після видачі ордера на арешт Суд може робити запит про тимчасовий арешт або арешт і передачу будь-якої особи, зазначеної в ордері на арешт від держав-учасниць або держав, які не є учасницями, до яких звернувся Суд. У будь-який час після видачі ордера на арешт прокурор може вимагати, щоб Палата попереднього провадження внесла зміни до ордера на арешт з метою зміни кількості злочинних діянь, у яких підозрюється особа, перелічених у первісному клопотанні.

Стаття 209. Момент затримання

1. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою

1. Строк затримання особи (стаття 211 Кодексу) обчислюється з моменту її затримання, визначеного відповідно до коментованої статті.

2. Моментом затримання є момент часу, короткий відрізок часу, точно визначений через час в годині і хвилині, з якого конкретна особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, тобто фактично позбавляється свободи.

3. Відомості про місце, дату і точний час (годину і хвилину) затримання, відповідно до положень ст. 209 цього Кодексу, обов'язково зазначаються у протоколі затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину (ч. 5 ст. 208 Кодексу).

4. Коментована стаття передбачає два способи затримання особи як акту примушення особи залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою: (1) застосування до цієї особи сили (наприклад, фізичної сили або спеціального засобу – кайданок, тощо); (2) підкорення цієї особи наказу (навіть усне розпорядження

уповноваженої службової особи слідувати за нею або залишатися у певному місці породжує обов'язок підозрюваної особи підкоритися, і дотримання вказаного обов'язку забезпечується можливістю застосування сили²⁶¹). При цьому вольовою ознакою затримання є відсутність добровільної згоди цієї особи на її знаходження поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

5. Для визначення моменту затримання не має значення конкретна підстава для затримання особи, передбачена ст. 208 Кодексу, або відсутність передбачених кримінальним процесуальним законом підстав для затримання особи (хоча останнє є однією з ознак вчинення незаконного затримання), оскільки коментована стаття має більш широке застосування, ніж лише до випадків законного затримання.

6. Коментована стаття не визначає тривалість дії зазначених у ній обмежень прав особи, оскільки нею визначається лише момент, з якого розпочинається затримання.

7. Під «уповноваженою службовою особою» в коментованій статті розуміється особа, якій законом надано право здійснювати затримання (*див. коментар до статті 207 Кодексу*).

8. Затримання особи в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 207 Кодексу, тим, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання), не породжує правові наслідки, передбачені коментованою статтею. Фактична передача уповноваженій службовій особі особи, яка була затримана в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 207 Кодексу, тим, хто не є уповноваженою службовою особою, буде розглядатися моментом затримання, коли після такої передачі затримана особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Разом з тим, у протоколі затримання має зазначатися і час затримання особи тим, хто не є уповноваженою службовою особою.

---

²⁶¹ Див., наприклад: ч. 2 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію».

9. Поняття позбавлення волі за змістом пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить два елементи: (1) об'єктивний елемент поміщення людини у певний обмежений простір на значний період часу; (2) додатковий суб'єктивний елемент, який полягає в тому, що людина не дала законної згоди на таке поміщення («Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany), § 74; «Станев проти Болгарії [ВП]» (Stanev v. Bulgaria [GC]), § 117). До відповідних об'єктивних факторів, які мають братись до уваги, належать: можливість покинути зону обмеження, рівень нагляду та контролю за переміщенням особи, ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів («Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy), § 95; «Х.М. проти Швейцарії» (H.M. v. Switzerland), § 45; «Х.Л. проти Сполученого Королівства» (H.L. v. the United Kingdom), § 91; «Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany), § 73)²⁶².

10. ЄСПЛ досліджував позбавлення волі, яке не є формальним арештом і триманням під вартою, у таких випадках, дотичних до кримінального провадження: допит у поліцейській дільниці («Кажан проти Румунії» (Cazan v. Romania); «І.І. проти Болгарії» (I.I. v. Bulgaria); «Осипенко проти України» (Osypenko v. Ukraine); «Салаєв проти Азербайджану» (Salayev v. Azerbaijan); «Фарад Алієв проти Азербайджану» (Farhad Aliyev v. Azerbaijan); «Крянге проти Румунії [ВП]» (Creangă v. Romania [GC])); затримання та обшук поліцією («Фока проти Туреччини» (Foka v. Turkey), «Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства» (Gillan and Quinton v. the United Kingdom) та «Шимоволос проти Росії» (Shimovolos v. Russia)); обшук житла («Станкулеану проти Румунії» (Stănculeanu v. Romania); примусовий привід поліцією («Рожков проти Росії №2» (Rozhkov v. Russia (no. 2)); «Цветкова та інші проти Росії» (Tsvetkova and Others v. Russia); тощо²⁶³.

11. КПК передбачає, що слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку, огляду до його

---

²⁶² Посібник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. Оновлено 31 грудня 2019 року. П.п. 10–11. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf.

²⁶³ Там само. П. 19.

закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку, огляду (ч. 3 ст. 236, ч. 6 ст. 237 КПК). В цих випадках така особа є затриманою (позбавленою свободи) у контексті пп. «б» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з моменту оголошення такої заборони або вжиття дій, які явно свідчать про її наявність. Вказані відомості мають бути занесені до протоколу обшуку, огляду. У разі якщо після такого обшуку або огляду особа затримується за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення у порядку ст. 208 КПК України, строк її затримання слід відраховувати саме з моменту втрати нею можливості покинути місце проведення обшуку, огляду²⁶⁴.

12. У судовій практиці констатовано затримання особи у таких випадках: коли працівник поліції своїм наказом змусив особу підкоритися і поїхати з місця проживання до адміністративної будівлі відділу поліції, внаслідок чого особа впродовж певного часу залишалася поруч з працівниками поліції і не могла вільно пересуватись через необхідність підкоритись наказам поліцейських²⁶⁵; особа була запрошена працівником правоохоронного органу до кімнати міліції на станції метро, після чого було проведено її огляд, який є фактично обшуком²⁶⁶; особа перебувала під контролем працівників правоохоронного органу, коли було розпочато огляд її автомобіля²⁶⁷, працівник правоохоронного органу змусив особу підкоритися і взяти участь у проведенні її освідчення, а також

---

²⁶⁴ Гловюк І. В. Деякі питання реалізації засади забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям* : збірник матеріалів науково-практичної конференції VI (XIX) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 17–18 вересня 2020 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 35–36.

²⁶⁵ Постанова ККС ВС від 5 лютого 2019 року, справа № 236/2029/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79684896>; Постанова ККС ВС від 4 червня 2020 року, справа № 744/499/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89649253>.

²⁶⁶ Постанова ККС ВС від 8 лютого 2018 року, справа № 754/5978/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72243400>; Постанова ККС ВС від 5 листопада 2020 року, справа № 644/11585/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92747331>.

²⁶⁷ Постанова ККС ВС від 12 лютого 2019 року, справа № 159/451/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80224144>.

огляді (місцевості, приміщення, речей та документів), внаслідок чого особа впродовж певного часу залишалася поруч з працівниками правоохоронного органу і не могла вільно пересуватися²⁶⁸; особа, затримана службою охорони магазину, фактично була передана працівникам поліції, які проводили слідчі дії, і змушена була бути поряд з уповноваженою службовою особою в приміщенні магазину²⁶⁹; виконання працівником правоохоронного органу доручення слідчого, прокурора про доставку особи до службового приміщення правоохоронного органу²⁷⁰; слідчий під виглядом проведення огляду місця події фактично здійснив особистий обшук особи²⁷¹. Вказані випадки стосувалися визнання судами недопустимими доказів через неправильне відображення часу затримання.

13. Момент затримання за вказаних обставин за відсутності протоколу затримання або у випадку зазначення у протоколі іншого, більш пізнього, часу затримання може встановлюватися як протоколами відповідних слідчих дій, під час яких силою або через підкорення наказу особа змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, або у випадку знаходження особи в розташуванні правоохоронного органу – відповідними журналами реєстрації відвідувачів, доставлених осіб тощо.

Стаття 210. Доставка до органу досудового розслідування

1. Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового

---

²⁶⁸ Постанова ККС ВС від 18 грудня 2019 року, справа № 588/1199/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505861>).

²⁶⁹ Постанова ККС ВС від 9 квітня 2020 року, справа № 752/7047/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88790848>.

²⁷⁰ Постанова ККС ВС від 20 лютого 2019 року, справа № 703/5746/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80235371>.

²⁷¹ Постанова ККС ВС від 31 травня 2018 року, справа № 236/439/16-к, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475940>;

Постанова ККС ВС від 21 січня 2020 року, справа № 381/2316/17, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87179214>

розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством.

2. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

3. У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

1. Відповідно до ч. 1 ст. 210 КПК, в органі досудового розслідування негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, що передбачені законодавством. По суті, таке доставлення представляє собою примусове переміщення затриманої особи від місця, де згідно із вимогами ст. 209 КПК відбулося затримання, до місця розташування найближчого підрозділу органу досудового розслідування.

За вимогами ст. 212 КПК, в органах досудового розслідування має бути введена посада службової особи, відповідальної за перебування затриманих. На сьогодні з усіх органів досудового розслідування лише в Національній поліції нормативно врегульовано порядок визначення такої службової особи. Так, згідно з Наказом № 570 МВС України від 6 липня 2017, яким затверджено Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України (Розділ Х), службова особа, відповідальна за перебування затриманих, – працівник поліції, завданням якого є здійснення контролю за дотриманням іншими службовими особами прав затриманого, а також безпосереднє забезпечення цих прав. Відповідно до підпункту 2 п. 10 Наказу МВС України від 23.05.2017 р. «Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України», усі без винятку особи, які затримані, доставлені, викликані працівниками поліції для складання матеріалів про адміністративні правопорушення, проведення процесуальних та СРД, чи прибули з особистих або службових питань, реєструються в журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених.

На вказаного суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності законодавець у ч. 3 ст. 212 КПК, серед усього іншого, покладає обов'язки з негайної реєстрації затриманого, роз'яснення йому підстав затримання, його прав і обов'язків, забезпечення невідкладного надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. Очевидно, що реалізація цих обов'язків є необхідною і актуальною саме після доставлення затриманого уповноваженою службовою особою до органу досудового розслідування. З огляду на наведені законодавчі положення, порядок передачі затриманого уповноваженою службовою особою до органу досудового розслідування повинен мати такий алгоритм: 1) службова особа органу досудового розслідування, відповідальна за перебування затриманих, реєструє точний час і дату доставлення затриманої особи та інші відомості, передбачені обліковою документацією; 2) після реєстрації особа, відповідальна за перебування затриманих, має здійснити такі дії: перевірити, чи були дотримані уповноваженою службовою особою вимоги кримінального процесуального законодавства щодо роз'яснення доставленій особі підстав затримання та її процесуальних прав, а також щодо повідомлення інших осіб про затримання. У разі невиконання цих вимог особа, відповідальна за перебування затриманих, здійснює їх самостійно; приймає та фіксує заяви і скарги, які надійшли від затриманої особи; за зовнішніми ознаками та шляхом опитування затриманої особи перевіряє стан її здоров'я, наявність у неї тілесних ушкоджень та за потреби забезпечує невідкладне надання належної медичної допомоги і фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. Лише після виконання цих заходів та їх належної фіксації у відповідних процесуальних документах затримана особа може вважатися такою, що передана в орган досудового розслідування, а процесуальна дія затримання уповноваженою службовою особою – завершеною²⁷².

---

²⁷² Лазарева Д. В. Затримання уповноваженою службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2017. 239 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/19/2.pdf>.

Зокрема, ЄСПЛ розглянув цю проблему у справі «Осипенко проти України» (Заява № 4634/04)²⁷³, в якій було встановлено, що заявник був доставлений у підрозділ міліції (поліції з 2015 року) кілька годин до того, як набув статусу підозрюваного. Суд вважав, що для утримання особи не було жодних підстав, і таке перебування особи у підрозділі міліції не було зареєстроване, а посилання на нібито добровільний характер перебування в органах досудового розслідування було сприйняте як хибне.

2. Частина 2 ст. 210 КПК вимагає від уповноваженої службової особи негайно повідомити про затримання особи за допомогою технічних засобів відповідальних осіб у підрозділі органу досудового розслідування. Акт передачі затриманого уповноваженою службовою особою органу досудового розслідування в КПК України чітко не окреслено, але системний аналіз низки його норм дає підстави виділити цю процедуру як окремий структурний елемент процесуального порядку затримання. У системі підрозділів органів досудового розслідування службова особа, відповідальна за перебування затриманих, визначається як працівник поліції, завданням якого є здійснення контролю за дотриманням іншими службовими особами прав затриманого, а також безпосереднє забезпечення цих прав. Кількість службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, підрозділу, у складі якого функціонує орган досудового розслідування, визначається їхніми керівниками з урахуванням вимог законодавства, яким регламентовано діяльність ізоляторів тимчасового тримання.

Окрім того, відповідно до ст. 8 Розділу I Інструкції з організації діяльності чергової служби в Національній поліції України від 23.05.2017 року, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2022 року № 103), визначено, що одним із основних завдань чергової служби органів (підрозділів) поліції відповідно до компетенції є: поміщення (звільнення), утримання осіб у кімнатах для затриманих (далі – КЗ) територіальних (відокремле-

---

²⁷³ Справа «Осипенко проти України» (Заява № 4634/04) : Рішення ЄСПЛ від 9 листопада 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_871#Text.

них) підрозділів поліції ГУНП та дотримання прав і свобод осіб при поміщенні (звільненні), утриманні їх у КЗ. Також ст. 3 Розділу VI вказаної Інструкції передбачено, що оперативний черговий чергової частини територіального відділу поліції уповноважений поміщати та утримувати в КЗ:

- осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі, без ухвали слідчого судді, суду, на підставі протоколу про затримання особи, підозрюваної в учиненні злочину, відповідно до статті 208 Кримінального процесуального кодексу України, а також осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання, – на строк до 3 годин із подальшим поміщенням до ізоляторів тимчасового тримання (далі – ІТТ). Якщо доставлення зазначених осіб до ІТТ у цей строк неможливе через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть триматися в КЗ не більше 24 годин;

- осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних проступків, без ухвали слідчого судді, суду, на підставі протоколу про затримання, відповідно до пунктів 1, 2 частини першої статті 208 та частини другої статті 298-2 КПК України, – не більше ніж на 3 години з моменту фактичного затримання;

- осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних проступків, без ухвали слідчого судді, суду, на підставі протоколу про затримання, якщо ця особа перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим, відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 298-2 КПК України, – не більше ніж на 3 години з моменту фактичного затримання з подальшим поміщенням до ІТТ. Якщо доставлення зазначених осіб до ІТТ у цей строк неможливе через віддаленість або відсутність шляхів сполучення – не більше 24 годин;

- осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних проступків, без ухвали слідчого судді, суду, на підставі протоколу про затримання за умови, якщо ця особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагалася залишити місце

вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконала законних вимог уповноваженої службової особи, відповідно до пункту 1 частини четвертої статті 298-2 КПК України, – не більше ніж на 3 години з моменту фактичного затримання з подальшим поміщенням до ІТТ. Якщо доставлення зазначених осіб до ІТТ в цей строк неможливе через віддаленість або відсутність шляхів сполучення – не більше 24 годин.

Відповідно до Розділу II Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми Custody Records інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», **затвердженої** Наказом Міністерства внутрішніх справ України 24 травня 2022 року № 311, передбачено покрокову інструкцію, які дії зобов'язана здійснити уповноважена посадова особа при формуванні інформаційної підсистеми Custody Records, у якій зберігаються в електронній формі всі відомості про затриманого, як-от:

- реєстрація факту затримання;
- відомості про затриманого;
- відомості про поліцейського, який здійснив затримання;
- відомості про очевидців затримання;
- повідомлення третіх осіб про затримання;
- місце доставлення (найменування та адреса органу (підрозділу) і контакти поліції);
- час фактичного доставлення затриманої особи до органу поліції;
- інформування регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – РЦБВПД) (реєстраційний номер, найменування РЦБВПД, дата, час повідомлення, прізвище особи, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону поліцейського, який поінформував РЦБВПД);
- повідомлення з РЦБВПД (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону адвоката РЦБВПД, доручення про підтвердження повноважень на надання безоплатної вторинної правової допомоги, дата, час повідомлення);
- робота адвоката (час прибуття та вибуття адвоката);

- опитування поліцейського про певні відомості та факти під час затримання;
- опитування затриманої особи про факт затримання;
- документування затриманої особи, її переміщення, виклик бригади екстреної швидкої допомоги, харчування тощо.

Така ж система електронної реєстрації затриманих осіб Custody Records діє в ізоляторах тимчасового тримання.

3. Частина 3 коментованої статті КПК України містить досить неоднозначну норму, відповідно до якої у разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб. Виходячи з цього припису, проміжок часу, необхідний для доставлення, в кожному конкретному випадку визначається індивідуально на основі особистого рішення слідчого. Принципово важливим моментом у процесуальному порядку доставлення затриманої особи до органу досудового розслідування є строк такого доставлення. Кримінальний процесуальний закон не встановлює конкретного граничного терміну, протягом якого слід здійснити доставлення.

Вчені-процесуалісти у своїх наукових працях доходять висновку, що процес затримання особи, згідно зі ст. 208 КПК України, є способом її законного доставлення до органу досудового розслідування, при цьому строк доставлення не повинен перевищувати трьох годин. Три години – це час, визнаний міжнародними стандартами, що дає можливість працівнику правоохоронного органу обмежити право особистої свободи громадян з метою з'ясування обставин певної події і має бути закріплений на законодавчому рівні в КПК України²⁷⁴.

Окрім того, положення ч. 3 ст. 210 КПК України, яким встановлено обов'язок слідчого провести перевірку у разі наявності підстав для обґрунтованої підозри відповідних службових осіб у

---

²⁷⁴ Дояр С. В. Затримання особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. С. 109. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/6367/1/Dis_%D0%94%D0%BE%D1%8F%D1%80.pdf.

тому, що доставлення затриманої особи до органу досудового розслідування тривало довше, ніж це необхідно, на нашу думку, суперечить функціональному статусу слідчого, а такий обов'язок має бути закріплено за прокурором як за процесуальним керівником досудовим розслідуванням або ж керівником органу досудового розслідування, якщо таке порушення закону буде допущене безпосередньо слідчим.

Стаття 211. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду

1. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу.

2. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

1. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання. Рішенням КСУ у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 11.10.2011 р. встановлено, що ч. 3 ст. 29 Конституції України визначено максимально допустимий строк затримання особи без вмотивованого рішення суду. З аналізу наведеного конституційного положення вбачається, що в цьому випадку йдеться про затримання особи як винятковий тимчасовий запобіжний захід, максимальна тривалість якого без вмотивованого рішення суду не повинна перевищувати 72 годин.

Потрібно зазначити, що, згідно зі ст. 209 КПК, особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Строк затримання обчислюється в годинах, тому він закінчується в останню хвилину останньої години.

2. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна: бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Також КПК вказує на обов'язковість вручення затриманій особі повідомлення про підозру не пізніше 24 годин з моменту її затримання (ч. 2 ст. 278 КПК). У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ч. 3 ст. 278 КПК). Слід зауважити, що законодавець також суттєво збільшив у ч. 7 ст. 615 КПК граничний строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі в умовах воєнного стану – з 24 годин, як це регламентовано в ч. 2 ст. 278 КПК України, до 72-ох, але лише за умови дотримання певних вимог: 1) наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, встановлені в статті 278 КПК України; 2) здійснення вручення про підозру в умовах воєнного стану.

Дата і час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, зі зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України невідкладно вносяться слідчим до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Відповідно до вимог ст. 192 КПК, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися з клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана.

Стаття 212. Особа, відповідальна за перебування затриманих

1. У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих.

2. Відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

3. Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана:

1) негайно зареєструвати затриманого;

2) роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки;

3) звільнити затриманого негайно після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання, передбаченого статтею 211 цього Кодексу;

4) забезпечити належне поведіння із затриманим та дотримання його прав, передбачених Конституцією України, цим Кодексом та іншими законами України;

5) забезпечити запис усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, у тому числі час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні при проведенні таких дій;

6) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

1. Для належного функціонування суспільства необхідно, щоб органи правопорядку мали повноваження затримувати, тимчасово утримувати під вартою осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень. Утім, здійсненню цих повноважень внутрішньо притаманні ризики залякування затриманих та фізичної наруги над ними. Затримані особи перебувають під владою держави,

що автоматично накладає на Україну відповідальність створити безпечні умови тримання, а також добробут цих людей. Держава теж зобов'язана врахувати всі загрози та небезпеки, які потенційно можуть виникнути щодо затриманих осіб, як з боку персоналу або інших посадових осіб держави, так і з боку інших затриманих.

Для працівників органів досудового розслідування також існують ризики. Зокрема, перебування зі затриманими може бути ризиком для життя та здоров'я. Іноді підозрювані намагаються уникнути відповідальності шляхом звинувачення правоохоронців у порушенні їхніх прав, наприклад, у застосуванні протиправних методів досудового розслідування (катування, побиття, психологічний тиск), порушенні права на захист, погіршенні стану здоров'я тощо²⁷⁵.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, – працівник органу досудового розслідування, завданням якого є здійснення контролю за дотриманням іншими службовими особами прав затриманого, а також безпосереднє забезпечення цих прав.

Кількість службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, визначається керівниками відповідних правоохоронних органів, у складі яких функціонує орган досудового розслідування, з урахуванням вимог законодавства, яким регламентовано діяльність ізоляторів тимчасового тримання.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, у своїй діяльності безпосередньо підпорядковується та підзвітна керівнику слідчого підрозділу.

Контроль за діяльністю осіб, відповідальних за перебування затриманих, здійснюють начальники слідчих відділів. Зокрема, згідно з Інструкцією про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування, затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ

---

²⁷⁵ Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf.

України, Міністерства юстиції України від 1 жовтня 2018 року № 806/3105/5, начальники слідчих відділів:

1) приймають щоденні письмові звіти від службової особи, відповідальної за перебування затриманих, про стан дотримання прав затриманих осіб; негайно письмово доповідають начальнику слідчого управління (відділу) про факти порушення прав затриманих і вживають невідкладних заходів із усунення виявлених порушень;

2) здійснюють контроль за веденням службовою особою, відповідальною за перебування затриманих, обліків затриманих слідчими осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також підозрюваних, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

2. Законодавець наголошує, що слідчий не може бути особою, відповідальною за перебування затриманих. Такий підхід зумовлений забезпеченням прав затриманих, оскільки у слідчого може бути особистий інтерес для впливу на затриманого з метою отримання зізнання або примушування до давання показань, шляхом зміни умов тримання чи їх погіршення.

3. Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню у своїх доповідях приділяє особливу увагу трьом правам затриманих осіб: праву особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство), праву доступу до адвоката і праву вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором (додатково до медичного обстеження, яке здійснюється лікарем, що його запросили поліцейські органи) . Комітет вважає, що ці права є трьома основними гарантіями проти жорстокого поводження зі затриманими особами, і вони мають застосуватися від самого початку затримання, незалежно від того, як таке затримання визначається у відповідній правовій системі (затримання, арешт і т. ін.).

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана:

- 1) негайно зареєструвати затриманого;
- 2) роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки.

Право на одержання інформації про підстави затримання хоча і не регламентовано експліцитно у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а лише визначено його змістові елементи ч. 2 ст. 5²⁷⁶ та ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод²⁷⁷, проте його зміст розкривається в прецедентній практиці ЄСПЛ²⁷⁸, положеннях Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ч. 2 ст. 9²⁷⁹, п. «а» ч. 3 ст. 14²⁸⁰); стандартах Європейського комітету з питань запобігання катуванням (п. 37²⁸¹, п. 44²⁸²) та інших міжнародних документах.

---

²⁷⁶ «Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього».

²⁷⁷ «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права : бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього (пункт «а» частини 3 статті 6); «якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею – одержувати безоплатну допомогу перекладача» (пункт «е» частини 3 статті 6).

²⁷⁸ Fox, Campbell and Hartley v the UK (Рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 року); Mattocchia v Italy (Рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 року), Shamayev and Others v. Georgia and Russia (Рішення ЄСПЛ від 12 квітня 2005 року); Brozicek v Italy (Рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 року), Mattocchia v Italy (Рішення ЄСПЛ від 25 липня 2000 року) та ін.

²⁷⁹ «Кожному заарештованому повідомляються при арешті причини його арешту і в терміновому порядку повідомляється будь-яке пред'явлене йому обвинувачення».

²⁸⁰ «Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії: на основі цілковитої рівності бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення».

²⁸¹ «Особи, яких затримала поліція, повинні бути негайно поінформовані про свої права, зокрема про ті, що викладені в пункті 36 (право особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство), право доступу до адвоката і право вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором».

²⁸² «Права позбавлених волі осіб будуть не надто вартими, якщо такі особи про них не знають. Відтак, необхідно, щоби особам, яких поліція бере під варту, чітко повідомляли про їхні права, без зволікань і мовою, яку вони розуміють. Для забезпечення зазначеного слід запровадити систему надання кожному затриманому, на самому початку його перебування під вартою, спеціальної форми із чітко викладеними правами. Більш того, кожний затриманий має розписатись, що його поінформовано про відповідні права».

За своїм змістом право на інформування включає в себе право: 1) бути поінформованим про підстави затримання; 2) бути поінформованим про характер і причини обвинувачення, висунутого проти особи; 3) особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, бути поінформованим про свої права.

Мета інформування:

– *про підстави арешту* – задля можливості скористатися правом на ініціювання перевірки законності та обґрунтованості затримання (Рішення ЄСПЛ «Shamayev and Others v. Georgia and Russia»);

– *про причини та характер обвинувачення* – задля можливості підготовки адекватного захисту (Рішення ЄСПЛ «Mattocchia v Italy»);

– *про права осіб, щодо яких здійснюється переслідування*, – задля ефективного забезпечення реалізації права на справедливий суд (Рішення ЄСПЛ «Airey v Ireland»).

Вимоги щодо здійснення інформування про підстави затримання:

– *негайність (терміновість)*. Інформування повинно відбуватися невідкладно – відразу після затримання, проте конкретний максимальний строк не визначено (в Рішенні «Кабулов проти України» ЄСПЛ постановив що 40-хвилинна затримка в його інформуванні про підстави арешту сама по собі не означала можливого порушення ч. 2 ст. 5 ЄКПЛ, натомість у справі «Сааді проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ постановив порушення ч. 2 ст. 5, коли заявника, який прагнув політичного притулку, поінформували про причини його затримання в центрі тимчасового перебування лише через 76 годин. Комітет ООН з прав людини в Рішенні у справі «Краснова проти Киргизстану» визнав порушення ч. 2 ст. 9 МПГПП через те, що заявницю не сповістили про причини її арешту протягом першої доби затримання;

– *зрозуміла та проста мова*. Сповіднення повинно бути надане зрозумілою для затриманої особи мовою. В своїх рішеннях ЄСПЛ робить більше акцент на доступності та простоті мови, аніж на тому, щоб таке сповіщення було на тій мові, яку особа достатньо розуміє і на якій може спілкуватися. Так, відповідно до Рішення ЄСПЛ у справі «Fox, Campbell and Hartley v the UK» від 30 серпня

1990 р., інформація про причини арешту мусить бути надана в такий спосіб, аби людина могла її зрозуміти, тобто «простою, не переважаною спеціальною термінологією мовою». І не викликає жодних сумнівів, що таке сповіщення повинно відбуватися рідною або тією мовою, яку особа розуміє, оскільки права, які регламентовані в ст. 6 ЄКПЛ, мають не лише існувати в теорії, а й ефективно реалізуватися на практиці;

– *достатність і детальність*. Відповідно до Рішення ЄСПЛ «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства», таке інформування повинно охоплювати «правові та фактичні підстави» арешту. Комітет ООН з прав людини у справі «Дрешер Калдас проти Уругваю» ухвалив, що інформування заявника про його арешт у рамках вжитих Уругваєм «оперативних заходів безпеки» без будь-якого зазначення висунутих йому претензій було недостатньо. Так само у справі «Карбаллал проти Уругваю» Комітет вирішив, що було недостатньо просто повідомити особі про її арешт за «підривному діяльності» без пояснення масштабів і змісту тих учинків, які становлять кримінальний злочин згідно з відповідним законодавством;

– *триваючий характер обов'язку інформувати*. Особа повинна інформуватися про причини свого арешту протягом всього часу перебування її під арештом, а не лише відразу після затримання. Так, у Рішенні ЄСПЛ «Savenkova v. Russia» суд постановив, що державні органи не можуть просто надалі посилатися на ті причини, за яких здійснили первісне затримання; вони, натомість, мають пояснити, чому ці причини все ще мають нагальний характер з посиленнями на конкретні факти, що стосуються особистих обставин затриманої особи та її поведінки.

Таким чином особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки та видати Пам'ятку для затриманих;

3) звільнити затриманого негайно після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання.

У методичних рекомендаціях для інспекторів ІТТ вірно зазначається, що законодавством України чітко встановлено перелік підстав, за яких утримувані особи можуть звільнитися з ІТТ:

– коли сплив 24-годинний строк, відведений на вручення особі повідомлення про підозру після фактичного затримання у разі, якщо таке повідомлення не відбулось;

– коли сплив 72-годинний строк, відведений на обрання слідчим суддею запобіжного заходу щодо затриманої особи.

У таких випадках інспектор повідомляє про це начальнику ІТТ або черговому, а ті інформують про це орган досудового розслідування, який затримав особу, а також прокурора. Якщо протягом 72 годин з моменту фактичного затримання не надійде ухвала слідчого судді або суду про застосування до затриманого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – начальник ІТТ негайно звільняє затриманого. Про звільнення особи, яку утримували в ІТТ, складається протокол, копія якого надсилається прокуророві разом із письмовим повідомленням про факт такого звільнення. Також про це робиться відповідний запис в електронній базі.

В інших випадках, коли особа прибула з місць позбавлення волі або попереднього ув'язнення, можливі ситуації, в яких особа також має бути звільнена:

– у разі скасування або зміни запобіжного заходу судом;

– у разі внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

– у разі закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку.

Якщо до ІТТ надійшло належно оформлене рішення слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду, у провадженні яких перебуває кримінальне провадження, про скасування запобіжного заходу, начальник ІТТ, а в разі його відсутності заступник начальника ІТТ або черговий ІТТ зобов'язаний негайно звільнити цю особу.

Перед звільненням особи, яка трималася в ІТТ, начальник ІТТ, а за його відсутності його заступник або черговий повинен звірити вирок, ухвалу суду про звільнення з-під варті з документами, на підставі яких ця особа була поміщена до ІТТ, і пересвідчитися в особі того, хто звільняється.

Особа, щодо якої на день закінчення строку тримання під вартою не надійшла ухвала судді про продовження строку тримання під вартою, звільняється негайно. При цьому начальник ІТТ надсилає повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває кримінальне провадження, та відповідному прокуророві, який здійснює процесуальне керівництво за розслідуванням.

Також начальник ІТТ зобов'язаний звільнити з-під варти підозрюваного, обвинуваченого після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування до такої особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Після отримання документа, що підтверджує внесення застави, та його перевірки начальник ІТТ зобов'язаний негайно звільнити з-під варти особу та повідомити про це усно і письмово слідчого, прокурора і слідчого суддю. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня²⁸³;

4) забезпечити належне поведіння зі затриманим і дотримання його прав, передбачених Конституцією України, цим Кодексом та іншими законами України.

Важливим, але не вирішеним на практиці питанням є врахування потреб трансгендерних осіб.

Співробітники ІТТ повинні використовувати такий підхід, визначаючи, чи слід вважати відповідну особу чоловіком або жінкою для цілей проведення особистого огляду та пов'язаних з ним процедур. Якщо немає жодних сумнівів у тому, що відповідну особу слід розглядати як чоловіка чи жінку, такі процедури мають проводитись особою тієї ж статі.

Якщо в будь-який час виникає сумнів щодо того, до якої статі (чоловічої чи жіночої) слід віднести або продовжувати відносити таку особу, то варто поводитися з нею таким чином:

а) запитати затриману особу.

Інспектор повинен запитати особу, з якою статтю така особа себе ідентифікує та як до неї звертатися (в якому роді та імені).

---

²⁸³ Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf.

Якщо вона надає перевагу певній статі та висловлює бажання відповідного ставлення як до представника цієї статі, співробітники ІТТ мають попросити її вказати і підтвердити свій вибір, зазначивши про це в протоколі затримання. Співробітники ІТТ зобов'язані ставитися до особи відповідно до статі, з якою вона себе ідентифікує. Співробітники ІТТ не повинні питати особу, чи має вона медичне свідоцтво про зміну (корекцію) статевої належності;

б) якщо є підстави для сумнівів.

Якщо є підстави сумніватися в тому, що вибір статі точно відображає переважаючий спосіб життя особи, наприклад, якщо особа просить ставитися до неї як до жінки, але документи та інша інформація доводить, що вона веде спосіб життя, характерний для чоловіка (або навпаки), офіцерам належить ставитися до такої особи відповідно до того переважаючого способу життя, який веде особа, а не до її заявленої статі.

З метою особистого огляду трансгендерної особи співробітники ІТТ мають звертатися до такої особи за тим іменем і займенником для позначення гендеру («пан» чи «пані»), яким надає перевагу особа, та запропонувати їй вибрати один із таких можливих варіантів проведення її огляду:

- тільки за участі офіцерів чоловічої статі;
- тільки за участі офіцерів жіночої статі;
- змішаний огляд.

Проведення огляду трансгендерної особи відбувається співробітником ІТТ тієї статі, яку зазначила трансгендерна особа. Після огляду трансгендерної особи інспектор вносить відповідні записи до журналів та електронної бази, включаючи варіант огляду, який обрала особа, а також обґрунтування вибору дій²⁸⁴;

5) забезпечити запис усіх дій, що проводяться зі залученням затриманого, у тому числі час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні при проведенні таких дій.

---

²⁸⁴ Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням наголошує, що основні гарантії, які надаються поліцією затриманим особам, будуть значно підсилені (і це може значно полегшити роботу поліцейських), якщо буде вестись єдине та повне досьє щодо кожної затриманої особи. Міжнародні стандарти вимагають ведення єдиного і повного досьє щодо кожної затриманої особи, де б фіксувалися всі аспекти, пов'язані зі затриманням особи, та відображалися усі заходи, яких було вжито щодо затриманої особи, а саме:

- час, коли особу було позбавлено волі, тобто момент, з якого особа була зобов'язана залишатися зі співробітниками правоохоронних органів, незалежно від фактичного місця затримання особи;

- мотиви затримання особи;
- час, коли особу було поінформовано про її права;
- фіксація ушкоджень, проявів душевних захворювань

тощо;

- час, коли було сповіщено близьких/консула чи адвоката, а також час, коли вони відвідали затриману особу;

- час, коли особу було оглянуто лікарем;
- час, коли було запропоновано їжу;
- час, коли проводився допит.

- час, коли особу було переведено до іншого закладу або звільнено, тощо.

Відповідні записи повинні вести співробітники правоохоронних органів повно, вчасно та акуратно.

Слід вимагати, щоби підпис заінтересованої особи був під різними пунктами (скажімо, тими, де йдеться про речі, які можуть бути в розпорядженні особи, або про факт повідомлення про якість із прав та про застосування або відмову у застосуванні якогось із прав), і, якщо це необхідно, було надане пояснення відсутності такого підпису. Окрім цього, адвокат затриманої особи мусить мати доступ до досьє тримання під вартою.

Доцільно нагадати, що з метою забезпечення гарантій базових прав затриманих та унеможливлення безпідставних звинувачень працівників у діяльності Національної поліції України запро-

ваджено систему забезпечення безпеки затриманих та персоналу ІТТ – «Custody Records», порядок використання якої визначається Інструкцією з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 травня 2022 р. № 311.

Система «Custody Records» забезпечує фіксацію всіх дій, які відбуваються зі затриманими особами: з моменту фактичного затримання до обрання судом запобіжного заходу і направлення особи до слідчого ізолятора або до звільнення особи з-під варти.

Основними завданнями та призначенням системи «Custody Records» є:

1) запобігання незаконному затриманню осіб, удосконалення системи їх захисту від катувань і належного поводження, а також підвищення стандартів захисту прав поліцейських від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях;

2) об'єднання інформації про затриманих осіб з моменту їх фактичного затримання, перебування в територіальних (у тому числі міжрегіональних) органах Національної поліції України, їх територіальних (відокремлених) підрозділах (далі – органи (підрозділи) поліції) та звільнення або поміщення до спеціальних установ інших органів державної влади в єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та комунікаційного обладнання;

3) здійснення опитування затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання, щодо обставин та підстав затримання, а також фіксації всіх дій із затриманою особою під час її перебування в органі (підрозділі) поліції;

4) забезпечення оперативного реагування та прийняття управлінських рішень посадовими особами органів (підрозділів) поліції в разі неналежного поводження зі затриманими;

5) запровадження автоматизованого формування витягу з електронної картки затримання.

Завдяки системі «Custody Records» у діяльності ІТТ створюється новий підхід у ставленні до затриманих осіб як до клієнтів спецустанови – ІТТ.

Персонал ІТТ виконує визначені законодавством обов'язки, зокрема забезпечує безпечне перебування, належні умови тримання, харчування з дотриманням основоположних прав людини та процесуальних гарантій, передбачених як законодавством України, так і міжнародними стандартами.

Запроваджено посади «кастоді-офіцерів», якими є інспектори з прав людини в ІТТ. Інспектор повинен опитувати клієнтів про стан їхнього здоров'я, про обставини, які відбувалися з ними до поміщення в ІТТ: наприклад, чи мав клієнт конфіденційну зустріч із адвокатом, чи збігаються відомості про фактичне місце та час затримання із тим, що зазначено в протоколі, тощо.

Аналізуючи одержані відповіді, інспектор робить висновок, чи було забезпечено дотримання процесуальних прав і гарантій особи до її поміщення в ІТТ. У разі отримання скарг або самостійного виявлення, що права затриманих осіб були порушені, інспектори повинні вживати відповідних заходів реагування.

Протягом усього терміну примусового перебування затриманих осіб в ІТТ інспектор відповідально ставиться до забезпечення добробуту клієнтів та фіксує все, що відбувається із кожною особою: коли і в який час особа отримала їжу, вийшла на прогулянку чи в кабінет для проведення слідчих дій, з ким вона зустрічалась і з якою метою, хто і з якою метою звернувся зі запитом щодо клієнта тощо²⁸⁵.

Формування ІІ «Custody Records» здійснюється шляхом створення електронної картки затримання уповноваженою посадовою особою, яка здійснює наповнення цієї картки, що складається з таких розділів:

---

²⁸⁵ Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf.

1) затримання та перебування затриманої особи в органі (підрозділі) поліції.

Вноситься інформація про:

– реєстрацію факту затримання (реєстраційний номер в автоматизованій ІП «Custody Records», дата, час створення картки, час фактичного затримання, підстава, опис обставин, місце затримання (адреса та/або географічні координати);

– поліцейського, який затримав (спеціальний жетон, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), орган, служба, контактний номер телефону поліцейського);

– затриману особу (унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності), індивідуальний податковий номер (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження, місце народження (країна народження, область, район, населений пункт), стать, громадянство, необхідність участі перекладача, місце проживання, невідкладні зобов'язання, опис зобов'язань);

– очевидців затримання (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону очевидця, адреса проживання, примітка);

– повідомлення третіх осіб про затримання (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), спосіб повідомлення, контактна інформація, дата, час повідомлення);

– місце доставлення (найменування та адреса органу (підрозділу) поліції, електронна пошта чергової служби органу (підрозділу) поліції, телефон чергової служби органу (підрозділу) поліції;

– час фактичного доставлення затриманої особи до органу поліції;

– інформування регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – РЦБВПД) (реєстраційний номер, найменування РЦБВПД, дата, час повідомлення, прізвище особи, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону поліцейського, який поінформував РЦБВПД);

– повідомлення з РЦБВПД (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону адвоката РЦБВПД, доручення про

підтвердження повноважень на надання безоплатної вторинної правової допомоги, дата, час повідомлення);

- роботу адвоката (час прибуття і вибуття адвоката);
- опитування поліцейського (фіксуються відповіді поліцейського на питання щодо обставин затримання особи, застосування відеофіксації, повідомлення третіх осіб про факт затримання, повідомлення про права затриманій особі, вилучені предмети, у разі затримання особи за підозрою в учиненні суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України або ст. 268 КУпАП, у випадку вчинення правопорушень, передбачених КУпАП, застосування заходів примусу, інших питань, які потрібні для забезпечення гарантованих Конституцією та законами України прав, а також роз'яснення прав і обов'язків, передбачених ст. 29, ч. 3 ст. 66, ч. 6 ст. 104, ч. 7 ст. 223 КПК України особам, які були очевидцями затримання);

– опитування затриманої особи (фіксуються відповіді на питання затриманої особи щодо уточнення персональних даних затриманої особи (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження, місце народження, громадянство, необхідність участі перекладача, серія (за наявності) та номер паспорта, орган, що його видав), місця роботи, невідкладних зобов'язань, обставин затримання (пояснення особи щодо обставин затримання, застосування заходів примусу, вилучені предмети, повідомлення про права), зауважень, скарг, клопотань, повідомлення третіх осіб про факт затримання, стану здоров'я затриманої особи, а також інші питання, які необхідні для забезпечення гарантованих Конституцією та законами України прав);

– рішення уповноваженої особи (коментар рішення, час прийняття рішення, підтвердження рішення);

– документування затриманої особи, а саме збирання та накопичення мультимедійної інформації (фото-, відео-, звукозапис) та біометричних даних (фотозображення, дактилоскопічна картка, словесний портрет);

– переміщення особи (дата і час переміщення, місцезнаходження особи, з ким вибув, підстава вибуття, примітка, прізвище й номер поліцейського жетона відповідальної особи);

– фіксацію наявних чи відсутніх видимих тілесних ушкоджень (скарги на стан здоров'я, час, коли надійшла скарга на стан здоров'я, вид огляду, дата і час огляду, опис тілесних ушкоджень, рекомендації лікаря, вжиті заходи, протипоказання щодо утримання в кімнаті для затриманих, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) лікаря, найменування закладу охорони здоров'я, цифрова копія у вигляді графічного файлу);

– виклик бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги (далі – БШД), (дата й час виклику, посада, прізвище та номер жетона поліцейського, який викликав, номер заявки БШД, час прибуття БШД, номер БШД);

– харчування (час і короткий опис отриманого харчування, прізвище та номер поліцейського жетона відповідальної особи);

– передачі, листування (отримав/відправка, тип, час отримання/відправки, час вручення, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) поліцейського, який отримав/дав дозвіл, вміст передачі/посилки, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка передала/прийняла, адреса, вид документа, серія та номер документа (за наявності), найменування організації, повернуто/причина, дата повернення, примітки).

Про кожен випадок затримання особи створюється нова електронна картка затримання;

2) доставлення та перебування затриманої особи в ізоляторі тимчасового тримання.

Вноситься інформація про:

– реєстрацію особи в ІТТ (реєстраційний номер і дата, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) відповідальної особи ІТТ, найменування органу (підрозділу) поліції, з якого прибула затримана особа, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) відповідальної особи, що доставила до ІТТ, підстава поміщення до ІТТ, строк, на який поміщається особа до ІТТ, стаття КК України або КУпАП);

– протокол затримання (номер, дата, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка склала протокол, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), посада особи, яка затримала, дата й час фактичного затримання, місце затримання, вручення письмового повідомлення про підозру в учиненні злочину згідно зі статтями 208, 278 КПК України, дата й час його вручення, орган, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) посадової особи);

– інформування РЦБВПД (реєстраційний номер, найменування РЦБВПД, дата, час повідомлення, прізвище особи, ім'я, по батькові (за наявності); номер телефону поліцейського, який поінформував РЦБВПД);

– повідомлення з РЦБВПД (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), номер телефону адвоката РЦБВПД; доручення про підтвердження повноважень на надання безоплатної вторинної правової допомоги, дата, час повідомлення, час прибуття і вибуття адвоката);

– повідомлення третіх осіб про затримання та поміщення до ІТТ (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), спосіб повідомлення, контактна інформація, дата, час повідомлення);

– рішення суду (рішення, дата, найменування суду, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) слідчого судді);

– документування особи, яка поміщається до ІТТ (фотозображення, дактилоскопічна картка, словесний портрет);

– переміщення особи (дата і час переміщення, місцезнаходження особи, з ким вибув, підстава вибуття, примітка, прізвище та номер поліцейського жетона відповідальної особи, причина, конвойний підрозділ, видача продуктів; примітки);

– харчування (час і короткий опис одержаного харчування, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) та номер поліцейського жетона відповідальної особи);

– медичну карту (відомості про стан здоров'я, дата й час проведення медичного огляду, виявлені захворювання, скарги на здоров'я, діагноз та/або опис тілесних ушкоджень, тілесні ушкодження отримані/завдані, реєстрація єдиного обліку, номер, вид, рекомендації лікаря, лікар/черговий прізвище, ім'я, по батькові

(за наявності), найменування закладу охорони здоров'я, виклик БШД, час виклику, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка викликала БШД, номер заявки БШД, час прибуття БШД, номер БШД, повідомлено заклад/родичів, найменування закладу/прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) родичів, дата, хто повідомив, номер телефону, вихідний номер, примітки);

– події (категорія заходу, опис, назва медичного препарату, кількість, одиниця виміру, час початку і закінчення заходу, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) працівника ІТТ, прийняті міри, дата, опис, повідомлено заклад, найменування закладу, дата, хто повідомив, вихідний номер, примітки);

– передачі, листування (отримав/відправка, тип, час отримання/відправки, час вручення, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) поліцейського, який отримав/дав дозвіл, вміст передачі/посилки, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка передала/прийняла, адреса, вид документа, серія та номер документа, найменування організації, причина і дата повернення, примітки);

– анкети затриманого (обставини затримання, застосування відеофіксації, повідомлення третіх осіб про факт затримання, вилучені предмети, повідомлення про права, реалізацію права на захист та безоплатну правову допомогу, стан здоров'я затриманої особи, а також інші питання, які необхідні для забезпечення гарантованих Конституцією та законами України прав);

– вибуття з ІТТ (підстави, дата, місце вибуття, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) чергового).

Відомості з ІІ «Custody Records» надаються безкоштовно на запит суду, прокурора, слідчого, дізнавача, органів державної влади, що оформлені відповідно до вимог ч. 4 ст. 16 Закону України «Про захист персональних даних», в електронній формі з використанням прикладного програмного інтерфейсу або в паперовому вигляді в разі відсутності можливостей для електронного інформаційного обміну.

Кожній особі забезпечується реалізація права на одержання будь-яких відомостей про неї, які зберігаються в ІІ «Custody

Records» у порядку, передбаченому Законом України «Про захист персональних даних»;

б) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

Особи, які тримаються в ІТТ, мають право на медичне та санітарно-протиепідемічне забезпечення, в тому числі платні медичні послуги за власний рахунок, згідно зі законодавством України.

Затриманим та особам, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, перед доставлянням до ІТТ проводиться первинний медичний огляд у закладах охорони здоров'я системи Міністерства охорони здоров'я України з метою виявлення осіб, яким заподіяно тілесні ушкодження та які становлять епідемічну загрозу для оточення або потребують невідкладної медичної допомоги.

Особи, які поміщуються до ІТТ, обстежуються фельдшером ізолятора, у разі відсутності такої посади опитуються особою, відповідальною за перебування затриманих, черговим по установі про стан здоров'я. Якщо така особа скаржиться на поганий стан здоров'я або в неї виявлені ознаки захворювання, черговий по ІТТ зобов'язаний негайно викликати бригаду швидкої медичної допомоги.

Невідкладна медична допомога затриманим і взятим під варту особам у випадках гострих захворювань, що становлять загрозу життю або здоров'ю, надається лікарем, фельдшером. У разі відсутності лікаря або фельдшера викликається бригада невідкладної медичної допомоги.

За своєчасність виклику бригади невідкладної медичної допомоги за відсутності медичного працівника, а також за забезпечення транспортом і конвоєм за потреби термінової госпіталізації особи відповідає начальник чергової зміни.

Медичні працівники бригади швидкої медичної допомоги здійснюють медичний огляд особи та надають їй невідкладну медичну допомогу, після чого складається і підписується довідка, в якій зазначаються дата і час проведення медичного огляду, стан здоров'я особи, діагноз, надана їй медична допомога та рекомендації щодо подальшого лікування.

Згідно з п. 4 Розділу X Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570, службова особа, відповідальна за перебування затриманих, крім обов'язків, передбачених статтями 212, 213 КПК України, повинна:

1) вести обліки затриманих слідчими осіб, які підозрюються в учиненні злочину, а також підозрюваних, яким обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;

2) щодня письмово доповідати керівнику слідчого підрозділу про стан дотримання прав осіб, затриманих за підозрою в учиненні злочину;

3) при реєстрації затриманого перевіряти наявність на його тілі видимих тілесних ушкоджень; за наявності підстав забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію тілесних ушкоджень медичним працівником.

Потрібно зауважити, що поміщення до ІТТ доставлених осіб здійснюється цілодобово. Перед доставлянням до ІТТ осіб проводиться їх первинний медичний огляд у закладах охорони здоров'я системи МОЗ України державної або комунальної форми власності з метою визначення стану здоров'я цих осіб та можливості їх утримання в ІТТ. Під час огляду визначається наявність тілесних ушкоджень, епідемічних захворювань, що становлять загрозу для оточуючих і потребують невідкладної медичної допомоги. За результатами огляду видається медична довідка щодо можливості (неможливості) утримання оглянутої особи в ІТТ²⁸⁶;

---

²⁸⁶ Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ІТТ. URL: https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%86%D0%A2%D0%A2.pdf.

4) у разі звернення затриманого про застосування насильства під час затримання зафіксувати його заяву та прийняти її в письмовому вигляді;

5) завчасно, але не пізніше трьох годин до завершення:

– 24-годинного строку з моменту затримання інформувати керівника слідчого підрозділу про необхідність звільнення затриманого в разі невручення йому повідомлення про підозру;

– 60-годинного строку з моменту затримання інформувати керівника слідчого підрозділу про необхідність звільнення затриманого в разі недоставляння його до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно нього запобіжного заходу;

б) не допускати до затриманих сторонніх осіб, у тому числі працівників оперативних підрозділів, інших службових осіб поліції, без письмового дозволу слідчого, який проводить розслідування в кримінальному провадженні, або прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Стаття 213. Повідомлення інших осіб про затримання

1. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

2. У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

3. У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

У разі затримання державного виконавця чи приватного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України.

{Частина третю статті 213 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1403-VIII від 02.06.2016}

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

5. Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання вимог цієї статті, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити передбачені цією статтею дії самостійно.

1. Коментована стаття встановлює обов'язок уповноваженої особи надати можливість затриманому повідомити своїх родичів чи інших осіб про затримання. Згідно з п. 1 ст. 3 КПК, близькими родичами та членами сім'ї є: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно

проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, в тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Крім того, затриманий може повідомити також інших осіб, які не підпадають під цей перелік.

Водночас законодавець встановлює, що якщо виникають сумніви, що в ході спілкування з вказаними особами затриманий може розголосити інформацію досудового розслідування чи попередити співучасників, то інформування про затримання може здійснити уповноважена особа.

2. У випадку затримання неповнолітнього законодавець не надає йому можливості безпосередньо повідомити про цей факт близьких родичів чи членів сім'ї, а покладає обов'язок здійснити таке інформування на уповноважену особу. При цьому повідомляється про факт затримання неповнолітнього менше коло осіб, порівняно з п. 3 ст. 3 КПК, а саме лише його батьки або усиновителі, опікуни, піклувальники, органи опіки та піклування.

3. У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

Відповідно до п. 7 ст. 1 Закону України «Про розвідку» від 17.09.2020 № 912-IX, розвідувальні органи – державні органи, уповноважені здійснювати розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз. До таких органів належать: Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України (ГУР МО); розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Співробітником кадрового складу є співробітник розвідувального органу, який за посадою, котру він займає в цьому органі, виконує посадові (службові) обов'язки, безпосередньо пов'язані з організацією, здійсненням та забезпеченням розвідувальної діяльності. Водночас варто враховувати, що до співробітників кадрового

складу належать також співробітники під прикриттям, які виконують свої посадові (службові) обов'язки без розкриття інформації про їхню належність до розвідувального органу особам, яким в установленому порядку не надано доступу до такої інформації. Отож, якщо затримана особа просить надати їй змогу зв'язатися з оперативним черговим відповідного розвідувального органу, така можливість мусить бути негайно забезпечена.

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 1403-VIII, державними виконавцями є керівники органів державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби.

У разі затримання державного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України.

Згідно з ч. 1 ст. 16 вказаного Закону, приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом.

У разі затримання приватного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України.

4. Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 № 1363 затверджено Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб. Відповідно до зазначеного Порядку, уповноважена службова особа суб'єкта подання інформації, яка здійснила затримання, негайно після фактичного затримання особи повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку на єдиний телефонний номер системи надання безоплатної правової допомоги (0-800-213103) (контактний центр системи надання безоплатної правової допомоги) та інші телефонні номери, електронної пошти

або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги (далі – система) відповідному регіональному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – регіональний центр), крім випадків адміністративного затримання, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника, такі відомості, як:

- прізвище, ім'я, по батькові та дата народження затриманої особи (якщо вони відомі);
- час і підстави для затримання особи;
- точна адреса місця для конфіденційного побачення адвоката зі затриманою особою;
- найменування (прізвище та ініціали) суб'єкта подання інформації, його поштова адреса, номери телефону та адреса електронної пошти;
- дата винесення постанови про застосування адміністративного арешту (постановлення ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), найменування суду та/або прізвище та ініціали судді, що виніс постанову (постановив ухвалу) у відповідних випадках;
- прізвище, ім'я, по батькові та найменування посади особи, яка передала повідомлення, її номер телефону.

Протягом години з моменту реєстрації повідомлення заявника або уповноваженого з прав людини уповноважена службова особа регіонального центру проводить перевірку інформації про затримання особи шляхом підготовки і надсилання від імені такого центру запиту факсимільним зв'язком на адресу відповідного регіонального або міжрегіонального органу. Протягом години після надходження факсограми відповідний регіональний або міжрегіональний орган шляхом надсилання факсограми у відповідь спростовує інформацію про затримання особи або підтверджує таку інформацію з повідомленням адреси місця для конфіденційного побачення адвоката з такою особою. У разі отримання такого підтвердження регіональний центр приймає рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги шляхом видачі відповідного доручення.

Призначений регіональним центром адвокат повинен прибути за зазначеною адресою місця для конфіденційного побачення зі затриманою особою протягом години з моменту видачі йому доручення для надання безоплатної вторинної правової допомоги, а у виняткових випадках – не пізніше ніж протягом шести годин із моменту видачі йому доручення.

Згідно з Порядком прийняття і оброблення повідомлень про випадки затримання осіб, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, опрацювання постанов/ухвал про залучення захисника відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 16.12.2021 № 4510/5, з 1 січня 2022 року:

- уповноважені особи Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Чернівецькій області продовжують приймати й обробляти повідомлення про затримання осіб у Закарпатській, Івано-Франківській, Одеській та Рівненській областях, а також опрацьовують постанови/ухвали про залучення захисника відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, що надходять із зазначених областей у позаробочий та нічний час, вихідні та святкові дні;

- уповноважені особи Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Тернопільській області приймають і обробляють повідомлення про затримання осіб у Хмельницькій, Вінницькій, Житомирській та Волинській областях, а також опрацьовують постанови/ухвали про залучення захисника відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуа-

льної дії, що надходять із зазначених областей у позаробочий та нічний час, вихідні та святкові дні.

З 1 лютого 2022 року уповноважені особи регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Тернопільській та Чернівецькій областях приймають і обробляють повідомлення про затримання осіб, а також опрацьовують постанови/ухвали про залучення захисника відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, що надходять з усієї території України, крім міста Києва, у позаробочий та нічний час, вихідні та святкові дні відповідно до плану заходів, затвердженого Координаційним центром з надання правової допомоги.

Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Тернопільській та Чернівецькій областях забезпечують виконання уповноваженими особами функцій регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, визначених Порядком інформування (крім функцій, передбачених абзацами сьомим–дев'ятим підпункту 1 пункту 10 Порядку інформування), здійснення інших заходів для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги затриманим особам, а також опрацювання та виконання постанов/ухвал про залучення захисника відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, що надходять з усієї території України, крім міста Києва, у позаробочий та нічний час, вихідні та святкові дні відповідно до цього Порядку.

5. Згідно з приписом, який викладений у ч. 5 ст. 213 КПК, службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання положень ст. 213 КПК, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити дії, передбачені у частинах 1–4 ст. 213 КПК щодо повідомлення інших осіб про затримання самостійно. У разі нездійснення такого повідомлення службова особа, відповідальна за перебування затриманих,

зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Водночас, якщо уповноважена службова особа, відповідальна за перебування затриманих, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

ЗМІСТ

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ.....	4
ВСТУПНЕ СЛОВО.....	5
ГЛАВА 10.....	11
ГЛАВА 11.....	30
ГЛАВА 12.....	62
ГЛАВА 13.....	70
ГЛАВА 14.....	85
ГЛАВА 15.....	110
ГЛАВА 16.....	143
ГЛАВА 17.....	154
ГЛАВА 18.....	186

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Аленін Юрій Павлович, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, член-кореспондент НАПрН України –
ст. 176 (у співавторстві з І. В. Гловюк);
ст. 177 (у співавторстві з В. А. Завтуром)

Багрій Микола Васильович, кандидат юридичних наук, доцент –
ст.ст. 187, 202, 205

Благута Роман Ігорович, кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України – ст. 195 (у співавторстві з І. В. Гловюк);
ст. 213 (у співавторстві з В. В. Луциком)

Броневицька Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук,
доцент – ст.ст. 207, 208, 210, 211 (у співавторстві з В. В. Рогальською)

Гловюк Ірина Василівна, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України – вступне слово, глави 10–13;
ст.ст. 154–155, 156–158 глави 14; глави 15–17;
ст. 176 (у співавторстві з Ю. П. Аленіним);
ст. 195 (у співавторстві з Р. І. Благутою); ст.ст. 206, 206-1

Гринюк Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, доцент –
ст.ст. 199, 200

Дроздов Олександр Михайлович, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України – ст.ст. 183, 203, 204

Завтур Віктор Андрійович, кандидат юридичних наук –
ст. 177 (у співавторстві з Ю. П. Аленіним);
ст.ст. 178, 188, 189, 190, 198

Зіньковський Ігор Петрович, доктор філософії за спеціальністю
«Право» – ст.ст. 184, 185

Климкевич Роксолана Андріївна – ст.ст. 179–181

Ковальчук Сергій Олександрович, доктор юридичних наук,
професор – ст.ст. 155-1, 182, 196

- Луцик Василь Васильович**, кандидат юридичних наук, доцент –
ст. 212; ст. 213 (у співавторстві з Р. І. Благуютою)
- Острогляд Олександр Васильович**, кандидат юридичних наук,
доцент – ст.ст. 186, 191, 197
- Пашковський Микола Іванович**, кандидат юридичних наук,
доцент – ст.ст. 201, 209
- Рогальська Вікторія Вікторівна**, кандидат юридичних наук,
доцент – ст.ст. 207, 208, 210, 211
(у співавторстві з О. М. Броневицькою)
- Фоміна Тетяна Григорівна**, доктор юридичних наук, доцент –
ст. 201-1
- Хитра Андрій Ярославович**, кандидат юридичних наук, доцент –
ст.ст. 192–194

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
ДО РОЗДІЛУ II
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ
«ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ»

За редакцією І. В. Гловюк

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Надія Лесь*

Підписано до друку 18.10.2022.

Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Умовн.-друк. арк. 25,58.

Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.